

Philip Pullman

NORTHERN LIGHTS

Філіп Пуллман

ПІВНІЧНЕ
СЯЙВО

Харків
2007

ББК 84.4ВЕЛ
П88

Жодна з частин цього видання
не може бути скопійована або відтворена у будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Видавництво висловлює подяку
літературному агентству Synopsis
за допомогу в придбанні прав на публікацію цієї книги

Cover illustration reproduced by permission of Scholastic Ltd

Original English Edition Published in 2000 under the title

Nothern Lights

by Scholastic Children's Books

Euston House, 24 Eversholt Street, London, NW1 1DB

Registered office: Westfield Road, Southam,

Warwickshire, CV47 0RA

Перекладач *Наталія Рябова*

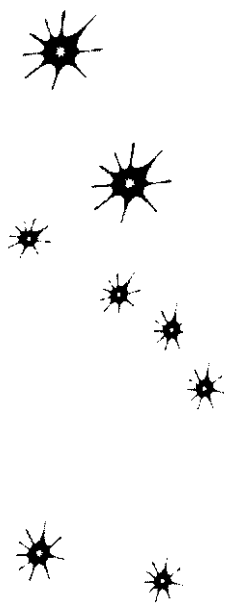
ISBN 978-966-343-767-5 (укр.)
ISBN 978-0-590-66054-3 («гл.)

© MMVII New Line Productions, Inc. *The Golden Compass*™ and all related characters, places, names and other indicia are trademarks of New Line Productions, Inc.

© Philip Pullman, 2000

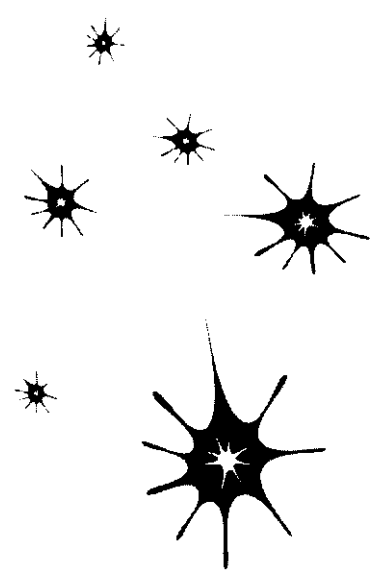
© Hemigo Ltd, видання українською мовою, 2004, 2007

© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад та художнє оформлення, 2006

Частина перша

Оксфорд

Карафа токайського

Ліра та її демон рухалися по затемненій їдальні, намагаючись триматися так, щоб не побачили з кухні. Три величезні столи, що простягнулися на всю їдальню, вже було накрито, срібло та скло ловили на себе найменші промені світла, і довгі лави чекали на гостей. Портрети колишніх ректорів висіли в темряві вздовж стін. Ліра дісталася до помосту, озирнулася на відчинені двері кухні і, не побачивши нікого, стала перед високим столом. Посуд тут був не срібний, а золотий, і чотирнадцять стільців червоного дерева з оксамитовими подушками заміняли дубові лави.

Ліра зупинилася перед кріслом ректора і злегка клацнула нігтем по найбільшому з бокалів. Звук чисто пролунав над їдальнею.

— Ти недостатньо серйозна, — прошепотів її демон, — поведься пристойно.

її демона звали Пантелеймон, і наразі він перебував у вигляді темно-коричневого метелика, якого ніхто б не побачив у темній їдальні.

— Вони на кухні надто шумлять, щоб почути щось, — прошипіла Ліра у відповідь. — І економ не зайде до першого дзвоника. Так що не нервуйся.

Але вона все ж таки прикрила долонею лункий кришталь, а Пантелеймон пурхнув крізь прочинені до вітальні двері. За мить він повернувся.

— Там нікого немає, — прошепотів він. — Але нам треба поспішати.

Ховаючись за високим столом, Ліра стрілою промчала до вітальні, зупинилася і поглянула навколо. Єдиним світлом тут було світло з каміна, у якому яскраве полум'я посылало фонтан іскор у димар. Більшу частину життя вона провела у коледжі, але ніколи до того не бачила вітальні: лише вченим та їхнім гостям було дозволено входити сюди, і в жодному разі жінкам. Навіть служниці не прибирали тут. Це була окрема робота дворецького.

Пантелеймон усівся їй на плече.

— Тепер задоволена? Ми можемо йти? — зашепотів він.

— Не будь дурним! Я хочу роздивитися все!

Це була велика кімната з овальним полірованим столом червоно-жовтого кольору, на якому було розставлено різні карафи й бокали, срібний кальян із пристосуванням для люльок. Поряд на буфеті стояла каструля з підігрівом і кошук із маковими голівками.

— Вони непогано живуть, чи не так, Пане? — сказала вона пошепки.

Ліра усілася в одне із зелених шкіряних крісел. Воно було таким глибоким, що вона майже лягла в ньому, але знову підвелася і підігнала ноги, щоб зручніше було розглядати портрети на стінах. Мабуть, це хтось із старих учених: одягнуті в мантиї, бородаті та похмурі, вони непривільно і незадоволено дивились із своїх рам.

— Як на тебе, про що вони розмовляють? — спитала Ліра чи почала питати, тому що, перш ніж закінчити фразу, почула голоси за дверима.

— За крісло — швидко! — прошипів Пантелеймон, і за мить Ліра вже скочила з крісла і сховалася за ним. Воно було не кращим притулком для схованки: крісло стояло посередині кімнати, і якщо б вона не сиділа там, як мишка...

Двері відчинилися — і світла в кімнаті побільшало: один із новоприбулих вніс лампу і поставив її на буфет. Ліра

бачила його ноги в темно-зелених штанах та блискучих чорних туфлях. Це був дворецький.

Потім глибокий голос сказав:

— Чи прибув лорд Ізраель?

Це був Ректор. Ліра зачяла подих, коли побачила, як деймон слуги — собака (майже всі деймони слуг мали вигляд собак) забіг до кімнати і тихо сів біля ніг хазяїна. За мить Ліра побачила ноги Ректора у стоптаних чорних туфлях, які він завжди носив.

— Ні, Ректоре, — сказав дворецький. — І від Ейродока нічого не чути.

— Думаю, він буде голодний, коли приїде. Проведи його прямо до їдальні, добре?

— Гарзд, Ректоре.

— А ти налив для нього особливого токайського?

— Так, Ректоре. 1898 року, як ви наказали. Його світлість надто небайдужі до цього вина, я пам'ятаю.

— Чудово. А тепер іди, будь ласка.

— Вам потрібна лампа, Ректоре?

— Так, залиш її. Зазирни під час обіду та підріж гніт на ній, добре?

Дворецький вклонився і повернувся, щоб іти, його деймон слухняно почимчикував за ним. Зі свого місця, де не дуже й сховаєшся, Ліра спостерігала, як Ректор підійшов до великої дубової шафи в кутку кімнати, зняв свою мантию з плічок і насилу натяг її на себе. Ректор був могутнім чоловіком, але мав уже далеко за сімдесят, і його рухи були скуті та повільні. Деймон Ректора був на вигляд вороною, і як тільки Ректор надів робу, вона стрибнула з шафи і вместилася на своє звичне місце на його правому плечі.

Ліра відчувала, що Пантелеймон зіщулився від жаху, хоч не видав жодного звуку. Що ж до неї, то вона була приємно збентежена. Відвідувач, якого згадав Ректор, лорд Ізраель, її дядько, — людина, яку вона обожнювала

і побоювалася. Ходили чутки, що він був втягнутий у велику політику, в таємні дослідження, у віддалені бойові дії, і вона ніколи не знала, коли він з'явиться. Він був суворим, і якби побачив її тут, то жорстоко б покарав, але це не лякало дівчину.

Однак те, що вона побачила наступної миті, все повністю змінило.

Ректор видобув із кишені згорнутий папір і поклав його на стіл. Потім витяг корок із карафи, у якій було золоте вино, розгорнув папір і висипав у посудину тонкий струмок білого порошку, після чого, зім'явши папір і кинув його в полум'я. Тоді Ректор дістав олівець із кишені, розмішав ним вино, доки порошок не розчинився, і закоркував карафу.

Його деймон коротко приглушено скрикнув. Ректор відповів йому схожим тоном, і, перед тим як вийти в двері, через які з'явився, він кинув погляд навколо своїми прикритими каптуром затуманеними очима.

Ліра зашепотіла: «Ти бачив це, Пане?»

— Звісно, бачив! А тепер швидше звідси, поки не прийшов економ!

Але коли він говорив, почувся дзвоник, що продзеленчав з іншого боку холу.

— Це дзвоник економа! — впізнала Ліра. — Я гадала, ми маємо більше часу.

Пантелеймон легко пурхнув до дверей їдальні і назад.

— Економ уже тут, — сказав він. — І ти не зможеш вийти через інші двері...

Ті двері, через які з'явився і зник Ректор, вели до шумного коридору між бібліотекою і залом відпочинку. О цей порі він був забитий людьми, які надягали на себе мантиї перед обідом чи поспішали залишити папери й портфелі в залі відпочинку. Ліра сподівалася піти тим шляхом, яким прийшла, розраховуючи на декілька хвилин, що передували дзвонику економа.

І якби вона не бачила, як Ректор підсипав той порошок у вино, вона б, мабуть, ризикнула викликати гнів економа, несподівано з'явившись із цієї кімнати, чи спробувала б непомітно вийти через шумний коридор. Але вона була спантеличена і тому завагалася.

Вона почула важкі кроки на помості. Економ ішов, щоб упевнитися, що вітальня готова для вживання вченими маку і вина після обіду. Ліра кинулася до дубової шафи, відкрила її, сховалася там і причинила дверцята саме тієї миті, коли економ зайшов. Вона не хвилювалася за Пантелеймона: кімната була дуже темна, і він завжди міг залізти під крісло.

Вона чула важке сопіння економа і крізь щілину в погано зачинених дверцятах бачила, як він приєднав люльки до кальяну і кинув погляд на карафки й бокали. Потім він обома долонями пригладив волосся над вухами і щось сказав своєму деймонові. Економ був слугою, тому деймон був собакою; але економ був начальником слуг, тому і деймон його був головним серед собак. Насправді він мав вигляд рудого сетера. Схоже, деймон щось підозрював і озирався так, ніби відчував незнайомця, але, на щастя Ліри, не звертав уваги на шафу. Ліра боялась економа, який уже двічі бив її.

Ліра почула ледве чутний шепіт: мабуть, Пантелеймон втиснувся поряд із нею.

— Тепер ми змушені залишитися тут. Чому ти мене не послухала?

Вона не відповідала, доки економ не пішов. Його робота була обслуговувати стіл на помості; вона чула, як учені заходили до їдальні, — бурмотіння голосів та човгання ніг.

— Це добре, що не послухала, — прошепотіла вона у відповідь. — Ми б тоді не побачили, що Ректор вкинув отруту у вино. Пане, то було токайське, про яке він питав дворецького! Вони збираються вбити лорда Ізраеля!

— Звідки ти знаєш, що це отрута?

— Звісно ж, вона. Невже ти не пам'ятаєш, що він змусив дворецького піти з кімнати перед тим, як зробити це? Якщо б це було щось безневинне, чому б не лишити дворецького? І я *знаю*, відбувається щось політичне. Слуги вже кілька днів про це говорять. Пане, ми мусимо запобігти вбивству!

— Я ще ніколи не чув більшої дурниці, — коротко сказав він. — Як ти збираєшся просидіти чотири години в цій тісній шафі? Дай я вигляну в коридор. Я скажу тобі, коли дорога буде чистою.

Він пурхнув з її плеча, і вона побачила його маленьку тінь у промінні світла.

— Я не згодна, Пане, я залишаюсь, — сказала вона. — Тут є ще одна мантия чи щось таке. Простелю її на дно, і мені буде зручно. Я починаю розуміти, чим вони займаються.

Вона обережно підвелася, намагаючись не зачепити вішалки, щоб не шуміти, і виявилось, що шафа була більшою, ніж здавалась. Там було декілька мантий із каптурами, деякі з них були оторочені хутром, а більшість оздоблені шовком.

— Цікаво, вони всі належать Ректорові? — прошепотіла вона. — Коли він здобуває ступені в інших закладах, мабуть, вони дарують йому найкращі мантиї, і він зберігає їх тут, щоби вбиратися... Пане, ти справді думаєш, що в тому вині не отрута?

— Ні, — сказав він. — Я не згодний з тобою. І думаю, ця справа нас не обходить. І, як на мене, це буде найдурніша з найдурніших речей у твоєму житті — втручатися сюди. Це нас не стосується.

— Не будь дурнем, — відповіла Ліра. — Я не можу сидіти тут і дивитися, як вони отруюють його!

— Тоді ходімо ще куди-небудь.

— Ти боягуз, Пане.

— Звичайно. Можу я спитати, що ти збираєшся робити? Вискочити і вирвати бокал з його тремтячих рук? Що ти задумала?

— Нічого я не задумала, і ти це знаєш, — тихенько відгукнулася вона. — Але тепер, коли я побачила, що зробив Ректор, я не маю вибору. Сподіваюсь, ти чув щось про совість, чи не так? Як я можу просто піти й сидіти в бібліотеці чи ще десь та бити байдики, коли знаю, що має трапитися? Я не робитиму цього, обіцяю тобі.

— Це те, чого ти завжди хотіла, — сказав він згодом. — Ти хотіла сховатися тут і спостерігати. Чому я раніше цього не зрозумів?

— Так, я хотіла, — погодилася вона. — Усі знають, що вони збираються задля чогось таємного. В них є якась традиція... І я просто хотіла знати, що воно таке.

— Це не наша справа! Якщо їм подобаються їхні маленькі таємниці, ти маєш бути вище за це і дати їм спокій. А ховатися та шпигувати — це для дурненьких діточок.

— Точно, і не кажи. А тепер припини буркотіти.

Вони трохи посиділи в тиші — Ліра почувалася незручно натвердомудні шафи, а впевнений у своїй правоті Пантелеймон поводив тимчасовими вусиками на одній із мантій. Думки Ліри були суперечливими й плутались, понад усе вона хотіла поділитися ними зі своїм деймоном, але дівчина була горда. Мабуть, вона мусила впоратися з ними без його допомоги.

її головним почуттям зараз був страх, але вона турбувалася не за себе. Вона так часто потрапляла у неприємності, що вже звикла до цього. Зараз вона хвилювалася за лорда Ізраеля і за все, що відбувалося. Він не часто відвідував коледж, і те, що саме зараз був час великого політичного напруження, означало, що він приїздить не лише для того, щоб поїсти, випити та покурити зі своїми старими друзями. Вона

знала, що і лорд Ізраель, і ректор були членами Кабінету міністрів, спеціального дорадчого органу прем'єр-міністра, тому це могло бути щось пов'язане з цією діяльністю; але ж зустрічі Кабінету міністрів відбувалися в палаці, а не у вітальні коледжу Джордана.

До того ж бентежили ті чутки, які вже досить тривалий час розносили слуги коледжу. Говорили, що татари захопили Московію і наступали на північ, на Санкт-Петербург, звідки вони могли б контролювати Балтійське море і згодом поглинули б всю східну частину Європи. А лорд Ізраель був на Далекій Півночі: останній раз, коли вона його бачила, він готував експедицію до Лапландії...

— Пане, — прошепотіла вона.

— Що?

— Як ти думаєш, буде війна?

— Не зараз. Лорд Ізраель не обідав би тут, якби вона починалася наступного тижня.

— Так я і думала. А пізніше?

— Ш-ш-ш, хтось іде.

Вона присіла і припала оком до щілини удверцят. Це був дворецький, який прийшов, щоб підрізати гніт на лампі, як наказав йому Ректор. Кімната відпочинку та бібліотека були освітлені анібаричним світлом, але у вітальні вченим більше подобалися старі газові лампи з м'яким сяйвом. Їх не міняли за все життя ректора.

Дворецький підрізав гніт і підкинув поліно у вогонь, потім, уважно прислухаючись до звуку за дверима, що вели до їдальні, зачерпнув жменю курива з кальяну.

Щойно він поклав на місце кришку, відчинилися інші двері, змусивши його нервово здригнутися. Ліра ледве стримала сміх. Дворецький квапливо запхав куриво у кишеню і повернувся, щоб зустріти новоприбулого.

— Лорде Ізраель! — вигукнув він, і у Ліри від здивування аж морозом пройняло шкіру. Вона не бачила його зі

свого місця і тому ледь стрималася, щоб не підсунутись та подивитися.

— Добрий вечір, Рене, — сказав лорд Ізраель. Ліра завжди слухала цей грубий голос із симпатією та острахом. — Я приїхав надто пізно до обіду. Я почекаю тут.

Дворецький виглядав збентеженим. Гості заходили до вітальні лише на запрошення Ректора, і лорд Ізраель знав це; але дворецький бачив також, що лорд Ізраель надто недвозначно дивиться на його надуту кишеню, тому він вирішив не заперечувати.

— Повідомити Ректора про ваш приїзд, мій пане?

— Чому б і ні. І принеси мені кави.

— Гарзд, пане.

Дворецький вклонився і поспішив вийти разом зі своїм деймоном, який дріботів поряд. Дядько Ліри підійшов до вогню і потягнувся, позіхаючи, як лев. Він був у похідному одязі. Ліра відчула побоювання, як і завжди, коли бачила його. Тепер і мови не могло бути про те, щоб вибратися непоміченою: вона була змушена тихо сидіти і чекати.

Деймон лорда Ізраеля, сніжний барс, стояв за ним.

— Ти тут збираєшся показати свій план? — тихо спитав він.

— Так. Тут буде менше метушні, ніж в аудиторії. Вони також захочуть подивитися зразки — я пошлю по чергового за хвилину. Це недобрий час, Стелмаріє.

— Тобі потрібно відпочити.

Він розтягнувся в одному з крісел так, що Ліра вже не бачила його обличчя.

— Так, так. Мені також треба змінити одяг. Мабуть, існує якась давня традиція, і вони оштрафують мене на дюжину пляшок, якщо я буду невідповідно вбраний. Мені б поспати днів зо три. Факт залишається фактом...

Почувся стук у двері, і зайшов дворецький, несучи срібну тачку з кавником та чашкою.

— Дякую, Рене, — сказав лорд Ізраель. — Це токайське стоїть на столі?

— Ректор наказав налити його спеціально для вас, пане, — відповів дворецький. — Залишилося лише три дюжини пляшок 98 року.

— Все добре закінчується. Залиш тацю тут. І накажи черговому принести дві валізи, які я залишив на вході.

— Тут, пане?

— Так, тут, чоловіче. І мені буде потрібний екран та проекційний ліхтар, зараз же.

Дворецький ледве не відкрив рота від подиву, але утримався від запитання чи заперечення.

— Рене, ти забуваєш, де твоє місце, — сказав лорд Ізраель. — Не питай мене, лише роби, що я кажу.

— Гарзд, пане, — відповів дворецький. — Якщо я можу запропонувати, то, мабуть, слід сказати панові Коустону про ваші плани, інакше він буде дуже здивований, якщо ви розумієте, про що йдеться.

— Так. Тоді скажи йому.

Пан Коустон був економом. Між ним і дворецьким була давня і добре встояна конкуренція. Економ був головним, але у дворецького було більше можливостей здобути прихильність учених і скористатися з цього. Він був радий із нагоди показати економому, що краще знає, що відбувається у вітальні.

Дворецький вклонився і пішов. Ліра спостерігала, як її дядько налив собі кави, миттєво випив та налив ще, щоб цього разу насолоджуватися маленькими ковтками. Вона згоряла від цікавості: валізи із зразками? Проекційний ліхтар? Що ж таке термінове і важливе він мав показати вченим?

Невдовзі лорд Ізраель підвівся і відвернувся від вогню. Вона бачила його на весь зріст і дивувалася з контрасту між ним і товстуватим дворецьким та згорбленими слаб-

юши вченими. Лорд Ізраель був високим чоловіком із кремезними плечима, мужнім засмаглим обличчям і очима, у яких, здавалося, вирував дикий сміх. Це було лице людини, народженої змагатися і владарювати — і в жодному разі не коритися або викликати жаль. Усі його рухи були широкими і чітко відточеними, як удикої тварини, і коли він з'являвся в подібних місцях, то і справді здавався дикою твариною, яку посадили в замалу для неї клітку.

Тієї миті його обличчя виражало віддаленість і заглибленість у власні думки. Його деймон підійшов ближче і притулився головою до його пояса, він подивився на нього непроникним поглядом, повернувся і підійшов до столу. Ліра раптово відчула холод у животі — лорд Ізраель зняв корок із карафи з токайським і налив собі бокал вина.

— Ні!

Приглушений крик мимовільно вирвався у неї. Лорд Ізраель почув і зразу обернувся.

— Хто тут?

Ліра вже нічого не могла вдіяти. Вивалившись із шафи, вона квапливо вихопила бокал з його рук. Вино розплескалося на край столу і килим, а бокал впав і розбився. Він схопив її за зап'ястя і міцно стиснув його.

— Ліро! Якого біса ти тут робиш?

— Відпусти мене — і я скажу!

— Спочатку я зламаю тобі руку. Як ти посміла зайти сюди?

— Я щойно врятувала твоє життя!

На мить вони замовкли: дівчина, скорчена від болю, яка кривилася, щоб не заридати вголос, і чоловік, який схилився над нею, насуплений, неначе хмара.

— Що ти сказала? — промовив він уже тихіше.

— Вино отруєне, — пробурмотіла вона через стиснуті зуби. — Я бачила, як Ректор додав туди якийсь порошок.

Він відпустив її. Вона плюхнулася на підлогу, і Пантелеймон стривожено сів їй на плече. Дядько подивився вниз, стримуючи гнів, і вона не насмілилася зустрітися з ним поглядом.

— Я зайшла просто подивитися на кімнату, — сказала вона. — Я знаю, мені не слід було. Я збиралася вийти до того, як хтось зайде, але почула, що йде Ректор, і попалася. Шафа була єдиним місцем, де можна було сховатися. І я бачила, як він підсипав порошок у вино. Якби я...

Почувся стук удвері.

— Це черговий, — сказав лорд Ізраель. — Назад у шафу! Якщо я почую хоч найменший шум, ти шкодуватимеш, що жива.

Вона враз рвонулася назад, і коли дверцята зачинилися за нею, лорд Ізраель покликав:

— Заходьте!

Як він і сказав, це був черговий.

— Сюди, пане?

Ліра побачила старого чоловіка, який невпевнено стояв удверях, а за ним виднівся край великого дерев'яного ящика.

— Так, Шатере, — сказав лорд Ізраель. — Занеси їх обидва і постав біля столу.

Ліра трохи розслабилася і відчула біль у плечі й зап'ясті. Цього було досить, щоб змусити її заплакати, якби вона була з тих дівчат, що плачуть. Натомість вона стиснула зуби і тихенько поворушила рукою, поки не відчула полегшення.

Потім почувся звук розбитого скла і сплеск пролітої рідини.

— Чорт забирай, Шатере, ти необережний старий дурень! Подивись, що ти скоїв!

Ліра все бачила. Її дядько ухитрився зіштовхнути карафу з токайським зі столу так, ніби це зробив чер-

говий. Старий обережно поставив валізу і почав вибачатися.

— Мені шкода, пане! Я, мабуть, підійшов ближче, ніж я думав...

— Принеси щось, аби прибрати тут. Швидше, поки вино не всмокталося в килим!

Черговий і його молодий помічник поквапилися вийти. Лорд Ізраель підійшов до шафи і стиха мовив:

— Якщо ти вже тут, то можеш допомогти. Придивись до Ректора уважніше, коли він увійде. Якщо ти розповіси щось цікаве про нього, я допоможу тобі позбутися халепи, в яку ти вже вскочила. Зрозуміла?

— Так, дядьку.

— Ворухнешся — я тобі не стану допомагати. Все залежить від тебе.

Він знову обернувся спиною до вогню, коли зайшов черговий із віником, совком, відром і ганчіркою.

— Прошу вибачення ще раз, пане. Я не знаю...

— Просто прибери.

Коли черговий витирав вино з килима, постукав і увійшов дворецький зі слугою лорда Ізраеля — чоловіком на ім'я Торольд. Вони разом несли важку валізу з полірованого дерева з мідними ручками. Вони побачили, що робить черговий, і остовпіли.

— Так, це було токайське, — сказав лорд Ізраель. — Шкода. Це ліхтар? Встановіть його поряд із шафою, Торольде. Я повішу екран на іншому боці.

Ліра зрозуміла, що вона зможе бачити екран і все, що з'явиться на ньому, через щілину між дверцятами, і гадала, чи навмисне її дядько все так розставив. Скориставшись шумом, із яким слуги розгортали жорстке полотно і напинали його на спеціальну рамку, вона прошепотіла:

— Бачиш? Варто було приходити, згоден?

— Мабуть, — суворо відповів Пантелеймон своїм тонким голоском метелика. — А може, й ні.

Лорд Ізраель стояв біля каміна, допиваючи свою каву, і похмуро дивився, як Торольд розкрив валізу з проєкційним ліхтарем, відкрив об'єктив і перевіряв масло.

— Тут достатньо масла, пане, — сказав він. — Послати по техніка, щоб він налагодив його?

— Ні. Я сам. Дякую, Торольде. Вони вже закінчили обідати, Рене?

— Гадаю, так, пане, — відповів дворецький. — Якщо я правильно зрозумів пана Коустона, Ректор і його гості знають, що ви тут, і не збираються засиджуватися. Забрати тацю?

— Забирай і йди.

— Гарзд, пане.

З легким уклоном дворецький забрав тацю і вийшов, за ним пішов і Торольд. Щойно двері зачинилися, лорд Ізраель подивився через усю кімнату на шафу, і Ліра відчула силу його погляду, майже як дотик, немов стрілу чи спис. Потім він відвів погляд і тихо заговорив зі своїм деймоном.

Той тихо підійшов і сів біля нього, уважний, витончений і небезпечний. Тоді уважно подивився на двері, що вели до їдальні, своїми зеленими очима, так само, як лорд своїми чорними. Ручка дверей повернулася. Ліра не бачила дверей, але у неї перехопило подих, коли зайшов перший чоловік.

— Ректоре, — сказав лорд Ізраель. — Так, я повернувся. Запросіть ваших гостей — у мене є щось цікаве для вас.

Розповідь про північ

— Лорде Ізраель, — повільно промовив Ректор і підійшов, щоб потиснути його руку. Зі своєї схованки Ліра простежила, як погляд Ректора ковзнув на стіл, де стояло токайське.

— Ректоре, — сказав лорд Ізраель, — я прийшов надто пізно, щоб турбувати вас за обідом, тому розмістився тут. Привіт, проректоре. Радий бачити вас у доброму здоров'ї. Вибачте за мій невідповідний вигляд — я щойно зійшов на землю. Так, Ректоре, токайського немає. Думаю, ви стоїте на ньому. Черговий перекинув його зі столу, але з моєї вини. Доброгодня, священику. Я з великою цікавістю прочитав вашу останню працю...

Він пройшов зі священиком, ніби пропонуючи Лірі добре вдивитися у Ректорове обличчя. Воно було незворушним, але деймон на його плечі ворушив пір'ям і постійно переступав з однієї ноги на другу. Лорд Ізраель вже хазяйнував у кімнаті, і хоч він намагався бути ввічливим із Ректором на його власній території, було видно, на чиему боці сила.

Вчені привітали гостя і пройшли до кімнати. Дехто сів за стіл, дехто в крісла, і невдовзі кімната наповнилася гулом голосів. Ліра бачила, що всі страшенно заінтриговані дерев'яною валізою, екраном і ліхтарем. Вона добре знала вчених: бібліотекар, проректор, екзаменатор та інші; це були люди, які оточували її все життя, вчили її, карали, втішали, даруючи маленькі подарунки, ганяли її з фруктових дерев у саду — вони були всім тим, що вона вважала родиною. Вони навіть відчували себе такою родиною, і якби вона знала, що це таке, то, мабуть, зрозуміла, що на

неї більше схожі слуги коледжу. У вчених були важливіші справи, ніж прив'язуватися до напівдиккої, напіввихованої дівчинки, яка випадково залишилася серед них.

Ректор запалив спиртівку під маленькою срібною каструлькою, розтопив трохи масла перед тим, як нарізати і покласти туди півдюжини макових головок. Мак завжди подавали після бенкету: він очищував мозок, розв'язував язик і сприяв мудрій розмові. Традиційно Ректор готував його сам.

Під звуки шиплячого масла та голосів Ліра трохи поруhalася, щоб знайти зручне положення. З надзвичайною обережністю вона зняла з плічок мантию, оторочену хутром, і простелила її на дно шафи.

— Краще б узяла якусь грубішу та старішу, — прошепотів Пантелеймон. — Якщо ти вмостишся надто зручно, то ще заснеш.

— Якщо й засну, то твоя справа розбудити мене, — відповіла вона.

Вона сіла і прислухалася до розмови. Яка ж нудна була ця розмова — майже все про політику, зокрема про лондонську, і нічого цікавого про татар. Приємні запахи смаженого маку і курива затягало до шафи, і вже не раз Ліра починала куняти. Але нарешті вона почула, як хтось злегка вдарив по столу. Голоси змовкли, і Ректор заговорив.

— Панове, — сказав він, — я впевнений, що говорив за всіх нас, коли вітав лорда Ізраеля. Його візити нечасті, але завжди надзвичайно цінні. І я розумію, що в нього є щось особливе, аби показати нам сьогодні. Наразі час великого політичного напруження, як ми всі це усвідомлюємо; присутність лорда Ізраеля буде необхідна завтра в Уайт Холі, і потяг уже чекає, щоб доправити його до Лондона, коли ми закінчимо нашу розмову. Тому ми мусимо мудро витрачати наш час. Коли він закінчить свою розповідь, імовір-

но, будуть питання. Будь ласка, висловлюйте їх чітко й по суті. Лорде Ізраель, ви готові почати?

— Дякую, Ректоре, — і сказав лорд Ізраель. — По-перше, я хочу показати вам декілька слайдів. Проректоре, гадаю, тут вам буде зручніше. Ректоре, ви не проти сісти у крісло біля шафи?

Старий проректор був майже сліпий, тому було благородно поступитися йому місцем біля екрана. Ця перестановка означала, що Ректор сидітиме поряд із бібліотекарем — лише за ярд від Ліри, яка зігнулась у шафі. Коли Ректор усівся в крісло, вона почула його бурмотіння:

— Диявол! Він *довідався* про вино, я впевнений.

Бібліотекар прошипів у відповідь:

— Він проситиме кошти. Якщо він набере голоси...

— Якщо так станеться, ми маємо протестувати з усім можливим красномовством.

Проректор зашипів, коли лорд Ізраель почав крутити ручку. Ліра трохи підсунулася, щоб бачити екран, де з'явилося сяюче коло. Лорд Ізраель попросив:

— Хто-небудь, вимкніть світло, будь ласка!

Один з учених підвівся, щоб виконати прохання, і в кімнаті стемніло.

Лорд Ізраель почав:

— Як дехто з вас знає, я вирушив на північ дванадцять місяців тому з дипломатичною місією до короля Лапландії. Принаймні, я удавав, що роблю саме це. Насправді моєю метою було пройти далі на північ, прямо до льодів, щоб спробувати з'ясувати, що сталося з експедицією Грумана. В одному з останніх послань Грумана до Академії в Берліні йшлося про якийсь природний феномен, котрий спостерігається лише на півночі. Я мав намір дослідити його і дізнатися щось про Грумана. Але перша картинка, яку я вам покажу, безпосередньо не стосується ні першого, ні другого.

І він поставив перший слайд. Кругла чорно-біла фотографія з'явилася на екрані. Її було зроблено вночі при повному місяці. На ній, десь посередині, було зображено дерев'яну хатину зі стінами, темними натлі снігу, який лежав навколо і доходив до самого даху. Поряд із хатиною стояло безліч муарованого знаряддя, яке виглядало як мотлох з Анібаричного парку, що по дорозі до Ярнтон: антени, дроти, порцелянові ізолятори — все блищало в світлі місяця і було вкрито товстим шаром інею. На передньому плані чоловік у хутрі, обличчя якого ледь виднілося з глибокого каптура, підвів, ніби для привітання, руку. Біля нього стояв хтось менший на зріст. Усе купалося в блідому мерехтінні місячного сяйва.

— Цю фотографію зроблено за допомогою стандартної емульсії азотнокислого срібла, — сказав лорд Ізраель. — А тепер подивіться на іншу, яку зробили з того самого місця на хвилину пізніше за допомогою нової особливої емульсії.

Він вийняв перший слайд і поставив інший. Цей був набагато темніший; він виглядав так, ніби місячне сяйво було відфільтроване. Виднівся горизонт із темним силуетом хатини, її вкритий снігом дах вирізнявся, але деталі знаряддя були вкриті темрявою. Проте чоловік змінився повністю: він купався у світлі, і фонтан мерехтливих частинок, здавалося, бив струменем з його піднятої руки.

— Це світло, — спитав священник, — воно б'є вгору чи вниз?

— Униз, — відповів лорд Ізраель, — але це не світло. Це Пил.

Щось у тому, як він це сказав, змусило Ліру уявити слово «Пил» з великої літери, ніби це був *незвичайний* пил. Реакція вчених підтвердила її думку — після слів лорда Ізраеля запанувала тиша, яка перервалася вигуками недовіри:

— Але як...

— Безсумнівно...

— Цього не може...

— Панове! — почувся голос священика. — Дайте лорду Ізраелю пояснити.

— Це Пил, — повторив лорд Ізраель. — Він здається світлом, тому що частинки Пилу впливають на цю емульсію, як фотони впливають на емульсію азотнокислого срібла. Частково цьому була присвячена моя експедиція на північ. Як ви бачите, постать людини чудово видно. А тепер зверніть увагу на постать ліворуч.

Він показав на нечіткі обриси меншої істоти.

— Я думав, що то деймон чоловіка, — сказав екзамінатор.

— Ні. Деймон тієї миті був у нього на шиї у вигляді змії. Створіння, яке ви ледве бачите, — дитина.

— Дитина без деймона, від'єднана?.. — запитав хтось, і те, що він не договорив, показувало, ніби він знає, що це не слід вимовляти вголос.

Усі напружено замовкли.

Потім лорд Ізраель спокійно сказав:

— Повноцінна дитина, що, зважаючи на природу Пилу, і є розгадкою.

Декілька секунд ніхто не говорив. Потім почувся голос священика.

— Ах, — сказав він, як спрагла людина, котра тільки-но напилася і переводила подих, який тамувала, поки пила. — А потоки Пилу...

— Йдуть з неба і купають його в чомусь схожому на світло. Ви можете ближче роздивитися цю картинку — я залишу її, коли піду. Я показав її, щоб продемонструвати ефект нової емульсії. А зараз я покажу вам іншу.

Він змінив слайд. Наступну картку теж зробили вночі, але цього разу без місячного сяйва. На передньому плані була зображена маленька група наметів, тьмяно окреслена на тлі низького горизонту, і неохайна купка дерев'яних

ящиків та санчата між ними. Але найцікавіше було на небі. Потоки й вуалі зі світла, ніби завіса, яку підвісили на невидимих гачках на сотню миль від землі і яка, здавалося, розгойдувалася від якогось надзвичайного вітру.

— Що це? — спитав проректор.

— Це зображення Аврори.

— Це дуже гарна фотограма, — сказав професор, який вивчав Пальмеріана. — Одна з найкращих, які я бачив.

— Вибачте за моє неуцтво, — пролунав тремтячий голос старого регента, — але якщо я й знав, що таке Аврора, то забув. Це не те, що називають Північним сяйвом?

— Так. Воно має багато імен. Воно складається зі струму заряджених частинок і сонячних променів, дуже інтенсивних, численних і невидимих, але вони створюють сяюче випромінювання, коли взаємодіють з атмосферою. Якби було більше часу, я підфарбував би цей слайд, щоб показати кольори: переважно блідо-зелені й рожеві з відтінком малинового по нижньому краю тієї завіси. Ця зроблена за допомогою звичайної емульсії. А тепер подивіться на картку із спеціальною емульсією.

Він вийняв слайд. Ліра почувала, як Ректор сказав приглушено:

— Якщо він набере голоси, ми використаємо статтю про проживання. Він не жив у коледжі тридцять тижнів з останніх п'ятдесяти двох.

— Священик вже на його боці... — пробурмотів бібліотекар у відповідь.

Лорд Ізраель поставив новий слайд. На ньому було зображено ту саму сцену. Як і на попередній парі знімків, багато деталей, видимих при звичайному світлі, були набагато тьмянішими на цій картці, це відбулося також із завісою випромінювання в небі.

Але посередині сяйва, високо над суворим ландшафтом, Ліра побачила якесь тверде тіло. Вона прилипла до

щілини у дверцятах, щоб краще бачити, і відзначила, що вчені також подалися уперед. У міру того як вона придивлялася, її цікавість зростала, бо там, високо в небі, безпомилково вгадувалися обриси міста: башти, куполи, стіни... будівлі й вулиці, які висіли в небі! Вона ледве не зойкнула від здивування.

Касінгтонознавець сказав:

— Схоже на... місто.

— Так і є, — підтвердив лорд Ізраель.

— Безсумнівно, місто в іншому світі? — спитав декан з презирством.

Лорд Ізраель не звернув на нього уваги. Деякі вчені були збуджені, ніби вони писали трактат про існування єдинорогів, яких ніколи не бачили, а їм показали живий, щойно зловлений екземпляр.

— Це справа Бернарда-Стока? — запитав професор, що вивчав Пальмеріана. — Чи не так?

— Це я й хотів з'ясувати, — відповів лорд Ізраель.

Він стояв поряд з освітленим екраном. Ліра бачила його чорні очі, які уважно стежили за тим, як учені роздивляються Аврору, а поряд зелений блиск очей його деймона, який дивився у тому ж напрямку. Всі високоповажні голови витягнулися вперед, їхні окуляри блищали; лише Ректор і бібліотекар відкинулися у своїх кріслах, схилившись головами один до одного.

Говорив священник:

— Ви сказали, що шукали відомості про експедицію Грумана, лорде Ізраель. Доктор Груман теж досліджував цей феномен?

— Сподіваюсь, що так, і впевнений, він добув багато інформації. Але він не може розповісти нам про це, бо він мертвий.

— Ні! — скрикнув священник.

— Боюся, що так, і я маю доказ.

Стривожений гул завис над вітальнею, коли за наказом лорда Ізраеля двоє молодих учених винесли на середину кімнати дерев'яний ящик. Лорд Ізраель вийняв останній слайд, але залишив проектор увімкненим, і в мерехтливому колі світла він схилився, щоб відкрити ящик. Ліра почула скрегіт нігтів по вологому дереву. Ректор підвівся, щоб краще бачити, затуливши їй огляд. Її дядько знову заговорив:

— Якщо ви пригадуєте, експедиція Грумана зникла вісімнадцять місяців тому. Німецька Академія послала його на північ до магнітного полюса для небесних досліджень. На своєму шляху експедиція мала змогу спостерігати цікавий феномен, який ми вже бачили. Невдовзі після цього він зник. Припускали, що стався нещасний випадок, і його тіло лежить десь у розколіні. Насправді це не був нещасний випадок.

— Де ви взяли це? — запитав декан. — Це вакуумний контейнер?

Лорд Ізраель зачекав. Ліра почула стук металевих затискачів і свист повітря, що заповнювало контейнер. Потім настала тиша. Але вона тривала недовго. За мить Ліра почула неясні схвильовані звуки: крики жаху, гучні протести, голоси підвищувалися із гнівом та страхом.

— Але що...

— ...ледве людська...

— ...це було...

— ...що з ним сталося?

Голос Ректора заглушив решту інших.

— Лорде Ізраель, що, заради Бога, ви принесли сюди?

— Це голова Станіслава Грумана, — почувся голос лорда Ізраеля.

Крізь гомін голосів Ліра чула, як хтось протупотів до дверей і вийшов, болісно стогнучи. Шкода, вона не бачила, на що вони дивилися.

Лорд Ізраель сказав:

— Я знайшов його тіло в льодах Свольбарда. Голову залишили його вбивці. Ви можете побачити характерне скальпування. Ви повинні бути знайомі з цим, проректоре.

Голос старого був упевнений, коли він сказав:

— Я бачив, таке роблять татари. Цією технікою володіють аборигени Сибіру і тунгуси. Звідси, зрозуміло, вона поширилася на землі скролінгів, хоч мені здається, зараз вона заборонена в Новій Данії. Дозвольте подивитися ближче, лорде Ізраель?

Після паузи він знову заговорив:

— Я погано бачу, і брудний лід заважає, але, здається, зверху на черепі діра. Я маю рацію?

— Так.

— Трепанація?

— Точно.

Це викликало схвильований гомін. Ректор відійшов, і Ліра знову все бачила. Старий проректор у світлі проєктора підніс ближче до очей важкий шматок льоду. Ліра бачила предмет всередині: скривавлена маса, у якій ледь можна було впізнати людську голову. Пантелеймон пурхав поблизу, його страх передався і їй.

— Тс-с, — прошепотіла вона. — Слухай.

— Колись доктор Груман був ученим цього коледжу, — зворушено сказав декан.

— Потрапити до татар...

— Але ця Далека Північ?

— Вони, мабуть, проникли далі, ніж будь-хто міг уявити!

— Чи правильно я почув, що ви знайшли це біля Свольбарда? — запитав декан.

— Так.

— Отже, слід розуміти, що ranserbjome мали щось зробити з цим?

Ліра не зрозуміла цього слова, але вчені явно знали, про що йдеться.

— Неможливо, — твердо сказав касінгтонознавець. — Вони б ніколи так не вчинили.

— Тоді ви не знаєте Йофура Рекнісона, — відповів професор, який вивчав Пальмеріана і сам був у декількох експедиціях в Арктиці. — Мене б зовсім не здивувало, що він скальпує людей на татарський манер.

Ліра знову подивилась на свого дядька, який спостерігав за вченими з якимсь сардонічним задоволенням і мовчав.

— Хто такий Йофур Рекнісон? — спитав хтось.

— Король Свольбарда, — відповів пальмеріанознавець. — Так, справді, один із panserbjorne. Він радше узурпатор — обманом захопив трон. Але це могутня постать, в жодному разі не дурень, незважаючи на його безглузду претензійність — будувати палац з імпортного мармуру, щоб заснувати так званий університет...

— Для кого? Для ведмедів? — сказав хтось, і всі засміялися.

Але пальмеріанознавець продовжував:

— Тому я кажу, що Йофур Рекнісон міг зробити це з Гурманом. Водночас він міг хитро змінити свою поведінку, якщо йому потрібне просування по службі.

— А ви знаєте, як це, правда, Трелані? — спитав декан уїдливо.

— Так і є. А знаєте, чого він хоче найбільше? Навіть більше, ніж здобути науковий ступінь? Він хоче деймона! Вигадайте спосіб знайти йому деймона, і він зробить для вас все що завгодно.

Вчені широко засміялися.

Ліра дивилась на все здивовано: те, що сказав пальмеріанознавець, зовсім не мало сенсу. Крім того, вона хотіла почути більше про скальпування, Північне сяйво і таємний Пил. Але була розчарована — лорд Ізраель закінчив показ зразків і карток, бесіда невдовзі обернулася

на суперечку про те, чи слід їм виділити кошти, щоб спорядити нову експедицію. Розмова йшла по колу, і Ліра відчула, що її очі злипаються. Вона швидко заснула разом із Пантелеймоном, що згорнувся навколо її шиї у вигляді горностая — своїй улюбленій формі для сну.

Вона прокинулася, здригнувшись, коли хтось струснув її за плече.

— Тихо, — сказав дядько. Двері шафи були відчинені, а він схилився над нею. — Вони всі вже пішли, але поблизу ще є декілька слуг. Тепер іди до своєї спальні і нікому нічого не розповідай.

— Вони проголосували за те, щоб дати тобі гроші? — запитала вона спростання.

— Так.

— Що то за Пил? — важко випростовуючись після сидіння в такому незручному положенні, спитала вона.

— Нічого, це тебе не стосується.

— Це мене стосується, — відповіла вона. — Якщо ти хотів, щоб я шпигувала у шафі, треба було сказати, що я повинна побачити. Можна подивитися на чоловічу голову?

Біле горностаєве хутро Пантелеймона наїжачилося: вона відчувала, як воно залоскотало їй шию. Лорд Ізраель розсміявся.

— Не будь вередливою, — сказав він і почав пакувати слайди і ящик із зразками. — Ти спостерігала за Ректором?

— Так, і перше, що він зробив, це подивився, де вино.

— Добре. Але я знешкодив його і цього разу. Роби, що тобі сказали: іди спати.

— Але куди *ти* збираєшся?

— Назад на північ. Я іду за десять хвилин.

— Можна з тобою?

Він зупинився і подивився на неї, ніби бачив уперше. Його демон також повернув свої великі зелені очі барса.

Під цими двома пронизливими поглядами Ліра почервоніла, але не відвела своїх очей.

— Твоє місце тут, — нарешті сказав дядько.

— Але чому? Чому моє місце тут? Чому я не можу поїхати з тобою на північ? Я хочу побачити Північне сяйво і ведмедів, і айсберги, і все інше. Я хочу знати про Пил. І те місто в небі. Це інший світ?

— Ти не їдеш, дитино. Викинь це з голови — зараз надто небезпечні часи. Роби, як тобі сказали, іди спати, і якщо ти будеш гарною дівчинкою, я привезу тобі ікло моржа з ескімоським різьбленням. Не сперечайся, або я розсерджуся.

І його деймон заричав своїм низьким диким риком, що змусило Ліру уявити, як це — потрапити до його пащі.

Ліра стиснула губи і насупилася. Дядько викачував повітря з вакуумного контейнера і не звертав на неї жодної уваги, ніби вже забув. Зі стиснутими губами і звуженими очима дівчина та її деймон пішли спати.

Ректор і бібліотекар були давніми друзями і співниками, і в них була звичка після складних випадків посидіти з бокалом брантвейну, втішаючи один одного. Тому, побачивши, що лорд Ізраель поїхав, вони пішли до апартаментів Ректора і розташувалися в його кабінеті з опущеними шторами і палаючим каміном, зі своїми деймонами на звичних місцях — на плечі чи на коліні, і приготувалися обговорити, що тільки-но сталося.

— Ви справді вірите, що він знав про вино? — спитав бібліотекар.

— Звичайно, знав. Не знаю як, але він знав і сам розбив карафу. Звичайно, він знав.

— Вибачте, Ректоре, але мені полегшало. Я ніколи не вважав цю думку...

— Отруїти його?

— Так. Про вбивство.

— Навряд чи хтось би вподобав цю думку, Чарльзе. Питання було в тому, що гірше — зробити це чи не зробити, з відповідними наслідками. Але втрутилось провидіння, і цього не сталося. Мені лише шкода, що я повісив такий тягар на тебе.

— Ні, ні, — запротестував бібліотекар. — Прикро, що ви не розповіли мені більше.

Ректор, трохи помовчавши, сказав:

— Так, мабуть, варто було. Алетіометр попереджав про жахливі наслідки в разі, якщо лорд Ізраель продовжить свої дослідження. Крім того, буде втягнута дитина. І я хочу тримати її в безпеці якомога довше.

— Справа лорда Ізраеля якось пов'язана з новою ініціативою Консistorського Суду Благочестя? Чи як вони це називають — Облатковим братством?

— Лорд Ізраель? Ні, ні! Якраз навпаки! Рада причастя не цілком відповідальна, як і Консistorський Суд. Це якась напівприватна ініціатива — вона йде від когось, хто не любить лорда Ізраеля. Боюсь, що від когось, хто стоїть між ними обома.

Бібліотекар й собі промовчав. З того часу, як папа Джон Кельвін перемістив папський престол у Женеву і заснував Консistorський Суд Благочестя, влада Церкви була абсолютною у всіх сферах життя. Папство було скасоване після смерті Кельвіна, і переплетіння судів, коледжів, рад, які разом звалися магістратом, замінили його. Ці установи не завжди діяли спільно — іноді між ними спалахувала жорстока боротьба. Протягом більшої частини минулого століття наймогутнішим був коледж єпископів, але останні роки Консistorський Суд Благочестя посів його місце якнайактивніший і найповажніший серед усіх церковних органів.

Проте завжди була можливість для існування незалежних установ, які зростали під захистом іншої частини ма-

гістрату. І Рада причастя, на яку послався бібліотекар, була однією з них. Бібліотекар знав про неї небагато, але не схвалював і побоювався того, що чув, тому повністю розумів занепокоєність Ректора.

— Пальмеріанознавець згадав ім'я, — сказав він за декілька хвилин. — Бернард-Сток? Що це за справа Бернарда-Стока?

— А, це не наша галузь, Чарльзе. Як я розумію, свята Церква вчить, що існують два світи — світусього, що ми бачимо, чуємо, торкаємося, та інший світ — духовний, світ раю і пекла. Бернард і Сток були два — як би мовити — ренегати-теологи, які припускали існування великої кількості світів таких, як цей, не як рай чи пекло, але матеріальних і гріховних. Вони тут, поряд, але невидимі та недосяжні. Свята Церква, звісно, засудила цю мерзотну ересь, а Бернарда і Стока примусили замовкнути.

— На жаль, для магістрату, здається, наводили якісь математичні докази цієї теорії інших світів. Я ніколи не був її прихильником, але кесінгтознавець розповідав мені про них.

— І тепер лорд Ізраель зробив знімок одного з таких світів, — сказав бібліотекар. — А ми фінансували його пошуки цього світу. Зрозуміло?

— Майже. Раді причастя та її могутнім захисникам буде здаватися, що Коледж Джордана — розсадник ересі. І між Консисторським Судом і Радою причастя мені треба балансувати. Тим часом дитина виросте. Вони не повинні забувати про неї. Рано чи пізно її буде втягнуто, але її втягнуть зараз, хочу я її захистити чи ні.

— Але, заради Бога, звідки ви це знаєте? Знову алетіометр?

— Так. Ліра повинна зіграти свою роль у цьому, і до того ж одну з головних. Вся іронія в тому, що вона має зробити це, не усвідомлюючи, що вона вчиняє. Але їй мож-

на допомогти, і якби мої плани з токайським здійснилися, вона була б у безпеці трохи довше. Я б хотів уберегти її від подорожі на північ. Як би я хотів усе їй пояснити...

— Вона б не послухала, — озвався бібліотекар. — Я знаю її надто добре. Лише спробуй поговорити з нею серйозно — вона п'ять хвилин вдаватиме, що слухає, а потім почне крутитися. А коли запитаєш про розмову наступного разу, виявляється — вона все забула.

— Поговорити з нею про Пил? Думаєте, вона не буде слухати?

Бібліотекар видав звук, який означав, як сильно він сумнівається в успіху цієї справи.

— А навіщо їй слухати? — сказав він. — Чому б це якась теологічна загадка зацікавила здорову безтурботну дитину?

— Тому що вона має набути досвіду. Там криється зрада...

— Хто збирається її зрадити?

— Ні, ні, це найгірше: вона стане зрадницею, і цей досвід буде жахливий. Звичайно, вона не повинна про це знати, але немає жодної причини, щоб вона не знала про Пил. І ти помиляєшся, Чарльзе, — її б це дуже зацікавило, Якби пояснити їй все простими словами. І це б допомогло Їй в майбутньому. А також допомогло б мені менше хвилюватися за неї.

— Це доля старих, — відповів бібліотекар, — хвилюються за молодих. А обов'язок молодих — нехтувати їхнім страхом.

Вони ще трохи посиділи, а потім розійшлися, бо було вже пізно, а вони були старі і сповнені страхів.

Джордан Ліри

Коледж Джордана був найважливіший і найбагатший серед усіх коледжів Оксфорда. І, мабуть, найбільший, хоч цього ніхто не знав точно. Будівлі групувалися в три неправильні чотирикутники і датувалися початком середньовіччя — аж до середини вісімнадцятого століття. Ніколи не існувало плану забудови: Коледж зростав поступово, минуле й теперішнє перепліталось тут на кожному ярді, і кінцевий ефект створював враження убогої розкоші. Деякі споруди майже розвалилися, і вже протягом п'яти століть одна й та сама родина Парслоу працювала на Коледж мулярами і будівниками риштовання. Нинішній пан Парслоу навчав ремесла свого сина — вони вдвох та їхні три робітники дерлися, як працюючі мурахи, по зведених риштованнях з боку бібліотеки або по даху каплиці, піднімаючи нове каміння, листи свинцевого покриття для даху чи дерев'яні бруси.

Коледж мав ферми і маєтки по всій Британії. Подейкували, що можна йти з Оксфорда до Брістоля в одному напрямку і до Лондона в іншому й не вийти за межі земель Джордана. В кожній частині королівства були фарбувальні, печі для випалювання цегли, ліси і майстерні, де досліджувався атом, які платили ренту Джордану. І на початку кожного кварталу скарбник та його помічники підраховували суму, подавали дані в Консиліум і надсилали двох лебедів на бенкет. Частина грошей відкладалася для інвестування — Консиліум щойно схвалив купівлю адміністративної будівлі в Манчестері, — а решта йшла на скромну платню вченим і слугам (Парслоу та дюжині сімей ремісників і торговців,

які працювали на Коледж), на поповнення багатого запасу винних погребів, на купівлю книг й анібарографів для величезної бібліотеки, яка займала один бік чотирикутника Мелроуз і заглиблювалася, як нора, на декілька поверхів під землю, і ще, не в останню чергу, на покупку найсучаснішого філософського знаряддя для устаткування каплиці.

Було надзвичайно важливо мати сучасно впорядковану каплицю, оскільки Коледжеві Джордана не було рівних в експериментальній теології ні в Європі, ні в Новій Франції. Ліра знала це. Вона пишалася таким високим станом свого Коледжу та любила хизуватися цим перед безпритульними хлопцями, з якими вона гралася біля Каналу чи Клейбедса. Вона також трохи жаліла й зневажала приїжджих учених та відомих професорів, тому що вони не належали до Джордана і, отже, знали менше, бідолашні, ніж будь-який місцевий учений-початківець.

Що ж до експериментальної теології, то Ліра знала про неї не більше, ніж ті вуличні хлопці. В неї склалося враження, що це було щось пов'язане з магією, з рухом зірок та планет, з найдрібнішими частинками матерії, але насправді це були лише здогадки. Мабуть, зірки мають своїх деймонів, як і люди, а експериментальна теологія займається розмовами з ними. Ліра уявила, як священник гордовито говорить та слухає зауваження деймонів зірок, а потім розважливо киває чи співчутливо хитає головою. Але про що вони розмовляють, вона не могла уявити.

Вона й не дуже цікавилась цим. Багато в чому Ліра була невігласом. Найбільше вона любила лазити по даху Коледжу з Роджером, хлопцем із кухні, який був її найкращим другом у киданні камінців на голови учених, які проходили поруч, у пугиканні совою під вікнами, за якими йшли заняття, в біганині вузькими вулицями, в крадіжці яблук на ринку чи в бійках. Так само, як вона не мала уявлення про таємні політичні течії у Коледжі, учені, зі свого боку,

й гадки не мали про киплячу суміш союзів і ворожнеч, воєн і мирних угод, які й були життям дитини в Оксфорді. Дітки граються разом — як приємно бачити! Що може бути більш невинним і милим?

Насправді Ліра та її товариші були втягнуті у війну не на життя, а на смерть. Спочатку діти (молоді служки, діти слуг і Ліра) одного коледжу воювали з дітьми іншого. Але ця ворожнеча згасла, коли міські діти атакували тих, що жили в коледжі: після цього всі коледжі об'єдналися і розпочали війну проти міських. Суперництво тривало ще з давніх-давен і було глибоким і кумедним.

Але воно забулося, коли з'явилася нова загроза. Одна ворожнеча була вічною: з дітьми робітників, що випалювали цеглу, які жили в Клейбедсі і яких однаково зневажали і міські, й ті, що жили в Коледжі. Минулого року Ліра та декілька міських оголошували перемир'я і атакували Клейбедс, закидаючи дітей випалювачів цегли важкими грудками глини й руйнуючи побудовані ними хатинки, обмазуючи їх у грязюку, серед якої вони жили, поки і переможці, й переможені не ставали схожими на волаючу зграю вовкулаків.

Другий вічний ворог був сезонний — циганські родини, які жили у човнах і приїжджали з весняними та осінніми ярмарками й завжди були готові битися. Найвідомішою була одна циганська сім'я, яка завжди кидала якір в тій частині міста, що називалася Єрихон, і з якою вона ворогувала з того часу, відколи вперше змогла кинути камінь. Коли останнього разу вони були в Оксфорді, Ліра, Роджер та декілька дітей із кухні з Джордана і коледжу Святого Михаїла влаштували їм засідку і кидали багном в їхній яскраво пофарбований вузький човен доти, доки вся родина не вийшла, щоб прогнати їх. Саме цієї миті резервний загін, яким керувала Ліра, захопив човен і відплив від берега, щоб спуститися униз за течією, заважа-

ючи всім іншим суднам, з наміром знайти чіп у човні. Ліра була впевнена в існуванні чопа. Якби вони витягли його, запевняла вона свій загін, човен би вмить затонув; але вони так і не знайшли і були змушені покинути судно, коли цигани нагнали їх, і тікати, тріумфально вигукуючи, вузькими завулками Єрихона.

Це був світ Ліри, її радість. Переважно вона була грубим і жадібним дикуном. Але в неї завжди було невиразне відчуття того, що це не весь її світ; що одна її частина належить шляхетності й традиційності Коледжу Джордана і що десь в її житті був зв'язок із високим світом політики, представлений лордом Ізраелем. Але вона вдавалася до цього відчуття лише для того, щоб величатися Та командувати вуличними дітьми. Їй ніколи не спадало на думку ще якось з цього скористатися.

Так минуло її дитинство, як у напівдикій кішки. Її життя змінювалося лише в тих рідкісних випадках, коли лорд Ізраель приїздив до коледжу. Багатий та могутній дядько давав їй нагоду похизуватися, але ціною за це вихвалання було те, що найжвавіший учений ловив її та відводив до домоправительки, яка вмивала й одягала її в чисту сукню і супроводжувала (не стримуючи погроз) до кімнати відпочинку, де Ліра чаювала з лордом Ізраелем. Запрошували також декількох старших учених. Ліра непокірливо плюхалася в крісло, і Ректор був змушений суворо наказувати їй сісти прямо, після чого вона дивилася на всіх так похмуро, що це навіть у священника викликало сміх. Те, що відбувалося під час тих невірних офіційних візитів, ніколи не змінювалося. Після чаю Ректор та інші запрошені вчені залишали Ліру з її дядьком, а він ставив її перед собою і змушував звітувати, чого нового вона дізналася після його останнього візиту. І вона бурмотіла все, що могла відкопати зі своєї пам'яті з геометрії, арабської мови, історії чи анібарології, а він сидів нога за ногу і незворуш-

но дивився на неї, поки вона вже нічого не могла витягнути з себе.

Минулого року, перед його експедицією на північ, він спитав її:

— А як же ти проводиш свій час, окрім старанного навчання?

Вона промимрила:

— Просто граюсь. Десь біля Коледжу. Просто... граюся, правда.

Тоді він наказав:

— Покажи-но мені свої руки, дитино.

Вона протягнула свої руки для огляду, а він взяв і повернув їх, щоб подивитися на її нігті. Поряд із ним на килимі лежав, як сфінкс, його деймон, час від часу помахуючи хвостом і невідривно дивлячись на Ліру.

— Брудні, — відзначив лорд Ізраель, відштовхуючи її руки. — Вони тут кажуть тобі умиватися?

— Так, — відповіла вона, — але нігті священника теж завжди брудні. Вони брудніші навіть за мої.

— Він освічена людина. А яке твоє виправдання?

— Мабуть, я забруднила їх вже після того, як помила.

— Де ти граєшся, щоб так забруднюватися?

Вона з підозрою подивилася на нього. В неї було почуття, що лазити по даху заборонено, хоч ніхто цього не говорив.

— У деяких старих кімнатах, — нарешті відповіла вона.

— А ще де?

— Іноді в Клейбедсі.

— А ще?

— В Єрихоні і порту Медоу.

— І більше ніде?

— Ні.

— Ти — брехуха. Я тільки вчора бачив тебе на даху.

Вона стиснула губи і не сказала нічого. Він глузливо спостерігав за нею.

— Отже, ти також граєшся на даху, — продовжував він. — Ти коли-небудь ходиш до бібліотеки?

— Ні. Але я знайшла грака на даху бібліотеки, — відповіла вона.

— Справді? Ти спіймала його?

— В нього була поламана лапка. Я хотіла вбити та засмажити його, але Роджер сказав, що треба його вилікувати. Тому ми давали йому крихти їжі і трохи вина, а потім він видужав і полетів.

— Хто такий Роджер?

— Мій друг. Хлопець із кухні.

— Зрозуміло. Отже, ти була на всіх дахах Коледжу...

— Не на всіх. Не можна залізти на будівлю Шелдрна, тому що для цього треба стрибнути нагору з башти пілігримів через проміжок між будинками. Там є слухове вікно, яке виходить просто на неї, але я не така висока, щоб зробити це.

— Ти була на всіх дахах, крім будівлі Шелдона. А як щодо підземелля?

— Підземелля?

— Під землею Коледж займає стільки ж місця, скільки й на землі. Я здивований, що ти ще цього не з'ясувала. Ну добре, я іду за хвилину. Ти виглядаєш достатньо здоровою. Ось на.

Він засунув руку в кишеню і дістав жменю монет, із яких дав їй п'ять золотих доларів.

— Вони що, не вчили тебе казати «дякую»? — спитав він.

— Дякую, — промимрила вона.

— Ти слухаєшся Ректора?

— О, так.

— І шануєш учених?

— Так.

Деймон лорда Ізраеля м'яко засміявся. Це був перший звук, який він видав, і Ліра почервоніла.

— Біжи грайся, — сказав лорд Ізраель.

Ліра з полегшенням кинулася до дверей, не забувши обернутися і вигукнути «до побачення».

Таким було життя Ліри до того дня, коли вона вирішила сховатися у вітальні і вперше почула про Пил.

І, звичайно, бібліотекар помилявся, говорячи Ректорові, що вона не зацікавиться. Вона б жадібно слухала будь-кого, хто б міг розказати їй про Пил. Вона мусила почути про це набагато більше й раніше і, нарешті, дізналася б про Пил докладніше за всіх у світі, але ж її оточувало розмаїте життя Джордана.

І в будь-якому випадку існувало ще багато чого, про що можна було думати. Чутки вже кілька тижнів просочувалися вулицями — чутки, які одних людей змушували сміятися, а інших замовкати, як привиди в одних викликають глузування, а в інших жах. Без жодної причини і пояснення почали зникати діти.

Це відбувалось приблизно так.

Уздовж східного боку головного шляху річки Айсиз, переповненого повільним рухом барж із цеглою, суднами з асфальтом і контейнерами з зерном, повз Хенлі і Мейденхеду Тедінгтон, якого сягає течія з Німецького океану, і ще далі вниз: до Мортлейка, повз будинок великого мага доктора Ді; повз Фолкшел, де парки розваг приваблюють прапорами і фонтанами вдень, а деревами, прикрашеними лампочками, та феєрверками — вночі; повз Уайт-Хол, де король шоттижня збирає державну раду; повз стріляючу башту Шот, яка поливає своїм безупинним дощем розплавленого свинцю темну поверхню води; ще далі й далі, де річка, широка й тут уже брудна, робить величезний вигин на південь.

Це Лаймхауз, і тут знаходиться дитина, яка зникне.

Його звать Тоні Макаріос. Його мати вважає, що йому дев'ять років, але в неї погана пам'ять, яку зруйнувало пияцтво; мабуть, йому вісім чи десять. Його прізвисько Грек, але, як і його вік, це лише здогад його матері, тому що він більше схожий на китайця, ніж на грека, а ще в ньому є ірландець, скролінг та ласкар, які дісталися йому від матері. Тоні не дуже кмітливий, але в нього є якась незграбна ніжність, яка іноді змушує його грубо обійняти матір і залишити мокрий поцілунок на її щоці. Бідна жінка зазвичай напідпитку, і їй не спадає на думку самій приголубити сина, але вона досить тепло відгукується на пестощі — одного разу вона навіть зрозуміла, що відбувається.

Цієї миті Тоні вештається по ринку на Пай-стріт. Він голодний. Лише почало вечоріти, і його не годуватимуть удома. У нього в кишені шилінг, який дав солдат за те, що малий передав записку його коханій дівчині, але Тоні не збирається витратити його на їжу, адже стільки всього можна знайти за дарма.

Отже, він тиняється по ринку між ятками зі старим одягом і столами з лотерейними білетами, між продавцями фруктів і смаженої риби, зі своїм маленьким деймон-горобцем на плечі, озираючись навколо. І коли продавщиця та її деймон обое дивляться кудись вбік, лунає цвірінкання горобця, і рука Тоні швидко хапає й ховає до своєї широкої сорочки чи яблуко, чи пару горіхів, або, зрештою, і гарячий пиріг.

Продавщиця бачить це і починає репетувати, її кіт-деймон стрибає додолу, але горобець Тоні злітає в небо, а сам Тоні вже біжить вулицею. Лайки та прокльони несуться йому вслід, але недовго. Він зупиняється на сходинах молитовні Святої Катерини, де сідає і дістає свій паруючий розламаний приз, залишаючи плями від жиру на сорочці.

А за ним спостерігають. Жінка в довгому жовто-червоному пальті з лисячого хутра, красива молода жінка, чие

темне м'яке блискуче волосся виглядає з-під отороченого хутром каптура, стоїть в дверях молитовні, на кілька сходінок вище за нього. Мабуть, служба закінчилася, тому що з дверей за нею точиться світло, всередині грає орган, а жінка тримає прикрашений коштовним камінням трібник.

Тоні про це нічого не знає. Він задоволено заглиблений у пиріг, його ступні зручно складені, він сидить і жує, і ковтає, поки його деймон перетворюється на мишу і чистить свої вусики.

Деймон молодої жінки з'являється з-поза її хутряного пальта. Він у формі мавпи, але незвичайної мавпи: її шерсть довга й шовковиста, з найяскравішого золота. Гнучкими рухами вона спускається до хлопчика і сідає на сходинку чи дві вище.

Мавпа спостерігає за горобцем; горобець спостерігає за мавпою.

Мавпа повільно простягає руку вперед. Її маленька кисть чорна, її нігті — гачкуваті пазурі, її рухи м'які й привабливі. Горобець не може опиратися. Він підстрибує ближче і ближче, а потім, тремтячи, сідає на руку мавпи.

Мавпа піднімає його і пильно дивиться на нього, після цього встає і повертається до людини, несучи горобця-деймона із собою. Жінка нахилиє свою напарфумлену голову і шепоче.

А потім Тоні повертається. Мимовільно.

— Щуроловка! — кличе він в тривозі з набитим ротом.

Горобець цвірінькає. Мабуть, він у небезпеці. Тоні ковтає пиріг і витріщається.

— Привіт, — говорить красива жінка, — як тебе звати?

— Тоні.

— Де ти живеш, Тоні?

— На бульварі Кларіс.

— З чим пиріг?

— З яловичиною.

— Ти любиш шоколад?

— Та-ак!

— До речі, в мене стільки шоколаду, що я сама не вип'ю. Хочеш піти і допомогти мені його пити?

Тепер він попався. Він попався тієї миті, коли його дурнувятий деймон стрибнув на лапу мавпі. Він іде за красивою молодою жінкою і золотою мавпою вниз по Денмарк-стріт і до верфі Ката, вниз сходинками короля Джорджа в маленькі зелені двері з боку високого складу. Вона стукає, двері відчиняються; вони заходять всередину, двері зачиняються. Тоні ніколи не вийде — принаймні, через той вхід; і він ніколи вже не побачить своєї матері. А вона, бідолашне п'яне створіння, буде думати, що він втік, і коли згадає його, подумає, що це з її вини, і буде виплакувати своє горе.

Маленький Тоні Макаріос не був єдиною дитиною, яку піймала жінка із золотою мавпою. Він зустрів у погребі складу ще дюжину інших хлопчиків та дівчаток не старше дванадцяти років, але всі вони мали історії життя, схожі на його, тому ніхто не був упевнений у своєму віці. Однак Тоні, звичайно, не помітив одного: вони всі мали щось спільне. Ніхто з дітей в тому теплому й повному пари погребі не досяг віку статевої зрілості.

Добра жінка побачила, як він сів на ослінчику біля стіни, і мовчазна служниця налила йому кружку шоколаду з каструлі на залізній плиті. Тоні доїв залишки свого пирога і випив солодкий гарячий напій, не звертаючи великої уваги на своє оточення, а оточення не помічало його: він був надто маленьким, щоб являти собою загрозу, і надто млявим, щоб становити інтерес як жертва.

Знайшовся один хлопчик, щоб поставити очевидне питання.

— Гей, леді! Навіщо ви нас тут всіх зібрали?

Це був дужий негідник з чорним шоколадом на верхній губі й довгим темним щуром-деймоном. Жінка стояла біля дверей, розмовляючи з повним чоловіком, схожим на морського капітана, і коли вона обернулася, щоб відповісти, то виглядала як справжній янгол у світлі шиплячої газової лампи, що змусило дітей замовкнути.

— Нам потрібна ваша допомога, — відповіла вона. — Ви ж не проти допомогти нам?

Ніхто не видав і пари з вуст. Вони всі дивилися на неї, засоромившись. Вони ніколи не бачили такої леді: така витончена, така мила й добра, — діти відчували, що не заслуговують цього, і виконали б кожне її прохання, тільки б ще трохи побути поруч.

Жінка сказала, що вони вирушають у подорож. Їх добре годуватимуть і тепло одягатимуть, і хто хоче повідомити своїй родині, що перебуває у безпеці, може зробити це. Капітан Магнусон невдовзі доправить їх на борт свого корабля, і коли буде приплив, вони вийдуть у море й вирушать у напрямку півночі.

Незабаром ті декілька дітей, що захотіли написати до рідних, якими б ті не були, сиділи біля красивої леді, поки вона писала декілька рядків під їх диктовку, давала поставити їм внизу сторінки криве «X», вклала її у напахчений конверт і підписувала адресу, яку вони їй називали. Тоні хотів би повідомити щось своїй матері, але він реально дивився на її здатність прочитати це. Він смикнув леді за рукав із лисячого хутра і прошепотів, що хотів би, щоб вона розказала його мамі, куди він поїхав, та все інше, а жінка схилила свою граціозну голову близько до його смердючого маленького тіла, щоб вислухати його побажання, і, погладивши його по голові, пообіцяла виконати прохання.

Потім діти з'юрмилися, щоб попрощатися. Золота мавпа погладила всіх їхніх деймонів, і вони всі доторкнулися до лисячого хутра — на щастя чи для того, щоб узяти собі

трохи сили, надії і добра від леді, а вона попросалася з ними і передала їх під опіку лисому капітанові парового катера, що чекав на пристані. Небо вже потемніло, у річці віддзеркалювалися мерехтливі вогні. Леді стояла на пристані й махала рукою, поки могла роздивитися їхні обличчя.

Потім вона із своєю золотою мавпою, яка вместилася у неї на грудях, повернулася назад і вкинула маленький пакунок листів у піч, після чого залишила будівлю.

Дітей із вулиці було досить легко заманити, але зрештою люди це помітили, і поліція була змушена неохоче розпочати дії. На деякий час чаклунство припинилося. Але чутки вже поповзли, потроху вони зміцнювалися, росли і ширились, а коли невдовзі зникли діти у Норіджі, потім у Шефілді, а потім у Манчестері, люди з цих міст, які чули про зникнення раніше, додали нові випадки до історії й надали їй нової сили.

Так зростала легенда про групу чаклунів, яка таємно викрадала дітей. Одні говорили, що їх очолює красива жінка, другі — що головує високий чоловік з червоними очима, а треті розповідали про юнака, який посміхався і співав своїм жертвам, змушуючи їх, як овець, іти за ним.

Щодо того, куди забирали тих вкрадених дітей, двох схожих історій не існувало. Одні казали — в пекло, інші — під землю, у Чарівну країну. Дехто говорив щось про ферму, де дітей відгодовували, аби з'їсти. А ще, за чиїмись словами, їх ніби продавали у рабство багатим татарам... І таке інше.

Але в чому всі були згодні — це в тому, як звуть цих невидимих викрадачів. У них мусило бути ім'я, інакше на них і не посилалися б, а говорити про них — особливо якщо ти сидиш у безпеці в затишному місці вдома чи в Коледжі Джордана — було дуже цікаво. І ім'я, яке невідомо чому пристало до них, було гобліни.

- Не гуляй довго, бо гобліни заберуть!
- Моя двоюрідна сестра з Нортгемптона знає жінку, в якої гобліни вкрали маленького сина...
- Гобліни були у Стретфордї. Кажуть, вони йдуть на південь!

І неминуче:

- Давай гратися в дітей та гоблінів!
- Так сказала Ліра Роджеру — хлопчику з кухні Коледжу Джордана. Він би пішов за нею світ за очі.
- Як у це гратися?
 - Ти ховаєшся, а я знаходжу тебе і розрізаю на частини, саме так, як роблять гобліни.
 - Ти не знаєш, що вони роблять. Може, вони чинять зовсім інше.
 - Ти їх боїшся, — сказала вона, — я впевнена.
 - Ні. Я в них зовсім не вірю.
 - А я вірю, — зухвало заперечила вона. — Але зовсім не боюся. Я зроблю те, що мій дядько зробив, коли востаннє був у Джордані. Я бачила його. Він був у вітальні, і там ще була один неввічливий чоловік, тож мій дядько просто подивився на нього, і він упав за мертво з піною біля рота.
 - Не може бути, — із сумнівом відповів Роджер. — Про це на кухні нічого не говорять. Тим більше тобі не можна заходити до вітальні.
 - Звісно. Ніхто б не розповів слугам про такі речі. А я була у вітальні. Що б там не казали, мій дядько завжди так робить. Він вчинив це з кількома татарами, коли вони зловили його одного разу. Вони зв'язали його і збиралися випустити йому тельбухи, але коли перший підійшов до нього з ножом, мій дядько лише подивився на нього, і той впав мертвий, потім підійшов інший, і сталося те саме, так за-

лишився лише один. Мій дядько сказав, що залишить його живим, якщо той його розв'яже, він погодився, але дядько все одно вбив його, просто щоб провчити.

Роджер вірив у це ще менше, ніж у гоблінів, але історія, була надто гарна, щоб не скористатися нею. Тому вони по черзі були лордом Ізраелем і помираючими татарами, використовуючи шербет замість піни.

Але вони лише ненадовго відвернулися від гри — Ліра все ще хотіла пограти в гоблінів. Тому вона спокусила Роджера спуститися у винні погреби, куди вони увійшли за допомогою запасних ключів дворецького. Разом пробиралися через величезний підвал, де токайське й канарське, бургундське й брантвейн Коледжу лежали під павутинням століть. Давні кам'яні арки піднімалися над ними, підтримувані колонами, товстими, як десятьдерев, кам'яні плити різної форми лежали у них під ногами, й з кожного боку полиця за полицею, ярус за ярусом — безліч пляшок і барил. Це захоплювало. Знову забувши про гоблінів, двоє дітей ходили навшпиньках із кінця в кінець, тримаючи свічку тремтячими руками, вдивляючись у кожний темний куток, з єдиним питанням, яке щомиті точило Лірин мозок — яке вино на смак?

Існував легкий спосіб відповісти на це запитання. Ліра, незважаючи на активні протести Роджера, взяла найстарішу, найкрасивішу, найзеленішу пляшку, яку знайшла, і, не маючи чим відкоркувати, відбила її шийку. Заховавшись у найдальший куток, вони сьорбали п'янкий малиновий лікер, міркуючи, коли вони сп'яніють і як дізнаються про це. Лірі не дуже сподобався смак, але вона визнала, яким розкішним та-складним він був. Найсмішніше було дивитися на їхніх двох деймонів, які, здавалося, ставали дедалі більш очманілими: вони падали, сміялися без причини та перетворювалися на горгулій, намагаючись нажахати одне одного.

Зрештою, і майже одночасно, діти зрозуміли, що таке бути п'яним.

— Їм *подобається* це робити? — видихнув Роджер після часткої блювоти.

— Так, — відповіла Ліра, яка перебувала в такому самому стані. — І мені також, — додала вона вперто.

Єдиний урок, який Ліра винесла з цього епізоду, що гра в гоблінів може завести в цікаві місця. Вона пам'ятала слова свого дядька під час їхньої останньої зустрічі й почала досліджувати підземелля, бо те, що знаходилося над землею, було лише маленькою частиною цілого. Подібно до гігантських рослин, чия коренева система тягнеться на цілі акри, Джордан (змушений ділитися місцем з коледжем Святого Михаїла з одного боку і з коледжем Габрієли з іншого та з університетською бібліотекою позаду) почав колись у середні віки розширюватися під землю. Тунелі, шахти, арки, підвали, сходинки заглибилися під Джордан та розрослися там на стільки ярдів, що внизу Коледж займав майже такий самий простір, як і на поверхні. Коледж Джордана стояв на чомусь подібному до тверді.

І тепер, коли Ліра відчула смак дослідження, вона залишила свій звичайний притулок — скелясті «Альпи» дахів Коледжу, і її разом із Роджером поглинув новий світ. Ігри в гоблінів вона перетворила на полювання на них, тим паче що було, на її думку, очевидно: гобліни ховаються від усіх під землею!

Отож якось вони з Роджером пробралися в склеп під молитовнею. Саме тут покоїлися цілі покоління ректорів, кожен у своїй покритій свинцем дубовій труні, у ніші вздовж кам'яних стін. На кам'яних табличках під домовинами були написані їхні імена:

Симон Ле Клер, ректор 1765 — / 789 Церебейтон
Requiescant in pace

— Що це означає? — запитав Роджер.

— Перша частина — це його ім'я, остання фраза — латинською мовою. Посередині вказана дата, коли він був ректором. А ще одне ім'я — мабуть, це ім'я його деймона.

Вони рухалися вздовж мовчазних стін, розглядаючи написи на табличках:

Францис Лайал, ректор 1748 — 1765 Захарій

Requiescant in pace

Ігнатій Коул, ректор 1745 — 1748 Маска

Requiescant in pace

На кожній труні, що зацікавило Ліру, на мідних листах були зображені різноманітні істоти: на одній — василіск, на іншій — гарна жінка, тут — змія, там — мавпа. Вона зрозуміла, що то були зображення деймонів мертвих чоловіків. Коли люди дорослішали, їхні деймони втрачали свою здатність змінюватися і набували однієї форми, зберігаючи її постійно.

— У цих домовинах скелети! — прошепотів Роджер.

— Плоть, яка розкладається, — відповіла Ліра. — І черви, й личинки, які звиваються в очницях.

— Тут, мабуть, є привиди, — зауважив Роджер, аж здригаючись від задоволення.

Поряд із першим склепом вони знайшли коридор, заставлений кам'яними полицями. Кожна полиця поділялася на чотири секції, а в кожній секції лежав череп.

Деймон Роджера, з міцно стиснутим між ногами хвостом, затремтів і тихо зойкнув.

— Чш-ш, — сказав він.

Ліра не бачила Пантелеймона, але вона знала, що він сидить на її плечі у формі метелика і, мабуть, також тремтить.

Вона простягнула руку й обережно підняла найближчий до неї череп з місця, де він покоївся.

— Що ти робиш? — скрикнув Роджер. — Ти не можеш їх торкатися!

Вона піднімала череп вище та вище, не звертаючи уваги на слова друга. Раптом з нього щось випало — ковзнуло крізь її пальці і задзвеніло, впавши на підлогу, що майже змусило Ліру упустити череп.

— Це монета! — сказав Роджер, не вірячи очам. — Мабуть, тут скарб!

Він підніс предмет до свічки, і вони обоє витріщилися на нього. Це була не монета, а маленький бронзовий диск з грубо вигравіруваним на ньому котом.

— Це схоже на зображення на трунах, — сказала Ліра, — мабуть, це чийсь з їхніх деймонів.

— Постав його краще на місце, — порадив стривожено Роджер, і Ліра повернула череп на полицю, поклавши бронзовий диск на його одвічне місце. Всі інші черепи також мали в собі диски із зображенням деймонів своїх господарів, ніби показуючи своєму власникові, що їхній постійний компаньйон за життя й зараз залишається з ним у смерті.

— Як ти думаєш, ким вони були за життя? — запитала Ліра. — Напевне, вченими. Лише у ректорів є труни. Протягом століть тут було стільки вчених, що не вистачило б місця, щоб їх всіх тут поховати, тому їм просто відтинали голови та зберігали тут. У кожному разі, це найцінніше, що є у вчених.

Вони не знайшли гоблінів, але катакомби під молитовнею тривалий час привертали їхню увагу. Одного разу Ліра вирішила пожартувати з мертвих учених та перемішати монети з їх черепів, тобто помінати їхніх деймонів. Пантелеймон так перехвилювався через це, що обернувся на кажана і літав туди-сюди, видаючи пронизливі звуки та махаючи крилами перед обличчям своєї хазяйки. Але вона не звертала уваги — це був надто гарний жарт, щоб до

нього не вдатися. Хоч пізніше їй довелося заплатити за це. У ліжку, в її вузькій кімнаті нагорі дванадцятих сходинок її провідали нічні привиди — три фігури в мантиях, які, показавши їй свої кістляві пальці, відкинули каптури й оголили криваві рани на місцях, де раніше були голови. Лише коли Пантелеймон обернувся на лева та заричав на них, вони ретирувалися, відступаючи крізь стіну, доки видимими залишилися їхні руки, потім кострубаті жовто-сірі кисті, потім тремтячі пальці, і нарешті не залишилося нічого. Перше, що Ліра зробила вранці, — це побігла в катакомби та поклала монети-деймони на їхні справжні місця і прошепотіла черепам: «Вибачте! Вибачте!»

Катакомби були значно довшими, ніж винні погребі, але також мали край. Коли Ліра з Роджером дослідили там кожний кутку і не знайшли гоблінів, вони переключили свою увагу на інше, але перед тим, як вони виходили зі склепу, їх спіймав заступник єпископа та покликав до молитовні.

Заступник єпископа був огрядним старим чоловіком, якого всі звали отцем Хістом. Його обов'язком було вести всі служби у Коледжі, проповідувати, молитися та слухати сповіді. Коли Ліра була молодшою, він дбав про її духовне виховання і його вразила її лукава байдужість та нещире покаяння. Вона не подавала жодної надії в духовній сфері — таким був висновок заступника єпископа.

Коли Ліра й Роджер почули його оклик, вони неохоче повернулися й поволоклися до великої затхлої похмурої молитовні. Свічки подекуди миготіли перед святими образами; було чути слабкий віддалений дзенькіт з місця, де стояв орган і відбувався невеличкий ремонт — слуга полірував мідний аналой. Отець Хіст поманив їх, стоячи біля дверей ризниці.

— Де ви були? — запитав він. — Я бачив, що ви заходили сюди декілька разів. Що ви замислили?

Його тон не був звинувачувальним, Голос звучав так, ніби отець широко цікавився. Його деймон у вигляді ящірки сидів у нього на плечі і час від часу висовував язика.

Ліра відповіла:

— Ми хотіли заглянути в склеп.

— Навіщо?

— Труни... Ми хотіли подивитися на труни.

— Але навіщо?

Вона знизала плечима. Це була її постійна відповідь, коли на неї тиснули.

— А ти, — продовжував отець, поглянувши на Роджера. Деймон Роджера від страху завихляв хвостом, щоб умилювати отця. — Як тебе звати?

— Роджер, отче.

— Якщо ти слуга, де ти працюєш?

— На кухні, отче.

— Ти повинен бути там зараз?

— Так, отче.

— Тоді ти вільний.

Роджер повернувся й побіг. Ліра переступала з ноги на ногу.

— А що до тебе, Ліро, — сказав отець Хіст, — я дуже радий бачити, як ти цікавишся тим, що покоїться в молитовні. Ти щаслива дитина, бо навколо тебе є вся ця історія.

— Гм, — відповіла Ліра.

— Але мене дивує, кого ти обрала в товариші. Ти самотня дитина?

— Ні.

— Ти... Ти сумуєш за товариством інших дітей?

— Ні.

— Я не маю на увазі Роджера з кухні. Я говорю про дітей таких, як ти. Благородних дітей. Ти хотіла б мати таких друзів?

— Ні.

— Але інші дівчата, мабуть...

— Ні.

— Розумієш, ніхто з нас не хоче, щоб ти була позбавлена звичайних дитячих радощів та розваг. Іноді мені здається, що в тебе дуже самотнє життя в компанії старих учених, Ліро. Ти відчуваєш самотність?

— Ні.

Він схрестив пальці на руках, не в змозі придумати чогось, щоб запитати цю вперту дитину.

— Якщо є щось, що тебе турбує, — продовжив він зрештою, — знай, ти можеш прийти і розказати це мені. Сподіваюся, ти завжди відчувала, що можеш це зробити.

— Так, — відповіла вона

— Ти не забуваєш молитися?

— Ні.

— Гарна дівчинка. Добре, біжи собі.

Ледве втримуючись, щоб не зітхнути з полегшенням, вона повернулася й пішла.

Не знайшовши гоблінів під землею, Ліра знову повернулася на вулицю. Тут вона була вдома.

Пізніше, коли вона майже втратила до них цікавість, вони з'явилися в Оксфорді.

Уперше Ліра почула про це, коли зник хлопчик із циганської сім'ї, яку вона знала.

Це приблизно був час кінного ярмарку; канал був переповнений вузькими човнами з торговцями й мандрівниками, набережна Єрихона мерехтіла від блиску збруї, була заповнена цокотом копит та галасом людей, які торгувалися. Ліра завжди любила кінний ярмарок: крім того, що можна було крадькома покататися на с'як-так доглянутому коні, існували найкращі можливості, щоб спровокувати бійку.

А цього року в неї був чудовий план. Надихаючись минулорічним викраденням човна, вона зібралася здійснити незабутню подорож і цього разу. Якщо б вона та її друзяки з кухні Коледжу дісталися до Абінгдона, вони б чудово повеселилися на греблі...

Але цього року війна не розпочалася. Коли під ранковим сонцем Ліра прогулювалася біля майстерні, де робили човни, з двійкою вуличних дітей, які, передаючи одне одному вкрадену сигарету, хвалькувато випускали дим, вона почула знайомий крик.

— Що ти зробив з ним, ти, дурний ледащо?

Це був владний голос жінки, але жінки з вилудженою горлянкою. Ліра зразу ж обернулася, тому що це була Ма Коста, яка двічі давала Лірі прочухана, але на третій раз дала їй імбирний пряник, а її сім'я мала пречудовий розкішний човен. Вони були циганськими баронами, і Лірі дуже подобалася Ма Коста, хоч вона й побоювалася її, тому що саме їхній човен вона викрадала.

Один із Ліриних компаньйонів автоматично підняв камінь, почувши цей голос, але Ліра сказала:

— Поклади його на місце. Вона гнівається. Вона може зламати твій хребет, як гілку.

Насправді Ма Коста виглядала більш переляканою, ніж розгніваною. Чоловік, до якого вона зверталася, торговець кіньми, знизував плечима й розводив руки.

— Хто його знає, — говорив він. — Тільки що він був тут, а потім зник. Я й не бачив, куди він подівся...

— Він допомагав тобі! Він тримав твоїх проклятих коней!

— Ну, мабуть, він залишився там, чи не так? Втекти, не закінчивши роботи...

Далі він не продовжив, тому що Ма Коста раптово дала йому такого могутнього стусана по голові, супроводжуючи його таким потоком прокльонів та ударів, що він за-

кричав та зібрався тікати. Інші продавці коней стояли неподалік та сміялися, а полохливе лоша ставало дибки.

— Що відбувається? — спитала Ліра в малого циганчати, який спостерігав за всім із відкритим ротом. — Чому вона гнівається?

— Через свого сина, — відповіла дитина. — Через Білі. Вона, мабуть, думає, що це *и* схопили його. Я теж так вважаю. Хоч я сам їх і не бачив...

— Що ж, вони прийшли до Оксфорда?

Циганський хлопчик повернувся і покликав своїх друзів, які теж дивилися на Ма Косту.

— Вона не знає, що відбувається! Вона не знає, що *и* тут!

Півдюжини хлопців глузливо дивилися на неї. Ліра викинула свою сигарету, впізнавши сигнал до бійки.

Всі деймони негайно набули войовничого вигляду: кожну дитину супроводжували ікла, пазурі чи наїжачена шерсть, а Пантелеймон, який зневажав обмежену уяву цих циганських деймонів, обернувся на дракона розміром із шотландського хорта.

Але до того, як вони встигли зійтися в бійці, Ма Коста, прокладаючи собі шлях, розкидала навсібіч двох чи трьох циган та стала перед Лірою, як боксер-професіонал.

— Ти бачила його? — вимогливо запитала вона в Ліри. — Ти бачила Білі?

— Ні, — відповіла Ліра. — Ми тільки-но прийшли сюди. Я вже кілька місяців не бачила Білі.

Деймон Ма Кости випишував кола у прозорому повітрі надії головою, сокіл з пронизливими незворушними жовтими очима час від часу видавав різкі звуки. Ліра була налякана. Зазвичай ніхто не турбувався про дитину, яка була відсутня кілька годин, так само й цигани: у дружньому циганському світі на човнах всі діти були цінними та однаково улюбленими, мати була завжди впевненою, якщо вона

не бачить дитину, то її бачить хтось з родини, інстинктивно захищаючи її.

Але тут була Ма Коста — королева серед циган, нажахана тим, що зникла її дитина. Що ж воно відбувалося?

Ма Коста глипнула невидячим поглядом на групу дітей та пошкандибала через натовп на причал, голосячи за своїм сином. Одразу ж діти обернулися одне до одного, забувши про ворожнечу з поваги до її горя.

— Що то за и? — спитав Симон Парслоу, один із друзів Ліри.

Хлопчик-циган відповів:

— Ви знаєте, вони крали дітей по всій країні. Вони — пірати...

— Не пірати, — виправив інший циган, — а канібали. Тому їх називають гоблінами.

— Вони їдять дітей? — спитав інший друг Ліри — Х'ю Ловат, хлопчик із кухні Святого Михаїла.

— Ніхто не знає, — знов відповіло перше циганча. — Вони забирали дітей, і їх відтоді ніхто не бачив.

— Ми всі це знаємо, — сказала Ліра. — Ми вже декілька місяців граємо в дітей та гоблінів, уже давно, присягаюсь. Але я більш ніж впевнена, що їх ніхто не бачив.

— Бачив, — відповів хлопець.

— Хто ж тоді? — наполягала Ліра. — *Ти їх*. бачив? Звідки ти знаєш, що це не одна людина?

— Чарлі бачив їх в Банбері, — промовила дівчинка-циганка. — Вони прийшли і розмовляли з однією леді, поки інший чоловік не забрав її маленького синочка з саду.

— Так, — підтвердив тоненьким голоском Чарлі — циганське хлоп'я. — Я бачив, як вони це робили!

— Які вони на вигляд? — спитала Діра.

— Ну... Я не дуже добре їх роздивився, — відповів Чарлі. — Але я бачив їх вантажівку. Вони їздять у білій ван-

тажівці. Вони посадили хлопчика в машину й швидко поїхали.

— Але чому їх називають гобліни? — знову спитала Ліра.

— Тому що вони їдять дітей, — пояснив перший циган. — Нам хтось розповідав у Нортгемптоні. Вони теж були там. Одна дівчинка в Нортгемптоні (її брата також забрали) говорила, що чоловік, котрий забрав хлопчика, нахвалявся, що з'їсть його. Всі знають це. Вони пожирають їх.

Маленька циганка, яка стояла поряд, голосно заплакала.

— Це двоюрідна сестра Білі, — сказав Чарлі.

Ліра запитала:

— Хто останній бачив Білі?

— Я, — відповіло з півдюжини голосів.

— Я бачив, як він тримав старого коня Джоні Фіорелі. — Я бачив його біля продавця глазурованих яблук.

— Я бачив, як він гойдався на крані...

Коли Ліра розставила все в хронологічному порядку, то з'ясувала, що Білі бачили не менш ніж дві години тому.

— Отже, — сказала вона, —десь дві години тому и, мабуть, були тут...

Вони всі озирнулися навкруги, здригнувшись, хоч надворі гріло сонце, пристань переповнювали люди, відчувалися знайомі запахи коней, дьогтю і тютюну. Біда була в тому, що ніхто не знав, як виглядають ці гобліни. Будь-хто міг бути гобліном, як довела Ліра своїй враженій банді, яка вся тепер була під її командуванням: і діти з Коледжу, і циганчата.

— їм необхідно виглядати, як звичайні люди, інакше їх одразу впізнають, — пояснила вона. — Якби вони приходили вночі, то могли б виглядати як завгодно. Але якщо *и* з'являються вдень, вони не повинні привертати увагу. Отже, будь-хто з цих людей може бути гобліном...

— Ні, не можуть, — відповів хлопчик-циган. — Я їх всіх знаю.

— Добре, не *ці*, так будь-хто інший, — уточнила Ліра. — Пішли знайдемо їх! Та їхню білу вантажівку!

Це пролунало сигналом до дії. Скоро до них приєдналися інші шукачі, й невдовзі тридцять з лишком циганчат бігали з одного кінця пристані в інший, забігали в стайні, дерлися на крани на території човнової майстерні, перелазили через паркан на луговину, гойдалися по п'ятнадцятеро зараз на розвідному мості над зеленою водою й щодуху бігали вузькими вулицями Єрихона між цегляними будинками та заглядали в молитовню Святого Варнави. Половина з них не знали, що шукають, і вважали це веселою грою, але прибічники Ліри відчували справжній страх, коли бачили, як поодинокі постаті проходила повз алею чи зникала в мороці молитовні: може, це го-блін?

Але, звісно, це були не вони. Зрештою, не досягши успіху і усвідомивши, що Білі справді зник, діти припинили пустоші. Коли Ліра та двоє хлопчиків з Коледжу залишали Єрихон, оскільки наближався час вечері, вони бачили, як цигани зібралися на пристані біля човна Кости. Деякі жінки голосно плакали, чоловіки щось гнівно обговорювали, а їхні деймони стривожено піднімалися у небо чи рикали на тіні.

— Присягаюсь, що *и* не наслідяться прийти сюди, — сказала Ліра Симону Парслоу, коли вони ступили на поріг Джордана.

— Так, — невпевнено відповів її друг. — Але я знаю, що також зникла дитина з ринку.

— Хто? — запитала Ліра. Вона знала більшість дітей з ринку, але про це нічого не чула.

— Джесі Рейнольдс, дочка сідельника. Її не було, коли вони зачинялися вчора, вона лише пішла купити батькові

риби на вечерю й не повернулася, і ніхто її не бачив. Вони обшукали весь ринок та довкруги нього.

— Я й не чула про це! — обурилася Ліра. Вона вважала прикрим промахом з боку її підлеглих не розповідати їй про все одразу ж.

— Це було лийте вчора. Мабуть, вона вже повернулася.

— Я спитаю, — сказала Ліра, розвернувшись, щоб знову йти.

Але не встигла вона ступити за ворота, як її покликав черговий.

— Гей, Ліро! Сьогодні ввечері більше не виходь. Наказ Ректора.

— Чому?

— Я повторюю тобі, це — наказ Ректора. Він сказав, щоб ти залишилася, коли прийдеш.

— Спробуй злови мене, — гукнула дівчина, вибігаючи за ворота, поки старий виходив із дверей.

Вона побігла вздовж вузької вулиці, вниз до алеї, де з фургонів розвантажували товари для критого ринку. Це був час, коли всі закінчували роботу й зачинялися, залишалось ще кілька фургонів, але група юнаків стояла, курила й розмовляла біля центральних воріт навпроти високих кам'яних стін коледжу Святого Михаїла. Ліра знала одного з них — шістнадцятирічного хлопця, який їй дуже подобався, тому що вона навіть не чула, щоб хтось міг плювати далі, ніж він. Вона підійшла і скромно стала осторонь, чекаючи, поки він її помітить.

— Чого тобі? — нарешті спитав він.

— Джесі Рейнольдс справді зникла?

— Так, а що?

— А те, що сьогодні зникла дитина у циган!

— Вони завжди зникають, цигани. Після кожного кінного ярмарку вони зникають.

— Разом із конями, — додав один з його друзів.

— Це інше, — заперечила Ліра. — Це дитина. Ми шукали її весь день, а інші діти сказали, що його забрали гобліни.

— Хто?

— Гобліни, — повторила вона. — Ви що, не чули про гоблінів?

Це була новина для хлопців і, незважаючи на кілька грубих зауважень, вони стали уважно слухати розповідь Ліри.

— Гобліни, — сказав знайомий Ліри, якого звали Дік, — це дурниці! Цигани завжди збирають різні дурні історії.

— Кажуть, що *и* були в Банбері кілька тижнів тому, — наполягала Ліра, — і забрали звідти п'ятеро дітей. Вони, мабуть, прийшли до Оксфорда, щоб і тут вкрасти дітей. Напевно Джесі у них.

— На шляху до Коулі зникла дитина, — сказав один з інших хлопців. — Я пригадав. Моя тітка вчора була там, бо вона продає рибу й смажену картоплю з фургона, тож вона чула про це... Якийсь маленький хлопчик... Не знаю, як щодо гоблінів. Але гадаю, вони несправжні, ті *и*. Лише вигадка.

— Справжні! — вигукнула Ліра. — Цигани бачили їх. Вони впевнені, що *и* їдять дітей, яких крадуть і...

Вона замовкла, не договоривши, тому що раптово щось спало їй на думку. Під час дивного вечора, який вона провела у вітальні, лорд Ізраель показував слайди із зображенням чоловіка, котрий тримав жезл, на який струменіли потоки світла. А поряд із ним була маленька постать, з меншою кількістю світла навколо неї. І хтось запитав, чи була ця дитина без деймона, а її дядько відповів — ні, в тому-то й річ.

А потім щось знову стиснуло її серце: де Роджер?

Вона не бачила його зранку...

Раптом вона відчула страх. Пантелеймон, у вигляді невеликого лева, стрибнув їй на руки й заричав. Вона попросалася з юнаками біля воріт і тихо пішла на Тарлстріт, де щосили побігла до Джордана й увірвалася удвері Коледжу в супроводі свого деймона, тепер — гепарда.

Черговий зустрів її з гордовитим виглядом.

— Я був змушений подзвонити Ректорові і все йому розповісти, — сказав він. — Він дуже незадоволений. Не хотів би я бути на твоєму місці ні за які гроші.

— Де Роджер? — запитала Ліра.

— Я не бачив його. Але йому теж перепаде. О, коли пан Коустон упіймає його...

Ліра побігла на кухню. Вона потрапила в парку і галасливу метушню.

— Де Роджер? — закричала вона.

— Іди собі, Ліро! Ми дуже зайняті!

— Але де він? Його бачив хто-небудь?

Здавалося, нікого не турбували її питання.

— Де він? Ви *повинні* були чути! — знову закричала Ліра на кухаря, який дав їй ляпаса і відправив геть.

Кондитер Берні намагався її заспокоїти, але вона не вгамовувалася.

— Вони схопили його! Ці прокляті ц, треба зловити їх та вбити! Ненавиджу їх! Вам наплювати на Роджера...

— Ліро, ми всі хвилюємося за Роджера...

— Ні, не хвилюєтесь, якщо ви всі не припините роботу та не підете його шукати зараз же! Я ненавиджу вас!

— Існує тисяча причин, чому Роджер не з'являється. Сама подумай. Нам треба приготувати та подати обід менш ніж за годину; у Ректора гості в його апартаментах, і він буде їсти там. Це означає, що кухар мусить подавати їжу дуже швидко, щоб вона не охолола. Так завжди — то одне, то інше, життя вирує. Я впевнений, що Роджер з'явиться...

Ліра повернулася й вибігла з кухні, перекинувши купу срібних кришок для блюд, не звертаючи уваги на гнівну лайку. Вона пронеслася вниз сходами, через двір, між капицею та баштою Палмера, через двір Якслі, де розмішувалися найстаріші споруди Коледжу.

Пантелеймон мчав перед Лірою у вигляді невеликого гепарда — вгору сходами, на самий верх, де була її спальня. Ліра повільно відчинила двері, підтягла розхитаний стілець до вікна, широко розчинила його та вилізла назовні. Одрозу під вікном був укритий свинцем кам'яний жолоб завширшки з її ступню. Вона спочатку стала на нього, а потім полізла вгору по грубій черепиці на верх даху. Тут вона закричала. Пантелеймон, який завжди на даху перетворювався на птаха, літав колами й кричав граком разом із нею.

Вечірнє небо було залите персиковим, абрикосовим та кремковим кольорами: ніжні маленькі хмаринки, немов з морозива, пливли в помаранчевому небі. Шпилі та башти Оксфорда піднімалися навколо на тому ж рівні, що й вона — не вище. Зелені ліси Шато-Верта та Уайт Хема виднілися з іншого боку на схід та захід. Десь кричали граки й дзвонили дзвони, а з боку Окспенса ритмічні удари мотора сповіщали, що вечірній дирижабль королівської пошти злітає до Лондона. Ліра простежила, як він звівся над шпилем капиці Святого Михаїла, спочатку розміром з кінчик її мізинця, а потім став меншати, аж поки не обернувся на цятку в перлистому небі.

Вона озирнулася на темний двір, де одягнуті в мантиї постаті учених вже по одному та по двоє повільно рухалися у напрямку комори. Їхні деймони або поважно йшли, або полохливо літали туди-сюди, або ж просто сиділи на плечах своїх господарів. Уїдальні вже запалювали світло; Ліра бачила, як вітражі вікон ставали яскравішими, коли слуга підходив до столів та засвічував гасові лампи. Дзвоник економа сповістив, що до вечері залишилося півгодини.

Це був її світ. Вона хотіла, щоб він назавжди залишався таким. Але навколо відбувалися зміни, хтось викрадав дітей. Ліра сиділа на верхівці даху, підпираючи руками підборіддя.

— Ми врятуємо його, Пантелеймоне, — сказала вона..

Він відповідав їй з труби карканням грака:

— Це буде небезпечно.

— Звісно! Я знаю!

— Пам'ятай, що вони говорили у вітальні.

— Що?

— Щось про дитину в Арктиці. Єдину, яка не притягла Пил.

— Вони сказали, це була повноцінна дитина... Що це означає?

— Мабуть те, що вони зроблять з Роджером, з циганчатами та з іншими дітьми.

— Що?

— Ну, що означає *повноцінна*?

— Не знаю. Може, вони розділяють їх навпіл. Я впевнена, вони роблять з них рабів. Вони там потрібні. В них, мабуть, є шахти. Уранові шахти для дослідження атома. Впевнена, що так і є. І якби вони послали в шахти дорослих, ті б помирили, тому вони використовують дітей, адже діти дешевше коштують. Ось що вони роблять з ними.

— Я думаю...

Але Пантелеймону довелося зачекати з розповіддю про те, що він думає, бо хтось закричав знизу.

— Ліро! Ліро! Негайно сюди!

Почувся стукіт у шибку. Ліра знала цей голос і цю нетерплячість: це була пані Лонсдейл — домоправителька. Ніщо не могло сховатися від неї.

З холодним виразом обличчя Ліра зісковзнула з даху в жолоб і влізла до кімнати через вікно. Пані Лонсдейл із дзвінким шумом наливала воду в пом'ятий таз.

— Скільки разів тобі казали не лазити туди... Подивись не себе! Лише поглянь на свою спідницю — вона ж брудна! Зараз же зніми її та вмийся, а я знайду щось пристойне, що залишилося ще без дірок. Чому ти не можеш бути чистою та охайною...

Ліра надто насупилася, щоби спитати, чому вона повинна вмитися й переодягнутися, а дорослі ніколи нічого самостійно не пояснювали. Вона стягнула сукню через голову й кинула її на вузьке ліжко, потім неохоче почала вмиватися, тимчасом як Пантелеймон, тепер вже канарка, підстрибував ближче й ближче до деймона пані Лонсдейл — великого мисливського собаки, марно намагаючись роздратувати його.

— Погляньте, що діється в цій шафі! Ти не прибирала в ній цілу вічність! Подивись, яке зім'яте це...

Подивись на це, подивись на те... Ліра не хотіла дивитися. Вона заплющила очі, витираючи обличчя вафельним рушником.

— Тобі доведеться надягти все, як є. Немає часу прасувати. Боже мій, дівчино, подивись на свої коліна — поглянь, у якому вони стані...

— Не хочу ні на що дивитися, — пробурмотіла Ліра. Пані Лонсдейл ляснула її по нозі.

— Мийся, — рішуче наказала вона. — Ти змиєш весь цей бруд.

— Навіщо? — зрештою відповіла Ліра. — Зазвичай я не мию колін. Ніхто не буде дивитися на мої коліна. Навіщо ж тоді я їх митиму? Вам також наплювати на Роджера, як і кухарю. Лише я одна...

Ще один ляпас по другій нозі.

— Досить цих дурниць. Я — Парслоу, як і батько Роджера. Він мій троюрідний брат. Присягаюсь, ти цього не знала, тому що, впевнена, ніколи не питала, пані Ліро. Гадаю, це ніколи не спадало тобі на думку. Тому не зви-

нувачуй мене в тому, що я не дбаю про хлопчика. Господь свідок, я навіть про тебе піклююся, хоч немає великої причини, і я жодного разу не чула подяки.

Вона схопила ганчірку й почала терти коліна Ліри так сильно, що на шкірі залишилися рожеві плями й подряпини, але зник бруд.

— Усе це тому, що ти будеш снідати з Ректором та його гостями. Заради Бога, поведься пристойно. Відповідай, коли тебе питають, будь тихою та ввічливою, мило всміхайся й не смій бурмотіти «хто його зна», коли в тебе щось запитують.

Вона натягнула на мляву Ліру найкращу сукню, розпрямила її, потім знайшла у безладі, який панував у шафі, червону стрічку й розчесала Лірине волосся грубою шпінкою.

— Сказали б мені раніше, я б гарненько вимила твоє волосся. Дуже погано. Якщо тільки вони не будуть придивлятися... Так. Тепер стань прямо. Де твої найкращі лаковані туфлі?

За п'ять хвилин Ліра стукала у двері апартаментів Ректора, розкішного й трохи похмурого будинку, парадний вхід якого виходив у двір Якслі, а чорний хід — у сад бібліотеки. Пантелеймон у вигляді горностая (він хотів бути чемним) згорнувся навколо її ноги. Двері відчинив слуга Ректора, Казинс, давній ворог Ліри, але обоє знали, що зараз час перемир'я.

— Пані Лонсдейл сказала, щоб я прийшла, — промовила Ліра.

— Так, — відповів Казинс, даючи їй дорогу. — Ректор у вітальні.

Він провів її до великої кімнати, яка вікнами виходила в сад бібліотеки. Останні промені сонця освітлювали її, потрапляючи крізь прохід між баштою Палмера та бібліотекою, також світло падало на важкі картини і тьмяне

срібло, яке колекціонував Ректор. Гості теж були освітлені, і Ліра зрозуміла, чому вони не снідали в їдальні: троє з гостей були жінками.

— А, Ліро, — сказав Ректор. — Я такий радий, що ти прийшла. Казинс, будь ласка, принеси якийсь напій. Пані Ханно, мабуть, ви не знайомі з Лірою... племінницею лорда Ізраеля.

Пані Ханна Рельф, дуже стара сива жінка, деймон якої мав вигляд мармозетки, була головою одного з жіночих коледжів. Ліра потиснула її руку так ввічливо, як могла, а потім її представили іншим гостям, які, як і пані Ханна, були вченими з інших коледжів і не дуже цікавили Ліру. Нарешті Ректор назвав останню гостю.

— Пані Кольтер, — сказав він, — це наша Ліра. Ліро, привітайся з пані Кольтер.

— Добрий вечір, Ліро, — вимовила пані Кольтер.

Вона була красива й молода. Її блискуче волосся обрамляла щоки, а її деймон був золотистою мавпою.

Алетіометр

— Сподіваюся, ти сядеш біля мене за вечерею, — сказала пані Кольтер, звільняючи Лірі місце на дивані. — Я не звикла до розкошів апартаментів Ректора. Тобі доведеться показати мені, який ніж та виделку використовувати.

— Ви жінка-учений? — запитала Ліра. Вона ставилася до жінок-учених, як було заведено в Джордані, з презирством: вони були визначні люди, але бідненькі, їх ніколи не сприймали серйозніше, ніж переодягнених дресированих тварин. Пані Кольтер, з іншого боку, була не схожою на жодну з жінок-учених, яких бачила Ліра, і, звичайно, не мала нічого спільного зі старезними леді — двома іншими гостями. Ліра запитала, чекаючи негативної відповіді, бо насправді пані Кольтер була такою чудовою, що Ліра була зачарована. Вона не могла відірвати від неї очей.

— Взагалі, ні, — відповіла пані Кольтер. — Я член коледжу пані Ханни, але більшість моєї роботи проводиться за межами Оксфорда... Розкажи мені про себе, Ліро. Ти завжди жила в Коледжі Джордана?

За п'ять хвилин Ліра розповіла все про своє напівдикунське життя: про улюблений маршрут дахами, про бійку в Клейбедсі, про грака, якого вони впіймали з Роджером, про її намір захопити циганський човен і попливти до Абінгдона й таке інше. Вона навіть (озираючись та знижуючи голос) розповіла, що вони з Роджером виробляли з черепами у склепі.

— І ці привиди прийшли, правда, вони прийшли до моєї кімнати без голів! Вони не говорили, а лише белькотіли

щось, але я зрозуміла, що їм потрібно. Тому наступного дня я побігла до склепу й поклала їхні монети на місце. Інакше вони б мене вбили.

— Отже, ти не боїшся небезпеки? — схвально спитала пані Кольтер. Цієї миті вони вже сиділи за столом, як і сподівалася пані Кольтер, поряд. Ліра повністю ігнорувала бібліотекаря, який сидів з другого боку, і всю вечерю розмовляла з пані Кольтер.

Коли жінки усамітнилися на каву, пані Ханна спитала:

— Скажи мені, Ліро, вони збираються посилати тебе вчитися?

Ліра здивувалася.

— Ахтойого...Янезнаю, —була її відповідь. — Мабуть, ні, — додала вона для безпеки. — Я б не хотіла завдавати їм клопоту, — лицемірно продовжувала вона, — або витрат. Мабуть, краще, якщо я буду просто жити в Джордані та здобувати освіту у вчених, коли в них є вільний час. А якщо вони зараз тут — він у них є.

— А твій дядько, лорд Ізраель, має якісь плани щодо тебе? — спитала леді, яка була вченим в іншому жіночому коледжі.

— Так, — відповіла Ліра, — сподіваюся, так. Але це не школа. Він візьме мене на північ, коли приїде наступного разу.

— Я пам'ятаю, він розповідав мені, — вступила пані Кольтер.

Ліра блимнула очима. Дві жінки-вчені повільно випросталися, хоч їхні деймони, слухняні та апатичні, лише кліпнули очима один на одного.

— Я зустріла його в Королівському Арктичному Інституті, — продовжувала пані Кольтер. — Насправді, я сьогодні тут почасти завдяки цій зустрічі.

— Ви теж дослідник? — здивувалася Ліра.

— Певною мірою. Я була на півночі декілька разів. Минулого року я провела три місяці в Гренландії, досліджуючи Аврору.

Це було те, що треба, — ніхто й ніщо більше не існувало для Ліри.

Вона з благоговінням дивилася на пані Кольтер і захоплено й мовчазно слухала її розповіді про будівництво іглу, полювання на тюленів, переговори з лапландськими знахарями. Дві інші жінки-вчені не мали нічого цікавого, щоб розповісти, тому сиділи мовчки, доки не увійшли чоловіки.

Пізніше, коли гості вже пішли, Ректор сказав:

— Залишся, Ліро. Я хочу поговорити з тобою. Иди до мого кабінету, сядь там і чекай на мене.

Здивована, втомлена та схвильована Ліра зробила, як їй сказали. Слуга Казинс провів її і навмисно залишив двері відчиненими, аби бачити, що вона робить, з холу, де він допомагав людям одягатися. Ліра поглядом шукала пані Кольтер, але не бачила її, а потім до кабінету увійшов Ректор і зачинив двері.

Він важко сів у крісло біля каміна. Його деймон опустився на спинку крісла й сів біля голови хазяїна, уп'явшись своїми напівзаплющеними очима в Ліру. Тихо сичала лампа, коли Ректор сказав:

— Отже, Ліро, ти розмовляла з пані Кольтер. Тобі сподобалося, що вона розповідала?

— Так!

— Вона чудова леді.

— Вона прекрасна. Вона найкраща людина, яку я будь-коли зустрічала.

Ректор зітхнув. У своєму чорному костюмі та чорній краватці він виглядав настільки подібним до свого деймона, наскільки це можливо. Раптом Ліра подумала, що од-

ного дня, дуже скоро, він буде похований у склепі під молитовнею, й майстер вигравірує зображення його деймона на мідній дошці на його труні, і його ім'я буде написано поруч.

— Мені треба було ще раніше поговорити з тобою, Ліро, — сказав він за кілька хвилин. — У будь-якому разі я б це зробив, але час лине швидше, ніж я думав. Ти була в безпеці тут, у Джордані, моя люба. Гадаю, ти була щасливою. Тобі не легко було слухатися нас, але ми тебе дуже любимо, і ти ніколи не була поганою дитиною. В тобі багато добра й чарівності, та й багато рішучості. Тобі все це буде потрібне. Різні речі відбуваються в світі, я намагався захистити тебе від них, залишаючи у Джордані, але далі це неможливо.

Вона уважно дивилася на нього. Куди він хоче її відправити?

— Ти знаєш, що колись тобі необхідно почати вчитися, — продовжував Ректор. — Ми навчили тебе дечого тут, але не як належить і без системи. Наше знання іншого роду. Тобі потрібно навчитися того, чого тебе не можуть навчити старі вчені, особливо зараз, у твоєму віці. Ти була відірвана від цього. Ти не дитина слуг — ми не можемо віддати тебе на всиновлення якійсь міській родині. Вони б піклувалися про тебе, як могли, але тобі потрібне інше. Розумієш, Ліро, я кажу тобі, що частина твого життя, пов'язана з Коледжем Джордана, закінчується.

— Ні, — відповіла вона, — я не хочу кидати Джордан. Мені тут подобається. Я хочу залишитися тут назавжди.

— Коли ти молодий, то думаєш, що все триватиме вічно. На жаль, це не так. Ліро, спливе небагато часу — два чи три роки — і ти станеш молодою жінкою, вже не дитиною. Молодою леді. І повір мені, Коледж Джордана буде здаватися тобі не кращим місцем, щоб жити в ньому.

— Але це мій дім!

— Він був твоїм домом. Але зараз тобі потрібне ще щось.

— Не школа. Я не піду до школи.

— Тобі потрібне жіноче оточення. Жіночий нагляд.

Слово *жіночий* асоціювалося у Ліри лише з жінками-вченими, і вона мимоволі скривилася. Бути вигнаною з величності Джордана, пишноти й слави освіченості в похмурій цегляній інтернат коледжу на півночі Оксфорда зі старомодними жінками-вченими, які пахли капустою й нафталіном, як ці дві на вечері!

Ректор помітив її вираз обличчя й побачив очі Пантелеймона-тхора, які блиснули червоним.

Він сказав:

— Я мав на увазі місіс Кольтер.

Поступово хутро Пантелеймона змінилося з жорсткого коричневого на м'яке біле. Очі Ліри розширилися.

— Справді?

— Вона знайома з лордом Ізраелем. Твій дядько, звичайно, дуже зацікавлений у твоєму добробуті, і коли місіс Кольтер почула про тебе, вона одразу ж запропонувала допомогу. Містера Кольтера немає, до речі; вона вдова, її чоловік загинув дуже печально наглою смертю кілька років тому. Отож пам'ятай про це, перш ніж щось запитати.

Ліра з нетерпінням кивнула головою і спитала:

— І вона дійсно буде... доглядати за мною?

— Ти цього хочеш?

— Так!

Вона ледве могла всидіти. Ректор посміхнувся. Він всміхався так рідко, що йому явно не вистачало практики, і якби хтось спостерігав (Ліра була не в змозі побачити щось), то сказав би, що це вираз суму.

— Добре, давай краще запросимо її та поговоримо про все, — сказав, він.

Він вийшов з кімнати, а коли за хвилину повернувся з пані Кольтер, Ліра стояла, бо від хвилювання не могла сидіти. Пані Кольтер посміхнулася, а її деймон вишкірив білі зуби в усмішку, схожу на вираз чортика. Коли місіс Кольтер проходила повз Ліру, вона легко торкнулася волосся дівчинки, Ліра відчула потік тепла, який ринув на неї, й почервоніла.

Коли Ректор налив пані Кольтер брантвейну, вона сказала:

— Отже, Ліро, в мене тепер є асистент, чи не так?

— Так, — просто відповіла Ліра. Вона готова була сказати «так» на будь-що.

— У мене багато роботи, де я потребую допомоги.

— Я можу працювати!

— І нам, мабуть, доведеться мандрувати.

— Я не заперечую. Я поїду куди завгодно.

— Але це може бути небезпечно. Напевно, ми поїдемо на північ.

Ліра, здавалося, забула всі слова. Потім вона опанувала себе й вимовила:

— Скоро?

Пані Кольтер засміялася і відповіла:

— Можливо. Але тобі доведеться багато працювати. Ти будеш учити математику, навігацію й небесну географію.

— Ви будете мене вчити?

— Так. А ти повинна будеш робити нотатки, тримати мої папери в порядку, виконувати деякі розрахунки й таке інше. І оскільки ми будемо відвідувати багатьох важливих людей, тобі треба знайти якийсь гарний одяг. Треба багато чого навчитися, Ліро.

— Я не заперечую. Я хочу все це вивчити.

— Впевнена, у тебе це вийде. Коли ти повернешся до Коледжу Джордана, то будеш відомою мандрівницею.

Отже, ми виїжджаємо рано-вранці, першим дирижаблем, тому тобі краще зараз піти спати. Побачимося за сніданком. На добраніч!

— На добраніч, — відповіла Ліра й, пам'ятаючи свої декілька гарних манер, обернулася біля дверей і додала: — На добраніч, Ректоре.

Він похитав головою та сказав:

— Солодких снів.

— Дякую вам, — Ліра ще раз звернулася до пані Кольтер.

Нарешті вона заснула, незважаючи на те що Пантелеймон довго не міг вгамуватися, доки вона не схопила його, а він від обурення обернувся на їжака. Було ще темно, коли хтось струснув її за плече.

— Ліро, тихо, не бійся, прокинься, дитино.

Це була пані Лонсдейл, яка зі свічкою зігнулася над ліжком і тихо говорила, гладячи Ліру по руці.

— Послухай. Ректор хоче побачитися з тобою до того, як ти вийдеш до сніданку з пані Кольтер. Вставай швиденько й біжи до його апартаментів. Зайди через сад та постукай у французьке вікно кабінету. Зрозуміла?

Повністю прокинувшись від здивування, Ліра кивнула та сунула свої босі ноги в туфлі, які їй подала пані Лонсдейл.

— Вмиєшся потім. Зараз біжи вниз, а потім негайно повертайся. Я почну пакувати твої речі й знайду тобі щось одягти. Поквапся.

Темний двір був ще наповнений прохолодним нічним повітрям. Над головою сяяли останні зорі, але світло зі сходу поступово розливалось над ідальнею. Ліра побігла в сад бібліотеки й на мить зупинилася в мертвій тиші, оглядаючи кам'яні шпилі каплиці, перламутрово-зелений купол будівлі Шелдона та білий ліхтар бібліотеки. Тепер,

коли вона залишала всі ці знайомі краєвиди, вона думала, як сумуватиме за ними.

Щось промайнуло у вікні кабінету, яке на мить освітлюлося. Вона пригадала, що має робити, й постукала у скляні двері. Вони відчинилися майже одразу.

— Гарна дівчинка. Заходь швидше. Це не забере багато часу, — сказав Ректор і швидко запнув шторою двері, щойно вона увійшла. Він був повністю одягнений у свою звичайну чорну одіж.

— Я що, зрештою нікуди не їду?

— їдеш, я не можу цьому запобігти, — відповів Ректор, але Ліра в той час не помітила нічого дивного в його словах. — Ліро, я дам тобі щось, але ти мусиш присягтися, що нікому це не покажеш. Присягаєшся?

— Так, — сказала Ліра.

Він підійшов до столу й витягнув із шухляди маленький паунок, загорнутий у чорний оксамит. Коли він розгорнув тканину, Ліра побачила щось схоже на великий наручний годинник чи на маленький настінний: товстий диск із міді й кристалю. Це міг бути компас чи щось таке.

— Що це? — запитала вона.

— Це — алетіометр. Один із шести існуючих. Ліро, нагадую тобі — нікому його не показуй. Краше буде, якщо пані Кольтер також не знатиме. Твій дядько...

— Але що з ним робити?

— Він розкаже тобі правду. А як читати по ньому, ти сама здогадаєшся. Тепер іди — світає, біжи до своєї кімнати, поки тебе ніхто не бачив.

Він загорнув інструмент в оксамит і сунув його їй у руки. Він виявився несподівано важким. Потім Ректор ніжно поклав свої руки їй на голову і замовк.

Вона підвела очі й запитала:

— Що ви збиралися сказати про дядька Ізраеля?

— Твій дядько подарував його Коледжу Джордана кілька років тому. Мабуть, він...

Не встиг він закінчити, як почувся наполегливий стук удвері. Вона відчула, як його руки мимовільно здригнулися.

— Швидше, дитино, — тихо сказав він. Закони цього світу дуже жорстокі. Чоловіків і жінок змиває хвилями в одну течію навіть більш безжалісно, ніж ти можеш уявити. Нехай у тебе все буде добре, благословляю тебе, дитино, благословляю. Слухайся себе.

— Дякую, Ректоре, — вдячно відповіла вона.

Стискаючи пакунок на грудях, вона вийшла з кабінету через двері, що вели у сад, і, озирнувшись, побачила деймона Ректора, який дивився на неї з підвіконня. Небо посвітлішало, в повітрі відчувалася легка свіжість.

— Що це в тебе? — спитала пані Лонсдейл, з брязкотом закриваючи стареньку валізу.

— Це дав мені Ректор. Воно поміститься у валізі?

— Надто пізно. Я вже її не відкрию. Що б це не було, воно поміститься тобі в кишеню пальта. Біжи до комори; не змушуй їх чекати...

Лише після прощання зі слугами нагорі та з пані Лонсдейл вона згадала про Ррджера й відчула себе винною за те, що зовсім не думала про нього відтоді, як зустріла місіс Кольтер. Як швидко все сталося!

А зараз вона була на шляху до Лондона — сиділа біля вікна в дирижаблі, гострі пазурі на задніх лапах Пантелеймона-горностая вчепилися їй у стегно, тоді як передніми лапами він спирався на підвіконня, не в змозі відвести від нього погляд. Поряд із Лірою місіс Кольтер вивчала якісь папери, але невдовзі вона відклала їх і заговорила. Яка чудова була її розповідь! Ліра була зачарована; але цього разу не північчю, а Лондоном, ресторанами й балами, прийо-

мами в посольствах та міністерствах, інтригами між Уайт Холлом та Вестмінстером. Ліра була зацікавлена цим навіть більше, ніж змінами пейзажу під дирижаблем. Те, що розповідала місіс Кольтер, здавалося, супроводжувалося духом дорослості, чимось тривожним, але водночас захоплюючим: це був дух розкоші.

Посадка у Фолькшелльських Садах, подорож на човні через широку коричневу річку, величний ряд маєтків на набережній, де огрядний швейцар (різновид чергового з медалями) привітав місіс Кольтер та підморгнув Лірі, яка виразно зміряла його поглядом...

А потім квартира...

Ліра лише охнула.

Вона бачила багато краси за своє коротке життя, але це була краса Коледжу Джордана, оксфордська краса — пишна, кам'яна й мужня. У Коледжі Джордана багато що було величним, але ніщо не було принадливим. У квартирі місіс Кольтер все було не таким. Вона була сповнена світла, тому що всі вікна виходили на південь, стіни були покриті ніжними шпалерами з золотими та білими смужками. Чарівні картини в позолочених рамах, антикварне дзеркало, вигадливі підставки для анібаричних ламп із прикрашеними рюшами абажурами; також рюші на диванних подушках, фіранки з квітчастим малюнком, килим на підлозі у вигляді листка; і кожна поверхня була заставлена, як здалося недосвідченому оку Ліри, чарівними маленькими фарфоровими скриньками, пастушками й арлекінами.

Пані Кольтер з посмішкою дивилася на Лірине захоплення.

— Так, Ліро, — сказала вона, — тобі ще багато чого треба побачити! Знімай пальто, я відведу тебе у ванну. Ти

можеш умитися, а потім ми пообідаємо та підемо за покупками...

Ванна була іншим дивом. Ліра звикла вмиватися твердим жовтим милом з пом'ятого таза, вода з крана в ньому була в найкращому разі теплою й завжди з іржею. Але тут вода була гарячою, мило блідо-рожевим й ароматним, рушники — товстими й м'якими. А навколо затемненого дзеркала були маленькі рожеві вогники, і коли Ліра подивилася в нього, то побачила м'яко освітлену постать, яка досить відрізнялася від тієї, яку Ліра знала.

Пантелеймон, який імітував деймона місіс Кольтер, кривляючись, присів на край ванни.

Вона штовхнула його в мильну воду й раптом пригадала, що алетіометр був у кишені її пальта. Вона залишила його на стільці в кімнаті. А вона ж обіцяла Ректорові тримати це в секреті від місіс Кольтер...

Це бентежило. Пані Кольтер була такою доброю й мудрою, але ж Ліра бачила, як Ректор намагався отруїти лорда Ізраеля. Хто з них заслуговує на те, щоб його слухатися?

Вона швидко витерлася та поспішила у вітальню, де лежало її пальто, звичайно, непорушене.

— Готова? — спитала пані Кольтер. — Я подумала, що ми підемо на ланч в Королівський Арктичний Інститут. Я одна з небагатьох жінок — його членів, тому треба користуватися привілеями, які я маю.

Їм знадобилося двадцять хвилин, щоб дійти до великої кам'яної будівлі, де вони зайняли місце в широкій їдальні з білосніжними скатертинами й начищеним сріблом на столах і з'їли телячу печінку й бекон.

— Теляча печінка дуже смачна, — сказала їй пані Кольтер, — і тюленева також, а якщо ти полюєш в Арктиці, то не можна їсти ведмежу печінку. В ній повно отрути, яка вб'є тебе за хвилину.

Поки вони їли, пані Кольтер показала на декількох інших учених, які сиділи за сусідніми столами.

— Бачиш старезного джентльмена в червоній краватці? Це полковник Карбон. Він здійснив перший політ на кулі через Північний полюс. Ависокий чоловік біля вікна, який тільки-но встав, — доктор Зламана Стріла.

— Він скролінг?

— Так. Він та людина, яка позначила океанські течії у Великому Північному океані...

Ліра дивилася на всіх цих великих людей із цікавістю й благоговінням. Вони були вчені, безсумнівно, але вони також були дослідниками. Доктор Зламана Стріла, напевно, знав про ведмежу печінку, але вона сумнівалася, чи знав про неї бібліотекар Коледжу Джордана.

Після ланчу пані Кольтер показала їй кілька цінних реліквій з Арктики в інститутській бібліотеці — гарпун, яким було вбито величезного кита Грімсдура, камінь, вкритий написами невідомою мовою і знайдений в руці дослідника лорда Руха, який замерз у своєму самотньому наметі, кресало капітана Гудзона, яке він використовував під час своєї відомої подорожі на Землю Ван Тірена. Місіс Кольтер розповіла історію кожного предмета, і Ліра відчула, як її серце наповнилося захопленням цими людьми — великими, сміливими, далекими героями.

А потім вони пішли по магазинах. Все у цей надзвичайний день було новим для Ліри, але робити покупки було найбільш захоплюючим. Зайти у великий будинок, повний чудових убрань, де люди дозволяли тобі все міряти, де ти дивилася на себе у дзеркала... І одяг був такий чудовий... Ліра отримувала своє вбрання від пані Лонсдейл, частина одягу діставалася їй від старших дітей, і він був надто зношеним. Вона рідко носила щось нове, а коли носила, то лише заради самого вбрання, а не гарного вигляду; і вона ще ніколи не вибирала що-небудь для себе.

А зараз пані Кольтер пропонувала це, хвалила інше, платила за все й так далі...

Коли вони закінчили, Ліра почервоніла і її очі сяяли від утоми. Пані Кольтер наказала запакувати і доправити більшість одягу, а із собою взяла одну чи дві речі, відтак вони з Лірою попрямували додому.

Потім ванна з густою духмяною піною. Місіс Кольтер зайшла, щоб допомогти Лірі вимити волосся, вона не терла і не смикала його, як пані Лонсдейл. Вона була ніжною. Пантелеймон спостерігав за всім із надзвичайною цікавістю, доки пані Кольтер не глянула на нього — він знав, що це означало, й відвернувся, скромно відводячи очі від цих жіночих секретів, як робила й золота мавпа. До того він ще ніколи не відвертався від Ліри.

Потім після ванни теплий напій з молоком і травами, нова фланелева нічна сорочка з набивними квітами та рубчастим швом, ніжно-блакитні капці з овечої шкіри, а потім — ліжко.

Таке м'яке ліжко! Таке ніжне, з лампою на тумбочці! І спальня така затишна, з маленькими шафами, туалетним столиком, комодом, у якому лежало її нове вбрання, килимом від однієї стіни до іншої та симпатичними фіранками, вкритими зорями, місяцями й планетами! Ліра лежала витягнувшись, надто стомлена, щоб заснути, надто зачарована, щоб ставити питання.

Коли пані Кольтер ніжно побажала їй добраніч і пішла, Пантелеймон потягнув Ліру за волосся. Вона відштовхнула його, але він прошепотів:

— Де та річ?

Вона відразу зрозуміла, про що йшлося. Її стареньке зношене пальто висіло в шафі; за декілька секунд вона знову була у ліжку, сидячи і схрестивши ноги, з Пантелеймоном, який уважно спостерігав, як вона у світлі лампи розгортає чорний оксамит і роздивляється те, що їй віддав Ректор.

— Як він назвав це?

— Алетіометр.

Не було сенсу питати, що це означало. Він лежав у її руках, доволі важкий кришталевий циферблат поблискував, мідна оболонка була вишукано оброблена. Він був дуже схожий на годинник чи на компас: стрілки вказували на знаки, нанесені на циферблат, але замість годин чи позначок компаса там були маленькі картинки, кожна з яких вималювана з надзвичайною точністю, ніби на слоновоїй кістці найтоншим пензлем із соболиного хутра. Вона перегортала диск, щоб роздивитися його. Там був якір, пісковий годинник, увінчаний черепом, бик, вулик... Всього тридцять шість картинок, і вона не могла навіть уявити, що вони означають.

— Тут є колесо, подивись, — сказав Пантелеймон. — Спробуй, чи воно крутиться.

Справді, там було три маленьких коліщатка з насічками, і кожне з них повертало одну з трьох коротких стрілок, які одночасно переміщалися по колу з тихим приємним клацанням. Можна було поставити їх так, щоб вони вказували на будь-яку картинку, і коли вони зупинилися навпроти центру зображення, то більше не рухалися.

Четверта стрілка була довшою й тоншою і, здавалося, виробленою з важчого металу, ніж три інші. Ліра зовсім не могла контролювати її рух — вона крутилася, куди хотіла, як стрілка компаса, хіба що зовсім не зупинялася.

— Метр — означає вимірювати, — сказав Пантелеймон. — Як термометр. Нам це розповідав священник.

— Так, але не все так просто, — прошепотіла Ліра у відповідь. — Як ти думаєш, для чого він?

Жоден із них не міг здогадатися. Ліра довгий час повертала стрілки на різні символи (ангел, шлем, дельфін; глобус, лютня, циркуль; свічка, блискавка, кінь) і стежила за довгою голкою, яка не зупиняла свого неспокійного

руху, та все ж нічого не розуміла, вона була заінтригована й захоплена складністю й багатством деталей. Пантелеймон обернувся на мишу, щоб ближче роздивитися предмет, і, поставивши лапки на край приладу, уважно спостерігав своїми яскраво-чорними очима-гудзиками за рухом стрілки.

— Як ти думаєш, що хотів сказати Ректор про дядька Ізраеля? — спитала Ліра.

— Мабуть, нам треба зберегти цей пристрій та передати йому.

— Але ж Ректор збирався отруїти його! Певно, якраз навпаки. Він хотів сказати, щоб ми його не віддавали лорду Ізраелю.

— Ні, — відповів Пантелеймон, — це від *неї* ми повинні ховати прилад...

Почувся тихий стук у двері.

Пані Кольтер сказала:

— Ліро, на твоєму місці я б вимкнула світло. Ти втомилася, а завтра в нас важкий день.

Ліра швидко сховала алетіометр під ковдру.

— Добре, пані Кольтер, — погодилася вона.

— На добраніч.

— На добраніч.

Ліра вмостилася й вимкнула світло. Перш ніж заснути, вона засунула алетіометр під подушку, про всяк випадок.

Коктейль-вечірка

Протягом кількох наступних днів Ліра повсюди супроводжувала пані Кольтер, ніби вона сама була деймоном. Пані Кольтер знала багатьох людей, і вони зустрічалися в найрізноманітніших місцях. Уранці мала відбутися зустріч географів Королівського Арктичного Інституту, і Ліра сиділа та слухала; потім у пані Кольтер був ланч з політиком чи церковником у шикарному ресторані, й вони були в захваті від Ліри і замовляли їй особливі страви, і вона дізнавалася, як їсти спаржу чи яке на смак «солодке м'ясо». А потім удень вони ще раз ходили за покупками, оскільки пані Кольтер готувалася до експедиції і треба було купити хутряний одяг та гідрокостюми, водонепроникні чоботи, спальні мішки, ножі та креслярські інструменти — все це дуже радувало Ліру. Після цього вони могли йти на чай та зустрічатися з декількома леді, такими ж гарно вбраними, як пані Кольтер, але зовсім не такими привабливими й доскональними, як вона. Вони були жінками, такими не схожими на вчених, чи циганських матерів, чи служниць коледжу, ніби представницями зовсім іншого світу, який має небезпечну силу і дає такі якості, як елегантність, шарм, грація. Ліра гарно вдягалася на такі зустрічі, а леді приділяли їй багато уваги та вели з нею свої вишукані рафіновані розмови — про художників, політиків чи коханців.

А коли наставав вечір, пані Кольтер їхала з Лірою до театру, де знову було багато поважних людей, з якими можна поговорити і яким можна сподобатися — пані Кольтер знала всіх відомих людей Лондона.

У перервах між цими подіями пані Кольтер навчала Ліру основ географії та математики. Знання Ліри мали великі прогалини, як мапа світу, поїдена мишами, тому що в Джордані її навчали уривками, без будь-якої системи: молодшому вченому наказували зловити її та дати кілька уроків з того чи іншого предмета, заняття тривали нескінченний нудний тиждень, поки вона «забувала» з'явитися, що змушувало вченого зітхнути з полегшенням. А іноді вчений забував, чого намагався навчити Ліру, і обговорював з нею лише тему свого чергового дослідження, яким би воно не було. Тому не дивно, що її знання були уривчасті. Вона знала про атоми, елементарні частинки, анібаромагнетичні заряди, чотири основні сили та ще дещо з експериментальної теології, але нічого не знала про сонячну систему. Справді, коли пані Кольтер зрозуміла це й пояснила, як земля та п'ять інших планет обертаються навколо сонця, Ліра сприйняла це за жарт і голосно засміялася.

Проте вона жваво намагалася показати, що знає деякі речі, і коли пані Кольтер розповідала про електрони, заявила з виглядом знавця:

— Так, це негативно заряджені частинки. Щось схоже на Пил, хоча Пил не заряджений.

Щойно вона це сказала, деймон пані Кольтер кинув на неї швидкий погляд, а його золотава шерсть на маленькому тілі наїжачилася, ніби сама була заряджена. Пані Кольтер поклала свою руку на його спину.

— Пил? — запитала вона.

— Так. Ну, знаєте, з космосу, той Пил.

— Ліро, що ти знаєш про Пил?

— О, те, що він іде з космосу й освітлює людину. Це можна побачити, якщо у вас є спеціальний апарат. Але це не стосується дітей. Він не впливає на дітей.

— Звідки ти це знаєш?

Раптом Ліра відчула, яке напруження запанувало в кімнаті, тому що Пантелеймон горностаєм заліз їй на коліна й відчутно тремтів.

— Від когось із Джордана, — пробурмотіла Ліра, — я забула, від кого. Мабуть, від когось із учених.

— Ти це вивчала на заняттях?

— Так, мабуть. Чи, може, я випадково почула. Так, саме так і було. Той учений, здається, він був з Нової Данії, він розмовляв зі священником про Пил, а я проходила повз них та й зацікавилася, тому зупинилася, щоб послухати. Ось звідки я знаю.

— Зрозуміло, — сказала пані Кольтер.

— Це справді так, все, що він розповів тоді? Чи я неправильно зрозуміла?

— Я не знаю. Впевнена, ти знаєш більше, ніж я. Давай повернемося до електронів...

Пізніше Пантелеймон сказав:

— Бачила, як її деймон весь наїжачився? Я стояв саме за його спиною, і вона схопила його за шерсть так міцно, що в неї аж кісточки пальців побіліли. Ти не бачила. Минув певний час, поки його шерсть вляглася. Мені здалося, що він кинеться на тебе.

Без сумніву, було дуже дивно, але ні він, ні вона не знали, що це означає.

І зрештою, були уроки іншого роду, які викладалися так м'яко й непомітно, що зовсім не були схожі на інші. Як вимити волосся; як вибрати, котрий саме колір пасує до іншого; як сказати «ні» так чарівно, щоб нікого не образити; як наносити помаду, пудру, парфуми. Точніше, пані Кольтер не навчала Ліру цих премудростей прямо, але вона знала, що Ліра спостерігає за нею, коли вона сама наносить макіяж, та подбала про те, щоб дівчинка знала, де знаходиться вся косметика, і мала змогу сама досліджувати і випробувати її.

Час спливав. Осінь почала переходити в зиму. Іноді Ліра думала про Коледж Джордана, але він здавався маленьким і тихим порівняно з тим сповненим клопотів життям, яке було в неї зараз. Так само часто вона згадувала Роджера і почувалася незатишно, але треба було йти в оперу, чи одягати нову сукню, чи відвідувати Королівський Арктичний Інститут, і вона знову забувала про нього.

Коли Ліра прожила тут близько шести тижнів, пані Кольтер вирішила влаштувати коктейль-вечірку. У Ліри було відчуття, ніби є якийсь привід для святкування, але пані Кольтер не розповідала, в чому річ. Вона замовляла квіти, обговорювала закуски та напої з розпорядником і провела цілий вечір, вирішуючи разом з Лірою, кого запросити.

— Ми маємо запросити архієпископа. Я не можу його не запросити, хоч він і огидний старий сноб. Лорд Боріел у місті: з ним буде весело. І княгиня Постникова. Як ти думаєш, варто запросити Еріка Андерсена? Цікаво, чи вчасно буде його прийняти...

Ерік Андерсен був наймоднішим танцюристом. Ліра й гадки не мала, що це значить «прийняти», але з насолодою ділилася своїми думками. Вона старанно записувала всі імена, які пропонувала пані Кольтер, роблячи неймовірні помилки в їх написанні, а потім викреслювала тих, кого пані Кольтер зрештою відкинула.

Коли Ліра лягала спати, Пантелеймон прошепотів з-під подушки:

— Вона ніколи не поїде на північ! Вона буде тримати нас тут вічно. Коли ми втечемо?

— Поїде, — відповіла Ліра теж пошепки. — Ти її просто не любиш. Але нічого не вдієш — мені вона подобається. І чому б тоді вона навчала нас навігації і всього іншого, якби не збиралася взяти нас на північ?

— Щоб ти нічого не підозрювала — ось чому! Ти насправді не хочеш залишатися на коктейль-вечірку й бути милою та приязною. Вона просто робить з тебе якогось ручного звірка.

Ліра повернулася до нього спиною й заплющила очі. Адже Пантелеймон мав рацію. Вона була обмежена й затиснута цим ввічливим життям, яким би розкішним воно не було. Вона б віддала будь-що лише за день з її оксфордськими вуличними друзями, з їхніми бійками в Клейбедсі та біганиною вздовж каналу. Одна річ змушувала її бути ввічливою й уважною до пані Кольтер — непохитна надія на поїздку на північ. Можливо, вони б зустріли там лорда Ізраеля. Може, він покохав би пані Кольтер, вони б одружилися та удочерили Ліру, а потім врятували б Роджера від гоблінів.

Удень, коли мала відбутися коктейль-вечірка, пані Кольтер відвезла Ліру до модної перукарні, де її неслухняне русяве волосся завили й зачесали, її нігті підпиляли й покрили лаком, а на її очі й губи навіть наклали легкий макіяж, показавши, як це робиться. Потім вони поїхали забрати нову сукню, яку пані Кольтер замовила для неї, і купили нові лаковані туфлі, а після цього повернулися додому перевірити, чи доставлено квіти, і перевдягнутися.

— Тільки без цієї сумки, люба, — сказала пані Кольтер, коли Ліра вийшла зі своєї спальні, сяючи від усвідомлення власної вроди.

Ліра вже звикла носити всюди маленьку сумку з білої шкіри через плече, щоб завжди тримати алетіометр під рукою. Пані Кольтер, поправляючи букет троянд у вазі, побачила, що Ліра стоїть на місці, й багатозначно показала їй на двері.

— О, будь ласка, пані Кольтер, я так люблю цю сумку!

— Але не в квартирі, Ліро. Це виглядає безглуздо: носити сумку через плече у своєму власному будинку. При-

бери її зараз же, а потім приходь і допоможи перевірити бокали...

Не так її настирливий тон, як слова «у своєму власному будинку» змусили Ліру вперто опиратися. Пантелеймон стрибнув на підлогу, негайно обернувшись на тхора, та вигнув спину, стоячи поряд з її ногами у маленьких біленьких шкарпетках. Підбадьорена цим, Ліра сказала:

— Але вона нікому не заважає. І це єдина річ, яку мені дійсно подобається носити. Я думаю, вона пасує до...

Вона не встигла закінчити речення, тому що деймон пані Кольтер метнувся з дивана, блиснувши золотим хутром, і притис Пантелеймона до килима, не давши йому й ворухнутися. Ліра скрикнула з тривогою, а потім зі страхом та болем, тому що Пантелеймон звивався на всі боки, кричав та гарчав, не в змозі звільнитися від хватки золотоавої мавпи. Ще кілька секунд, і мавпа повністю оволоділа ним: однією чорною лапою вона міцно тримала його за горло, стоячи на його задніх лапах, а другою схопила за вухо і потягла так, ніби намагалася його вирвати. Без люті, але з жахливою холодною цікавістю; на це було страшно дивитися, а ще страшніше відчувати.

Ліра, охоплена жахом, заволатала:

— Не треба! Будь ласка! Не робіть нам боляче!

Пані Кольтер визирнула з-за квітів.

— То й роби, як тобі кажуть, — відповіла вона.

— Я обіцяю!

Золота мавпа відступила від Пантелеймона, ніби раптом їй стало нудно. Пантелеймон миттю кинувся до Ліри, і вона схопила його й піднесла до обличчя, щоб поцілувати та приголубити.

— А тепер, Ліро... — почала пані Кольтер.

Та Ліра різко повернулася й гримнула дверима своєї спальні, але не встигли двері зачинитися, як пані Кольтер вже стояла на порозі.

— Ліро, якщо ти будеш так грубо й вульгарно поводитися, в нас буде війна, у якій я здобуду перемогу. Зніми цю сумку зараз же. Стеж за виразом обличчя, не насуплюйся. Ніколи більше не гримай дверима в моїй присутності і взагалі будь-коли. Через декілька хвилин почнуть з'їжджатися гості, і вони побачать, як ти чудово поводишся, якати мила, чарівна, невинна, уважна. Я дуже сподіваюся на це, Ліро, ти зрозуміла мене?

— Так, пані Кольтер.

— Тоді поцілуй мене.

Вона нахилилася і підставила щоку. Лірі довелось стати навшпиньки, щоб цмокнути її. Вона відчула, яка ніжна шкіра у пані Кольтер і який у неї дивний запах: духмяний, але якийсь металевий. Вона відійшла і поклала сумку на туалетний столик, а потім почимчикувала за пані Кольтер у вітальню.

— Що ти думаєш про квіти, моя люба? — спитала пані Кольтер так м'яко, ніби нічого не трапилося. — Я думаю, всім подобаються троянди, але можна перестаратися... Цікаво, розпорядник приніс достатньо льоду? Будь гарною дівчинкою, збігай запитай. Теплі напої — жахливі...

Ліра зрозуміла, як легко удавати із себе добру та чарівну, хоч вона щомиті відчувала відразу Пантелеймона та його ненависть до золотої мавпи. Невдовзі подзвонили у двері, й кімната наповнилася модно одягнутими леді та красивими відомими чоловіками. Ліра ходила поміж них, пропонуючи найдки, чарівно всміхаючись та мило відповідаючи на запитання. Вона відчувала себе загальною улюбленицею, домашнім звірком. Коли вона вдруге вловила себе на цій думці, Пантелеймон розправив свої крила щигля й голосно цвірінькнув.

Вона відчула його радість за усвідомлення своєї правоти і стала ще скромнішою.

— А в яку школу ти ходиш, люба? — запитала літня леді, вивчаючи Ліру крізь свій лорнет.

— Я не ходжу до школи, — відповіла Ліра.

— Справді? Я думала, твоя мати послала тебе до своєї старої школи. Дуже гарне місце...

Ліра здивовано замовкла, поки не зрозуміла помилки старої леді.

— О! Вона не моя мати! Я просто допомагаю їй. Я її персональний асистент, — поважно пояснила вона.

— Зрозуміло. А хто твої рідні?

Знову Ліра замислилася, перш ніж відповісти.

— Вони були граф і графиня, — сказала вона. — Вони вдвох загинули під час авіакатастрофи на півночі.

— Яке графство?

— Графство Белаква. Батько був братом лорда Ізраеля.

Деймон старої леді, червоний папуга, почав переступати з ноги на ногу, ніби від роздратування. Стара леді підвела брови від цікавості, а Ліра мило посміхнулася й пішла далі.

Вона проходила повз компанію чоловіків і однієї жінки, які зібралися біля великого дивана, коли почула слово «Пил». Вона вже достатньо розумілась на світському товаристві, щоб усвідомлювати, коли чоловіки і жінки фліртували. Ліра з насолодою спостерігала за цим процесом, але з більшим задоволенням вона почула про Пил і припинилася, щоб послухати. Чоловіки, здавалося, були вченими; те, як жінка ставила їм питання, навело Ліру на думку, що вона була кимось на зразок студентки.

— Він був відкритий московітом — зупиніть мене, якщо ви вже знаєте це, — говорив чоловік середнього віку, тимчасом як жінка із захопленням дивилася на нього. —

Чоловіка звали Русаков, і це явище зазвичай називають на його честь — частинки Русакова. Елементарні частинки, що ніяк не взаємодіють з іншими, їх дуже важко виявити, але найдивніше те, що вони притягаються до людей.

— Правда? — здивувалася молода жінка, широко розкривши очі.

— А ще дивно, — продовжував він, — що різні люди притягають по-різному. Дорослі притягають його, а діти ні. Принаймні, не так сильно, і поки вони ще діти, а не юнаки. Насправді, це і є причиною, — він понизив голос, присунувся ближче до молодої жінки та конфіденційно поклав їй руку на плече, — це і є причиною, чому було засноване Облаткове братство. Про це може детальніше розповісти наша мила хазяйка.

— Правда? Вона якось пов'язана з Облатковим братством?

— Моя любя, вона і є Облаткове братство. Це повністю її проект...

Чоловік хотів розповісти їй ще щось, але зустрівся поглядом із Лірою. Вона незмигну дивилася на нього, мабуть, він забагато випив, чи, може, хотів вразити молоду жінку, тому сказав:

— Ця маленька леді знає про все це, я впевнений. Ви перебуваєте під захистом Облаткового братства, чи не так, моя мила?

— О, так, — відповіла Ліра, — я тут під захистом у всіх цих людей. Там, де я жила раніше, в Оксфорді, відбувалося багато небезпечних речей. Там були цигани, які крали дітей та продавали їх у рабство до турків. І в Порту Медоу, коли був повний місяць, з'являвся перевертень зі старого монастиря в Годстоу. Одного разу я чула, як він висі. А також там були гобліни...

— Це те, що я мав на увазі, — сказав чоловік. — Це так вони називають Облаткове братство, чи не так?

Раптом Ліра відчула, як затремтів Пантелеймон, але він продовжував поводитися якнайкраще. Деймони двох дорослих, кішка та метелик, здавалося, нічого не помітили.

— Гобліни? — перепитала молода жінка. — Яке дивне ім'я. Чому вони називають їх гоблінами?

Ліра вже хотіла розповісти одну зі своїх кривавих історій, які вона вигадала, щоб лякати оксфордських дітей, але чоловік її випередив.

— За першими літерами, зрозуміло? Головне Облаткове братство. Насправді, це стара ідея. За часів середньовіччя батьки віддавали своїх дітей у монахи чи монахині. А нещасні вуличні діти теж присвячували себе церкві. Тобто жертвували собою в певному розумінні. Отже, та сама ідея була покладена в основу, коли вони взялися за справу з Пилом... Як, напевно, знає наша маленька подруга. Чому б тобі не піти та не поговорити з лордом Боріелом? — додав він, звертаючись до Ліри. — Я впевнений, він буде радий познайомитися з протеже пані Кольтер... Он він, чоловік із сивим волоссям і деймоном-змією.

Він хотів позбутися Ліри, щоб віч-на-віч поговорити з молодою жінкою; Ліра легко вгадала це його бажання. Але молода жінка, здавалося, все ще була зацікавлена Лірою, тому втекла від чоловіка, щоб поспілкуватися з нею.

— Почекай хвилинку... Як тебе звати?

— Ліра.

— Я Адель Стармінстер. Журналістка. Можна з тобою поговорити в якомусь тихому місці?

Вважаючи досить природним, що люди хочуть поговорити із нею, Ліра сказала просто:

— Так.

Деймон-метелик жінки здійнявся у повітря, пурхаючи туди-сюди, а потім підлетів ближче до жінки й сказав їй щось, після чого Адель запропонувала:

— Пішли до вікна.

Це було улюблене місце Ліри; вікна виходили на річку, і в цей час вогні вздовж південного берега переливалися, як діаманти, зі своїм відображенням у темній воді припливу. Буксир тягнув довгу лінію барж угору за течією.

Адель Стармінстер присіла, прибираючи диванні подушки, щоб залишити місце поряд із собою.

— Професор Докер сказав, що ти якось пов'язана з пані Кольтер?

— Так.

— Як саме? Ти ж не її дочка або якась родичка? Напевне, я знала б...

— Ні, — відповіла Ліра. — Звичайно ж, ні. Я її особистий асистент.

— Особистий асистент? Ти, здається, замолода для цього, чи не так? Я думала, ви якісь родичі чи щось таке. Яка вона?

— Вона дуже розумна, — відповіла Ліра. До цього вечора вона б розповіла набагато більше, але дещо змінилося.

— Так, але щось більш особисте, — наполягала Адель Стармінстер. — Вона дружня, нетерпляча чи яка? Ти живеш тут із нею? Яка вона в особистому житті?

— Вона дуже гарна, — флегматично відповіла Ліра.

— Чим ви займаєтеся? Як ти їй допомагаєш?

— Я роблю розрахунки і все таке інше. Як у навігації.

— А, зрозуміло... А звідки ти приїхала? Нагадай, як тебе звати?

— Ліра. Я із Оксфорда.

— Чому пані Кольтер взяла тебе...

Раптом вона зупинилася, тому що сама пані Кольтер стояла поряд із ними. Те, як Адель Стармінстер глянула на хазяйку, і те, як стривожено пурхав її деймон, виказало Лірі, що ця молода жінка зовсім не мусила бути на цій вечірці.

— Я не знаю вашого імені, — сказала пані Кольтер дуже тихо, — але я з'ясую це через п'ять хвилин, і ви вже ніколи не будете журналісткою. А тепер тихо підніміться, без скандалу, і йдіть. Я мушу додати, що той, хто вас прислав сюди, ким би він не був, також постраждає.

Здавалося, пані Кольтер була заряджена якоюсь анібаричною силою. Вона навіть пахтіла по-іншому: гарячий запах, схожий на розпечений метал, линув від її тіла. Ліра відчувала щось таке вже раніше, але зараз вона бачила, як це спрямовано на іншу людину. Бідолашна Адель Стармінстер не мала сили протистояти. Її демон упав їй на плече, хлопнув своїми прекрасними крилами раз чи двічі й знепритомнів. Здавалося, що й сама жінка ледь трималася на ногах. Рухаючись якось незграбно, вона протиснулася крізь гомінкий натовп гостей, які голосно розмовляли, і вийшла з вітальні. Їй довелося однією рукою підтримувати свого непритомного демона.

— Ну? — обернулася пані Кольтер до Ліри.

— Я не розповіла їй нічого важливого, — відповіла Ліра.

— Про що вона питала?

— Лише про те, що я роблю, хто я і все таке інше.

Говорячи це, Ліра помітила, що пані Кольтер була сама, без свого демона. Як це могло бути? Але за мить золотавомавпа з'явилася біля неї, і, простягнувши руки, жінка підхопила її і посадила собі на плече. Вона знову виглядала невимушеною.

— Якщо ти знову натрапиш на когось, хто явно не був запрошений, моя люба, будь ласка, знайди мене, добре?

Гарячий металевий запах зникав. Мабуть, він лише примарився Лірі. Вона знову відчувала парфуми пані Кольтер, троянди, запах сигарки та пахощі інших жінок. Пані Кольтер посміхнулася Лірі, ніби говорячи:

— Ми двоє знаємо, про що йдеться, правда? — і пішла привітати ще декількох гостей.

Пантелеймон шепотів Лірі у вухо:

— Поки вона була тут, її демон виходив з нашої спальні. Він шпигував. Він знає про алетіометр!

Ліра відчувала, що, мабуть, так і є, але нічого не могла вдіяти. Що той професор говорив про гоблінів? Вона обер-

нулася, щоб знову знайти його, але тієї миті, як вона його побачила, швейцар (одягнутий у спеціальне вбрання слуг для вечірок) та інший чоловік поплескали професора по плечу і тихо щось йому сказали, після чого він зблід і пішов за ними. Це зайняло не більше двох секунд і було зроблено так стримано, що ніхто нічого не помітив. Але це викликало в Ліри страх та відчуття незахищеності.

Вона блукала по двох великих кімнатах, де відбувалася вечірка, напівслухаючи розмови навколо, напівцікавлячись смаком різних коктейлів, які їй було дозволено пити, та її роздратованість зростала. Вона не бачила, що за нею хтось наглядає, доки швейцар не підійшов до неї і не сказав:

— Міс Ліро, джентльмен біля каміна хотів би поговорити з вами. Це лорд Боріел, якщо ви не знаєте.

Ліра подивилася в інший бік кімнати. Могутній сивий чоловік дивився прямо на неї і, коли їхні очі зустрілися, кивнув та поманив до себе.

Неохоче, але трохи зацікавлено вона підійшла до нього.

— Добрий вечір, дитино, — сказав він. Його голос був спокійний і командний. Голова його деймона-змії, вкрита лускою, та її смарагдові очі виблискували в світлі кришталевої настінної лампи.

— Добрий вечір, — відповіла Ліра.

— Як справи в мого старого друга Ректора Джордана?

— Дуже добре, дякую.

— Думаю, їм всім жаль було прощатися з тобою.

— Так.

— Пані Кольтер займається з тобою? Чого вона тебе вчить?

Через те, що Ліра відчувала небажання слухатися та збентеження, вона не відповіла на це поблажливе запитання правдиво чи з її звичайним польотом уяви. Замість цього вона сказала:

— Я вчу про частинки Русакова та Облаткове братство.

Здавалося, він за мить сфокусував свій погляд на ній — так, як можна сфокусувати промені анібаричного ліхтаря. Вся його увага була спрямована на неї.

— Сподіваюсь, ти мені розповіси, що знаєш, — сказав він.

— Вони проводять експерименти на півночі, — продовжувала Ліра. Зараз вона відчувала якийсь зарозумілий захват. — Як доктор Груман.

— Продовжуй.

— У них є ця особлива фотограма, за допомогою якої можна побачити Пил і людину, на яку він іде, ніби світло, але на дитину не потрапляє. Принаймні, не такою мірою.

— Пані Кольтер показувала тобі таку картку?

Ліра засумнівалася, тому що це вже була не брехня, а дещо інше, в чому їй не вистачало практики.

— Ні, — відповіла вона за мить. — Я бачила її в Коледжі Джордана.

— Хто її тобі показав?

— Він насправді не показував *мені*, — відзначила Ліра. — Я просто проходила неподалік і побачила її. А потім мого друга Роджера забрало Облаткове братство. Але...

— Хто показував тобі ту картку?

— Мій дядько Ізраель.

— Коли?

— Коли був у Коледжі Джордана останнього разу.

— Зрозуміло. Що ще ти вивчаєш? Я правильно почув, ти говорила щось про Облаткове братство?

— Так, але я почула про нього не від дядька. Я почула це тут.

«Що є абсолютною правдою», — подумала вона.

Він пильно дивився на неї. У відповідь вона подивилася на нього зі всією своєю невинністю. Зрештою він кивнув.

— Отже, пані Кольтер вирішила, що ти готова допомагати їй. Цікаво. Ти вже брала участь?

— Ні, — відповіла Ліра. Що він мав на увазі? Пантелеймон дуже вчасно був у своїй найбільш невиразній формі метелика, тому не міг виказати її почуття. Вона також була впевнена, що її власне обличчя виражає невинність.

— А вона сказала тобі, що відбувається з дітьми?

— Ні, не казала. Я лише знаю, що вони якось пов'язані з Пилом, щось на зразок пожертви.

Знову це не було явним обманом, думала Ліра, адже вона не говорила, що пані Кольтер сама їй про все розповіла.

— Жертва — надто драматичне слово для даного випадку. Те, що робиться, — для їхнього власного блага і для нашого. Звичайно ж, вони всі охоче йдуть до пані Кольтер. Тому вона так потрібна. Вони повинні хотіти взяти участь, та й яка дитина може чинити їй опір? І якщо вона збирається використати тебе, щоб заохочувати їх, тим краще. Я дуже задоволений.

Він посміхнувся їй так, як це робила пані Кольтер — ніби вони були заодно. Вона відповіла ввічливою посмішкою, і він повернувся, щоб поговорити з кимось іншим.

Ліра та Пантелеймон відчували жах один одного. Вона бажала піти кудись, щоб поговорити з ним; хотіла покинути цю квартиру, воліла повернутися назад до Коледжу Джордана, у свою маленьку бідну кімнату на дванадцятьох сходинках; вона хотіла знайти лорда Ізраеля...

І ніби у відповідь на її останнє бажання вона почула, як хтось згадав його ім'я. Ліра підійшла ближче до групи людей, які розмовляли неподалік, удавши, ніби хоче пригоститися стравою з тарілки, що стояла на столі. Чоловік у пурпуровому вбранні єпископа говорив:

— ...Ні, я не думаю, що лорд Ізраель потривожить нас найближчим часом.

— Де, ви сказали, його тримають?

— Мені казали, у фортеці у Свольбарді. Його охороняють *panserbjorne*, ви знаєте, ведмеді в обладунках. Грізні створіння! Він не втече від них, хоч би прожив до тисячі років. І тому, я думаю, шлях вільний, майже вільний...

— Останні експерименти підтвердили те, в чому я завжди був упевнений — цей Пил — випромінювання від темної речовини і...

— Я чую зороастрійську єресь?

— Те, що раніше *було* єрессю...

— І якщо ми зможемо ізолювати темну речовину...

— Свольбард, ви сказали?

— Ведмеді в обладунках ...

— Облаткове братство...

— Діти не страждають. Я впевнений у цьому...

— Лорд Ізраель в тюрмі...

Ліра почула достатньо. Вона повернулася і, рухаючись тихо, як Пантелеймон-метелик, пішла до своєї спальні й зачинила двері. Шум вечірки відразу ж став не таким чутним.

— Ну? — прошепотіла Ліра, а Пантелеймон обернувся на її плечі на щигля.

— Ми втечемо? — теж пошепки запитав він.

— Звісно. Якщо ми зробимо це зараз, з усіма цими людьми, може, вона не помітить одразу.

— *Він* помітить.

Пантелеймон мав на увазі деймона пані Кольтер. Коли Ліра подумала про цю огидну золотаву істоту, вона здригнулася від страху.

— Цього разу я буду битися з ним, — сміливо сказав Пантелеймон. — Я можу змінюватися, а він — ні. Я буду змінюватися так швидко, що він не зуміє мене втримати. Цього разу я здобуду перемогу, ось побачиш.

Ліра стривожено кивнула. Що їй одягти? Як їй вибратися непоміченою?

— Тобі треба піти й постежити, — прошепотіла вона. — Як тільки шлях буде вільний, ми втечемо. Обернися на метелика, — додала вона. — Пам'ятай, щоб нікого не було...

Вона трохи відчинила двері, і він пробрався крізь щілину, темний на тлі м'якого рожевого світла в коридорі.

Тим часом вона швидко надягла найтепліший одяг, який в неї був, поклала ще якісь речі в шовкову сумку з модного магазину, що вони відвідували саме в той день. Пані Кольтер давала їй гроші на солодоші, і хоч Ліра без міри витрачала їх, залишилося кілька соверенів, які вона поклала в кишеню темного пальта з вовчої шкіри.

Останнім вона упаковала алетіометр в його чорну оксамитову тканину. Чи знайшла його ця мерзотна мавпа? Мабуть, так. І він напевне розповів їй; якби тільки вона сховала його краще!

Вона навшпиньках підійшла до дверей. Її кімната виходила в кінець найближчого до холу коридору. На щастя, більшість гостей була в двох далеких кімнатах. Вона чула гомін голосів, сміх, шум труб у туалеті, дзенькання бокалів. І зрештою тоненький голосок метелика сказав їй у вухо:

— Тепер! Швидко!

Вона прослизнула крізь двері у хол і менш ніж за три секунди відчинила парадні двері квартири. За мить вона вже була назовні й тихенько причиняла їх. А потім з Пантелеймоном, знову щиглем, вона збігла сходами і втекла.

Тенета

Вона швидко йшла від річки, бо широка набережна була надто освітленою. Між місцем, де вона була, і Королівським Арктичним Інститутом пролягло ціле сплетіння вузьких вулиць, — єдине місце, де вона могла орієнтуватися, і саме до цього лабіринту вона поспішала.

Якби лише вона знала Лондон так, як Оксфорд! Тоді б вона не мала сумніву в тому, які вулиці слід обминати, або де можна вкрати трохи їжі, або — що найкраще — в які двері можна постукати, щоб переночувати. Тієї холодної ночі всі темні алеї були повні руху й таємного життя, якого вона зовсім не знала.

Пантелеймон обернувся на дику кішку й уважно вдивлявся в темряву, пронизуючи ніч очима. Час від часу він зупинявся і наїжачувався, тоді Ліра обходила двері, у які збиралася повернути. Ніч була повною звуків: вибухів п'яного сміху, хриплих голосів, лунких пісень, гуркоту й завивання погано змашених механізмів. Ліра обережно просувалася крізь усе це, намагаючись залишатися в тіні вузьких алей, всі її відчуття посилювалися і змішувалися з Пантелеймоновими.

Іноді їй доводилося перетинати широкі світлі вулиці, де гуркотіли й сипали іскри з-під своїх анібаричних дротів трамваї. На лондонських вулицях існували правила руху, але Ліра не звертала на них уваги, а коли хтось кричав на неї, вона втікала.

Було дуже приємно стати знову вільною. Вона знала, що Пантелеймон, який біг поряд із нею безшумною хо-

дою кішки, відчував ту саму радість бути на відкритому повітрі, навіть якщо це було похмуре лондонське повітря, насичене димом, кіптявою та брязкотом. Через деякий час їм доведеться обдумати все, що вони почули в квартирі пані Кольтер, але не зараз. І через деякий час їм, на решті, треба буде знайти місце для сну.

На перехресті, на розі біля великого універмагу, вікна якого віддзеркалювалися на мокрому тротуарі, стояв кавовий кіоск — маленький будиночок на колесах із прилавком під козирком, який слугував навісом. Усередині мерехтіло жовте світло, і кавовий аромат наповнював повітря. Хазяїн у білому одязі спирався на прилавок та розмовляв з кількома покупцями.

Це було спокусливо. Адже Ліра вже з годину мерзла на мокрих вулицях. Разом із Пантелеймоном-горобцем вона підійшла до прилавка і стала навшпиньки, щоб привернути увагу продавця.

— Чашку кави і бутерброд із шинкою, будь ласка, — сказала вона.

— Пізно гуляєш, моя люба, — сказав джентльмен у циліндрі і з білим шовковим шарфом.

— Так, — відповіла вона, відвертаючись від нього, щоб вивчити шумне перехрестя. Театр неподалік щойно спорожнів, і люди стояли поряд із освітленим фойє, чекаючи на кеби і накидаючи пальта на плечі. В іншому напрямку був вхід до підземної залізниці, теж повний людей, які рухалися вгору й униз сходами.

— Будь ласка, люба, — сказав продавець кави. — Два шилінги.

— Дозволь мені заплатити, — запропонував чоловік у циліндрі.

Ліра подумала: «А чому б і ні? Я можу бігати швидше за нього, і, мабуть, гроші мені знадобляться пізніше».

Чоловік у циліндрі поклав монету на прилавок і посміхнувся їй. Його деймон був лемуром. Він вчепився в лацкан халяїна і своїми круглими очима вп'явся у Ліру.

Вона вкусила бутерброд і знову стала спостерігати за вулицею. Вона не мала уявлення, де знаходиться, тому що ніколи не бачила мапи Лондона і навіть не здогадувалася, наскільки він великий і скільки потрібно йти, щоб знайти село.

— Як тебе звати? — запитав чоловік.

— Еліс.

— Гарне ім'я. Дозволь додати краплю цього у твою каву... це зігріє...

Він відкручував кришку срібної фляжки.

— Я не хочу цього, — сказала Ліра. — Я хочу просто кави.

— Клянуся, ти ще ніколи не пила такого бренді.

— Пила. І мене дуже довго нудило. Я випила майже цілу пляшку.

— Як хочеш, — відповів чоловік, наливаючи у свою чашку. — Ти зовсім сама, куди ти підеш?

— Зустрітися зі своїм батьком.

— А хто він?

— Убивця.

— Хто?!

— Я ж вам сказала, він — убивця. Це його професія. Сьогодні ввечері він саме працює. Я несу йому чистий одяг, тому що він завжди забруднюється кров'ю, коли закінчує роботу.

— А! Ти жартуєш.

— Ні.

Лемур видав неясний звук і повільно сховався за циліндром чоловіка, щоб звідти дивитися на Ліру. Вона флегматично допила свою каву та доїла залишки бутерброда.

— Добраніч, — сказала Ліра. — Он іде мій батько. Щось він виглядає трохи роздратованим.

Чоловік у циліндрі озирнувся, а Ліра пірнула в натовп біля театру. Хоч їй кортіло подивитися на підземну залізницю (пані Кольтер сказала, що це не зовсім личить людям їх класу), вона не хотіла потрапити в пастку під землею; краще бути на вулиці, де вона може втекти у разі потреби.

Вона йшла і йшла, а вулиці ставали темнішими й безлюднішими. Надворі мрячило, але якби навіть не хмарило, міське небо було надто забруднене вогнями, щоб побачити зорі. Пантелеймон вважав, що вони йдуть на північ, але хто б сказав це точно?

Нескінченні вулиці з однаковими цегляними будинками, із садками, придатними лише для смітника; великі спорожнілі фабрики з дротяними огорожами, з однією тьмяною анібаричною лампочкою, яка світилася високо на стіні, і з нічним сторожем, що тихо дрімав; несподівана похмура молитовня, яка відрізнялася від складу лише розп'яттям надверях. Одного разу вона спробувала зайти в одне з таких місць, але почула лише гарчання з лави в темряві на відстані фути від себе. Вона зрозуміла, що біля входу повно сплячих постатей, і втекла.

— Де ми будемо спати, Пане? — спитала вона, коли вони втомлено брели униз вулицею із зачиненими магазинами.

— Десь на порозі.

— Не хочу, щоб нас помітили. Вони всі надто відкриті.

— Тут неподалік є канал...

Він дивився на бічну вулицю ліворуч. Справді, темний лискучий клаптик був водою, і коли вони обережно наблизилися, щоб подивитися, то знайшли канал з майже дюжиною барж, прив'язаних до причалу. Деякі з них були над водою, а інші занурені у воду, навантажені схожими

на шибениці кранами. Тьмяне світло виднілося в одному з вікон дерев'яної хатини, і струмок диму йшов із металевої труби; єдиний ліхтар висів високо на стіні складу чи на крані і залишав землю у темряві. Причал був завалений бочками з вугільним спиртом, купами великих колод та мотками вкритого каучуком дроту.

Ліра навшпиньках підійшла до хатини і зазирнула у вікно. Старий чоловік уважно читав комікси і курив люльку, а його деймон-спаніель згорнувся калачиком на столі й спав. Ліра спостерігала, як чоловік підвівся, узяв почорнілий чайник із залізної плити і налив трохи гарячої води в тріснуту кружку, а потім знову сів зі своєю газетою.

— Може, попросимося до нього, Пане? — прошепотіла вона, але Пантелеймон був зайнятий іншим: він був кажаном, совою, знову дикою кішкою; вона озирнулася навколо, зрозумівши його паніку. Вона помітила їх саме тієї миті, що й він: два чоловіки бігли до неї з обох боків, той, що був ближче, тримав сітку.

Пантелеймон видав різкий крик і кинувся леопардом на деймона ближнього чоловіка, розлютовану лисицю, перекинувши її на спину, так що вона потрапила чоловіку під ноги. Чоловік вилаявся і скочив убік, а Ліра рвонулася повз нього на відкрите місце на причалі. Чого не можна було робити, так це дати затиснути себе в куті.

Пантелеймон, тепер орел, кружляв над нею і кричав: «Ліворуч! Ліворуч!»

Вона повернула, побачила прохід між бочками та залізним сараєм і прожогом кинулася туди.

Але ці сіті!

Вона почула свист, і щось різко обпалило її шоку, огидні просмолені мотузки вдарили її в обличчя, по руках, кистях, обплутали її, стримали її рухи. Вона впала, скрикуючи, намагаючись розірвати мотузки, та все марно.

— Пане! Пане!

i-

Але лисиця-деймон кинулася на Пантелеймона-кота, Ліра відчула біль свого власного тіла й голосно закричала, коли він упав. Один із чоловіків швидко обв'язував мотузкою її ноги, горло, її тіло, голову, перетворюючи її на суцільний вузол, який лежав на сирій землі. Вона була безпомічною, як муха, що потрапила в павутиння. Бідолашний поранений Пантелеймон намагався підповзти до неї, а деймон-лисиця продовжувала кусати його за спину, і в нього зовсім не залишилося сили, щоб змінитися. Але й другий чоловік лежав у калюжі зі стрілою в горлі...

Весь світ ніби зупинився, коли чоловік, що в'язав мотузки, теж помітив це.

Пантелеймон підвівся і блимав очима, а потім почувся глухий звук — і чоловік з мотузкою, задихаючись і видаючи лише харчання, впав просто на Ліру, яка закричала від жаху: *кров* потоком текла з нього!

Тупіт ніг — і хтось відтягнув чоловіка з неї і нахилився над ним, потім інші руки підняли Ліру, ніж розрізав тента, і вона, скидаючи їх і відпльовуючись, кинулася до Пантелеймона й обійняла його.

Стоячи на колінах, Ліра швидко озирнулася на новоприбулих. Три темних чоловіки — один озброєний луком, інші — ножами, і коли вона обернулася, в лучника перехопило дух:

— Невже це Ліра?

Знайомий голос, але вона не могла пригадати, де його чула, поки світло ліхтаря не впало на його обличчя і на деймона-яструба, що сидів на його плечі. Тоді вона пригадала. Циган! Справжній оксфордський циган!

— Тоні Коста, — сказав він. — Пам'ятаєш? Ти гралася з моїм молодшим братом Білі в Єрихоні, поки гобліни не забрали його.

— О Боже, Пане, ми врятовані! — заридала вона, але раптом їй спало на думку: саме човен Коста вона колись викрадала. Цікаво, чи він пам'ятає?

— Пішли краще з нами, — сказав він. — Ти сама?

— Так. Я втекла...

— Добре, не кажи нічого зараз. Просто заспокойся. Джексере, відтягни їхні тіла у тінь. Керіме, простеж, щоб нікого не було.

Ліра стояла хитаючись і тримала kota Пантелеймона біля грудей. Він крутився, аби побачити щось. Вона простежила за його поглядом, раптом розуміючи і зацікавившись: що сталося з деймонами чоловіків? Вони зникали, ось що з ними було, розчинялися, як атоми диму, але ще намагалися вчепитися за своїх господарів. Пантелеймон сховав очі, а Ліра машинально поспішила за Тоні Костою.

— Що ви тут робите? — спитала вона.

— Тихіше, дівчино. Досить неприємностей, не шукаємо їх більше. Поговоримо на човні.

Він повів її через маленький дерев'яний місток. Інші два чоловіки безшумно йшли за ними. Тоні пройшов уздовж берега і повернув на невеликий пірс, із якого зійшов на човен і широко відчинив двері каюти.

— Заходь, — сказав він. — Швидше.

Ліра зайшла, обмацуючи свою сумку (вона її ніколи не випускала з рук, навіть у сітях), щоб упевнитися, що алетіометр на місці. У довгій вузькій каюті при світлі ліхтаря на гачку вона побачила огрядну жінку з сивим волоссям, яка сиділа біля столу з газетою. Ліра впізнала в ній матір Білі.

— Хто це? — запитала жінка. — Невже це Ліра?

— Так. Ма, нам треба відпливати. Ми вбили двох чоловіків на березі. Ми думали, що то гобліни, але, мабуть, то були турецькі торговці. Вони впіймали Ліру. Ніколи розмовляти — поговоримо дорогою.

— Іди сюди, дитино, — покликала Ма Коста.

Ліра послухалася, напівщаслива, напівстривожена, тому що руки в Ма Кости були, як кийки, і зараз Ліра вже була

впевнена: це *їхній* човен вона захопила із Роджером та іншими хлопцями з Коледжу. Але хазяйка човна погладила Ліру по обличчю, а її деймон — великий сірий, схожий на вовка собака — схилився до Пантелеймона-кота і ніжно лизнув його. Тоді Ма Коста обняла Ліру своїми великими руками і пригорнула до грудей.

— Хто його зна, що ти тут робиш, але ти зовсім виснажена. Ти можеш потім лягти в ліжко Білі, коли я дам тобі якийсь гарячий напій. Сядь тут, дитино.

Це виглядало так, ніби її піратство вибачили чи принаймні забули. Ліра опустила на м'яку лаву поряд із добре вичищеним сосновим столом і невдовзі почула гуркіт газового двигуна, який струснув човен.

— Куди ми їдемо? — спитала Ліра.

Ма Коста поставила каструльку з молоком на плиту і намагалася запалити вогонь.

— Помовч. Не розмовляй. Поговоримо вранці.

І вона не сказала більше ні слова, а передала Лірі чашку нагрітого молока, вийшла на палубу і, коли човен почав рухатись, щось пошепки обговорила з чоловіками. Ліра пила молоко і, трохи відгорнувши штори, дивилася, як темна пристань залишається позаду. За хвилину чи дві вона вже міцно спала.

Вона прокинулася у вузькому ліжку під заспокійливий гуркіт мотора. Підвівшись, вдарилася головою, вилаялась, озирнулася навкруги і тепер обережніше встала з ліжка. У слабкому сірому світлі вона побачила три інші койки, які були охайно застелені, одна поряд із нею, а інші — вздовж маленької каюти. Вона злізла з ліжка й зрозуміла, що на ній лише нижня білизна, а її сукня та вовче пальто разом із сумкою висять збоку на її койці. Алетіометр усе ще був на місці.

Вона швидко одяглася і пройшла в сусідню каюту із плитою, де було тепло. Там також нікого не було. Кризь

ілюмінатори з обох боків вона бачила лише густий туман і де-не-де випадкові темні обриси, які, мабуть, були будинками або деревами.

Не встигла вона вийти на палубу, як відчинилися зовнішні двері і вниз зійшла Ма Коста, закутана в старе твідове пальто, всіяне краплями води, наче крихітними перлинами.

— Добре спала? — спитала вона, дістаючи сковорідку. — Сядь десь тут, а я приготую тобі сніданок. Не стій, тут зовсім немає місця.

— Де ми? — запитала Ліра.

— На Великому перехресті каналів. Не показуйся нікому, дитино. Тобі не можна нагору. Будуть неприємності.

Вона нарізала бекон тоненькими шматочками, поклала його на сковорідку і вбила туди яйце.

— Які неприємності?

— З якими ми впораємося, якщо ти не заважатимеш.

Ма Коста мовчала, поки Ліра їла. Човен сповільнив хід в одному місці, і щось стукнуло по борту. Вони почули розлючені чоловічі голоси, але потім хтось пожартував, і чоловіки засміялися, невдовзі голоси почали віддалятися, і човен рушив.

Через деякий час до каюти увійшов Тоні Коста. Як і його мати, він був весь у краплинах води. Він струсив свій шерстяний капелюх над плитою, і вода зашипіла та бризнула обабіч.

— Що ми їй розповімо, Ма?

— Спочатку запитаємо, потім розповімо.

Тоні налив собі в бляшану чашку кави і присів. Він був міцний темнолиций чоловік, і зараз, при денному світлі, Ліра помітила якусь печальну жорстокість в його обличчі.

— Добре, — сказав він. — Тепер розкажи нам, що ти робила в Лондоні, Ліро. Ми думали, тебе забрали гобліни.

— Я жила з цією леді...

Ліра недоладно, по частинах розповіла свою історію, різними уривками, в різному порядку, ніби тасувала колоду карт перед грою. Вона розповіла їм все, але промовчала про алетіометр.

— А потім минулого вечора на коктейль-вечірці я з'ясувала, чим вони займаються. Пані Кольтер сама виявилася однією з гоблінів, вона хотіла, щоб я допомагала їй викрадати дітей. А те, що вони роблять...

Ма Коста вийшла з каюти і пішла в кубрик. Тоні почекав, поки зачиняться двері, і продовжив:

— Ми знаємо, що вони роблять. Принаймні, частину з того. Ми знаємо, вони не повертаються. Вони відвозять дітей на північ, далеко-далеко, і роблять якісь експерименти на них. Спочатку ми були впевнені, що вони випробують на них різні хвороби і ліки, але чому б тоді все розпочалося так раптово два чи три роки тому? Тоді ми думали про татар — може, це в них є якісь таємні справи у Сибіру. Татари хочуть просунутися на північ, як і всі інші, по вугільний спирт та вибухову речовину. А також ходили чутки про війну ще до того, як з'явилися гобліни. Тому ми вирішили, що гобліни відкуповувалися від татар, віддаючи їм дітей, бо татари їдять їх, чула? Вони печуть дітей і їдять.

— Не може бути! — скрикнула Ліра.

— Може. Багато чого ще треба розповісти. Ти коли-небудь чула про *налкаїненів*?

Ліра відповіла:

— Ні. Навіть від пані Кольтер. Хто вони?

— Це своєрідні привиди, які живуть у лісах. Розміром із дитину, і в них немає голів. Вони виходять ночами, і якщо ти спиш просто неба у лісі, вони хапають тебе, і ніщо не може їх змусити відпустити. Налкаїнені — північне слово. А *діти вімпу* — вони також небезпечні. Вони

носяться у повітрі. Іноді можна натрапити на цілі їх збіговиська, що літають у небі чи сидять на кушах ожини. Лише вони торкнуться, як вся твоя сила залишає тебе. Їх не можна побачити, про них нагадує легке мерехтіння в повітрі. А ще є *бездиханні*...

— Хто вони?

— Напівубиті воїни. Бути живим — це одне, бути мертвим — інше, а бути напівубитим — найгірше. Вони просто не можуть умерти, а і жити також понад їхні сили. Ці істоти тиняються і не знають спокою. Їх називають бездиханними, тому що саме це з ними зробили.

— І що ж це? — запитала Ліра з широко розкритими очима.

— Північні татари розрізають їхні груди, розкривають ребра та вивертають легені. Це ціле мистецтво. Вони роблять це, не вбиваючи людей, але їхні легені не працюють, якщо їхні деймони не накачують їх вручну. В результаті вони завжди перебувають посередині між диханням та задухою, між життям і смертю — напівубиті, розумієш? Їхнім деймонам доводиться качати й качати, вдень і вночі, інакше вони разом загинуть. Я чув, що в лісі іноді можна зустріти цілі натовпи бездиханних. А ще існують *rapset-bjote* — ти чула про них? Це означає «ведмеді в обладунках». Вони схожі на полярних ведмедів, але...

— Так! Я чула про них! Вчора один чоловік сказав, що мій дядько, лорд Ізраель, потрапив у тюрму у фортеці і його охороняють ведмеді в обладунках.

— Він зараз там? І що він там робив?

— Досліджував. Але те, як той чоловік говорив про мого дядька, я не думаю, що він у змові з гоблінами. Мені здалося, вони раді, що він у тюрмі.

— Що ж, він не звільниться, якщо його охороняють ведмеді в обладунках. Вони — як найманці, розумієш, що це означає? Вони продають свою силу тому, хто платить. Руки

в них, як у людей, і вони знають, як обробляти залізо, переважно метеорне. Ці ведмеді роблять листи з нього і вкривають себе ними. Віками вони воювали зі скролінгами. Це жорстокі вбивці, зовсім безжалісні. Але тримають своє слово. Якщо ти домовишся з *pasenbjorh*, то можеш покласти на нього.

Ліра замислилася над цими жахами.

— Ма не любить слухати про північ, — сказав Тоні через декілька секунд. — Вона уявляє, що могло статися з Білі. Ми знаємо, що його забрали на північ.

— Звідки ви знаєте?

— Ми впіймали одного з гоблінів і примусили його говорити. Ось звідки ми трохи знаємо, що вони роблять. Ті двоє вчора були не гобліни. Вони були надто незграбними. Якби це були гобліни, ми б зловили їх живими. Розумієш, цигани найбільше постраждали від гоблінів, і ми хочемо вирішити всі разом, що робити. Вчора біля каналу ми поповнювали запаси, тому що ідемо на болота на так звану сходку. І я впевнений, що ми спорядимо рятувальний загін, коли почуємо все, що знають інші цигани, та коли обговоримо те, що відбувається. Ось що я зробив би на місці Джона Фаа.

— Хто це?

— Король циган.

— І ти справді збираєшся рятувати дітей? А як щодо Роджера?

— Хто такий Роджер?

— Хлопець із кухні з Коледжу Джордана. Його забрали так, як і Білі, за день до того, як я поїхала з пані Кольтер. Клянуся, якби мене забрали, він би прийшов і врятував мене. Якщо ви будете рятувати Білі, я теж поїду і врятую Роджера.

«І дядька Ізраеля», — подумала вона, але промовчала про це.

Джон Фаа

Тепер, коли у Ліри була мета, вона відчувала себе набагато краще. Допомогати пані Кольтер було добре, але Пантелеймон мав рацію: там вона не виконувала справжньої роботи, а була лише красивою іграшкою. На циганському човні було повно справжньої роботи, і Ма Коста стежила, щоб вона її виконувала. Вона мила і підмітала, чистила картоплю і готувала чай, змащувала опору пропелера і стежила, щоб нічого не заплуталося в ньому; вона мила посуд, відчиняла шлюзові ворота, прив'язувала човен на причалах і через декілька днів настільки звикла до такого життя, ніби народилася циганкою.

Але Ліра не помічала, що Коста були щоразу в бойовій готовності через незвичайну цікавість до неїлюдей на березі. Хоч вона і не усвідомлювала цього, але вона була дуже важливою, тому і пані Кольтер, і Облаткове братство були змушені шукати її повсюди. Справді, до Тоні доходили чутки в придорожніх барах про те, що поліція здійснює рейди по будинках і фермах, будівельних майданчиках та фабриках без жодного пояснення, хоч люди говорили, ніби вони шукають зниклу дівчинку. Це й було дивно, враховуючи, що інших зниклих дітей не шукали. І цигани, і прості люди ставали боязкими й знервованими.

Але була ще одна причина, чому родина Коста цікавилася Лірою, але про це дівчинка дізналася лише через декілька днів.

Отже, вони ховали її під палубою, коли пропливали повз будинок начальника шлюзу, чи пристань, чи інші місця, де

могли бути допитливі роззяви. Одного разу вони опинилися в місті, де поліція обшукувала всі човни, що пливли річкою, і затримала рух в обох напрямках. Човен Коста не був винятком, хоча... Під ліжком Мабула схованка, у якій скоцюблена Ліра й пролежала близько двох годин, поки поліція безуспішно нишпорила по всьому човну.

— Чому ж їхні деймони не знайшли мене? — спитала Ліра потім, а Ма показала їй матеріал, з якого зроблено схованку: деревина кедра, яка присипляла деймонів. Це була чиста правда, тому що Пантелеймон весь час безтурботно проспав поряд із Ліриною головою. Повільно, з" багатьма зупинками та об'їздами, човен Коста рухався до боліт— тієї ніколи повністю не занесеної на малу дикої території бездонних небес та безкраїх трясовин у Східній Англії. Дальні "їх межі непомітно переходили в мілке море, а інший бік моря сягав Голландії. Частково болота були осушені голландцями, які оселилися там, тому місцева мова мала в собі багато від голландської. Але були ділянки, які ніколи не осушувалися і не заселялися: в диких центральних регіонах, де плавали вугри та збиралися в зграї водяні птахи, де мерехтіли моторшні блукаючі вогники і вовкулаки заманювали безтурботних мандрівників навіки знайти спокій у цих трясовинах, циганський народ обрав безпечне місце для своїх зборів.

І тепер тисячею заплутаних каналів та річок циганські човни рухалися до плато Біан — єдиного клаптика землі серед сотень миль боліт і трясовин. Там знаходилося давнє приміщення для сходок із купою хатин довкола нього, причали та ринок вугрів. Коли була оголошена сходка в Біан — збори циган — стільки човнів заповнили округу, що можна було йти милю в будь-якому напрямі, переступаючи з палуби на палубу. Цигани панували на болотах. Ніхто інший не наслідювався втручатися, і поки цигани мирно торгували, поліція земних закривала очі на безкінечну контрабанду та бійки, які іноді спалахували. Якщо циганське тіло

спливало вниз за течією чи заплутувалося в рибальських сітях, що ж — то був лише циган.

Ліра зачаровано слухала байки жителів боліт про величезний привид собаки Чорної Лузги, про болотяні вогники, які виникали з відьмацького зілля, і починала відчувати себе циганкою, ще навіть не діставшись до боліт. Невдовзі вона повернулася до своєї оксфордської говірки і тепер оволодівала циганською, переповненою болотяно-данськими словами. Ма Коста постійно нагадувала їй про деякі речі.

— Ти — не циганка, Ліро. Ти можеш удавати її із себе, але в нас є ще багато чого, окрім мови. В нас є глибинні й сильні течії. Ми наскрізь водяні люди, а ти — ні, ти людина вогню. А точніше, ти схожа на блукаючий вогник, ось яка ти в уяві циган, у твоїй душі — відьмацьке зілля. Ошуканка, ось хто ти, дитино.

Ліру це вражало.

— Я нікого не ошукала! Спитай...

Звичайно, спитати було ні в кого, і Ма Коста доброзичливо сміялася.

— Невже ти не розумієш, я роблю тобі комплімент, — говорила вона, і Ліра заспокоювалася, хоч нічого не розуміла.

Коли вони дісталися до плато Біан, був вечір і сонце вже збиралося зісковзнути з кривавого неба. Невеличким острівцем зал і скупчені навколо будівлі темніли в світлі заходу. Струмки диму здіймалися в спокійне повітря, і повсюди від стовпища човнів ішов запах смаженої риби, листя для куріння та спирту дженівер.

Вони прив'язали човен неподалік від залу на причалі, яким, як розказав Тоні Коста, користувалися цілі покоління їхньої родини. Невдовзі Ма Коста вже поставила на вогонь сковорідку з кількома вуграми, які шипіли й бризкалися, і чайник, щоб розбавити картопляний порошок. Тоні й Керім намастили своє волосся, одягли найкращі шкіряні піджаки,

блакитні у цяточку нашійні хустки, прикрасили пальці срібними каблучками та пішли привітатися зі старими друзями на сусідніх човнах і випити по склянці пива у найближчому барі. Вони повернулися з важливими новинами.

— Ми прибули якраз вчасно. Сходка сьогодні вночі. І в місті кажуть — що ви про це думаєте? — кажуть, зникла дитина на циганському човні і вона з'явиться сьогодні на сходці!

Тоні голосно засміявся і скуйовдив Лірине волосся. З того часу, як вони приїхали на болота, його настрої дедалі поліпшувалися і одвічний вираз дикого суму на обличчі здавався лише маскуванням. Ліра відчувала, як зростає її захоплення, поки вона швидко їла, мила тарілочки, розчісувалася, вкладала алетіометр до кишені вовчого пальта і зістрибувала на берег, щоб разом з іншими родинами пройти до залу.

Вона думала, що Тоні жартує. Невдовзі вона зрозуміла, що це серйозно, а також те, що вона менше схожа на циганку, ніж сподівалася: багато людей не зводили з неї очей, діти показували на неї пальцями. Коли вони підходили до залу, їм довелося пробиратися крізь натовп людей, які відступали, даючи їм дорогу, і зупинялися, щоб подивитися на них.

Тоді Ліра почала справді нервуватися. Вона притиснулася до Ма Кости, а Пантелеймон став таким великим, яким лише міг, набувши форми пантери, щоб підбадьорити її. Ма Коста йшла сходинками, і ніщо б у світі не змусило її йти швидше, а Тоні й Керім гордовито трималися по обидва боки від неї, як принци.

У залі сяяли гасові лампи, які освітлювали обличчя та постаті людей, але залишали склепіння у темряві. Люди, які продовжували заходити, ледве могли знайти місце — всі лави були переповнені, але родини намагалися звільнити хоч одне місце: вони саджали дітей на коліна, а дей-

мони вмошувалися під ногами або злітали, щоб присісти на грубих дерев'яних стінах.

Спереду в залі було узвишся з вісьмома різьбленими стільцями. Коли Ліра та сім'я Коста знайшли собі місце, щоб стати вздовж стіни (сидячих місць уже не залишилося), вісім чоловіків вийшли із затінку з-за платформи і стали перед стільцями. Гомін схвалення пронісся кімнатою, і всі посунулися уперед, намагаючись зайняти місце поближче. Нарешті всі замовкли, і сім чоловіків на платформі сіли.

Тому, хто залишився, було близько сімдесяти років, але він був високим, кремезним та міцним. Одягнутий у простий парусиновий піджак та картату сорочку, як більшість циган, він нічим би не вирізнявся, якби не дух сили та влади, який він мав. Ліра впізнала цей дух: дядько Ізраель мав його, а також Ректор Джордана. Деймоном цього чоловіка була ворона, дуже схожа на ворона Ректора.

— Це — Джон Фаа, владар західних циган, — прошепотів Тоні.

Джон Фаа повільно заговорив густим голосом.

— Цигани! Ласкаво просимо на сходку. Ми прийшли послухати та вирішити. Ви всі знаєте чому. Тут є багато родин, які втратили дітей. Дехто втратив двох. Хтось забирає їх. Якщо бути точним, земні також втрачають дітей. У нас немає розбіжностей у цьому із земними. Я чув розмови про дитину та винагороду. Ось правда, яка припинить усі плітки. Ім'я дитини — Ліра Белаква, її шукає поліція земних. Винагорода за неї — тисяча соверенів. Вона дитина земних, і вона під нашою опікою так і залишиться. Будь-хто, кого спокусять ці гроші, нехай не шукає собі місця ні на воді, ні на землі. Ми не віддамо її.

Ліра почервоніла від голови до п'ят, Пантелеймон став коричневим метеликом, щоб його не помічали. Всі довкола обернулися на них, Ліра змогла лише подивитися на Ма Косту для підтримки.

Але Джон Фаа вів далі:

— Ми можемо говорити скільки завгодно, але нічого не зміниться. Ми повинні діяти, аби змінити щось. Ось ще одна правда: гобліни, ці викрадачі дітей, забирають їх у місто на далекій півночі, на землі темряви. Я не знаю, що вони роблять там із ними. Дехто каже, вони вбивають їх, інші говорять інакше. Ми не знаємо. Але ми знаємо, що вони роблять це за допомогою поліції земних та духовенства. Кожна влада на землі допомагає їм. Пам'ятайте про це. Вони знають, що відбувається, і допомагають чим можуть. Отже, те, про що я кажу, — нелегка справа. Мені потрібна ваша згода. Я раджу послати загін бійців на північ, щоб врятувати дітей і привезти їх живими додому. Пропоную вкласти наше золото, всю нашу майстерність, усю нашу відвагу в цю справу. Так, Раймонде ван Геріт?

Чоловік підняв руку, і Джон Фаа сів, дозволяючи йому говорити.

— Прошу вибачення, Владарю Фаа. Вкрали також дітей земних. Ви говорите, ми повинні їх рятувати?

Джон Фаа підвівся, щоб відповісти.

— Раймонде, ти кажеш, що ми повинні пройти крізь усі небезпеки заради маленьких переляканих дітей, а потім одним із них сказати, що вони можуть іти додому, а інших залишити? Ні, ти не талюдина, що може це сказати. Отже, я маю вашу згоду, друзі?

Питання трохи збентежило всіх, тому що виникла якась непевність, але за мить гучний гомін наповнив зал, люди плескали в долоні, стрясаючи кулаками, голосно говорили щось. Склепіння залу здригнулися, нагорі прокинулися птахи, які стурбовано залопотіли крилами, і невеликий дощ із пилу опустився вниз.

Джон Фаа трохи почекав, а потім підняв руку, вимагаючи тиші.

— Знадобиться час, щобусе організувати. Нехай голови родин визначають суму внеску. Ми знову зустрінемося тут через три дні. За цей час я збираюсь поговорити з дитиною, якуя згадував, і з Фардером Корамом, а також скласти план дій, щоб потім подати його вам. Добраніч усім.

Його могутнього, простого та незворушного вигляду було досить, щоб заспокоїти їх. Коли люди почали виходити крізь великі двері на прохолодне вечірне повітря, щоб дістатися до своїх човнів та розійтися по переповнених барах маленького поселення, Ліра спитала Ма Косту:

— Хто були ті чоловіки на узвишші?

— Голови шести родин, а ще один — Фардер Корам.

Було легко зрозуміти, кого вона має на увазі, тому що він був найстаріший. Він ходив із паличкою і весь час, поки сидів за Джоном Фаа, тремтів, як у лихоманці.

— Ходімо, — сказав Тоні, — я познайомлю тебе з Джоном Фаа. Називай його Владар Фаа. Не знаю, що в тебе спитають, але раджу казати правду.

Пантелеймон тепер був горобцем і з зацікавленим виглядом сидів на її плечі, тримаючись пазурцями за вовче пальто, поки вона йшла за Тоні крізь натовп до узвишшя.

Тоні підвів її. Знаючи, що всі в кімнаті все ще дивляться на неї, і усвідомлюючи, що раптом вона стала коштувати тисячу соверенів, Ліра почервоніла і завагалася. Пантелеймон стрибнув їй на груди, ставши диким котом, і тихо шипів, озираючись навкруги.

Хтось підштовхнув Ліру, і вона наблизилась до Джона Фаа. Він був серйозний, впевнений і незворушний, більше схожий на кам'яний стовп, ніж на людину, але нахилився і простягнув Лірі руку для потиску. Коли вона простягнула назустріч свою ручку, її майже не було помітно поряд із цією великою п'ятірнею.

— Ласкаво просимо, Ліро, — сказав він.

Його голос гримів, як грім. Вона б почала нервуватися, якби не Пантелеймон та не вираз обличчя Джона Фаа, який раптом пом'якшав. Він поводився із нею дуже чемно.

— Дякую, Владарю Фаа, — відповіла вона.

— Проходь до кімнати перемовин — поговоримо, — запросив Джон Фаа. — Ці Коста добре тебе нагодували?

— О, так. Ми їли вугрів на вечерю.

— Сподіваюся, справжніх вугрів із боліт.

Кімната перемовин була затишним місцем з великим каміном, буфетами, заповненими сріблом та порцеляною, і відполірованим роками столом, навколо якого стояли дванадцять стільців.

Усі інші чоловіки з платформи кудись пішли, але старий тремтячий чоловік залишився із ними. Джон Фаа допоміг йому сісти за стіл.

— Сідай тут, праворуч від мене, — сказав Джон Фаа Лірі, а сам зайняв місце на чолі столу. Ліра сиділа саме навпроти Фардера Корама. Її трохи лякала схожість його обличчя з черепом та його постійне тремтіння. Його деймоном була велика розкішна кішка кольору осені, яка м'яко прокралася з настобурченим хвостом по столу і граціозно обнюхала Пантелеймона, а потім вместилася на колінах у Фардера Корама, приплющивши очі та тихо муркаючи.

Жінка, яку Ліра спочатку не помітила, вийшла з затінку, несучи тацю із склянками. Вона поставила її біля Джона Фаа, ввічливо вклонилася і вийшла. Джон Фаа налив із глека невеличкі склянки дженіверу собі і Фардеру Корама, а Лірі запропонував вина.

— Отже, — почав Джон Фаа, — ти втекла, Ліро.

— Так.

— І хто була та леді, від якої ти втекла?

— Пані Кольтер. Спочатку я думала, що вона добра, але потім з'ясувалося, що вона одна з гоблінів. Я чула, як хтось розповідав про гоблінів, вони називаються на-

справді Генеральне Облаткове братство, і вона очолює його. Вони опрацьовували якийсь план, хтозна-який, але вони хотіли, щоб я допомагала їм заманювати дітей. Вони не знали...

— Чого вони не знали? Кажіть по порядку.

— Добре. По-перше, вони не знали, що я знайома з кількома дітьми, яких украли. Мій друг Роджер — хлопець з кухні Коледжу Джордана, Білі Коста і дівчинка з критого ринку в Оксфордї... Мій дядько — лорд Ізраель. Я чула, як вони розмовляли про його подорожі на північ, і я впевнена, він збирався щось зробити із гоблінами. Тому що я шпигувала за Ректором і вченими в Джорданї, я сховалася у вітальні, куди нікому не дозволялося заходити, і чула, як дядько розповідав усім про свою експедицію на північ і про Пил, а також він привіз голову Станіслава Грумана, в якій татари зробили дірку. А зараз гобліни захопили його ідесь ув'язнили. Ведмеді в обладунках охороняють його. І я хочу його врятувати.

Вона виглядала розлюченою і впертою, а також здавалася маленькою на тлі різьбленої спинки стільця. Два старі чоловіки не могли не всміхнутися. Але в той час, як посмішка Фардера Корама була нерішучим, складним виразом, який промайнув його обличчям, наче сонячне проміння в прохолодний березневий день, посмішка Джона Фаа була повільною, теплою, простою і доброю.

— Тобі краще розповісти нам, що ти чула того вечора від свого дядька, — сказав Джон Фаа. — Не приховуй нічого. Розкажи нам усе.

Ліра розповіла — повільніше, ніж коли вона пояснювала все Коста, і водночас чесніше. Вона побоювалася Джона Фаа — найбільше її лякала його доброта. Коли вона закінчила, вперше за весь вечір заговорив Фардер Корам. Його голос був багатим і мелодійним, він мав стільки різних відтінків, скільки шерсть його деймона.

— Пил, — сказав він, — вони називали його ще якимось, Ліро?

— Ні. Лише Пил. Пані Кольтер сказала мені, що це елементарні частинки, але вона більше ніяк не називала його.

— І вони вважають, якщо робити щось із дітьми, можна дізнатися про нього більше?

— Так. Але я не знаю, що саме. Може, мій дядько... Дещо я забула вам розказати. Коли він показував їм слайди, він називав його іншим ім'ям. Оратор — ось як...

— Як? — здивувався Джон Фаа.

— Аврора, — виправив Фардер Корам, — так, Ліро?

— Так. І в світлі Оратора було ніби місто. З баштами, церквами, куполами та іншим. Воно було трохи схоже на Оксфорд, принаймні, мені так здалося. Дядька Ізраеля цікавило саме воно, але Ректор та інші вчені хотіли більше почути про Пил, як пані Кольтер і лорд Боріел та всі інші.

— Зрозуміло, — сказав Фардер Корам. — Це дуже цікаво.

— Тепер, Ліро, — мовив Джон Фаа, — я розповім тобі дещо. Фардер Корам — мудра людина. Він — провидець. Він пророкував усе, що відбудеться — і про Пил, і про гоблінів, і про лорда Ізраеля, і про все інше. А також він пророкував про тебе. Щоразу, коли Коста чи ще півдюжини інших сімей їхали в Оксфорд, вони поверталися із новинами. Про тебе, дитино. Ти знала це?

Ліра похитала головою. Вона почала відчувати страх. Пантелеймон тихенько, так, що ніхто не чув, ричав, але вона відчувала це пальцями крізь його шерсть.

— О, так, — продовжував Джон Фаа, — всі твої вчинки були відомі Фардеру Кораму.

Ліра не могла втриматися.

— Ми не *пошкодили* його! Чесно! І ми ніколи не *за*-пливали далеко...

— Про що ти, дитино? — здивувався Джон Фаа.

Фардер Корам засміявся. Раптом його тремтіння зникло і обличчя стало яскравим і молодим.

Але Ліра не сміялася. З тремтячими губами вона вела далі:

— Навіть якби ми знайшли чіп, ми б ніколи не витягли його! Це був лише жарт. Ми ніколи не хотіли затопити його!

Тоді й Джон Фаа почав сміятися. Він стукнув широкою долонею по столу так сильно, що задзвеніли склянки, його кремезні плечі затрусилися, і він навіть витер сльози з очей. Ліра ніколи не бачила такого видовища, ніколи не чула такого ревіння — ніби сміялася скеля.

— Звичайно, — нарешті зміг він сказати, — ми чули і про це, маленька дівчинко! Не думаю, щоб Коста могли прийти кудись і їм про це не нагадали. Краще залишати охоронця на човні, Тоні, — казали люди. Повсюди повно розлючених маленьких дівчат! О, ця історія обійшла всі болота, дитино. Але ми не збираємося карати тебе за це. Ні, ні! Заспокойся.

Він подивився на Фардера Корама, і обидва старі знову розсміялися, але вже м'якше. І Ліра відчула задоволення й безпеку.

Нарешті Джон Фаа похитав головою і вів далі.

— Я сказав, Ліро, що ми знаємо тебе з дитинства. Ти маєш знати те, що знаємо ми. Не думаю, що тобі говорили в Коледжі Джордана про те, звідки ти взялась, але вони самі не знають усієї правди. Вони розповідали, хто твої батьки?

Зараз Ліра мала абсолютно приголомшений вигляд.

— Так, — відповіла вона. — Вони говорили... говорили... Вони говорили, що лорд Ізраель віддав мене туди, тому що мої батьки загинули в повітряній катастрофі. Ось що мені розповідали.

— Справді? Добре, я розкажу тобі історію, правдиву історію. Я впевнений, що це правда, тому що мені роз-

повіла її циганка, а вони ніколи не брешуть Джону Фаа і Фардеру Корау. Отже, це правда про тебе, Ліро. Твій батько ніколи не потрапляв в авіакатастрофу, тому що твій батько — лорд Ізраель.

Ліра лише здивовано мовчала.

— Ось як це сталося, — продовжував Джон Фаа. — Коли лорд Ізраель був молодого людиною, він проводив дослідження на півночі і повернувся з великим багатством. Це був відважний, запальний та невгамовний чоловік.

Твоя мати також була запальною. Не такою шляхетною, як він, але розумною жінкою. Навіть ученою, а ті, хто бачив її, говорили, що вона була дуже вродливою. Вона і твій батько покохали одне одного з першого погляду.

Проблема була в тому, що твоя мати вже була одруженою, її чоловіком був політик. Член королівської партії, один з найбільш наближених до короля. Чоловік із великим майбутнім.

Коли твоя мати дізналася, що в неї буде дитина, вона побоялася сказати чоловікові, що це не його дитя. І коли дитина народилася, — це ти, дівчинко, — було одразу видно, що це заслуга не її чоловіка, а твого справжнього батька. Тому жінка вирішила сховати тебе, а всіх інших повідомила, що ти померла.

Отже, тебе відвезли в Оксфордшир, де в твого батька був маєток, і віддали під опіку няньки-циганки. Але хтось розповів чоловіку твоєї матері про все, що сталося. Він знайшов дівчинку і намагався знайти тебе, але нянька втекла і сховалася з тобою в хазяйському будинку. Чоловік кинувся за вами, бажаючи помститися.

Твій батько був тоді на полюванні, але його повідомили, що відбувається, і він миттю повернувся і застав чоловіка твоєї матері на сходах будинку. Він майже викрив схованку, де були ви з циганкою, але лорд Ізраель викликав

його на дуель, і вони билися там — саме тоді лорд Ізраель убив його.

Циганка чула і бачила це, Ліро, — ось звідки ми все це знаємо.

Потім був великий судовий процес. Твій батько не з тих, хто заперечує правду, і це було дуже важкою справою для суддів. Він убив, все правильно, пролив кров, але він захищав свій дім і свою дитину від нападника. З іншого ж боку, закон дозволяє будь-якому чоловіку мститися за жінку, і адвокати померлого намагалися довести, що саме це він робив.

Справа тривала кілька тижнів, було наведено безліч аргументів з обох сторін. Зрештою, судді покарали лорда Ізраеля, конфіскувавши всю його власність, землю, залишили його бідняком, а до того він був багатший за короля.

Щодо твоєї матері, то вона зовсім не хотіла втручатися. Вона усунулася. Циганка казала мені, що завжди боялася, як твоя мати поводитиметься з тобою, бо вона була горда і пихата жінка.

А ще була ти. Якби справа повернулася іншим боком, Ліро, тебе б виховали цигани, тому що циганка благала суд віддати тебе їй, але цигани мають погану репутацію перед законом. Суд вирішив віддати тебе до монастиря, що й зробив, до сестер-послушниць у Вотлінгтоні. Ти цього не пам'ятаєш.

Але лорд Ізраель не міг цього допустити. Він ненавидів священиків, монахів і монахинь і, оскільки був свавільний, одного разу просто приїхав і забрав тебе. Не для того, щоб самому виховувати, і не для того, щоб віддати циганам, — він відвіз тебе до Коледжу Джордана і змусив закон змиритися з цим.

Отже, закон не був проти. Лорд Ізраель повернувся до своїх досліджень, а ти росла в Коледжі Джордана. Єдина умова, яку поставив твій батько: щоб твоїй матері не доз-

воляли бачитися з тобою. Якби вона захотіла це зробити, її мусили зупинити і розповісти йому, бо весь його гнів, вся його природа обернулися проти неї. Ректор пообіцяв усе виконати. Так минав час.

Потім з'явився цей страх, пов'язаний із Пилом. По всій країні, по всьому світу мудрі чоловіки й жінки почали цікавитися. Це не стосувалося нас, циган, поки не почали зникати наші діти. Ось тоді й ми зацікавилися. У нас є зв'язки повсюди, ти навіть уявити не можеш, у тому числі і в Коледжі Джордана. Ти не знала, але була людиною, яка наглядала за тобою і доповідала нам усе, оскільки ми цікавилися тобою. І циганка, яка виховувала тебе, також ніколи не припиняла турбуватися про тебе.

— Хто наглядав за мною? — спитала Ліра. їй здалося дуже важливим і дивним те, що всі її вчинки обговорювалися десь далеко.

— Це був слуга з кухні. Берні Йохансен — кондитер. Він наполовину циган, ти цього не знала, ручаюсь.

Берні був добрим самотнім чоловіком, одним із тих рідкісних людей, чий деймон був такої саме статі, що й він сам. Це саме на Берні вона кричала, коли забрали Роджера. І виявляється, Берні розповідав про все циганам! Вона була вражена.

— Отже, як би там не було, — розповідав далі Джон Фаа, — ми чули, що ти залишаєш Коледж Джордана і, як не дивно, саме тоді, коли лорда Ізраеля ув'язнили і він не міг протистояти цьому. А ми пам'ятали, що він наказував Ректорові ніколи не відпускати тебе, і також пам'ятали, що чоловіка, з яким була одружена твоя мати, політика, якого убив лорд Ізраель, звали Едвард Кольтер.

— Пані Кольтер? — вимовила Ліра приголомшено. — Вона моя мати?

— Твоя. І якби твій батько був вільний, вона б ніколи не насмілилася суперечити йому і ти б усе ще була у Джор-

дані, не знаючи нічого. Але що змусило Ректора дозволити тобі піти — загадка для мене. Він був зобов'язаний опікати тебе. Я припускаю, щось було вище за його сили.

Ліра раптом зрозуміла дивну поведінку Ректора того ранку, коли вона їхала.

— Але він не хотів... — сказала вона, намагаючись згадати точніше. — Він... Я мала зустрітися з ним тоді вранці і не повинна була говорити цього пані Кольтер... Було схоже, що він намагається захистити мене від пані Кольтер....

Вона зупинилася і уважно подивилася на двох чоловіків, а потім вирішила розповісти їм всю правду про те, що сталося у вітальні.

— Розумієте, трапилося ще щось. Того вечора, коли я сховалася у вітальні, я бачила, як Ректор намагався отруїти лорда Ізраеля. Я бачила, як він підсипав порошок у вино, і розказала про це дядькові, а він скинув карафу зі столу й розлив напій. Отже, я врятувала його життя. Я ніяк не могла зрозуміти, чому Ректор хотів його отруїти, він завжди був таким добрим. А потім вранці, коли я їхала, він покликав мене до свого кабінету, і я мала прийти таємно, щоб ніхто не побачив, і він сказав... — Ліра намагалася зосередитися, щоб пригадати, що саме сказав Ректор. Нічого не вдавалося і вона похитала головою. — Єдине, що я зрозуміла, я повинна була зберігати від пані Кольтер одну річ, яку він мені дав. Думаю, вам можу розказати...

Ліра засунула руку в кишеню вовчого пальта і дістала оксамитовий пакунок. Вона поклала його на стіл і відчула, як велика цікавість Джона Фаа і ясний розум Фардера Корама були спрямовані на річ, як прожектор.

Коли вона розгорнула алетіометр, першим заговорив фардер Корам.

— Ніколи не думав, що знову побачу один із них. Це читач символів. Ректор розповів тобі що-небудь про нього, дитино?

— Ні. Лише те, що я сама мушу навчитися його читати. І назвав його алетіометром.

— Що це означає? — запитав Джон Фаа, звертаючись до свого компаньйона.

— Це грецьке слово. Впевнений, це від *aletheia*, що означає «правда». Це вимірювач правди. І ти навчилася ним користуватися? — спитав він у дівчинки.

— Ні. Я лише можу поставити три короткі стрілки на різні малюнки, але я нічого не можу зробити з великою. Вона постійно повертається. Лише іноді, коли я зосереджуюсь, я можу керувати рухом стрілки в той чи інший бік, просто думаючи про це.

— Для чого він, Фардере Корам? — знову спитав Джон Фаа. — І як його читати?

— Всі ці малюнки по краю, — сказав Фардер Корам, обережно тримаючи предмет під уважним поглядом Джона Фаа, — це символи, кожен з яких має цілу низку значень. Наприклад, якір. Перше його значення — це надія, тому що надія тримає міцно, мов якір, через те ти не здаєшся. Друге значення — постійність. Третє — перепона чи попередження. Четверте — море. І так далі до десяти, лпа надцяти, а може, й до безкінечності значень.

— І ви всі їх знаєте?

— Я знаю кілька, але щоб повністю прочитати їх, потрібна книга. Я бачив таку книгу і знаю, де вона, але її немає.

— Ми ще повернемося до цього, — сказав Джон Фаа. — То як ти його читаєш?

— Тут є три стрілки, якими можна керувати, — показував Фардер Корам, — і ми використовуємо їх, щоб ставити питання. Вказавши на три символи, можімо питати про будь-що, бо існує безліч рівнів значення. Імми ми сформулювали своє питання, велика стрілка кружить і вказує на інші символи, які дають відповідь.

— Але звідки він знає, яке значення ти маєш на увазі, коли питаєшся? — запитав Джон Фаа.

— О, сам він не знає. Він працює, коли той, хто запитує, сам тримає ці значення в голові. Спочатку тобі потрібно знати всі значення, а їх може бути тисяча чи більше. Тоді ти зможеш тримати їх у голові, не роздратовуючись і не намагаючись підштовхнути стрілку до відповіді, а просто спостерігати за її рухом. Коли вона робить повне коло, ти знаєш відповідь. Я знаю, як він працює, тому що я спостерігав, як це робив один мудрий чоловік в Упсала, і це єдиний раз, коли я бачив таку річ. Знаєте, які вони рідкісні?

— Ректор говорив мені, що було виготовлено лише шість, — сказала Ліра.

— Скільки б їх не було, але небагато.

— Ти не розказала цей секрет пані Кольтер, як тебе просив Ректор? — запитав Джон Фаа.

— Ні. Але її деймон, він нишпорив у моїй кімнаті. І я впевнена, що знайшов його.

— Зрозуміло. Добре, Ліро, не знаю, чи з'ясуємо ми колись всю правду, але ось як я все це розумію. Лорд Ізраель зобов'язав Ректора наглядати за тобою і берегти тебе від матері. Він так і робив близько десяти років. Потім друзі пані Кольтер з Церкви допомогли їй організувати Облаткове братство, з якою метою — ми не знаємо, але вона стала так само могутньою зі свого боку, як лорд Ізраель зі свого. Твої батьки обоє відомі й могутні, обоє цілеспрямовані, а Ректор Джордана тримав тебе посередині між ними.

Зараз Ректорові треба дбати водночас про сотні речей. Його перша турбота — Коледж і стан наук. Якби він побачив для них загрозу, він мав би протистояти їй. Церква останнім часом, Ліро, набуває дедалі більшого впливу. Існує рада для того і для іншого; йде розмова про відновлення інквізиції, не доведи Господи. І Ректорові доводиться обережно маневрувати між усіма цими силами. Він

повинен тримати Коледж Джордана на боці Церкви, інакше він не виживе. А інша турбота Ректора — це ти, дитино. Берні Йохансен завжди був упевнений у цьому. Ректор Джордана та інші вчені любили тебе, як свою дитину. Вони б зробили все, аби захистити тебе, не тому, що пообіцяли це лордові Ізраелю, а заради тебе самої. Тому, якщо Ректор віддав тебе пані Кольтер, в той час як пообіцяв Ізраелю не робити цього, виходить, він гадав — тобі буде безпечніше з нею, ніж у Коледжі Джордана, незважаючи ні на що. І коли він збирався отруїти лорда Ізраеля, він, напевно, думав, що те, чим він займається, наражає їх на небезпеку і, може, нас також, а можливо, і весь світ. Я розумію, що Ректорові довелося стати людиною, яка мусить робити жадливий вибір — що б він не обрав, все б завдало шкоди. Якби він обрав правильний шлях, можливо, менше шкоди було б заподіяно, ніж якби він обрав неправильний. Боже борони від того, щоб робити такий вибір. І коли він вирішив тебе відпустити, він дав тобі читач символів і взяв із тебе обіцянку тримати його в безпеці. Цікаво, про що він думав, коли давав його тобі, — адже ти не вмєєш його читати. Дуже важко сказати, що він мав на увазі.

— Він сказав, що колись дядько Ізраель подарував алетіометр Коледжу Джордана, — мовила Ліра, пригадуючи свою розмову з Ректором. — Він збирався розповісти ще щось, але хтось постукав у двері, і він був змушений замовкнути. Гадаю, він хотів, щоб я тримала його подалі від лорда Ізраеля.

— Чи якраз навпаки, — припустив Джон Фаа.

— Що ти маєш на увазі, Джоне? — запитав Фардер Корам.

— Може, він хотів попросити Ліру повернути алетіометр лорду Ізраелю як вибачення за те, що хотів його отруїти. Може, він думав, що небезпека від лорда вже

минула. Або він міг прочитати мудрі застереження з цього приладу і відмовитись від своїх намагань. Якщо лорда Ізраеля тримають у в'язниці, алетіометр міг би допомогти звільнити його. Добре, Ліро, забери краще цей читач символів і бережи його. Якщо ти так довго тримала його у безпеці, я не боюсь залишати його в тебе. Але, напевно, настане час, коли нам знадобиться його допомога, тоді ми обов'язково ним скористаємось.

Він загорнув пристрій в оксамит і простягнув дівчинці.

Ліра хотіла поставити ще багато питань, але раптом відчула себе ніяково перед цим могутнім чоловіком з маленькими очима, такими пронизливими і добрими, обрамленими сіткою зморшок.

Але одну річ вона повинна була з'ясувати.

— Хто та циганка, що виховувала мене?

— Звичайно ж, це мати Білі Кости. Вона не говорила тобі тому, що я їй не дозволяв, але вона знає, про що ми зараз розмовляли, отже, все відкрилося. Тепер краще йди до неї. Тобі треба багато про що подумати, дитино. Коли минуть три дні, в нас буде ще одна сходка і ми обговоримо, що робити далі. Будь слухняною дівчинкою. Надобраніч, Ліро.

— Добраніч, Владарю Фаа. Добраніч, Фардере Корам, — сказала вона ввічливо, згрібаючи зі столу алетіометр разом із Пантелеймоном.

Обидва старі добродушно посміхнулися їй. За дверима кімнати перемовин на неї чекала Ма Коста. Вона обійняла дитину своїми великими руками і поцілувала, перш ніж покласти спати, ніби нічого не сталося з тих часів, коли народилася Ліра.

8

Збентеження

Ліра мусила звикнути до своєї нової історії, і це не можна було зробити за один день. Бачити лорда Ізраеля своїм батьком — це одна річ, але ж прийняти пані Кольтер за матір було зовсім нелегко. Кілька місяців тому вона б, звичайно, зраділа — зараз, усвідомлюючи це, почувалася ніяково.

Та оскільки вона була Лірою, то не могла довго перейматися цим. Навколо було ціле місто на болотах для дослідження і купа циганчат, на яких потрібно було справити враження. Три дні ще не закінчилися, а вона вже була експертом з човнів (у власних очах, принаймні) і зібрала довкола себе гурт дітей оповіданнями про свого могутнього батька, якого так несправедливо ув'язнили.

— А одного вечора турецький посол був запрошений на вечерю в Джордан. У нього був наказ від самого султана вбити мого батька, і в нього на пальці була каблучка з каменем, у якому була отрута. Коли подавали вино, він узяв бокал мого батька і висипав туди отруту. Він зробив це так швидко, що його ніхто не помітив, окрім...

— Яка отрута? — допитувалась дівчинка з худим обличчям.

— Отрута із спеціальної турецької змії, — вигала Ліра, — яку виманюють грою на сопілці, а потім кидають їй просотану медом губку. Змія кусає її і не може звільнити жало, тоді її ловлять і забирають отруту. Отже, мій батько помітив, що зробив турок, і сказав: «Джентльмени, я хочу запропонувати тост за дружбу між Коледжем

Джордана і коледжем Ізміра, — це коледж, до якого належав турецький посол. — І щоб підтвердити наше бажання бути друзями, ми обмінємося бокалами».

Послу нікуди було подітися — він не міг відмовитися випити, це образило б господарів, а також не міг пити, тому що вино було отруєне. Він зблід і знепритомнів просто за столом. Коли він отямився, всі гості сиділи, дивилися на нього і чекали, поки він зробить ковток. Йому треба було або пити, або зізнатися в усьому.

— Що ж він зробив?

— Він випив. Він умирав цілих п'ять хвилин у жахливих муках.

— Ти бачила, як це сталося?

— Ні. Дівчатам не дозволяють сидіти за столом для професорів. Але пізніше, коли його ховали, я бачила його тіло. Його шкіра була зморщеною, як старе яблуко, а очі стирчали з очниць. їм довелось запхати їх назад...

Тим часом на околицях боліт поліція стукала у двері, обшукувала горища та сараї, допитувала всіх, хто заявляв, що бачив маленьку біляву дівчинку. В Оксфорді пошуки були навіть ретельніші. Коледж Джордана прочесали від затхлої комірчини до темного підвалу, те саме відбувалося і в Габріелі, і в коледжі Святого Михаїла, доки голови коледжів не висловили протесту і не заявили про свої давні права. Уявлення про ці пошуки Ліра могла скласти з безперервного гулу газових двигунів дирижаблів, які нишпорили в небі. Їх не було видно через низькі хмари та ще й завдяки статутіві, який дозволяв дирижаблям триматися лише певної висоти над територією боліт, але хто зна, які хитромудрі шпигунські пристрої були в них на борту? Ліра намагалася сидіти під дахом, коли чула їх, або прикривала своє яскраве волосся зюйвесткою.

Вона не давала Ма Кості спокою, випитуючи подробиці свого народження. Дівчинка сплела деталі в цілу тка-

нину образів, навіть яскравіших та чіткіших за історії, які вона вигадувала сама, і переживала знову і знову втечу з батьківського котеджу, те, як вони ховалися у коморі, різкий голос непрошеного гостя, брязкіт мечів...

— Мечів? Господи, ти мариш, дівчинко, — сказала Ма Коста. — У пана Кольтера був пістолет, який лорд Ізраель вибив у нього з рук одним ударом, а другим повалив його самого. Потім почулися два постріли. Думаю, ти не пригадуєш, бо була дуже маленька. Перший постріл був Едварда Кольтера, який знову схопив свій пістолет і вистрелив, а другий — лорда Ізраеля, який вдруге відібрав зброю і націлив її на власника. Він поцілів йому просто межі очі і вибив мозок. Потім він сказав, спокійний, наче скеля: «Виходьте, пані Коста, і виносьте дитину», — ти зчинила такий крик разом із своїм деймоном. Він узяв тебе, заспокоїв, посадив собі на плечі й почав весело стрибати з тобою, а біля його ніг лежав мертвий чоловік. Лорд Ізраель попросив принести вина і вимити підлогу.

Коли Ліра чула цю історію вже вчетверте, вона була впевнена, що сама пам'ятала все, що сталося, і навіть намагалася пригадати колір пальта пана Кольтера та шуби й хутра, які висіли в коморі, де вони ховалися. Ма Коста лише сміялась.

А коли Ліра залишалась сама, вона діставала алетіометр і милувалася ним, як закоханий милується знімком своєї коханої. Отже, кожен символ мав декілька значень, чи не так? Чому б їй не вивчити їх? Хіба вона не дочка лорда Ізраеля?

Пам'ятаючи, що сказав Фардер Корам, вона намагалася зосередитися на трьох символах, узятих на вибір, і вказувала на них стрілками. Вона з'ясувала, якщо тримані алетіометр у долонях і дивитися на нього особливим «лінівним» способом, як вона його називала, довга стрілка починала рухатися більш цілеспрямовано. Замість Г>с і

глузкого обертання вона м'яко переходила від одного малюнка до іншого. Іноді вона зупинялася на трьох, деколи на двох, а часом на п'яти чи більше символах, і хоч Ліра нічого не розуміла, це викликало в неї велике задоволення, яке ні з чим не можна було порівняти. Пантелеймон обстежував пристрій іноді котом, іноді мишею, крутив головою за стрілкою — один раз чи двічі вони обоє відчували якийсь проблиск розуміння, ніби промінь сонця пройшов крізь хмари і освітлив величні пагорби удалині, — щось потойбічне, ніколи не чуване до того. Ліра була завороженою в такі хвилини і відчувала таке саме тремтіння, яке охоплювало її щоразу від слова «північ».

Отже, минули три дні серед скопища човнів. Настав вечір другої сходки. Зала була ще більше переповнена, ніж першого разу. Ліра і Коста прийшли туди завчасно, щоб зайняти місця попереду, і коли ліхтарі освітили заповнене приміщення, Джон Фаа і ФардерКорам вийшли на узвишся і сіли за стіл. Джону Фаа не довелося знаком прохати тиші, він лише поклав свої долоні на стіл, подивився на людей, і шум ушух.

— Добре, — почав він, — ви зробили, що я просив. І краще, ніж я сподівався. Я буду викликати голів шести родин, щоб вони стали тут, передали своє золото і виклали свої пропозиції. Ніколасе Рокбі, ти перший.

Товстий чорнобородий чоловік заліз на узвишся і поклав важку шкіряну сумку на стіл.

— Це наше золото, — сказав він. — Ще ми даємо тридцять вісім людей.

— Дякую, Ніколасе, — відповів Джон Фаа. ФардерКорам тим часом робив якісь нотатки. Перший чоловік відступив на край платформи, коли Джон Фаа викликав другого, а потім ще одного. Кожен виходив, клав сумку на стіл і називав кількість людей, яких вдалося зібрати.

Коста були частиною родини Стефанськи, і, звичайно, Тоні був одним із добровольців. Ліра помітила, як його деймон-сокіл почав переступати з ноги на ногу і розправляти крила, коли гроші Стефанськи і двадцять три чоловіки були запропоновані Джону Фаа.

Коли вийшли голови всіх шести родин, Фардер Корам показав папірець Джону Фаа, який підвівся, щоб знову звернутися до людей.

— Друзі, ми зібрали сто сімдесят людей. Широ дякую вам. Що ж до золота, то в мене немає сумнівів щодо його ваги, — ви глибоко залізли в свої скрині, і я вам вдячний за це.

Ось що ми збираємося робити далі. Ми спорядимо корабель і попливемо на північ, знайдемо дітей і звільнимо їх. Нам відомо, що не можна буде уникнути сутичок. Це буде не вперше і не востаннє, хоча ми ще ніколи не билися з людьми, які викрадають дітей, нам треба бути надзвичайно хитрими. Але ми не повернемося без наших дітей. Так, Дірку Райс?

Чоловік підвівся і запитав:

— Владарю Фаа, ви знаєте, чому вони крадуть дітей?

— Ми чули, що ця справа стосується теології. Вони роблять експеримент, але який саме, ми не знаємо. Правду кажучи, ми навіть не знаємо, чи шкодить це якось дітям. Але добре це чи погано, в них немає права приходити вночі і забирати маленьких дітей у їхніх сімей. Так, Раймонде ван Геріт?

Підвівся чоловік, який говорив на першій сходці:

— Та дитина, Владарю Фаа, яку, ви казали, шукають, зараз сидить в першому ряду. Я чув, що будинки людей, які живуть на околицях боліт, перекинули з ніг на голову через неї. Я чув, що в Парламенті саме сьогодні збираються скасувати наші давні привілеї через цю дитину. Так, друзі, — сказав він під гомін стурбованих голосів. —

Вони хочуть видати закон, що скасує наше вільне пересування поза болотами. Тепер, Владарю Фаа, ось що ми хочемо знати: хто ця дитина, через яку ми повинні все це терпіти? Вона не циганське дитя, так я чув. Чому дитина земних може наражати нас на таку небезпеку?

Ліра звела погляд на кремезну постать Джона Фаа. Її серце калатало, і вона ледве розчула перші його слова.

— Ну, вимови це, Раймонде, не соромся, — сказав він. — Ти хочеш, щоб ми віддали цю дитину туди, звідки вона втекла, правильно?

Чоловік стояв і, насупившись, вперто мовчав.

— Добре, може, це ти маєш на увазі, а може, ні, — продовжував Джон Фаа. — Але якщо якомусь чоловіку чи жінці потрібна причина, щоб робити добро, подумайте ось про що. Ця маленька дівчинка — дочка лорда Ізраеля, і не хто інший. Тим, хто забув, нагадаю, що це той лорд Ізраель, який заступився перед турками за Сема Брокмана. Це той лорд Ізраель, який дозволив циганам вільно пересуватися каналом через його маєток. Це той лорд Ізраель, який відстоював Білль про водні шляхи у Парламенті — для нашого блага. І це він підчас повені п'ятдесят третього вдень і вночі допомагав нам і відважно кинувся у воду, щоб врятувати молодих Руда і Нелі Купман. Ви забули це? Ганьба, ганьба, ганьба. А тепер того ж лорда Ізраеля полонили і тримають у найвіддаленішому, найхолоднішому, найтемнішому регіоні у фортеці Свольбарда. Чи треба мені називати тих створінь, які охороняють його? А це його маленька дочка під нашою опікою, і Раймонд ван Геріт передасть її владі взамін свого спокою. Так, Раймонде? Встань і відповідай, чоловіче.

Але Раймонд ван Геріт ніби прилип до свого місця і ніщо не могло змусити його піднятися. Гул несхвалення повиснув у залі, і Ліра відчула, як соромно, мабуть, тому чоловікові і як вона повинна пишатися своїм хоробрим батьком.

Джон Фаа озирнувся на інших чоловіків на узвишші.

— Ніколасе Рокбі, я призначаю тебе відповідальним за судно і командування ним. Адаме Стефанськи, ти відповідаєш за зброю та амуніцію, а також будеш командувати бійцями. Роджере ван Попел, на тобі всі припаси, від їжі до теплого одягу. Симоне Хартман, призначаю тебе скарбником, твоє завдання правильно розподілити кошти. Бенджаміне де Райтер, ти будеш шпигувати. Нам треба багато чого з'ясувати, я хочу, щоб ти зайнявся цим, будеш доповідати все Фардеру Корама. Майкле Канзона, ти узгоджуватимеш роботу інших лідерів і звітуватимеш мені; якщо я помру, ти керуватимеш і візьмеш справу до своїх рук. Я зробив свої розпорядження; згідно з традицією, якщо чоловік чи жінка не згодні, робіть свої зауваження.

Підвелась жінка.

— Владарю Фаа, ви не берете жінок в експедицію, щоб доглядати за дітьми, коли ви їх знайдете?

— Ні, Нел. У нас буде небагато місця. Будь-яка дитина, яку ми звільнимо, буде краще почуватися з нами, ніж там, де вона була.

— А якщо може виявитися, що ви не врятуєте їх без допомоги жінок, переодягнених в охоронців чи ще в когось?

— Добре, я не подумав про це, — зазначив Джон Фаа. — Ми ретельно обговоримо цю справу, я обіцяю.

Вона сіла, а поряд підвівся ще один чоловік.

— Владарю Фаа, я чув, ви сказали, лорд Ізраель у полоні. Частина вашого плану — врятувати його? Якщо так і якщо він під охороною ведмедів, як я зрозумів, знадобиться понад сто сімдесят людей. І хоч який лорд Ізраель добрий друг, я сумніваюся, чи варто заходити так далеко.

— Адріане Бракс, ти не помиляєшся. Я вважаю, що нам потрібно тримати очі та вуха розкритими і дізнатися якомога більше, поки ми будемо на півночі. Може статися

так, що в нас буде нагода щось зробити для нього, а може, ні, але будьте певні, що ні золото, ні люди не будуть використані в жодних цілях, окрім рятування дітей та їх повернення додому.

Знову підвелася жінка.

— Владарю Фаа, ми не знаємо, що гобліни роблять з нашими дітьми. Ми всі знаємо чутки і жахливі історії. Ми чули про дітей без голів, дітей, розрізаних навпіл і зшитих між собою, та про речі, які страшно навіть уявити. Мені справді шкода лякати тих, хто тут сидить, але всі ми чули про це і я хочу сказати це відкрито. Якщо ви знайдете щось таке нелюдське, Владарю Фаа, я сподіваюся, ви жорстоко помститесь. Сподіваюся, що ніякий жаль чи доброта не стримає вашої руки від міцного удару по цих виродках. Я впевнена, що зі мною погодиться кожна мати, в якій гобліни вкрали дитину.

У залі почувлися голоси підтримки, коли вона сідала. Всі навколо кивали головами.

Джон Фаа дочекався тиші і мовив:

— Ніщо не стримає моєї руки, Маргарет, окрім здорового глузду. Якщо я підніму руку на півночі, ще міцніший удар відчується на півдні. За твоїми словами криється пристрасть. Але якщо ви йтимете на поводити своєї пристрасті, друзі, ви зробите те, від чого я вас завжди застерігав: ви поставите задоволення власних почуттів вище за те, що повинні робити. Наше завдання — по-перше, врятувати, а лише потім покарати. Це не втішення обурених почуттів. Наші почуття не мають значення. Якщо ми врятуємо дітей, але не зможемо покарати гоблінів, ми виконаємо основне завдання. Та якщо спочатку ми захочемо помститися гоблінам і через це втратимо шанс врятувати дітей — ми програємо. Але будь певна, Маргарет, коли настане час карати, ми завдамо такого удару, який змусить їхні серця здригнутися від жаху. Ми виб'ємо з них

силу. Ми залишимо їх розбитими і порожніми, зламаними і зневіреними, розірваними на тисячу шматків і розвіяними чотирма вітрами. Моя власна булава жадає крові, друзі. Вона не куштувала її відтоді, як я переміг татарина у степах Казахстану, вона висить на стіні в моєму човні і мріє, вона чує запах крові у вітрах з півночі. Вона говорила зі мною минулої ночі і розповіла про свою спрагу, і я відповів їй: «Скоро, дівчинко, скоро». Маргарет, ти можеш турбуватися про будь-що, але не турбуйся, що серце Джона Фаа занадто м'яке, щоб завдати удару, коли настане час. І час настане, здоровий глузд підкаже його. Але не пристрасть. Є ще такі, хто бажає говорити? Говоріть, якщо хочете.

Але всі мовчали, і Джон Фаа простягнув руку до дзвоника, яким завершував збори. Він задзвонив гучно й сильно, наповнивши дзвоном весь зал і пробудивши луну в склепінні.

Джон Фаа з іншими чоловіками зійшов з платформи до кімнати перемовин. Ліра була трохи розчарована. Невже вона не потрібна їм? Але Тоні засміявся.

— їм потрібно розробити план, — сказав він. — Ти виконала свою роль, Ліро. Тепер це стосується Джона Фаа і ради.

— Але я ще нічого не зробила! — протестувала Ліра, неохоче йдучи за іншими із зали бруківкою до пристані. — Я лише втекла від пані Кольтер! Це тільки початок. Я хочу поїхати на північ!

— Ось що, — намагався заспокоїти її Тоні, — я привезу тобі моржеве ікло.

Ліра сердито подивилася на нього. Зі свого боку Пантелеймон робив гримаси деймону Тоні, який презирливо приплющив свої рудувато-коричневі очі. Ліра спустилася до пристані і приєдналась до своїх нових товаришів, які підвішували над водою ліхтарі на мотузках, щоб замани-

ти лупатих риб, а потім били по них гострими палицями, але не влучали.

Проте її думки були з Джоном Фаа в кімнаті перемовин, тому, не довго думаючи, вона побігла назад бруківкою до зали. Вікно кімнати перемовин світилося. Воно було надто високо, щоб зазирнути в нього, але всередині чутно було приглушений шум голосів.

Отже, вона підійшла до дверей і впевнено постукала п'ять разів. Голоси змовкли, хтось відсунув стілець, і двері відчинилися, заливаючи вогкі сходинок світлом гасових ламп.

— Хто там? — запитав чоловік, який відчинив.

За його спиною Ліра бачила інших чоловіків біля столу з охайно складеними на ньому сумками із золотом, паперами, перами, склянками і глечиком із дженівером.

— Я хочу поїхати на північ, — сказала Ліра так, що всі почули. — Я хочу поїхати і допомогти врятувати дітей. Саме це я збиралася зробити, коли втекла від пані Кольтер. І навіть ще до того я хотіла врятувати мого друга Роджера — хлопчика з кухні Коледжу Джордана, якого також забрали. Я хочу поїхати і допомогти. Я знаю навігацію і можу знімати анібаромагнетичні показники з Аврори, також я знаю, яку частину ведмедя можна їсти і ще багато корисних речей. Ви пошкодуєте, якщо дістанетеся туди і виявиться, що я вам потрібна, а мене залишать тут. І як сказала та жінка, вам можуть знадобитися жінки, щоб допомогти, — мабуть, вам стануть у пригоді й діти. Отже, вам варто взяти мене, Владарю Фаа, вибачте, що перериваю вашу розмову.

Вона була вже всередині, і всі чоловіки та їхні деймони дивилися на неї, деякі із задоволенням, інші — з роздратуванням, але вона не зводила очей лише з Джона Фаа. Пантелеймон сидів у неї на руках, його очі сяяли зеленим.

Джон Фаа сказав:

— Ліро, не може бути й мови, щоб наражати тебе на таку небезпеку. Отже, не задурюй собі голову, дитино. Залишайся тут, допомагай Ма Кості і бережи себе. Ось що ти повинна робити.

— Але я навчилася читати алетіометр. Все з'ясується щодня! Він напевно знадобиться вам — напевно!

Він похитав головою.

— Ні, — була його відповідь. — Я знаю, все твоє єство прагне опинитися на півночі, але я впевнений, що навіть пані Кольтер не взяла б тебе туди. Якщо хочеш побачити північ, то маєш почекати, поки мине небезпека. А тепер біжи.

Пантелеймон тихенько зашипів, але деймон Джона Фаа здійнявся зі спинки стільця і махнув на них своїми чорними крилами, не для того, щоб залякати їх, а лише щоб нагадати про гарні манери. Ліра крутнулася на підборах, коли ворона промайнула над її головою, і повернулася знову до Джона Фаа. Двері рішучо зачинилися за нею.

— Ми *поїдемо!* — сказала вона Пантелеймону. — Нехай лише спробують зупинити нас. Ми *поїдемо!*

Шпигуни

Наступні кілька днів Ліра намагалася вигадати дюжину планів і відкидала їх, адже всі вони зводилися до того, щоб потай проникнути на судно, — а як можна зробити це непомітно? Подорож, звичайно, відбувалася б на справжньому кораблі, і з різних історій вона знала купу місць на ньому, де можна сховатися: рятувальні шлюпки, трюм, киль, яким би він не був, але спочатку їй потрібно було дістатися до корабля, а покинути болота можна було лише звичним шляхом циган.

Якби їй вдалося самій доїхати до узбережжя, вона могла сховатися на чужому судні. Добре було б сховатися у рятувальній шлюпці і прокинутися десь на шляху до Гірської Бразилії.

Тим часом удень і вночі навколо кипіла величезна робота з підготовки до експедиції. Ліра вешталася біля Адама Стефанськи, спостерігаючи, як він відбирав добровольців до загонів бійців. Вона набридала Роджеру ван Попелу пропозиціями щодо припасів, які вони мусили взяти з собою: чи не забув він про альпіністські окуляри? Чи знає він найкраще місце, де можна купити мапи Арктики?

Чоловік, якому вона хотіла допомагати найбільше, був Бенджамін де Райтер — шпигун. Але він зник рано-вранці після другої сходки і, звичайно, ніхто не міг сказати, куди він подівся і коли повернеться. У розпачі Ліра приєдналася до Фардера Корама.

— Я думаю, буде краще, якщо я вам допомагатиму, Фардере Корам, — сказала вона, — тому що я, мабуть, більше

за всіх знаю про гоблінів, бо ледве не стала однією з них. Мабуть, я вам знадоблюсь, щоб допомогти розтлумачити послання пана Райтера.

Він зглянувся над маленькою відчайдушною дівчинкою, яка була в розпачі, і не проганяв її. Натомість він розмовляв із нею, слухав її спогади про Оксфорд та про пані Кольтер і спостерігав, як вона читала алетіометр.

— Де та книга із символами? — якось запитала Ліра.

— У Хайдельберзі, — відповів він.

— Існує лише одна книга?

— Мабуть, є й інші, але я бачив одну.

— Присягаюсь, у бібліотеці Бодлі в Оксфорді також є така книга, — припустила Ліра.

Вона не могла відвести очей від деймона Фардера Корама, який був найпривабливішим із тих, що вона бачила. Коли Пантелеймон ставав котом, він був худий, його шерсть жорсткою, але Софонакс (деймон Фардера Корама) був золотоокий і надзвичайно граційний, майже вдвічі більший за звичайну кішку, і з густою шерстю. Коли сонячний промінь торкався його, він переливався кольорами рудувато-коричнево-горіхово-пшенично-золотисто-осінньо-червоного дерева і ще безліччю кольорів, яких Ліра не могла навіть назвати. Дівчинка хотіла доторкнутися до нього, притулитися своєю щокою, але, звичайно, ніколи цього не робила — це була страшна образа, порушення будь-якого етикету — торкатися деймона іншої людини. Натомість деймони могли торкатися одне одного чи битися. Але заборона контакту між деймоном та чужою людиною була такою суворою, що навіть під час битви жоден воїн не торкався деймона свого ворога. Це було абсолютно заборонено. Ліра не пам'ятала, щоб хтось колись згадував це правило — вона просто інстинктивно знала його, як знаєш, що огида — це погано, а благо — добре. Отже, хоч їй дуже подобалася шерсть Софонакс і вона навіть уявляла, яка та

на дотик, вона ніколи не робила найменшої спроби торкнутися її і ніколи б на це не наважилася.

Софонакс була кішкою настільки пухнастою, здоровою і красивою, наскільки Фардер Корам був втомлений і слабкий. Мабуть, він хворів чи страждав від паралічу — він не міг ходити, не спираючись на дві палиці, і постійно тремтів, як осиковий лист. Але його розум був гострий, ясний і могутній, і невдовзі Ліра полюбила старого за його знання і за те, як він виховував її.

— Що означає пісковий годинник, Фардере Корам? — запитала вона одного сонячного ранку на його човні, тримаючи алетіометр. — Стрілка постійно зупиняється на ньому.

— Завжди є підказка, якщо придивитися. Що це за маленький предмет над ним?

— Це череп!

— Отже, ти розумієш, що він означає?

— Смерть... Це — смерть?

— Правильно. Отже, пісковий годинник серед своїх значень має смерть. Насправді перше значення — це час, а вже друге — смерть.

— Знаєте, що я помітила, Фардере Корам? Стрілка зупинилася на ньому на другому колі, на першому вона ніби затремтіла, а на другому зупинилася. Тобто він говорить про друге значення, так?

— Мабуть. Про що ти запитала, Ліро?

— Я думала, — вона здивовано зупинилася, оскільки зрозуміла, що поставила питання, не усвідомлюючи цього. — Я поставила на три малюнки, тому що... Я думала про пана де Райтера, розумієте... І я вказала на змію, тигель і вулик, щоб запитати, як у нього справи із шпигунством і...

— Чому саме ці три символи?

— Тому що змія така хитра, яким повинен бути шпигун, тигель може означати знання, тобто здобувати щось,

вулик — тяжка праця, тому що бджоли завжди тяжко працюють. Отже, з тяжкої роботи і хитрощів виходить знання, розумієте, це — робота шпигуна. Я вказала на них і подумки поставили питання, а стрілка зупинилася на смерті... Ви думаєте, він насправді працює, Фардере Корам?

— Він працює, Ліро. Але ми не знаємо, чи правильно читаємо його. Це тонке мистецтво. Цікаво...

Не встиг він закінчити, як удвері наполегливо постукали і зайшов молодий циган.

— Прошу вибачення, Фардере Корам, Джакоб Хайсманс повернувся, він тяжко поранений.

— Він був із Бенджаміном де Райтером, — сказав Фардер Корам. — Що сталося?

— Він мовчить, — відповів молодий чоловік, — краще вам піти, Фардере Корам, він не протягне довго, в нього внутрішня кровотеча.

Фардер Корам і Ліра тривожно і здивовано подивилися одне на одного, але це тривало лише мить, потім Фардер Корам пошкандибав на своїх палицях так швидко, як тільки міг, разом із своїм деймоном, який м'яко біг спереду. Ліра також пішла, прискорюючи крок від нетерпіння.

Молодий чоловік провів їх до човна, де жінка в червоному фланелевому фартуху чекала на них, відчинивши двері. Помітивши її підозрілий погляд, спрямований на Ліру, Фардер Корам сказав:

— Важливо, щоб дівчинка почула, що скаже Джакоб, хазяйко.

Жінка пропустила їх і стала позаду поряд зі своїм деймоном-білкою, який тихо сидів на дерев'яному годиннику, На ліжку під зшитою ковдрою лежав чоловік, чиє біле обличчя було мокре від поту, а очі затуманені.

— Я послала по лікаря, Фардере Корам, — сказала жінка тремтячим голосом. — Будь ласка, не турбуйте його.

Він в агонії від болю. Він повернувся на човні Пітера Хокера лише кілька хвилин тому.

— А де Пітер?

— Прив'язує човен. Це він наказав послати по вас.

— Правильно. А зараз, Джакобе, ти мене чуєш?

Джакоб повів очима в бік Фардера Корама, який сидів навпроти на іншому ліжку на відстані двох футів.

— Привіт, Фардере Корам, — пробурмотів він.

Ліра подивилася на його деймона. Він був тхором і лежав поряд із його головою, скрутившись клубочком, але не спав — його очі були розплющені і також затуманені.

— Що сталося? — запитав Фардер Корам.

— Бенджамін мертвий, — була відповідь. — Він мертвий, а Джерард у полоні.

Його голос був хрипкий, а дихання важке. Коли він замовк, його деймон підвівся і лизнув його в шоку, що додало йому сили продовжувати:

— Ми прокралися в Міністерство теології, тому що Бенджамін почув від одного з гоблінів, яких ми спіймали, що головне управління саме там. Звідти надходили всі накази...

Він знову зупинився.

— Ви спіймали кількох гоблінів? — здивувався Фардер Корам.

Джакоб кивнув і перевів погляд на свого деймона. Було незвично, коли деймон розмовляв з іншими людьми, але іноді таке траплялося, і він заговорив.

— Ми спіймали трьох гоблінів в Клеркенвелі і змусили їх розповісти нам, на кого вони працювали, звідки надходили накази і таке інше. Вони не знали, куди саме забирають дітей, відомо лише, що на північ в Лапландію...

Йому довелось зупинитися і перевести подих, його маленькі груди тремтіли, потім він заговорив знову:

— Отже, гобліни розповіли нам про Міністерство теології і лорда Боріела. Бенджамін сказав, що він із Джерар-

дом Хуком повинні прокрастися в міністерство, а Франс Брокман і Том Мендем мусили з'ясувати все про лорда Боріела.

— Вони зробили це?

— Ми не знаємо. Вони не повернулися. Фардере Корам, схоже, про все, що ми робили, вони знали заздалегідь. Вони і Франса, і Тома схопили, шойно ті наблизилися до лорда Боріела.

— Повернемося до Бенджаміна, — сказав Фардер Корам, почувши, що дихання Джакоба стає жорсткішим і очі заплющуються від болю.

Деймон Джакоба видав звук, сповнений страху і любові, а жінка підійшла ближче, затискуючи рот руками, але промовчала, і деймон насилу продовжив:

— Бенджамін, Джерард і ми пішли в міністерство в Уайт-Хол. Там ми знайшли невеликий чорний хід, який не дуже старанно охороняли, і ми залишилися надворі на сторожі, а вони відчинили двері і пішли всередину. Не пройшло й хвилини, як ми почули крик жаху, і деймон Бенджаміна вилетів і підлетів до нас, прохаючи про допомогу, а потім повернувся назад. Ми витягли свій ніж і побігли за ним. Всередині було темно і повно якихось невідомих створінь, які лякали своїми рухами і звуками. Ми пробиралися крізь них, але вгорі почувся шум і моторошний крик, Бенджамін і його деймон впали з великих сходів. Деймон намагався підтримати та вхопити його, але все марно — вони впали на кам'яну підлогу і загинули.

Ми зовсім не бачили Джерарда, але чули, як він кричав. Ми так злякались, що не могли поворухнутися, а потім стріла глибоко встромилася у наше плече...

Голос деймона слабшав, і поранений видав протяжний стогін. Фардер Корам підсунувся до нього й обережно відгорнув ковдру — з його плеча в рані із запеченою кров'ю стирчала оперена стріла. Вона так глибоко простромила

тіло чоловіка, що над шкірою стирчали лише шість дюймів. Ліра відчула запаморочення.

З пристані почувся шум кроків і голосів. Фардер Корам підвівся і сказав:

— Прийшов лікар, Джакобе. Зараз ми залишимо тебе. Нас чекає довга розмова, коли ти одужаєш.

Старий погладив жінку по плечу, коли вони виходили. Ліра притиснулася ближче до нього, тому що навколо вже зібрався натовп, усі шепотіли, хтось показував на неї пальцями. Фардер Корам наказав Пітеру Хокеру зараз же йти до Джона Фаа, а потім звернувся до неї:

— Ліро, шойно ми дізнаємось, чи буде Джакоб жити, ми маємо знову поговорити про алетіометр. Зараз іди, відпочинь, дитино, ми пришлемо по тебе.

Ліра поплентала на зарослий очеретом берег і сіла на ньому, кидаючи у воду камінці. Вона не відчувала ні задоволення, ні гордості від того, що могла читати алетіометр, лише страх. Яка б сила не змушувала ту стрілку обертатися чи зупинятися, це було розумне створіння.

— Я впевнена, що це дух, — сказала Ліра і припинила кидати камінці в болото.

— Я побачив би духа, якби він там був, — відповів Пантелеймон. — Як того привида з Голдстоу. Я його бачив, а ти — ні.

— Існує багато різних духів, — сказала Ліра незадоволено. — Ти не можеш всіх їх бачити. Як щодо тих мертвих учених без голів? Я бачила їх, пам'ятаєш?

— То було лише нічне видіння.

— Ні. То були справжні духи, і ти це знаєш, але який би дух не повертав цю кляту стрілку, він не з тих, про кого ми знаємо.

— Може, це не дух, — вперто сказав Пантелеймон.

— Добре, що ж тоді?

— Може... Це можуть бути елементарні частинки.

Вона глузливо всміхнулася.

— Мабуть, це так! — наполягав він. — Пам'ятаєш, фотомлин в Габріелі? Отож.

У коледжі Габріеля, на вівтарі в молитовні зберігалася святиня, вкрита (тепер Ліра відзначила це) чорною оксамитовою тканиною, такою самою, у якій лежав алетіометр. Вона бачила цей предмет, коли супроводжувала бібліотекаря Джордана, який приїжджав туди у справах. Тоді заступник єпископа з побожним трепетом зняв тканину, і вони побачили затемнений скляний купол, всередині якого було щось незрозуміле. Заступник єпископа смикнув за мотузку, щоб відчинити віконниці нагорі, і сонячний промінь упав просто на купол. Після цього він почав прояснюватися: всередині була маленька річ, схожа на флюгер із чотирма крилами, білими з одного боку і чорними з другого. Коли промінь освітив цей предмет, він почав обертатися. Заступник єпископа пояснив, що це явище ілюструє думку: чорнота неосвіченості боїться світла, в той час як мудрість білого намагається використати його. Ліра запам'ятала ці слова, але маленькі вертушки були цікаві самі по собі, що б вони не позначали. Це явище виникало під дією фотонів, пояснив їй бібліотекар, коли вони поверталися додому в Джордан.

Тому, мабуть, Пантелеймон мав рацію. Якщо елементарні частинки могли обертати фотомлин, безсумнівно, вони могли також впливати на стрілку, але це продовжувало непокоїти її.

— Ліро! Ліро!

Це Тоні Коста махав їй з пристані.

— Йди сюди, — кликав він. — Ти повинна побачитися з Джоном Фаа в залі, дівчинко, це терміново.

Вона знайшла Джона Фаа, Фардера Корама та інших голів сімей дуже схвильованими.

Говорив Джон Фаа:

— Ліро, дитино, Фардер Корам розповів мені про те, як ти читала з того приладу. І я із сумом повинен повідомити, що Джакоб помер. Після всього, що сталося, я думаю, ми візьмемо тебе із собою, незважаючи на мої упередження. Я дуже хвилююся через це, але, здається, альтернативи немає. Тільки-но поховають Джакоба, згідно з традицією, ми вирушимо у подорож. Ти зрозуміла мене, Ліро: ти також ідеш, але це не привід для радощів чи тріумфу. На нас чекає велика небезпека. Я віддаю тебе під крило Фардера Корам. Не турбуй його та не зачіпай без причини, інакше відчуєш силу моєї люті. Зараз іди та розкажи все Ма Кості й будь готова вирушати.

Наступні два тижні Ліра була зайнята більше, ніж за все своє минуле життя. Ці дні були насичені, але водночас тягнулися нестерпно довго. Вони були сповнені виснажливого очікування, ховання у сирих вузьких схованках, спостереження за похмуро-дошовим осіннім ландшафтом, який пропливав за вікном, знову переховування, сну біля двигуна, який пахтів димом і газом, прокидання з головним болем, і що найгірше — їй ніколи не дозволяли вийти на свіже повітря, чи прогулятися вздовж берега, чи вийти на палубу, чи повернути до шлюзових воріт, чи зловити швартовий.

Вона мусила ховатися. Тоні Коста розповів їй про плітки, які чув у прибережних барах: про полювання по всьому королівству на маленьку світловолосудівчинку, про велику винагороду за неї та про жорстоке покарання за спробу її сховати. Були також дивні чутки: говорили, що вона була єдиною дитиною, якій вдалося втекти від гоблінів, і вона знає якісь жахливі таємниці. Інші казали, що вона була не людською дитиною, а парою духів у вигляді дитини та деймона, яких послали в цей світ потойбічні сили, щоб спричинити велику руїну на землі. А треті казали, що це була не дитина, а доросла людина, зменшена за допомогою

магії та найнята татарами, аби шпигувати за добрими англійцями та підготувати все для татарського нашествия.

Ліра слухала ці байки спочатку у захваті, а потім із зневірою. Всі ті люди боялися і ненавиділи її! І вона хотіла вибратися з тісної каюти. Вона хотіла бути вже на півночі, серед снігів, під сяючою Авророю. А іноді їй хотілося назад, до Коледжу Джордана, дертися із Роджером по дахах та чути дзвоник економа, який сповіщав, що до обіду залишилося півгодини, а також шипіння й бурління кухні... Тоді вона палко бажала, щоб усе стало, як раніше, ніколи не змінювалося, і вона завжди залишалася Лірою з Коледжу Джордана.

Єдиною річчю, яка рятувала її від нудьги та роздратування, був алетіометр. Вона читала його щодня, іноді з Фардером Корамом, іноді сама. Виявлялося, що вона може без зайвих зусиль дедалі глибше й глибше занурюватися в той спокійний стан, в якому читання символів ставало простим, і верхівки гір, яких торкнулося сонячне світло, оберталися на яскраві видіння.

Вона намагалася пояснити, на що це схоже, Фардеру Кораму.

— Це так, ніби ти говориш із кимось, але повністю не чуєш, ти відчуваєш себе трохи ніяково, тому що вони розумніші за тебе, але вони не сердяться чи ще щось... І вони стільки знають, Фардере Корам! Ніби їм все відомо! Пані Кольтер була розумною, але це інші знання... Це ніби розуміння, мені здається...

Він ставив різні запитання, а вона шукала відповіді.

— Що зараз робить пані Кольтер? — спитав він, і її руки одразу ж починали рухати стрілки, а він цікавився: — Розкажи мені, що ти робиш.

— Добре, мадонна — це пані Кольтер, і я думала *моя мати*, коли ставила сюди стрілку; а мураха означає *зайнятий* — це легко, це значення зрозуміле; пісковий годинник

означає *час*, тому посередині значення *зараз*, а потім я зосереджуюся на цьому.

— Звідки ти знаєш ці значення?

— Я нібито бачу їх. Чи, скоріше, я відчуваю їх, це неначе спускатися сходами уночі — ти просто ставиш ногу і потрапляєш на наступну сходинку. Отже, я відпускаю свій розум — і з'являється ще одне значення, я відчуваю його. Потім я складаю їх разом. Це схоже на відчуття, коли ти фокусуєш погляд.

— Тоді зроби це і скажи, що він говорить.

Ліра так і зробила. Довга стрілка миттєво почала крутитися, зупинилася, знову продовжила рух, знову зупинилася — вона рухалася певними кроками, роблячи певні паузи. Це викликало почуття радості і сили, яку відчувала Ліра, бачивши себе молодим птахом, який вчиться літати. Фардер Корам спостерігав, зазначаючи місця, де зупинилася стрілка, і дивлячись, як маленька дівчинка, відкинувши волосся з обличчя та кусаючи нижню губу, спочатку стежить за стрілкою, а коли вона зупиняється, дивиться далі за циферблатом. Звичайно, не випадково. Фардер Корам грав у шахи і знав, як гравці стежать за грою. Досвідчений гравець помічає лише сильні та впливові позиції на дошці та ігнорує слабкі. Очі Ліри рухалися так само, згідно з якимсь магнітним полем, яке вона бачила, а він — ні.

Стрілка зупинилася на блискавці, немовляті, змії, слоні та створінні, якому Ліра не могла дати назви: щось на зразок ящірки з великими очима і хвостом, закрученим навколо гілки, на якій вона сиділа. Стрілка повторювала цю послідовність, поки Ліра спостерігала.

— Що означає ящірка? — запитав Фардер Корам, відвернувши сконцентровану увагу Ліри.

— Це не має значення... Я бачу, що це означає, але, мабуть, неправильно розумію. Блискавка — це злість; дитина... Думаю, що це я... Я почала розуміти значення ящірки,

але ви заговорили до мене, Фардер Корам, і я втратила його. Розумієте, воно розвіялося, як на вітрі.

— Я розумію. Вибач, Ліро. Ти стомилася? Хочеш припинити?

— Ні, не хочу, — відповіла вона, але її щоки були червоні, а очі горіли. В неї були всі ознаки перезбудження, і це посилювалося її тривалим ув'язненням в задушливій каюті.

Він виглянув з вікна. Вже було темно, і вони майже наблизилися до моря. Широке коричневе пінне гирло розлилося під похмурими небесами, на відстані, біля перегінного заводу були помітні танкери, іржаві й заплетені павутинням трубопроводів, з труб ліниво здіймався густий дим і змішувався з хмарами.

— Де ми? — запитала Ліра. — Можу я піднятися нагору хоч на хвилину, Фардере Корам?

— Це води Колбі, — відповів він. — Гирло річки Коул. Коли ми дістанемося до міста, то пришвартуємося біля Димного ринку і пішки підемо в док. Ми там будемо за одну-дві години...

Але ставало темно, самотність широкого гирла порушували лише їхній човен та далека вугільна баржа, яка працювала біля перегінного заводу. Ліра ж була така почервоніла та втомлена, і вона так довго не була на повітрі, що Фардер Корам продовжив:

— Добре, я думаю, нічого страшного не станеться за декілька хвилин на відкритому повітрі. Я не став би називати його свіжим — воно зовсім не свіже, крім того часу, коли віє з моря, але ти можеш піднятися і подивитися навколо, поки ми не підпливемо ближче.

Ліра підскочила, а Пантелеймон миттєво обернувся на чайку, бажаючи розпрямити крила на повітрі. Назовні було холодно, і хоч Ліра була добре закутана, невдовзі вона почала тремтіти. Пантелеймон, навпаки, кинувся

в небо з радісним криком, і крутився там, і мчав стрімго-^лов попереду човна, а потім за кормою. Ліра тріумфувала, відчуваючи його політ, і подумки закликала його спровокувати деймона-баклана старого керманіча на змагання. Але той ігнорував їх і сонно сидів на кермі поряд з хазяїном. На цій коричневій холодній широті не було нічого, крім пихтіння двигуна та приглушеного сплеску води за бортом, який порушував тишу. Важкі хмари висіли низько, але дощу не обіцяли, повітря під ними було потемнілим від диму. Лише стрімка грація Пантелеймона кричала про життя та радість.

Коли він ширяв після повітряного стрибка, широко розкинувши крила, білий на тлі сірих хмар, щось чорне стрімко вдарило в нього. Він почав падати, тріпочучи від шоку та болю, Ліра закричала, відчуваючи його біль. Ще одна маленька чорна річ приєдналася до першої; вони рухалися не як птахи, а як жуки, важко й спрямовано, видаючи дзижчання.

Коли Пантелеймон падав, намагаючись потрапити на човен, в розкинуті руки Ліри, чорні створіння знову націлилися на нього, стугонливі та смертоносні. Ліра майже збожеволіла від жаху Пантелеймона та свого власного, але раптом щось просвистіло повз неї вгору.

Це був деймон керманіча. Він виглядав важким та незграбним, але його політ був могутній і стрімкий. Він бив головою то в один бік, то в інший, було чути шум чорних крил та видно тремтіння білих — і маленьке чорне створіння впало на просмолений дах каюти до ніг Ліри в ту мить, коли Пантелеймон сів на її витягнуту руку.

Не встигла вона його заспокоїти, як він обернувся на дикого kota і кинувся на створіння, відштовхуючи його від краю даху, куди воно тихо поповзло, намагаючись втекти. Пантелеймон міцно притиснув його своєю пазуристою лапою і подивився в темне небо, де було чути ляскіт чорних

крил баклана, який кружляв угорі, намагаючись схопити інших.

Потім баклан м'яко сів на місце і каркнув щось керманичу, який сказав:

— Вони полетіли. Не впустіть того, що впав. Ось... — він вилив залишки зі своєї бляшаної кружки і протягнув її Лірі.

Вона миттю накрила нею створіння. Воно дзижчало й ричало, як маленька машина.

— Тримай його, — сказав Фардер Корам з-за її спини, а потім став на коліна й підсунув під кружку папірець.

— Що це, Фардере Корам? — тремтячи запитала Ліра.

— Давай спустимось й подивимось. Тримай обережно, Ліро. Закрий його щільно.

Вона подивилася на деймона керманича, намагаючись подякувати йому, але очі того були заплющені. Тоді вона подякувала керманичу.

— Краще залишайся внизу, — єдине, що він сказав.

Ліра взяла кружку в каюту, де Фардер Корам знайшов склянку для пива. Він перевернув кружку над нею і витягнув папір так, що створіння впало у склянку. Він підняв її, і вони ясно побачили розлючену маленьку істоту.

Воно було завбільшки з Лірин великий палець, темно-зеленого кольору, а не чорного. Його надкрилля стирчали, яку сонечка, коли воно збирається злетіти, а крила билися так люто, що нагадували одну пляму. Його шість пазурих лапок скреблися по гладкому склу.

— Що це? — спитала Ліра.

Пантелеймон, все ще дикий кіт, заліз на стіл за шість дюймів від склянки і не зводив з неї очей.

— Якби ти відкрила його, — сказав Фардер Корам, — ти б не знайшла там живої істоти. Ні тварини, ні комахи. Я бачив щось таке раніше і ніколи не думав, що побачу зновутут, на півночі. Воно живе в Африці. В нього закла-

дено годинниковий механізм, до пружини якого пришпилено злого духа із закляттям.

— Але хто його послав?

— Тобі навіть не потрібно читати символи, Ліро, ти можеш здогадатися про це так само легко, як і я.

— Пані Кольтер?

— Звичайно. Вона досліджувала не лише північ; існує багато дивного і в південних краях. Я бачив востаннє таку істоту в Марокко. Вона смертельно небезпечна; поки в ній дух, вона ніколи не зупиниться, а якщо ти звільниш духа, він буде такий лютий, що вб'є першого, на кого натрапить.

— Але для чого вони?

— Для шпигування. Я був старим дурнем, коли дозволив тобі піднятися нагору. І мені слід було дати тобі подумати про символи, не перериваючи тебе.

— Тепер я зрозуміла! — раптом схвильовано сказала Ліра. — Це означає *повітря*, та ящірка! Я бачила це, але не могла зрозуміти чому, і тому я намагалася обдумати це й заплуталась.

— А, — вимовив Фардер Корам, — тоді я також зрозумів. То не ящірка, то хамелеон. І він означає повітря, тому що вони не їдять, не п'ють, вони просто живуть на повітрі.

— А слон...

— Африка, — продовжив він, — еге ж.

Вони дивилися одне на одного. З кожним проявом сили алетіометра вони відчували дедалі більше благоговіння перед ним.

— Він завжди вказував нам на ці події, — сказала Ліра — Ми повинні були слухати. Але що ж ми будемо робити з цією істотою, Фардере Корам? Ми можемо її вбити?

— Я не знаю, чи можемо ми щось зробити. Ми маємо лише тримати його щільно замкненим у коробці і не ви-

пускати. Мене більше турбує другий, той, що полетів. Він зараз летить до пані Кольтер з новиною про те, що бачив тебе. Чорт забирай, Ліро, але я — дурень.

Він порився в буфеті і знайшов бляшанку для курильного листя близько трьох дюймів у діаметрі. В ній зберігалися шурупи, але він витягнув їх і витер коробку ганчіркою, а потім перекинув туди склянку, все ще накриту папером.

Раптом одна лапка створіння опинилася назовні і вдарила по бляшанці з неочікуваною силою, але їм вдалось повернути його на місце і щільно закрити кришку.

— Як тільки ми опинимося на кораблі, я запаяю її для впевненості, — сказав Фардер Корам.

— Але хіба годинниковий механізм не зупиняється?

— Звичайний механізм — так. Але, як я вже сказав, цей продовжує працювати через духа, пришпиленого до нього. Що дужче він опирається, то міцніше його тримає і то складніше йому опиратися. А зараз давай сховаємо цього хлопця подалі...

Він загорнув бляшанку у фланель, щоб приглушити негмамовне дзижчання, і засунув її під своє ліжко.

Було вже темно, Ліра спостерігала у вікно, як наближалися вогні Колбі. Важке повітря стало густішим і перетворилося на туман, і коли вони прив'язували човен неподалік від Димного ринку, все навкруги набуло м'яких та розпливчастих форм. Темрява накинула на себе перлисту срібно-сіру вуаль і накрила нею склади і крани, дерев'яні прилавки та гранітну будівлю з багатьма трубами на ній, завдяки якій ринок і дістав свою назву. Там удень і вночі коптілася риба на запашному дубовому диму. Труби також робили свій внесок у густоту холодного повітря, і приємний запах копченого оселедця, скумбрії та морського окуня йшов, здавалося, від кожного каменя.

Ліра, закутана у штормівку з великим каптуром, який ховав волосся, що викривало її, йшла між Фардером Ко-

рамом та керманичем. Три деймони були в повній бойовій готовності, вони обшукували всі закутки попереду, озиралися назад та прислухалися до ледь чутних кроків.

Але вони були на вулиці самі. Всі громадяни Колбі сиділи по домівках та, мабуть, попивали дженівер перед палаючими пічками. Вони так нікого і не побачили, поки не дісталися доку, а першим, кого вони помітили, був Тоні Коста, який охороняв вхід на корабель.

— Дякувати Богові, ви приїхали, — сказав він тихо, пропускаючи їх. — Нам доповіли, що Джека Верховена застрелили, а його човен затонув, і про вас ніхто нічого не чув. Джон Фаа уже на борту й ніяк не дочекається, коли ми попливемо.

Корабель вразив Ліру: кермова рубка, труба посередині судна, бак, вантажна стріла над люком, накритим парусиною, жовті вогні, які мерехтіли в ілюмінаторах та на капітанському містку, білий ліхтар на топ-щоглі; три чи чотири постаті порались на палубі з речами, яких вона не могла роздивитися.

Вона поспішила нагору дерев'яним трапом, залишаючи Фардера Корам позаду і озираючись довкола у захваті. Пантелеймон обернувся на мавпу і за мить видерся на вантажну стрілу, але Ліра покликала його вниз — Фардер Корам чекав їх у приміщенні, тобто, як кажуть на судні, в каюті.

Вниз по сходах, чи по трапу, знаходилася невеличка кают-компанія, де Джон Фаа тихо розмовляв з Ніколасом Рокбі — циганом, який відповідав за судно. Джон Фаа все робив не поспішаючи. Ліра чекала, поки він привітається з нею, але він зробив свої зауваження про приплив та відплив, про проводку судна і лише тоді звернувся.

— Добривечір, друзі, — сказав він. — Бідолашний Джек Верховен мертвий, мабуть, ви чули. А його хлопців захопили в полон.

— У нас також погані новини, — сказав Фардер Корам, а потім розповів про їхню пригоду з літаючими духами.

Фардер Корам витяг бляшанку і поклав її на стіл. З неї долинало таке розлючене дзижчання, що аж коробка повільно рухалася по дерев'яній поверхні.

— Я чув про таких духів з годинниковим механізмом, але ніколи не бачив, — сказав Джон Фаа. — Не існує засобу приборкати чи зупинити його — це все, що я знаю. Немає сенсу кидати його в океан, тому що бляшанка випливе. Ми повинні охороняти його та бути пильними.

Оскільки Ліра була єдиною представницею жіноцтва на кораблі (Джон Фаа, обмисливши все, вирішив не брати жінок), вона мала свою каюту. Невеличку, меншу за її схованку, з ліжком та віконцем, яке тут слід було називати ілюмінатором. Вона запхнула свої речі в шухляду під ліжком і схвильовано побігла нагору, щоб, спираючись на поручні, простежити, як зникає позаду Англія. З'ясувалося, що Англія вже зникла в тумані, не дочекавшись її, щоб попрощатися.

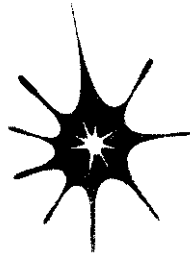
Але шум води, дихання повітря, вогні судна, які сміливо сяяли в темряві, гул двигуна, запахи солі, риби та вугільного спирту були також достатньо захоплюючими. Невдовзі до всього цього приєдналося інше почуття — корабель почали гойдати хвилі Германського океану. Коли хтось покликав Ліру вечеряти, вона зрозуміла, що не голодна, а ще через деякий час їй спало на думку, що непогано було б піти полежати заради Пантелеймона — бідолашне створіння почувалося вкрай васнаженим.

Так почалася її подорож на північ.

Частина друга

Большангар

Консул і Ведмідь

Джон Фаа та інші ватажки вирішили прямувати до Трольсанда — головного порту Лапландії. У відьом цього міста було консульство, а Джон Фаа знав, що без їх допомоги чи, принаймні, дружнього нейтралітету, буде неможливо врятувати вкрадених дітей.

Він поділився своїми думками з Лірою і Фардером Корамом наступного дня, коли Лірина морська хвороба трохи вгамувалась. Яскраво сяяло сонце, зелені хвилі перелітали через борт і бризкали білою піною. На палубі, відчуваючи легкий бриз і дивлячись на море, переливчасте від світла і руху, Ліра майже не відчувала морської хвороби. А Пантелеймон тепер зрозумів, як захоплююче бути морською чайкою чи буревісником і торкатися крилами морської поверхні. Ліра настільки поринула в його радощі, що сама була рада покинути сухопутний спосіб життя.

Джон Фаа, Фардер Корам та два чи три інші чоловіки сиділи на кормі, залитій сонцем, і обговорювали свої плани.

— Фардер Корам знає лапландських відьом, — сказав Джон Фаа. — І якщо я не помиляюсь, існує угода.

— Все правильно, Джоне, — відповів Фардер Корам. — Це було сорок років тому, але це ніщо для відьом. Деякі з них живуть набагато довше.

— Що посприяло тій угоді, Фардере Корам? — запитав Адам Стефанськи — чоловік, що відповідав за бойові загони.

— Я врятував життя відьми, — пояснив Фардер Ко-
рам. — Її в повітрі переслідував і збив якийсь великий
рудий птах, якого я ніколи не бачив раніше. Поранена,
вона впала в болото, а я поплив, щоб врятувати її. Вона
ледь не потонула, але я витяг її на човен та застрелив пта-
ха. Він'упав у трясовину, на жаль, — адже він був майже
такий здоровий, як бугай, та ще й полум'яно-червоний.

— О! — вигукнув один із чоловіків, здивований істо-
рією Фардера Корама.

— Коли я зтяг її у човен, — продовжував він, — я пе-
режив найбільший шок у моєму житті — та молода жінка
була без деймона.

Це прозвучало так, якби він сказав: «В неї не було го-
лови». Сама думка про це була жахливою. Чоловіки
здргнулися, а їхні деймони наїжачилися, затремтіли і по-
чали люто каркати, і людям довелось заспокоювати їх.
Пантелеймон притиснувся до грудей Ліри, і їх серця би-
лися поряд в унісон.

— Принаймні, — додав Фардер Корам, — це так ви-
глядало. Через те, що вона впала з неба, я був більше ніж
упевнений, що вона відьма. Вона виглядала так само, як
молода жінка, тонша за деяких та вродливіша за біль-
шість, але те, що я не побачив деймона, відвернуло мене
від неї.

— Що ж, у них немає деймонів, у відьом? — спитав
Майкл Канзона.

— Їхні деймони невидимі, я гадаю, — припустив Адам
Стефанськи. — Він був там весь час, але Фардер Корам
не міг його бачити.

— Ні, ти помиляєшся, Адаме, — заперечив Фардер Ко-
рам. — Його зовсім там не було. У відьом є сила відділя-
тися від своїх деймонів — могутня сила, якої ми не маємо.
Якщо потрібно, вони можуть послати своїх деймонів да-
леко-далеко з вітром чи хмарою, чи під океан. А деймон

тієї відьми, яку я знайшов, прилетів назад вже десь через годину, звичайно, відчувши її страх та рани. І я впевнений, хоч вона ніколи не підтверджувала цього, що той великий рудий птах, якого я підстрелив, був деймоном іншої відьми, яка послала його в погоню. Господи! Я здригаюся, коли думаю про це. Я б стримав свою руку, я зробив би будь-що і на землі, і на морі, але це вже сталося. Як би там не було, безсумнівно, я врятував життя відьми, і вона підтвердила це, сказавши, що я можу попрохати її допомоги будь-коли. Одного разу вона надала мені допомогу, коли скролінги влучили в мене отруєною стрілою. Ми ще декілька разів зв'язувалися... Я не бачив її вже дуже давно, але вона пригадає.

— Вона живе у Трольсанді?

— Ні, ні. Вони живуть у лісах і в тундрі, а не в морських портах серед чоловіків та жінок. Вони пов'язані з диким життям. Але тут у них є консульство, і я ще поговорю з нею, не сумнівайтеся.

Лірі дуже хотілося ще послухати про відьом, але чоловіки повернулися до розмови про паливо та запаси, і незабаром вона вирішила дослідити весь корабель. Вона вешталася по палубі вздовж бортів і за деякий час познайомилася із матросом, кидаючи в нього зернятка з яблука, які вона зберегла після сніданку. Він був товстим спокійним чоловіком, і після того, як вони обмінялися лайками, стали справжніми друзями. Його звали Джері. Під його керівництвом вона з'ясувала: коли що-небудь робиш, зникає морська хвороба, і що навіть така праця, як чищення палуби, може бути приємною, якщо виконувати її по-морському, їй дуже сподобалося це відкриття, і невдовзі вона складала ковдру на своєму ліжку по-морському, прибирала одяг до шухляди морським способом і вживала, слово «драїти» замість «прибирати», коли займалася саме цією справою.

Після двох днів у морі Ліра вирішила, що таке життя саме для неї. Вона дослідила судно від моторного відділення до капітанського містка, скоро її ім'я було на вустах усієї команди. Капітан Рокбі дозволив їй подати сигнал голландському фрегату, потягнувши ручку парового свистка; кок мирився з її допомогою, коли вона вимішувала варений пудинг, і лише суворе слово Джона Фаа могло заборонити їй залазити на фок-щоглу, щоб вивчати горизонт з «воронячого гнізда».

Весь час, поки вони прямували на північ, із кожним днем ставало дедалі холодніше. Всі запаси треба було обгорнути водонепроникною тканиною, і Джері навчав її шити. Вона із задоволенням вчилася цього мистецтва зараз, хоч зневажала його в Джордані і ніколи не слухала повчань пані Лонсдейл. Разом із Джері вони пошили водонепроникну сумку для алетіометра, яку вона могла носити на поясі: на випадок, якщо вона впаде у воду — пояснила Ліра. Зі своїм скарбом, який тепер був надійно захищеним, вона, одягнута у штормівку і зюйдвестку, сміливо хапалася за поручні, коли потік гострих бризок від розбитої хвилі здіймався над палубою. Іноді вона ще відчувала напади морської хвороби, особливо коли здіймався вітер і корабель глибоко пірнав у буруні сіро-зелених хвиль. Тоді Пантелеймон був зобов'язаний відвертати її увагу, б'ючи крилами воду у вигляді буревісника. В такі хвилини вона відчувала його безмежну радість від стрімкого польоту між небом і морем і забувала про свою нудоту. Час від часу він навіть ставав рибою і одного разу приєднався до зграї дельфінів, що здивувало та сподобалося їм. Ліра стояла на баку, тремтіла і сміялася, поки її улюблений Пантелеймон, лискучий та могутній, вистрибував із води з півдюжиною інших швидких сірих створінь. Це було дуже приємно, але це почуття було непростим, тому що в ньому також були страх і біль.

Раптом він вподобає життя дельфіна більше, ніж він любить її?

Її друг матрос був поблизу, він знімав парусинове покриття з люка в палубі, через який завантажували корабель, і зупинився подивитися, як деймон маленької дівчинки пірнав та плавав із дельфінами. Його власний деймон, чайка, сидів на шпилі, засунувши голову під крило. Він знав, що відчуває Ліра.

— Пам'ятаю, коли я вперше вийшов у море, моя Белізарія ще не набула постійної форми — таким молодим я був — і вона також любила бути дельфіном. Я боявся тоді, що вона назавжди залишиться в цьому образі. На моєму першому кораблі був один старий моряк, який ніколи не міг зійти на берег, тому що його деймон назавжди залишився дельфіном, тож він не міг покинути море. Він був чудовим моряком, найкращим штурманом, якого я будь-коли знав, міг заробити купу грошей на риболовлі, але він не був щасливим. Він до самої смерті не був щасливим, і його поховали в морі.

— Чому деймони повинні набувати постійної форми? — спитала Ліра. — Я б хотіла, щоб Пантелеймон міг змінюватися завжди. І він також бажав би цього.

— О, вони колись перестають змінюватися, і завжди так буде. Це частина дорослішання. Настане час, коли ти стомишся від його змін і захочеш постійної форми для нього.

— Ніколи не захочу!

— Захочеш. Ти захочеш бути дорослою, як і інші дівчата. В кожному разі за неможливість змінюватися є компенсації.

— Які?

— Знання того, яка ти людина. Візьмемо стару Белізарію. Вона — чайка, і це означає, що я також в якому роді чайка. Я ні поважний та бундючний, ані красив

але я міцний хлопець і можу перенести будь-що та завжди знайду трохи їжі й добру компанію. Варто знати це. І коли твій деймон обере форму, ти дізнаєшся, яка ти.

— А якщо деймон зупиниться на образі, який тобі не подобається?

— Що ж, тоді ти будеш незадоволеною, чи не так? Є багато людей, які бажали б мати деймона-лева, а натомість одержують пуделя. І поки вони не навчаться бути задоволеним тим, хто вони є, вони будуть переживати через це. Марна трата почуттів, ось що це.

Але Лірі здавалося, що вона ніколи не подорослішає.

Одного ранку в повітрі почувся новий запах, і корабель почав дивно рухатися — із сильною хитавицею в різні боки замість розгойдування вниз та вгору. Прокинувшись, Ліра вже за хвилину була на палубі і жадібно дивилася на землю: таке дивне видовище після того, як вони вже кілька днів бачили одну воду. Лірі здавалося, що вони були в океані вже не один місяць. Просто перед кораблем здіймалася гора із зеленими схилами та засніженими верхівками і містом у гавані біля її підніжжя, з дерев'яними високими дахами будинків, шпилем молитовні, кранами біля пристані та хмарами чайок, які кружляли та голосно кричали. Той запах був запахом риби, але змішаний із ароматами, які йшли від землі: соснової смоли, ґрунту, чогось тваринного та мускусного і ще чогось — холодного, чистого і дикого, мабуть, снігу. Це був запах півночі.

Довкола судна гралися тюлені, показуючи свої клоунські обличчя над водою, а потім пірнаючи без жодного сплеску. Вітер, який здіймав краплі з увінчаних баранцями хвиль, був страшенно холодний і шукав найменший отвір у Ліриному пальті з вовчого хутра. Її руки дуже скоро змерзли, а обличчя заніміло. Пантелеймон-горностаї намагався зігріти її шию, але було надто холодно залиша-

тися нагорі без жодної роботи, навіть дивитися на тюленів, і Ліра пішла їсти свою ранкову кашу і спостерігати за всім через ілюмінатор кают-компанії.

В гавані вода була спокійною, і поки вони рухалися повз масивний хвилеріз, Ліра почала відчувати нестійкість через малорухомість. Вони з Пантелеймоном з цікавістю дивилися, як корабель важко, повільно наближався до пристані. Вже кілька годин тому звук двигуна завмер і чувся лише віддалений гул, голоси вигокували накази та запитання, канати вже скинули, трапи опустили, люки відкрили.

— Ходімо, Ліро, — сказав Фардер Корам. — Все готове?

Ліра тільки-но прокинулася, спакувала свої речі та побачила землю. Тому їй довелося лише спуститися в каюту взяти сумку.

Першою справою, яку вона і Фардер Корам повинні були зробити на березі, — це відвідати будинок відьмацького консула. Вони не довго шукали його: місто розташовувалось навколо гавані, і єдиними вагомими будівлями були молитовня та будинок губернатора. Відьмацький консул жив у пофарбованому в зелене дерев'яному будинку з видом на море, і, коли вони подзвонили у двері, гучний дзвін озвався на тихих вулицях.

Слуга провів їх до невеличкої вітальні і приніс кави. Скоро вийшов сам консул, щоб привітатися з ними. Це був товстий чоловік із рум'яним обличчям, одягнутий у скромний чорний костюм. Його звали Мартін Ланселіус. Його деймоном була змія з так само напруженими діамантово-зеленими очима, як і в нього, що було єдиною відьмацькою ознакою його зовнішності, хоч Ліра не знала напевно, як має виглядати відьмак.

— Чим я можу допомогти, Фардере Корам? — запитав він.

— Двома способами, докторе Ланселіус. По-перше, мені дуже потрібно зв'язатися із відьмою, з якою я по-

знайомився декілька років тому на болотах у Східній Англії, її звать Серафіна Пеккала.

— Коли ви зустрічалися з нею? — запитав він.

— Мабуть, сорок років тому. Але я думаю, вона пам'ятає.

— А в чому ще вам потрібна моя допомога?

— Я представляю циганські родини, які втратили своїх дітей. У нас є причини думати, що існує організація, яка краде дітей: і наших, і інших — і відвозить їх на північ для якихось невідомих цілей. Мені б хотілося знати, чи чули ви або ваші люди, що відбувається.

Доктор Ланселіус відпив кави.

— Не можна не помітити, щось подібне відбувається і тут, — відповів консул. — Розумієте, стосунки між моїм народом та жителями півночі чудові. І мені б нізачо не хотілося якось обтяжувати їх.

Фардер Корам похитав головою, ніби він все дуже добре розумів.

— Треба додати, — мовив він, — мені б не довелося запитувати вас, якби я міг отримати інформацію іншим шляхом. Тому я й запитав спочатку про відьму.

Тепер головою захитав доктор Ланселіус, ніби він розумів. Ліра спостерігала за цією грою із здивуванням та повагою. Щось відбувалося, і дівчинка помітила, що відьмацький консул прийняв якесь рішення.

— Добре, — сказав він, — все правильно, ви, мабуть, розумієте, що ми не могли не чути вашого ім'я, Фардере Корам. Серафіна Пеккала — королева відьмацького клану в районі озера Енара. Що ж до другого питання, звичайно, цю інформацію ви отримали не від мене.

— Так і є.

— Добре, саме в цьому місті знаходиться філія організації Північна прогресивна дослідницька компанія, яка удає, що шукає мінерали, але насправді контролюється Генеральним Облатковим братством у Лондоні. Ця ор-

ганізація, наскільки мені відомо, імпортує дітей. Але цього не знають у місті. Норвезький уряд офіційно не має до цього жодного відношення. Діти не залишаються тут довго, їх відвозять на якийсь віддалений острів.

— Ви знаєте, на який, докторе Ланселіус?

— Ні. Я б сказав вам, якби знав.

— А ви знаєте, що там з ними роблять?

Уперше доктор Ланселіус подивився на Ліру. Вона відповіла йому впевненим поглядом. Маленька зелена змія-деймон підвела голову з коміра консула і прошепотіла щось, висовуючи свій тремтячий язик, йому на вухо.

Консул сказав:

— Я чув фразу «*Мейштадський процес*» стосовно цієї справи. Гадаю, вони використовують її, щоб приховати справжню назву. Я також чув слово *інтерсекція*, але не можу сказати, до чого воно.

— А зараз у місті є діти? — спитав Фардер Корам.

Він пригладив шерсть свого деймона, коли той постав у бойовій готовності. Ліра помітила, що він припинив муркати.

— Ні, думаю, ні, — відповів доктор Ланселіус. — Група приблизно з дванадцятьох осіб прибула на тому тижні, і вони поїхали позавчора.

— О! Так недавно? Це дає нам хоч якусь надію. На чому вони подорожують, докторе Ланселіус?

— На санях.

— І ви не уявляєте, куди вони їдуть?

— Майже ні. Це нас не цікавить.

— Зрозуміло. Добре, ви достатньо чітко відповіли на всі мої питання, сер, але є ще одне. Якби ви були на моєму місці, яке б питання ви поставили відьмацькому консулу?

Уперше за всю зустріч доктор Ланселіус посміхнувся.

— Я б спитав, де я можу найняти ведмеда в обладунках, — була його відповідь.

Ліра підвелась і відчула, як тріпоче серце Пантелеймона під її руками.

— Я вважав, що ведмеді в обладунках служать Облатковому братству, — сказав здивований Фардер Корам. — Тобто Північній прогресивній компанії, чи як там вони себе називають.

— Принаймні один не служить. Ви можете знайти його на складі саней в кінці вулиці Ленглокур. Він там зараз підробляє, але його норов та страх, який він викликає у собак, не затримають його там довго.

— Що ж він — ренегат?

— Мабуть, так. Його звать Йорик Бернісон. Ви запитали, яке б питання я поставив, і я вам відповів. А тепер що б я зробив: я б скористався нагодою найняти ведмедя в обладунках, навіть коли б він перебував значно далі, ніж він є.

Ліра не могла всидіти на місці. Однак Фардер Корам знав правила етикету для таких зустрічей і взяв ще один медовий пряник з тарілки. Поки він їв, доктор Ланселіус звернувся до Ліри.

— Я зрозумів, ви володієте алетіометром, — сказав він, здивувавши її. Звідки він міг знати?

— Так, — відповіла Ліра і після того, як Пантелеймон ущипнув її, додала: — Хочете подивитися на нього?

— Із великим задоволенням.

Вона незграбно засунула руку в непромокальну сумку і передала йому оксамитовий пакунок. Він розгорнув його й обережно взяв у руки, дивлячись на циферблат, як учений дивиться на рідкісний манускрипт.

— Який витончений! — сказав він. — Я бачив інший, але він був не такий гарний, як цей. А інструкції для прочитання у вас є?

— Ні, — почала Ліра, але, перш ніж вона встигла щось додати, Фардер Корам продовжив:

— Ні, на жаль, хоч Ліра і володіє алетіометром, немає ніякої можливості читати його. Це, мабуть, така сама загадка, як посудини з чорнилом, які використовують індуси, щоб читати майбутнє. А найближча книга із розшифруванням для прочитання символів, яку я знаю, є в Абатстві Святого Йоганна у Хайдельберзі.

Ліра розуміла, чому він казав це — він не хотів, щоб доктор Ланселіус довідався про її силу. Але вона також бачила щось таке, чого не бачив Фардер Корам — хвилювання деймона доктора Ланселіуса, і вона знала, що краще було не брехати.

Тож вона зауважила:

— Насправді я *можу* читати, — говорячи почасти докторові Ланселіусу, почасти Фардеру Кораму.

Тоді обіззався консул:

— Ти дуже розумна. Звідки він у тебе?

— Ректор Коледжу Джордана в Оксфорді дав мені його, — відповіла вона. — Докторе Ланселіус, ви знаєте, хто їх виробляє?

— Кажуть, їх створюють у місті Празі, — сказав консул. — Учений, який винайшов перший алетіометр, напевно, намагався винайти спосіб вимірювати вплив планет за законами астрології. Він хотів зробити пристрій, який би вказував на Марс чи Венеру, як компас вказує на північ. Це йому не вдалося, але механізм, який він створив, явно вказував на щось, навіть якщо ніхто не міг зрозуміти, що це було.

— А звідки взяли символи?

— О, це сімнадцяте століття. Символи й емблеми були повсюди. Будівлі та картини створювалися так, що їх можна було читати, як книги. Всі речі щось означали. Якби ви знайшли потрібний словник, ви б змогли прочитати саму Природу. Не дивно, що філософи використали символізм свого часу, щоб інтерпретувати знання, яке йшло із за-

гадкового джерела. Але, знаєте, їх не сприймали серйозно протягом двох століть.

Він повернув інструмент Лірі і додав:

— Можу я спитати про щось? Без книг, що розшифровують символи, як ви його читаєте?

— Я лише намагаюся відпустити розум, це щось схоже на відчуття, коли дивишся на воду. Потрібно, щоб очі знайшли правильний рівень, оскільки у фокусі має з'явитися щось одне. Якось так, — відповіла вона.

— Чи можу я подивитися, як ви це робите? — запитав він.

Ліра глянула на Фардера Корама, готова погодитися, але чекаючи його дозволу. Старий кивнув.

— Що запитати?

— Які наміри у татар щодо Камчатки?

Це було важко. Ліра повернула стрілку на верблюда, що позначав Азію, яка в свою чергу мала на увазі татар; на риг достатку — Камчатка, в якій були золоті копальні; на мураху — діяльність, як цілі та наміри. Потім сіла, не рухаючись, дозволяючи своєму розуму втримати три рівні значень разом у фокусі, і розслабилася, щоб знайти відповідь, яка з'явилася майже тієї ж миті. Довга стрілка затремтіла на дельфіні, шоломі, немовляті та на якорі, а потім на тиглі, що поєднувалося в одну складну формулу, яку Ліра сприйняла без вагань і яку не усвідомлювали два чоловіки.

Коли стрілка повторила свій рух кілька разів, Ліра підвела очі. Вона мигнула раз чи двічі, ніби виходячи з трансу.

— Вони удаватимуть, що атакують її, але насправді не робитимуть цього, тому що вона надто далеко і їм доведеться дуже розтягнутися, — сказала вона.

— Як ти це читаєш?

— Дельфін — одне з його прихованих значень — гра чи грайливість, — пояснила вона. — Мені зрозуміло, що правильне саме це значення, тому що стрілка зупинилася тут певну кількість разів і чітко вказала саме на цей рівень, а не на якийсь інший. Шолом означає війну, а разом ці два значення — вдавати, що йдеш на війну, але насправді не робити цього. Немовля — це труднощі, тобто їм буде нелегко захопити її, а якір пояснює чому: тому що вони розтягнуться, як ланцюг якоря. Я так це бачу, розумієте?

Доктор Ланселіус покивав головою.

— Чудово, — сказав він. — Я вам дуже вдячний. Я цього не забуду.

Потім він уважно подивився на Фардера Корама і знову на Ліру.

— Можна вас попросити ще раз продемонструвати своє вміння? — мовив він. — Надворі, за будинком ви знайдете декілька гілок небесної сосни — вони висять на стіні. Одну з них використовувала Серафіна Пеккала, а інші — ні. Яка її гілка?

— Добре! — погодилася Ліра, яка була завжди готова похизуватися. Вона взяла алетіометр і вийшла. Їй дуже кортіло подивитися на небесну сосну, тому що відьми користувалися нею, коли літали, а вона ще ніколи її не бачила.

Коли вона пішла, консул спитав:

— Ви розумієте, що це за дитина?

— Вона дочка лорда Ізраеля, — відповів Фардер Ко-рам, — а її мати — пані Кольтер з Облаткового братства.

— А крім цього?

Старий циган похитав головою.

— Ні, — була його відповідь, — більше я нічого не знаю. Але вона дивне невинне створіння, і я б нізащо не хотів,

щоб з нею щось сталося. Як вона читає той інструмент, я не знаю, але я вірю тому, що вона говорить. А що, докторе Ланселіус? Що ви знаєте про неї?

— Відьми говорять про цю дитину вже кілька століть, — розповідав Консул. — Вони живуть у тих місцях, де завіса між світами дуже тонка, і вони чули вічні голоси час від часу, голоси тих створінь, які мандрують між світами. Вони говорили про дитину, саме таку, як ця, вона має особливе призначення, яке вона виконає, але не тут — не в цьому світі, а десь поза ним. Без цієї дитини ми всі загинемо. Вона повинна здійснити те, що їй призначено, не усвідомлюючи, що вона робить, тому що лише її незнанням нас буде врятовано. Ви розумієте це, Фардере Корам?

— Ні, — відповів він, — я не можу сказати, що розумію.

, — Це означає, що вона вільна робити помилки. Нам залишається тільки сподіватися, що вона їх не зробить, але не можна керувати нею. Я дуже радий, що побачив цю дитину до того, як помер.

— Але звідки ви дізналися, що вона саме та дитина? І що то за створіння, які мандрують між світами? Мені важко зрозуміти вас, докторе Ланселіус, але ви здаєтеся мені чесною людиною...

До того, як консул встиг відповісти, двері відчинилися і зайшла Ліра, з тріумфом несучи невелику гілку небесної сосни.

— Ось ця! — сказала вона. — Я перевірила всі і впевнена, що саме ця.

Консул придивився до гілки і схвально кивнув.

— Так, — сказав він. — Добре, Ліро. Це чудово. Тобі пощастило мати такий інструмент, і я бажаю тобі з ним успіху. Я хочу дати тобі щось...

Він узяв гілку і відламав один прутик.

— Вона літала з ним? — спитала Ліра з благоговінням.

— Так. Я не можу віддати тобі всю гілку, адже вона потрібна мені для контакту з нею, але цього буде достатньо. Бережи його.

— Так, — відповіла вона, — дякую.

І вона поклала його в свою сумку поряд із алетіометром. Фардер Корам торкнувся гілки, ніби на щастя, і на його обличчі був вираз, якого Ліра ще ніколи не бачила: немов пристрасна жага. Консул провів їх до дверей, де потиснув руку і Фардеру Кораму, і Лірі.

— Сподіваюся, на вас чекає успіх, — сказав він, стоячи на порозі на пронизливому холоді і дивлячись, як вони йдуть маленькою вулицею.

— Він знав відповідь про татар ще до того, як я про них дізналась, — сказала Ліра Фардеру Кораму. — Алетіометр сказав це мені, але я мовчала. То був тигель.

— Я зрозумів, що він перевіряє тебе, дитино. Але ти правильно зробила, що була ввічливою і не виказала знання його наміру. З його боку то була корисна порада про ведмедя. Ми б самі до цього не додумалися.

Вони попрямували до складу саней, який розташовувався у двох бетонних приміщеннях. Навкруги розкинулись безплідні, порослі чагарником землі, повсюди між каменів стирчав бур'ян, а брудні калюжі були вкриті кригою. Похмурий чоловік в конторі сказав їм, що ведмідь звільняється о шостій, і їм не можна запізнюватися, бо він одразу ж іде просто у двір за баром Ейнарсона, де йому дають випити.

Тоді Фардер Корам повів Ліру до найкращого магазину одягу в місті і купив їй необхідне тепле вбрання. Вони купили парку із шерсті північного оленя, тому що вона добре захищає від дощу і від морозу, каптур парки був оторочений хутром росомахи, яке захищало від криги, що намерзала від дихання. Вони придбали також спідню білизну та чохли на чоботи зі шкіри оленяти, а ще шов-

кові рукавички, на які надягалися великі хутрянні рукавиці. Чоботи та рукавиці були зроблені зі шкіри передніх ніг оленя, бо вона вважалася дуже міцною, а підошва чобіт виготовлена зі шкіри бородатого тюленя, що так само надійна, як і шкіра моржа, але легша. Останнім вони купили водонепроникний плащ з напівпрозорого шлунка тюленя, який повністю вкривав дівчинку.

У всьому цьому, із шовковим шарфом на шиї та з шерстяною шапкою на голові, та ще й у великому каптурі, натягнутому зверху, їй було дуже тепло. Але ж вони збиралися у набагато холодніші регіони, ніж цей.

Джон Фаа наглядав за розвантаженням корабля і з нетерпінням чекав на повідомлення від консула, але ще більше він зацікавився ведмедем.

— Ми підемо до нього сьогодні ж увечері, — сказав він. — Ти коли-небудь розмовляв з такими створіннями, Фардере Корам?

— Так, розмовляв, та ще й бився з одним, хоч не сам, слава Богу. Нам треба підготуватися до розмови з ним, Джоне. Він багато питатиме, я впевнений, і буде похмурим та впертим, але ми повинні найняти його.

— О, так. А як з твоєю відьмою?

— Ну, вона зараз далеко та ще й стала королевою клану, — відповів Фардер Корам. — Я дуже сподіваюсь, що зможу надіслати їй повідомлення, але очікування відповіді забере багато часу.

— Добре. Дозволь повідомити, про що я дізнався, старий друже.

Джон Фаа ледве міг всидіти від бажання розповісти їм щось. Він зустрів на пристані старателя з Нової Данії, з провінції Техас, на ім'я Лі Скоресбі, в якого була повітряна куля. Експедиція, до якої він сподівався приєднатися, не відбулася через брак коштів, навіть не виїхала з Амстердама. Отже, він був у скрутному становищі.

— Подумай лише, що ми можемо зробити за допомогою аеронавта, Фардере Корам! — сказав Джон Фаа, потираючи свої великі руки. — Я переконав його приєднатися до нас. Здається, ми саме вчасно прибули сюди.

— Краще було б, якби ми точно знали, куди їхати, — відповів Фардер Корам, але ніщо не могло збентежити Джона Фаа.

Коли посутеніло, а запаси й спорядження було вивантажено і чекало на пристані, Фардер Корам і Ліра пішли берегом шукати бар Ейнарсона. Вони знайшли його досить швидко — грубий бетонний сарай з червоним неоновим написом, який миготів над дверима, і з гучними голосами, що лунали з-за вкритих інеєм вікон.

Нерівна дорога поряд із баром вела крізь металеві ворота до заднього двору, де була прибудова з долівкою з мерзлої багнуки. Тьмяне світло, яке йшло від заднього вікна бара, показало величезну бліду постать, що сиділа випроставшись і гризла шмат м'яса, тримаючи його обома руками. Ліру вразила заюшена кров'ю морда чи обличчя, маленькі злі очі і зарості брудно-жовтої шерсті. Гризучи, створіння огидно гарчало, хрюкало та смотало.

Фардер Корам зупинився біля воріт і покликав:

— Йорику Бернісон!

Ведмідь припинив їсти. Наскільки вони могли бачити, він дивився просто на них, але неможливо було прочитати вираз його обличчя.

— Йорику Бернісон, — знову повторив Фардер Корам. — Можна з тобою поговорити?

Серце Ліри швидко билось, щось у присутності ведмеда примушувало відчувати її близькість холодної, небезпечної, брутальної сили, але сили, що контролювалася розумом — не людським розумом, нічого схожого на людину, тому що у ведмедів, звичайно, не було демонів. Це дивне величезне створіння, яке гризло м'ясо, ніколи не могло

постати в Ліриній уяві, і вона відчувала глибоку симпатію та жалість до цієї самотньої істоти.

Він кинув ногу оленя в багнюку і пошкандибав на чотирьох до воріт. Потім він став дибки — десять чи навіть більше футів завбільшки — ніби хотів показати, який він могутній і якою ненадійною перепорою були ворота. Він заговорив до них зі своєї висоти:

— Ну? Хто ви?

Його голос був глибоким і, здавалося, змушував землю здригатися. Смердючий запах від нього був неможливим.

— Я — Фардер Корам із циганського народу зі Східної Англії. А ця маленька дівчинка — Ліра Белаква.

— Що вам потрібно?

— Ми пропонуємо тобі роботу, Йорику Бернісон.

— В мене є робота.

Ведмідь знову став на чотири лапи. Було дуже важко помітити якісь виразні ноти в його голосі чи то іронії, чи гніву, тому що він був надто глибокий і монотонний.

— Що ти робиш на складі саней? — запитав Фардер Корам.

— Я лагоджу поламані механізми та залізні пристрої. Також піднімаю важкі речі.

— Яка робота підходить *panserbjornl*

— Оплачувана робота.

За спиною ведмедя відчинилися двері бару, і чоловік виставив великий глек, а потім підняв очі і завмер.

— Хто це?

— Незнайомці, — відповів ведмідь.

Бармен, здавалося, хотів запитати ще щось, але ведмідь раптом попрямував до нього, і чоловік стривожено зачинив двері. Ведмідь просунув пазур крізь ручку глека і підніс його до рота. Ліра відчула різкий запах чистого спирту, який плескався в посудині.

Ковтнувши кілька разів, ведмідь опустив глек і знову почав гризти м'ясо, не звертаючи уваги на Фардера Корам і Ліру, але потім заговорив.

— Яку роботу ви пропонуєте?

— Битви скоріше за все, — відповів Фардер Корам. — Ми їдемо на північ, щоб знайти місце, куди забирають украдених дітей. Коли ми знайдемо його, ми будемо битися, щоб звільнити дітей, а потім повеземо їх додому.

— Що ви заплатите?

— Я не знаю, що запропонувати тобі, Йорику Бернісон. Якщо тобі потрібне золото, в нас є золото.

— Не підходить.

— Чим тобі платять на складі саней?

— М'ясом і спиртом.

Ведмідь замовк, а потім відкинув розтрошену кістку і знову підніс глек до своєї морди, ковтаючи міцний спирт як воду.

— Вибач мені за запитання, Йорику Бернісон, — сказав Фардер Корам, — але ти можеш жити гордо та незалежно, полюючи на тюленів та моржів, а ще ти можеш піти на війну і заробити все, що завгодно. Що ж тримає тебе у Трільсоні в барі Ейнарсона?

У Ліри мурашки пробігли поза плечима. Вона думала, що таке запитання, яке було майже образою, страшенно розлютить величезне створіння, і як тільки Фардер Корам міг поставити його? Йорик Бернісон поставив свій глек на землю і підійшов ближче до воріт, щоб поглянути старому в обличчя. Але Фардер Корам не відвів свого погляду.

— Я знаю людей, яких ви шукаєте, роз'єднувачів дітей, — сказав ведмідь., — Вони залишили місто позавчора, щоб відвезти на північ нових дітей. Ніхто не розкаже вам про них, вони удають, ніби нічого не бачать, тому що роз'єднувачі дітей дають гроші та роботу. Зараз

мені не подобаються роз'єднувачі дітей, тому я відповім вам ввічливо. Я залишаюся тут і п'ю спирт, тому що місцеві чоловіки забрали мої обладунки, а без них я можу полювати на тюленів, але не можу піти на війну. Я ведмідь в обладунках: війна — це море, в якому я плаваю, і повітря, яким я дихаю. Люди цього міста дали мені спирту і дозволили мені пити, поки я не заснув, а потім вони забрали мої обладунки. Якби я знав, де вони їх тримають, я б зруйнував усе місто, щоб повернути їх. Якщо вам потрібні мої послуги, ціна така — поверніть мої обладунки. Зробіть це, і я буду служити вашій компанії, поки не загину чи ви не здобудете перемогу. Ціна — мої обладунки. Я хочу їх повернути, після цього мені ніколи не буде потрібний спирт.

Обладунки

Коли вони повернулися на корабель, Фардер Корам, Джон Фаа та інші ватажки провели багато часу, радячись в кают-компанії, а Ліра пішла до своєї каюти, щоб поспілкуватися з алетіометром. За п'ять хвилин вона точно знала, де знаходяться обладунки ведмедя і чому буде так важко їх повернути.

Спочатку вона хотіла піти до кают-компанії і все розповісти, але вирішила так: якщо вони захочуть знати, то запитають її. Мабуть, вони вже про все знали.

Вона лежала на своєму ліжку і думала про дикого могутнього ведмедя, який так безтурботно пропив свою чарівну силу, та про те, який він самотній у своєму сараї. Бути людиною з власним деймоном, з яким можна завжди поговорити — зовсім інше! В тиші судна, яке стояло на якорі, без постійного скрипу металу і дерева, чи рокотання двигуна, чи шуму води за бортом, Ліра поступово заснула разом із Пантелеймоном, який спав на її подушці.

Їй снився її чудовий батько, коли раптом, без будь-якої причини, вона прокинулася. Вона не мала уявлення, котра година. Каюта була наповнена якимсь слабким світлом, яке Ліра прийняла за місячне сяйво. Воно освітлювало її новий теплий одяг, що охайно лежав у кутку каюти. Лише вона його побачила, як їй знову захотілося все приміряти.

Одягнувшись, вона вирішила піднятися нагору і вже за хвилину вийшла на палубу.

Раптом вона побачила, що в небі відбувається щось дивне. Вона подумала, що то хмари, які рухаються й тремтять від вітру, але Пантелеймон прошепотів:

— Аврора!

Вона була так приголомшена, що їй довелося вчепитися у поручні, щоб не впасти.

Північне небо перетворилося на видовище, його величчя була майже неосяжною. Ніби просто із раю звисали величезні тремтячі фіранки з ніжного світла. Блідо-зелені й рожеві, прозорі, як найтонша тканина, внизу яскраво-малинові, ніби вогні пекла, вони гойдалися й плавно мерехтіли, з грацією, недоступною найталановитішому танцюристові. Лірі здавалося, що вона навіть чує їх: віддалений шелест шепотіння. Від цієї тендітної витонченості в неї з'явилося таке саме глибоке почуття, яке виникло до ведмедя. Воно рухало нею: воно було таким прекрасним, майже святим; їй на очі навернулися сльози, які розщепили світло, і в цих призмах вона бачила веселку. Невдовзі вона зрозуміла, що входить у транс, подібний до стану, коли вона розмовляє з алетіометром. Мабуть, думала вона спокійно, те, що рухає стрілку алетіометра, також змушує сяяти Аврору. Це навіть може бути Пил. Вона подумала про це, не зосередившись на власній думці, і скоро забула про неї, але пригадала її значно пізніше.

Вона дивилася, як за вуалями та струменями прозорого світла сформувався образ міста: башти й куполи, золотисто-медові храми і колонади, широкі бульвари та залиті сонцем парки. Спостерігаючи за всім цим, вона відчула запаморочення, ніби дивилася не вгору, а вниз або через широченну протоку, яку ніщо не може перетнути. Це був цілий далекий всесвіт.

Але щось рухалося крізь нього, і вона спробувала сфокусувати погляд на русі, від чого відчула слабкість і очманіння, тому що річ, яка рухалась, не була частиною Аврори чи ін-

шого всесвіту. Воно летіло в небі понад дахами міста. Коли дівчинка могла роздивитися цей предмет чіткіше, вона повністю отямилася, і небесне місто зникло.

Створіння підлетіло ближче і зробило коло над кораблем на широко розправлених крилах. Потім воно сковзнуло вниз і сіло з ляскотом своїх могутніх крил на дерев'яну палубу за декілька ярдів від Ліри.

У світлі Аврори вона побачила величезного птаха, прекрасного сірого гусака, чия голова була увінчана яскраво-білою плямою. Але це був не птах — це був демон, хоч довкола не було нікого, крім Ліри. Це сповнило дівчинку холодним жахом.

Птах сказав:

— Де Фардер Корам?

Раптом Ліра здогадалася, хто це. Це був демон Серафіни Пеккала, королеви клану, відьми-подруги Фардера Корам.

Вона відповіла затинаючись:

— Я... він... Я піду і приведу його...

Вона повернулася і кинулася вниз, в каюту Фардера Корам, і, відчинивши двері, загукала в темряву:

— Фардере Корам! Прилетів демон відьми! Він чекає на палубі! Він прилетів сюди сам — я бачила його в небі...

Старий відповів:

— Попроси його почекати, дитино.

Гусак велично пройшов на корму, де роззирнувся навколо. Елегантний і дикий водночас, він приводив Ліру у жах і захват, вона відчувала, ніби розважає привида.

Невдовзі з'явився Фардер Корам, закутаний в теплий одяг, за ним ішов Джон Фаа. Обидва старі чоловіки з повагою вклонилися, їхні демони також привіталися з відвідувачем.

— Мої вітання, — сказав Фардер Корам, — я щасливий і гордий знову бачити тебе, Каїсо. Бажаєш спустити-

тися вниз чи краще залишимося тут, на відкритому повітрі?

— Краще поговоримо тут, дякую, Фардере Корам. Вам не дуже холодно?

Відьми та їх деймони не відчували холоду, але знали, що люди його бояться.

Фардер Корам запевнив його, що вони добре вдягнуті і спитав:

— Як почувається Серафіна Пеккала?

— Вона шле тобі вітання, Фардере Корам, з нею **в с е** гаразд, вона в повній силі. Хто ці люди?

Фардер Корам представив Ліру і Джона Фаа. Гусак - деймон уважно подивився на дівчинку.

— Я чув про цю дитину, — сказав він. — Про неї говорять серед відьом. Отже, ви приїхали з війною?

— Не з війною, Каїсо. Ми хочемо врятувати дітей, яких забрали від нас. І я сподіваюся, що відьми нам допоможуть.

— Не всі. Деякі клани працюють з мисливцями за Пилом.

— Ви так називаєте Облаткове братство?

— Я не знаю, що то за братство. Вони — мисливці **за** Пилом. Вони приїхали в наші регіони десять років тому. Вони заплатили, щоб ми дозволили їм побудувати станції на наших землях, і вони поводяться чемно.

— Що це таке — Пил?

— Він іде з неба. Дехто каже, що він завжди існував, інші кажуть — він нещодавно з'явився. Але коли люди дізнаються про нього, великий страх охоплює їх, і вони ніяк не можуть з'ясувати його природу. Але це ніяк не **сто-**сується відьом.

— А де вони зараз, ці мисливці за Пилом?

— Чотири дні на північний схід звідси, в місті Больвангар. Наш клан не має жодної угоди з ними, і через наш

давній борг вам, Фардере Корам, я прилетів, щоб показати, як знайти мисливців на Пил.

Фардер Корам посміхнувся, а Джон Фаа навіть сплеснув руками від задоволення.

— Дуже вам вдячні, сер, — сказав він гусакові. — Але скажіть, ви знаєте ще що-небудь про мисливців за Пилом? Що вони роблять у тому Больвангарі?

— Вони побудували будинки з металу й бетону і житло під землею. Вони палять вугільний спирт, що привезли у великій кількості. Ми не знаємо, що вони роблять, але все навколо просочене ненавистю й страхом. Відьми бачать такі речі, на відміну від людей. Тварини також пішли звідти. Там не літають птахи, лемінги, втекли лисиці. Звідси й така назва Больвангара — поле зла. Вони не називають його так. Вони називають його Станція. Але для всіх інших це — Больвангар.

— Який у них захист?

— У них є загін татар, озброєних рушницями. Вони гарні солдати, але в них мало досвіду, тому що ніхто не нападав на поселення відтоді, як його побудували. Довкола стоянки протягнута дротяна загорожа під анібаричною напругою. Мабуть, є ще якісь засоби оборони, яких ми не знаємо, тому що, як я вже сказав, в нас немає до них інтересу.

Ліра палала від бажання поставити питання, гусак-деймон знав це і подивився, ніби даючи згоду.

— Чому відьми розмовляли про мене? — запитала вона.

— Через твого батька та його знання інших світів, — відповів деймон. Це здивувало всіх трьох. Ліра подивилася на Фардера Корама, який відповів таким самим здивованим поглядом, і на Джона Фаа, вигляд якого був радше стурбований.

— Інші світи? — перепитав він. — Вибачте мені, сер, але які світи ви маєте на увазі? Ви говорите про зорі?

— Взагалі-то, ні.

— Напевно, світ духів? — спитав фардер Корам.

— Також ні.

— Це місто у сьайві? — припустила Ліра. — Чи не так?

Гусак велично повернув свою голову до неї. Його очі були чорними, оповиті тоненькою лінією небесно-блакитного, а погляд був пронизливим.

— Так, — сказав він. — Відьми знають про інші світи протягом тисячоліть. Іноді їх можна бачити у Північному сьайві. Вони зовсім не належать цьому всесвіту. Навіть найвіддаленіші зорі — це частина нашого всесвіту, а сьайво показує нам зовсім інший всесвіт. Не віддалений, але той, що перетинається з нашим. Тут, на цій палубі, існує мільйон інших світів, які не залежать один від одного...

Він широко розправив свої крила, а потім знову згорнув.

— Ось, — сказав він, — зараз я торкнувся десяти мільйонів інших світів, а вони навіть не уявляють цього. Ми такі близькі, як удари серця, але ми не можемо доторкнутися, побачити чи почути ці інші світи. Лише Північне сьайво дає таку можливість.

— Чому саме воно? — запитав Фардер Корам.

— Через заряджені частинки Аврори. Вони мають властивість робити завису цього світу тонкою, так що можна бачити крізь неї якийсь короткий час. Відьми завжди це знали, але рідко говорили про це.

— Мій батько вірив у це, — сказала Ліра. — Я чула його розповідь і бачила, як він показував знімки Аврори.

— Це якось стосується Пилу? — знову запитав Фардер Корам.

— Хто знає? — була відповідь гусака. — Все, що я можу вам сказати — мисливці за Пилом так бояться його, ніби він смертельно отруйний. Ось чому вони ув'язнили лорда Ізраеля.

— Але чому? — не зрозуміла Ліра.

— Вони думали, що він збирається якось використати Пил, щоб побудувати міст між цим світом і Аворою.

В голові Ліри все ніби прояснилося.

Вона чула, як Фардер Корам спитав:

— Він справді хотів це зробити?

— Так, — відповів гусак-деймон. — Вони не вірять, що це в нього вийде, оскільки вважають його віру в інші світи божевільною. Але лорд Ізраель насправді намагався зробити це. І він така впливова фігура, що вони побоюються, як би він не зірвав їхні власні плани. Тому вони уклали пакт з ведмедями в обладунках, щоб захопити його та ув'язнити у фортеці Свольбарда, подалі від них. Дехто каже, вони допомогли новому ведмедю-королю посісти трон — це частина плати.

Ліра запитала:

— Але відьми хочуть, щоб лорд Ізраель побудував такий міст? Вони на його боці чи ні?

— Це дуже складне питання. По-перше, відьми не однастайні. Між нами існує велика різниця в поглядах. По-друге, містлорда Ізраеля сприятиме війні, яка і зараз точиться між відьмами та багатьма іншими силами й деякими духами з інших світів. Володіння мостом, якщо він колись з'явиться, дасть багато переваг тому, кому він належатиме. По-третє, клан Серафіни Пеккала—мій клан — не входить до жодного альянсу, хоч ми відчуваємо великий тиск, нас намагаються змусити стати на чийсь бік. Розумієте, це питання великої політики, і на них не так легко відповісти.

— А як щодо ведмедів? — знову запитала Ліра. — На чиєму вони боці?

— На боці того, хто їм платить. Вони зовсім не зацікавлені в цих питаннях, у них немає деймонів, їх не стосуються людські проблеми. Принаймні ведмеді були такими до цього часу, але ми чули, що їхній новий король намагається змінити старі правила... У будь-якому разі,

мисливці за Пилом заплатили ведмедам, щоб ті ув'язнили лорда Ізраеля, і вони будуть тримати його в Свольбарді, поки остання крапля крові не залишить тіло останнього ведмеда.

— Але не всіх ведмедів! — сказала Ліра. — Є один, який не у Свольбарді. Він — вигнанець і поїде з нами.

Гусак подарував Лірі ще один пронизливий погляд. Цього разу вона відчула його холодне здивування.

Фардер Корам зробив невпевнений рух і сказав:

— Насправді, Ліро, мені здається, він не поїде. Ми чули, що цей ведмідь працює за контрактом і не є вільним, як ми гадали, в нього є зобов'язання. Доки не відпрацює, він не зможе піти — з обладунками чи без них, і він ніколи не отримає їх назад.

— Але він сказав, що його одурили! Вони напоїли його та вкрали обладунки!

— Ми чули іншу історію, — сказав Джон Фаа. — Він небезпечний ошуканець, ось що ми чули.

— Якщо, — Ліра розлютилася, вона ледь могла говорити від обурення, — якщо алетіометр каже щось, я знаю, це правда. Я запитувала його і він сказав, що ведмідь говорив правду: вони справді одурили його і це вони брешуть, а не він. Я вірю йому, Владарю Фаа! Фардере Корам, ви також його бачили, і ви вірите йому, правда?

— Я думав, що так, дитино. Я не такий впевнений у цьому, як ти.

— Але чого вони бояться? Вони гадають, що він почне вбивати людей навколо, як тільки отримає свої обладунки? Він міг би вбити дюжину вже зараз!

— Він так і зробив, — відповів Джон Фаа. — Якщо не дюжину, то кілька. Коли вони вперше забрали його обладунки, він рвав і метав, поки шукав їх. Він розгромив поліцейський відділок, банк, і я не знаю, що ще, до того ж загинули двоє людей. Єдина причина, чому вони не за-

стрелили його, — через його дивні здібності працювати з металами. Вони хотіли використати його як робітника-'.

— Як раба! — гаряче зауважила Ліра. — Вони не мали права!

— Як би там не було, але вони могли застрелити його за ті вбивства, які він вчинив, але вони цього не зробили. Вони зобов'язали його працювати на місто, поки він не відшкодує всього заподіяного ним.

— Джоне, — сказав Фардер Корам, — я не знаю, що ти відчуваєш, але мені здається, що вони ніколи не повернуть йому обладунки. Чим довше вони його тримають, тим лютіший він буде, коли отримає їх.

— Але якщо *ми* повернемо їх, він піде з нами, і ніколи вже не потурбує місцевих, — сказала Ліра. — Я обіцяю, Владарю Фаа.

— І як ми це зробимо?

— Я знаю, де вони!

Вони замовкли, і в цій тиші згадали про відьмацького деймона і побачили його допитливий погляд, спрямований на Ліру. Всі троє обернулися до нього разом зі своїми деймонами, які весь час перед тим висловлювали свою Глибоку повагу, відводячи погляд від самотнього створіння без власного тіла.

— Ви не здивуєтесь, — сказав гусак, — коли дізнаєтесь, що алетіометр — ще одна причина, чому відьми цікавляться тобою, Ліро. Наш консул розповів про ваш сьогоднішній візит. Гадаю, саме доктор Ланселіус сказав вам про ведмеда.

— Так, — відповів Джон Фаа. — Ліра з Фардером Корамом говорили з ним. Насмілюся заявити: те, що каже Ліра, — правда, але якщо ми порушимо закон цих людей, нас буде втягнуто у ворожнечу, а те, що потрібно нам робити, — це рухатися у Больвангар, з ведмедем чи без нього.

— Е-е, але ж ти не бачив його, Джоне, — сказав Фардер Корам. — І я вірю Лірі. Ми можемо покластися на нього. І він може все змінити.

— Що ви про це думаете, сер? — звернувся Джон Фаа до деймона відьми.

— Ми рідко маємо справи із ведмедями. Їхні прагнення такі ж дивні для нас, як наші для них. Якщо цей ведмідь вигнанець, може бути, він не такий надійний, якими їх завжди вважають. Ви маєте самі вирішити.

— Ми вирішимо, — запевнив Джон Фаа. — А зараз, сер, чи ви не скажете нам, як звідси дістатися до Больвангара.

Гусак-деймон почав пояснювати. Він говорив про долини та пагорби, про верхній кордон лісів і тундру, про орієнтування по зорях. Ліра трохи послухала, а потім відкинулася в шезлонгу з Пантелеймоном, який скрутився навколо її шиї, і думала про величне видіння, яке приніс із собою деймон-гусак. Міст між двома світами... Це було набагато прекраснішим за все, на що вона могла сподіватися! І лише її великий батько міг таке замислити. Як тільки вони врятують дітей, вона дістанеться із ведмедем до Свольбарда і передасть лорду Ізраелю алетіометр, за допомогою якого вони звільнять його. А потім вони разом побудують міст і стануть першими серед...

Мабуть, уночі Джон Фаа переніс Ліру на її ліжко, тому що саме тут вона прокинулася. Затуманене сонце світило в небі на своєму найвищому рівні — лише на долоню над лінією обрію, отже, був майже полудень, подумала вона. Скоро, коли вони поїдуть далі на північ, і сонця зовсім не буде видно.

Вона швидко одяглась і вибігла на палубу, але нічого особливого не відбувалося. Всі запаси були вивантажені, сани та собачі упряжки найняті й чекали відправлення — все було готове, але ніщо не рухалося. Більшість циган сиділи за дерев'яними столами під анібаричними лампами, які си-

чали й потріскували, в прокуреному кафе з видом на океан, смакуючи торт із корицею та п'ючи міцну солодку каву.

— Де Владар Фаа? — запитала вона, сидячи із Тоні Костою і його друзями. — А Фардер Корам? Вони пішли по обладунки ведмедя?

— Вони розмовляють із Сіселманом. Намагаються вмовити губернатора. Ти бачила того ведмедя, Ліро?

— Так! — і вона докладно розповіла про свою зустріч. Поки вона говорила, якийсь незнайомиць взяв стілець та приєднався до групи за столом.

— Отже, ти розмовляла зі старим Йориком? — спитав він.

Вона здивовано поглянула на новоприбулого. Він був високим худим чоловіком із тонкими чорними вусами та вузькими синіми очима, на його обличчі ніби застиг вираз прихованого сардонічного здивування. Він одразу привернув її увагу, але вона не знала, сподобався він їй чи ні. Його деймон був в образі облізлого зайця — такого ж худого й сильного, як його хазяїн.

Він простягнув руку, і Ліра з недовірою потиснула її.

— Лі Скоресбі, — сказав він.

— Аеронавт! — скрикнула вона. — Де ваша куля? Можна в неї залізти?

— Й" тільки-но запакували, міс. А ви, мабуть, славнозвісна Ліра. Як ви порозумілися з Йориком Бернісоном?

— Ви знаєте його?

— Я бився разом з ним під час Тунгуської кампанії. Чорт, я знаю Йорика цілу вічність! Ведмеді — складні створіння, але він, безсумнівно, щось особливе. Джентльмени, в кого є настрій зіграти в карти?

Невідомо звідки в нього в руках з'явилася колода карт. Він потасував її, розділивши навпіл, щоб одна половина входила в іншу.

— Я чув, як добре ви граєте в карти, — говорив Лі Скоресбі, спритно перебираючи карти однією рукою, а дру-

гою дістаючи сигару зі своєї нагрудної кишені. — І я думаю, ви не відмовитися від турніру з простим техаським туристом з вашим мистецтвом вести картярський бій. Що скажете, джентльмени?

Цигани пишалися своїм умінням грати в карти, тому кілька чоловіків зацікавилися і підсунули свої стільці ближче. Поки вони домовлялися з Лі Скоресбі, в яку гру грати та з якими ставками, його деймон повів вухами в бік Пантелеймона, який, зрозумівши його, наблизився до нього у вигляді білки.

Він говорив і для Ліри, звичайно, тому дівчинка добре чула шепіт:

— Йдіть просто зараз до ведмедя і скажіть йому відверто. Лише вони дізнаються, що відбувається, то переховають його обладунки.

Ліра підвелася, взявши з собою шматок торта, і ніхто нічого не помітив. Лі Скоресбі уже роздавав карти, і кожне підозріле око стежило за його руками.

Утьмяному світлі безкінечного дня Ліра пішла до складу саней. Вона знала, що мусить це зробити, але відчувала невпевненість і страх.

Ведмідь працював перед найбільшим бетонним сараєм, і Ліра зупинилася біля відчинених воріт, спостерігаючи за ним. Йорик Бернісон знімав з трактора розбитий двигун. Металеve покриття двигуна було перекручене і зім'яте, і один ротор стирчав угору. Ведмідь зняв метал, ніби то був картон, і повернув його на всі боки у своїх могутніх руках, немов оцінюючи його якість. Потім став задньою лапою на один край і зігнув увесь лист так, що всі вм'ятини розгладилися і форма відновилась. Спираючись на стіну, він підняв трактор однією лапою і поклав його на бік, щоб оглянути зігнутий ротор.

Працюючи, він помітив погляд Ліри. Вона відчула, як холодний жах охопив її, — ведмідь був такий величезний

і чужий. Дівчинка дивилася на нього крізь загорожу з металеві сітки за сорок ярдів і думала, що він може лише одним чи двома стрибками дістатися до неї і розірвати сітку, як павутиння, тому дівчинка хотіла вже тікати, але Пантелеймон сказав:

— Зупинись! Дай мені піти і поговорити з ним.

Він став качкою, і не встигла Ліра вимовити й слова, як він перелетів через огорожу і сів на вкриту кригою землю з іншого боку. Ворота були трохи відчинені, і Ліра могла піти за ним, але натомість позадкувала. Пантелеймон глянув на неї і обернувся на борсука.

Ліра знала, що він робить. Деймони не могли відійти більше ніж на п'ять ярдів від своїх людей і якби вона стояла біля огорожі, а він залишався птахом, він не зміг би наблизитися до ведмедя. Отже, він збирався тягнути її.

Вона була розлюченою і нещасною. Його борсучі лапи вперлися в землю і він пішов уперед. Це було таке дивне болісне відчуття, коли твій деймон розтягує невидимий зв'язок між вами: частково фізичний біль глибоко в грудях, частково нестерпна печаль і любов. Вона знала, що він відчуває те саме. Кожен випробував себе так, коли підростав — подивитися, як далеко можна розійтися зі своїм деймоном і зійтися з великим полегшенням.

Він потягнув трохи сильніше.

— Не треба, Пане!

Але він не зупинявся. Ведмідь, не рухаючись, спостерігав. Біль у Ліриному серці зростав і ставав дедалі нестерпнішим, з її горла вилетів стогін:

— Пане...

Вона кинулася крізь ворота, ковзаючись на застиглій грязюці, до нього, а він став диким котом і плигнув прямо їй на руки. Вони міцно обнялися, обоє видаючи жалісні звуки.

— Я думала, ти дійсно зможеш...

— Ні...

— Я не уявляла, як це болісно...

Потім вона сердито витерла сльози і важко засопіла. Він сидів у неї на руках, і вона знала, що краще помре, ніж дозволить розлучити їх і знову відчути такий біль. Вона б збожеволіла від горя та жаху. Якщо вона помре, вони все одно будуть разом, як вчені у склепі в Джордані.

Потім дівчинка та її деймон подивилися на самотнього ведмеда. В нього не було деймона. Він був сам, завжди сам. Вона відчула такий жаль та ніжність до нього, що майже доторкнулася до його бруднуватої шерсті, і лише почуття поваги до тих холодних жорстоких очей спинило її.

— Йорику Бернісон, — почала вона.

— Ну?

— Владар Фаа і Фардер Корам пішли, щоб спробувати повернути тобі твої обладунки.

Він мовчав і не рухався з місця. Було зрозуміло, що він думає про їх спробу.

— Я знаю, де вони, — сказала вона. — І якщо я скажу тобі, може, ти сам зможеш забрати їх, я не знаю.

— Звідки ти знаєш, де вони?

— В мене є читач символів. Я думаю, що можуть сказати, Йорику Бернісон, тому що я знаю, як вони тебе одурили. Це несправедливо. їм не слід було цього робити. Владар Фаа збирається довести це Сісельману, але, мабуть, вони не віддадуть їх тобі, незважаючи ні на що. Отже, якщо я скажу тобі, ти підеш зі мною і допоможеш врятувати дітей з Больвангара?

— Так.

— Я... — вона не хотіла бути докучливою, але не могла не поцікавитися. — Чому ти просто не зробиш нові обладунки з цього металу, Йорику Бернісон?

— Тому що цей метал нічого не вартий. Подивись, — він підняв покриття двигуна однією лапою і проштрикнув його

пазуром другої, ніби відкриваючи консервну банку. — Мої обладунки виготовлені з небесного заліза, до того ж спеціально для мене. Обладунки ведмедя — це його душа, як твій деймон — твоя душа. Ти могла б віддати його, — продовжував він, показуючи на Пантелеймона, — а замість нього взяти ляльку, набиту тирсою? Ось у чому різниця. Тепер скажи, де мої обладунки?

— Послухай, ти повинен пообіцяти не мститися. Вони вчинили неправильно, коли забрали їх, просто змирися з цим.

— Добре. Ніякої помсти. Але стримуватися я також не буду. Якщо вони оборонятимуться, вони загинуть.

— Вони заховані у підвалі, в будинку священника, — сказала вона йому. — Він вважав, що в них живе дух, і намагався викликати його. Обладунки саме там.

Ведмідь підвівся на задні лапи і поглянув на захід, останні промені сонця освітили його похмуре обличчя кремово-діамантовим та жовто-білим кольорами. Ліра відчувала хвилі жару від могутньої сили, яку випромінювало це створіння.

— Я мушу працювати до заходу сонця, — сказав він. — Сьогодні вранці я дав слово хазяїну. Мені потрібно відробити ще кілька хвилин.

— Там, де стою я, сонце вже сіло, — зазначила Ліра. І справді, з її боку світило зникло за скелястим мисом на південному заході.

Він став на всі чотири лапи.

— Так, — сказав він. Його обличчя тепер було в тіні, як і Лірине. — Як тебе звати, дитино?

— Ліра Белаква.

— Тоді я твій боржник, Ліро Белаква, — мовив він.

Потім він повернувся і м'яко побіг по замерзлій землі, Ліра не змогла б наздогнати його, навіть якби побігла. Вона справді почала бігти, а Пантелеймон чайкою летів угорі й говорив їй, куди рухається ведмідь.

Йорик Бернісон вибіг з воріт складу і попрямував провулком до головної вулиці міста, повз двір резиденції Сісельмана, на якій висів прапор, нерухомий у цей безвітряний вечір, і поряд з якою марширував вартовий, вниз з пагорба, минаючи вулицю, де жив відьмацький консул. Вартовий почав усвідомлювати, що трапилося, і намагався вирішити, що робити, а Йорик Бернісон вже був за рогом біля гавані.

Люди зупинялися, щоб подивитися, або розбігалися в різні боки від цього створіння, яке шодуху мчало кудись. Вартовий двічі вистрілив у повітря і побіг униз з пагорба за ведмедем, але посковзнувся на льодяному схилі і майже впав, але вхопився за найближчі поручні. Ліра була неподалік. Коли вона минала будинок Сісельмана, побачила багато людей, які вибігли удвір, аби подивитися, що сталося. Їй здалося, що вона побачила серед них Фардера Корама, але невпинно бігла, намагаючись наздогнати вартового, який уже повернув за ріг за ведмедем.

Будинок священика був старішим за інші. Три сходинки вели до парадних дверей, які тепер перетворилися на купу уламків, а зсередини чулися крики й тріск дерева. Вартовий, вагаючись, зупинився перед входом із гвинтівкою напоготові. Але коли почали збиратися люди та відчинилися вікна сусідніх будинків, він зрозумів, що повинен діяти, і вистрілив у повітря, а потім забіг усередину.

За мить здалося, що здригнувся весь будинок. Розбилися шибки одразу в трьох вікнах і з даху посипалася черепиця, з дверей вискочила налякана служниця, а за нею, лопочучи крилами, біг її деймон — курка.

Ще один постріл почувся зсередини, і гучний рик змусив служницю скрикнути. Немов куля, священик вилетів із дому разом із своїм пеліканом-деймоном, пір'я якого стирчало на різні боки, а гордість була уражена. Ліра почула голоси, які вигукували накази і, озирнувшись, побачила

загін озброєних пістолетами та рушницями поліцейських, які поспішали з-за рогу, а неподалік від них бігли Джон Фаа і товстий метушливий Сісельман.

Сильний тріск змусив усіх знову подивитися на будинок. Вікно на нижньому поверсі, яке, напевно, було вікном підвалу, здригалося від дзвону шибок та хрускоту дерева. Вартовий, який переслідував Йорика Бернісона в будинку, вискочив і націлив свою гвинтівку просто на вікно. Раптом воно повністю вилетіло, і з нього виліз Йорик Бернісон — ведмідь в обладунках.

Без них він був грізний, у них — жахливий. Обладунки, вкриті рудою іржею, були грубо скріплені між собою: великі листи та диски із зубчастого металу, який втратив свій колір, вони скрипіли й вищали, коли терлися одне з одним. Шолом відповідав морді ведмедя, в ньому були отвори для очей та повністю відкрита нижня частина, щоби власник міг рвати й кусати.

Вартовий вистрілив кілька разів, поліцейські також підняли свою зброю, але Йорик Бернісон просто відмахувався від куль, як від крапель дощу, і рухався вперед із брязкотом та скрипом металу. Не встиг вартовий оговтатись, як ведмідь притиснув його до землі. Його деймон — ескімоська лайка — вчепився ведмедю в горло, але Йорик Бернісон не помічав його, ніби він був мухою, однією лапою він підтягнув до себе вартового і стиснув його голову між своїх щелеп. Ліра ясно бачила, що має трапитися: він розтрощить череп людини, мов яйце, а після цього відбудеться кривава бійка з новими смертями, яка затримає їхню подорож. І вони ніколи не звільняться, з ведмедем чи без нього.

Навіть не встигши подумати, Ліра кинулася уперед і заснула руку в щілину між обладунками, в отвір, який з'явився між шоломом та великим диском на його плечі, коли він схилив голову, — там вона бачила тьмяну жовто-

білу шерсть між іржавими краями металу. Вона вп'ялася в неї пальцями, а Пантелеймон миттєво підлетів і, обернувшись на дикого kota, став, готовий захищати Ліру. Йорик Бернісон не рухався, і люди з гвинтівками також не поспішали стріляти.

— Йорику! — сказала вона розлючено, але тихо. — Послухай! Ти винен мені. Зараз ти можеш відплатити. Зроби, як я прошу. Не вбивай цього чоловіка. Просто розвернися і йди зі мною. Ти *потрібний* нам, Йорику, ти не можеш залишатися тут. Просто йди зі мною на пристань і навіть не озирайся. Фардер Корам і Владар Фаа тут: дозволь їм домовитися про все, вони все владнають. Відпусти цього чоловіка і ходімо зі мною...

Ведмідь повільно розтиснув свої щелепи. Вартовий, скривавлений, мокрий та білий як сніг, впав на землю й знепритомнів. Його деймон присів поряд із ним, намагаючись привести його до тями, а ведмідь пішов за Лірою.

Всі інші стояли, не рухаючись. Вони спостерігали, як ведмідь залишив свою жертву за наказом маленької дівчинки з деймоном-котом, а потім розступилися, даючи дорогу Йорику Бернісону, який важко шкандибав крізь натовп поряд із Лірою, прямуючи до гавані.

Її увага була спрямована лише на нього, і вона не помічала збентеження, страху і злості, які зростали, поки вона вела його. Вона йшла з ним, і Пантелеймон біг попереду, ніби очищаючи їм дорогу.

Коли вони дісталися до гавані, Йорик Бернісон схилив голову та відстібнув пазуром шолом, дозволивши йому впасти на замерзлу землю. Цигани вийшли з кафе, відчуваючи, що щось відбувається, і спостерігаючи в світлі анібаричних ліхтарів на палубі корабля, як Йорик Бернісон зняв решту обладунків і залишив їх на пристані. Без жодного слова він підійшов до води, пірнув без сплеску і зник.

— Що сталося? — запитав Тоні Коста, почувши розгнівані голоси та побачивши місцевих жителів і поліцію, які прямували в бік гавані.

Ліра розповіла йому, намагаючись висловлюватися зрозуміло.

— Але куди він подівся? — здивувався Тоні. — Це ж він залишив свої обладунки на землі? Вони знову заберуть їх, лише дістануться сюди!

Ліра теж побоювалася цього. З-за рогу з'явився перший поліцейський, потім ще, потім вийшли Сісельман, священник та двадцять чи тридцять зацікавлених місцевих. За ними йшли Джон Фаа і Фардер Корам.

Але коли вони побачили людей на пристані, то зупинилися — серед циган з'явився ще дехто. На обладунках ведмедя нога за ногу сидів Лі Скоресбі, у своїй руці він тримав найдовший пістолет із тих, що колись бачила Ліра, і який неумисно був спрямований на здорове пузо Сісельмана.

— Здається, ви не досить ретельно доглядали обладунки мого товариша, — жваво сказав він. — Придивіться до цієї іржі! Я б не здивувався, якби знайшов у них міль. А зараз стійте там, де стоїте, спокійно і тихо, і не думайте поворухнутися, поки ведмідь не повернеться з мастилом. А ще краще, мені здається, ви можете піти додому почитати газету. З Богом!

— Ось він! — скрикнув Тоні Коста, показуючи на дальній край причалу, де з'явився з води Йорик Бернісон, витягаючи за собою якусь темну річ. Коли він виліз на пристань, він обтрусився, поливаючи все навкруги фонтаном бризок. Потім нахилився, взяв чорний предмет у зуби і потяг його до місця, де лежали його обладунки. Це був мертвий тюлень.

— Йорику, — сказав аеронавт, повільно підводячись і тримаючи пістолет, який вперто вказував на Сісельмана. — Як справи?

Ведмідь подивився на нього і коротко рикнув, а потім розрізав тюленя пазуром. Ліра зачаровано дивилася, як він розгорнув шкіру і вийняв трохи жиру, яким змастив всі свої обладунки, ретельно наносячи його на місця, де сходилися диски.

— Ти з цими людьми? — не припиняючи роботи, запитав ведмідь.

— Звісно. Здається, ми обидва — найманці, Йорику.

— Де ваша куля? — звернулася Ліра до техасця.

— Спакована, лежить на снях, — відповів він. — А ось і хазяїн.

Джон Фаа і Фардер Корам разом із Сісельманом підійшли до пристані у супроводі чотирьох поліцейських.

— Ведмедю! — сказав Сісельман високим різким голосом. — Тобі дозволено поїхати з цими людьми. Але мушу попередити тебе, якщо ти ще раз з'явишся у межах цього міста, тебе буде покарано безжалісно.

Йорик Бернісон не звернув жодної уваги на ці слова і продовжував змащувати обладунки. Дбайливість та обережність, з якими він це робив, нагадали Лірі про її власну відданість Пантелеймону. Ведмідь сказав усе правильно: обладунки були його душею. Сісельман та поліцейські відступили, інші також повільно почали розходитися, але кілька залишилися подивитись.

Джон Фаа приклав руки до рота і крикнув:

— Цигани!

Вони всі були готові вирушати. Вони хотіли рухатися відтоді, як розвантажили корабель. Сани були споряджені, собачі упряжки чекали напоготові.

Джон Фаа сказав:

— Час вирушати, друзі. Зараз ми всі зібралися, дорога відкрита. Пане Скоресбі, ви все зібрали?

— Готовий їхати, Владарю Фаа.

— А ви, Йорику Бернісон?

— Лише вдягнуся, — відповідь ведмідь.

Він закінчив змащувати обладунки. Не бажаючи залишати м'ясо тюленя, він підняв тушу і кинув її ззаду на сани Лі Скоресбі, а потім вдягся. Було дивно бачити, як листи металу завтовшки з дюйм він надягав, ніби шовкове вбрання. Це зайняло в нього менше хвилини, і цього разу вони вже не скрипіли й не брязкали від іржі.

Отже, менш ніж за півгодини експедиція вирушила на північ. Під небом, заповненим мільйонами зірок і сяючим місяцем, сани грюкали й калатали по вибоїнах та камінню, поки не дісталися до чистого снігу за містом. Тут звук змінився на тихе скрипіння снігу й дерева, собаки пішли легше, і рух став стрімким і м'яким.

Ліра, сидячи ззаду на санях Фардера Корама, закутана так сильно, що було видно лише очі, прошепотіла Пантелеймону:

— Ти бачиш Йорика?

— Він біжить поряд із санями Лі Скоресбі, — відповідь деймон, озираючись. Він сидів у її каптурі з хутра росомахи у вигляді горностая.

Спереду над горами на півночі почали мерехтити бліді вигини Північного сяйва. Ліра бачила їх крізь напівзаплющені очі і відчувала безмежне щастя від їх руху на північ під Авророю. Пантелеймон намагався боротися з її сном, але їй надто хотілося спати. Тоді деймон згорнувся мишею в її каптурі. Коли вони прокинуться, він мав сказати їй, що, мабуть, куниця чи якесь видіння безпечного місцевого деймона переслідувало сани, м'яко перестрибуючи з гілки на гілку по соснах, і турбувало його, нагадуючи мавпу.

Зниклий хлопчик

Вони їхали кілька годин, а потім зупинилися, щоб перекусити. Поки чоловіки розпалювали вогнища та розтоплювали сніг на воду, а Йорик Бернісон спостерігав, як Лі Скоресбі смажить м'ясо тюленя, Джон Фаа заговорив до Ліри:

— Ліро, ти зможеш прочитати зараз з того приладу?

Світив місяць, але сяйво Аврори було яскравішим, хоч і постійно мерехтіло. Однак Ліра мала гострий зір, тому вона намацала і витягла з-під поли чорний оксамитовий паунок.

— Так, я добре бачу, — сказала вона. — У будь-якому випадку я вже пам'ятаю, де знаходиться більшість символів. Що запитати, Владарю Фаа?

— Я хочу знати більше про те, як вони захищають Больвангар, — сказав він.

Навіть не зупиняючись, щоб подумати, вона поставила стрілки на шолом грифона і тигель і змусила свій розум зосередитися на потрібних значеннях, ніби на складній діаграмі в трьох вимірах. Одразу довга стрілка почала обертатися вперед, назад, уперед і вперед, як бджола, що танцює, аби сповістити щось своєму рою. Ліра спокійно спостерігала за нею, задоволена тим, що не знає відповіді, але напевно знайде її, і все почало прояснюватися. Вона дозволила стрілці танцювати, поки не впевнилася, що відповідь правильна.

— Все, як сказав демон відьми, Владарю Фаа. Станцію охороняє загін татар, а також там є дротова огорожа. Вони

не очікують нападу, так каже читач символів. Але, Владарю Фаа...

— Що, дитино?

— Він каже мені ще дещо. Недалеко звідси, у долині, є село біля озера, в якому людей лякає привид.

Джон Фаа нетерпляче похитав головою:

— Зараз це не має значення. Я впевнений, що в цих лісах повно духів. Розкажи мені знову про татар. Наприклад, скільки їх? Яка в них зброя?

Ліра покірно запитала і доповіла:

— Їх шістдесят людей із гвинтівками, і також у них є шось на зразок гармат. Ще вони мають вогнемети. І... всі їхні деймони — вовки, ось що він каже.

Це збентежило старших циган, які вже брали участь у кампаніях раніше.

— Сибірські полки мають деймонів-вовків, — сказав один із них.

Джон Фаа зауважив:

— Я ніколи не зустрічав лютіших. Нам треба буде битися, як тиграм. І порадитися з ведмедем — він досвідчений воїн.

Ліра нетерпляче додала:

— Але, Владарю Фаа, цей привид — я думаю, це привид одного з дітей!

— Добре, навіть якщо так, Ліро, не маю уявлення, як він може впоратися з цим. Шістдесят сибірських стрільців і вогнемети... Пане Скоресбі, підійдіть сюди, будь ласка, на хвилинку.

Поки аеронавт прямував до саней, Ліра тихенько встала і пішла поговорити із ведмедем.

— Йорику, ти коли-небудь мандрував цією дорогою?

— Одного разу, — відповів він густим незворушним голосом.

— Тут є село неподалік, так?

— За кряжем, сказав він, дивлячись крізь обрідну стіну дерев.

— Це далеко?

— Для тебе чи для мене?

— Для мене, — відповіла вона.

— Надто далеко. Зовсім недалеко для мене.

— Скільки часу тобі знадобиться, щоб дістатися туди?

— Я можу тричі сходити туди і назад до наступного сходу місяця.

— Ось що, Йорику, послухай: в мене є читач символів, який говорить різні речі, розумієш? Він сказав, що мені потрібно зробити щось важливе в тому селі, а Владар Фаа не дозволяє піти туди. Він лише хоче швидше рухатися вперед, хоч я знаю, що це також важливо. Але поки я не піду туди і не з'ясую все, ми не дізнаємося, що насправді роблять гобліни.

Ведмідь мовчав. Він сидів, як людина, його величезні лапи були складені на колінах, а темні очі дивилися просто на неї. Він знав, що вона чогось хотіла.

Заговорив Пантелеймон:

— Ти можеш доправити нас туди, а потім забрати звідти?

— Можу. Але я дав слово Владарю Фаа слухатися його і більше нікого.

— А якщо я отримаю його дозвіл? — спитала Ліра.

— Тоді так.

Вона повернулася і побігла по снігу.

— Владарю Фаа! Якщо Йорик Бернісон переправить мене через кряж у село, ми зможемо все з'ясувати, а потім наздогнати вас на санях. Він знає маршрут, — запевняла вона. — І я б не наполягала на цьому, якби не те, що сталося раніше, Фардере Корам, ви пам'ятаєте, з тим хамелеоном? Я тоді не зрозуміла застереження, але воно було правильним, і ми це відчули пізніше. Зараз в мене те саме

відчуття. Я не можну зрозуміти точно, що він має на увазі, але я знаю — це важливо. І Йорик Бернісон знає дорогу, він сказав, що може дістатися туди і назад тричі до наступного сходу місяця. Я не буду в більшій безпеці, ніж із ним, чи не так? Але він не погодиться, якщо не отримає дозволу Джона Фаа.

Всі мовчали. Фардер Корам зітхнув. Джон Фаа, в хутряному каптурі, насупився і незадоволено скривився.

Але перш ніж він встиг щось вимовити, заговорив аеронавт:

— Владарю Фаа, якщо Йорик Бернісон візьме із собою маленьку дівчинку, вона буде в такій самій безпеці, як і з нами. Всі ведмеді — вірні друзі, але я знаю Йорика вже цілу вічність, і ніщо у світі не змусить його порушити слово. Накажіть йому дбати про неї — і він це, безперечно, зробить. А щодо швидкості, то він може невтомно бігти кілька годин.

— Але краще послати ще кількох людей, — сказав Джон Фаа.

— їм доведеться йти пішки, — зазначила Ліра, — тому що санями не переїхати кряж. Йорик Бернісон біжить швидше за будь-яку людину по такій місцевості, а я легка, тому він не буде спинятись. І я обіцяю, Владарю Фаа, я обіцяю не затримуватися там довше, ніж потрібно, нічого не розповідати про нас і не наражати нас на небезпеку.

— Ти впевнена, що повинна це зробити? Цей читач символів не морочить тобі голову?

— Він ніколи цього не робить, Владарю Фаа.

Джон Фаа потер підборіддя.

— Добре, якщо все буде гаразд, ми матимемо більше інформації, ніж зараз. Йорику Бернісон, — покликав він, — ти зробиш, як вимагає ця дитина?

— Я виконую ваші накази, Владарю Фаа. Скажіть мені відвести туди дитину, і я зроблю це.

— Дуже добре. Візьми її туди, куди вона хоче, і роби, що вона скаже. Ліро, зараз я даю наказ *тобі*, ти зрозуміла?

— Так, Владарю Фаа.

— Йди і з'ясуй все і, коли ти це зробиш, негайно повертайся. Йорику Бернісон, ми будемо продовжувати нашу подорож, отже, вам доведеться наздоганяти нас.

Ведмідь покивав своєю величезною головою.

— У селі є солдати? — спитав він Ліру. — Мені знадобляться мої обладунки? Без них ми будемо рухатися швидше.

— Ні, — відповіла вона. — Я впевнена в цьому, Йорику. Дякую вам, Владарю Фаа, я обіцяю зробити, як ви сказали.

Тоні Костадав їй шматок смаженої тюленятини, і з Пантелеймоном-мишею в каптурі вона вилізла на величезну спину ведмеда і схопилася рукавицями за його шерсть, а також обхопила колінами його мускулясті боки. Його шерсть була надзвичайно густою, і вона відчувала його неймовірну силу. Так, ніби вона зовсім нічого не важила, ведмідь повернувся і побіг у напрямку кряжа повз низькі дерева.

Минуло трохи часу, поки вона звикла до бігу, а потім відчула дике збудження. Вона їхала верхи на ведмеді! Аврора сяяла над ними, перекинувши свої золоті мости й арки, а навкруги був лише колючий холод Арктики і мугутня тиша півночі.

Йорик Бернісон рухався майже безшумно, поки біг по снігу. Деревя були тонкі й низькорослі — тут майже кінчалася тундра, а дорога вкрита хашчами. Ведмідь продирався крізь них, ніби через павутиння.

Серед чорних скелястих оголених порід вони видерлися на невисокий кряж і невдовзі зникли з очей тих, хто залишився позаду. Ліра хотіла поговорити з ведме-

дем, і якби він був людиною, то знайшла б з ним спільну мову, але він був такий дивний, дикий і холодний, що їй було ніяково, майже вперше у житті. Отже, він біг уперед, його величезні лапи невтомно рухалися, а вона стежила за рухом і мовчала. Мабуть, так було краще для нього, думала вона, її розмови могли здатися ведмедю лише дитячим лепетанням.

Вона замислилася і з'ясувала, що такий досвід цікавий, але не дуже приємний — їзда верхи на ведмеді. Йорик Бернісон стрімко біг уперед, рухаючи обома лапами невперемінно і перевалюючись з боку на бік, створюючи постійний могутній ритм. Ліра зрозуміла, що не можна просто сидіти, треба рухатися в такт.

Вони вже бігли годину чи більше, і Ліра змерзла, втомилась, тож була глибоко щасливою, коли Йорик Бернісон уповільнив рух і завмер.

— Подивись угору, — сказав він.

Ліра підвела очі, але їй довелось витерти їх рукою, тому що вона так змерзла, що сльози застинали їй очі. Коли вона вже могла чітко бачити, в неї перехопило подих від того, що вона побачила в небі. Аврора слабко мерехтіла, але зірки були яскравими, як діаманти, і повз величезний, темний, всіяний сонмом зірок небосхил сотні і сотні маленьких чорних постатей летіли зі сходу та півдня на північ.

— Це птахи? — запитала вона.

— Це — відьми, — відповів ведмідь.

— Відьми! Що вони роблять?

— Мабуть, летять на війну. Я ще ніколи не бачив їх стільки разом.

— Ти знаєш кого-небудь з відьом, Йорику?

— Я служив декільком. А також бився з кількома. Це видовище налякало б Владаря Фаа. Якщо вони летять на допомогу твоїм ворогам, тобі слід боятися.

— Владар Фаа не з'якався б. Ти ж не боїшся, чи не так?

— Ще ні. Коли я боюсь, то долаю страх. Але нам краще розповісти Владарю Фаа про відьом, тому що чоловіки, мабуть, їх не помітили.

Він рушив знову, але повільніше, а Ліра продовжувала дивитися на небо, поки її очі знову не засльозилися від холоду. Вона так і не побачила кінця безкінечної низки відьом, які летіли на північ.

Нарешті Йорик Бернісон зупинився і сказав:

— Село тут.

Вони дивилися вниз з урвища на збіговище дерев'яних будівель поряд із широкою ковдрою снігів, такою пласкою, що Ліра прийняла її за замерзле озеро. Дерев'яна пристань підтверджувала, що вона не помилилася. Вони були за п'ять хвилин від своєї цілі.

— Що ти збираєшся робити? — спитав ведмідь.

Ліра зісковзнула з його спини і ледве встояла на ногах. Її обличчя заніміло, ноги тремтіли, але вона притулилася до ведмедя і тупала ногами, поки трохи не зігрілася і не стала відчувати себе краще.

— У цьому селі є дитина, чи привид, чи щось таке, — сказала вона, — може, щось схоже, — я не впевнена. Я хочу знайти його та інших і забрати до Владаря Фаа, якщо мені пощастить. Я думала, це привид, але, може, читач символів говорить мені щось, чого я не можу зрозуміти.

— Сподіваюсь, що в нього є якийсь притулок і він не надворі, — відповів ведмідь.

— Я не думаю, що він мертвий... — сказала Ліра, але вона була не зовсім впевнена. Алетіометр вказував на щось надприродне, тривожне. Але хто вона така? Дочка лорда Ізраеля. І ким вона керувала? Могутнім ведмедем. Як вона могла виказувати страх?

— Давай просто подивимося, — запропонувала вона.

Дівчинка знову вилізла на спину ведмедя, і той рушив униз урвищем, ступаючи обережно і твердо. Собаки в селі почули чи запах, чи ходу, чи просто їхню присутність і почали жахливо вити, а олені в стійлі нервово хвицатися і битися рогами об стіни. У цілковитій тиші кожен порух розносився на кілька миль.

Коли вони підійшли до першого будинку, Ліра роздивлялася на всі боки, намагаючись розгледіти хоч щось у темряві — Аврора згасла, а місяць ще не зійшов. Подекуди під дахами, вкритими снігом, мерехтіли вогники, і Лірі здалося, що вона побачить бліді обличчя за вікнами. Дівчинка уявила, як дивно бачити людям дитину верхи на величезному білому ведмеді.

У центрі маленького села було місце поряд із пристанню, де лежали засипані снігом човни. Собаки не вгамувалися, і щойно Ліра подумала, що ведмідь, мабуть, усіх розбудив, як відчинилися двері і вийшов чоловік, тримаючи гвинтівку. Його деймон-росомаха, розкидаючи лапами сніг, вискочила на дрова поряд із будинком.

Ліра миттю сковзнула вниз і стала між чоловіком та Йориком Бернісоном, пам'ятаючи, що вона наказала ведмедю не брати обладунків.

Чоловік заговорив, але Ліра нічого не розуміла. Йорик Бернісон відповів йому тією самою мовою, від чого чоловік застогнав від страху.

— Він думає, що ми дияволи, — сказав Йорик Лірі. — Що йому сказати?

— Скажи йому, що ми не дияволи, але в нас серед них є друзі. І ми шукаємо... Просто дитину. Дивну дитину. Скажи йому це.

Як тільки ведмідь розповів це, чоловік показав праворуч, на місце неподалік, і заговорив швидше.

Йорик Бернісон сказав:

— Він питає, чи ми збираємося забрати дитину. Вони бояться її. Вони намагалися прогнати її, але вона постійно повертається.

— Скажи йому, що ми заберемо її, але погано було з їхнього боку так поводитися. Де вона?

Чоловік пояснив, злякано жестикулюючи. Ліра боялася, що він випадково вистрелить з рушниці, але чоловік поспішно заховався в будинку і зачинив двері, лише закінчивши пояснювати. Дівчинка бачила, що з усіх вікон визирають обличчя.

— Де дитина? — запитала вона.

— У коморі для зберігання риби, — сказав їй ведмідь, повернувся і м'яко побіг до пристані.

Ліра намагалася не відставати від нього. Вона страшенно нервувалася. Ведмідь прямував до невеличкого дерев'яного сараю, час від часу підводячи голову і нюшачи повітря. Наблизившись до дверей, він зупинився:

— Тут.

Серце Ліри так калатало, що вона ледве дихала. Вона підвела руку, щоб постукати удвері, але подумала, що це просто смішно, і набрала в легені повітря, щоб покликати, але виявилось, вона не знала, що сказати. О, вже було так темно! Слід їй було взяти ліхтар...

Але в будь-якому разі вибору не було, вона не хотіла, щоб ведмідь помітив її страх. Він говорив, що долає свій страх — це потрібно було зробити і їй. Вона взялася за шкіряний ремінець, який слугував ручкою, і сильно потягла примерзлі двері. Вони відчинилися з рипом. Дівчинці довелося розкидати ногою сніг, щоб звільнити вхід і повністю відчинити двері. Пантелеймон зовсім не допомагав їй, він бігав взад-вперед у вигляді горностая — біла тінь на білій землі, — видаючи короткий наляканий писк.

— Пане, заради Бога! — сказала вона. — Стань кажачком і *подивись* для мене...

Але він не став, він навіть не відповів їй нічого. Вона бачила його таким наляканим лише одного разу, коли вони із Роджером у склепі Джордана поміняли у черепах монети-деймонів. Він боявся навіть більше, ніж вона. Що ж до Йорика Бернісона, то він лежав на снігу неподалік і мовчки спостерігав.

— Виходь, — сказала Ліра якомога гучніше. — Виходь!

У відповідь не почулося ані звуку. Вона відчинила двері ще трохи ширше, а Пантелеймон стрибнув їй котом на руки і, ніби відштовхуючи її, сказав:

— Відійди! Не залишайся тут! О Ліро, йди! Повертай назад!

Намагаючись заспокоїти його, вона побачила, що Йорик Бернісон підвівся і повернувся, дивлячись на постать, яка поспішала вниз дорогою від села, несучи ліхтар. Коли чоловік підійшов на відстань, з якої можна було чути його слова, він підняв ліхтар і освітив своє обличчя: це був старий із широким зморшкватим обличчям, його очей майже не було видно за зморшками. Він мав деймона — арктичну лисицю.

Він заговорив, і Йорик Бернісон переклав:

— Він говорить, що це не одна така дитина. Він бачив інших у лісі. Іноді вони швидко гинуть, іноді виживають. Цей хлопчик, мабуть, був міцним. Але краще для нього було б умерти.

— Запитай, чи може він дати мені свій ліхтар, — попросила Ліра.

Ведмідь заговорив, і чоловік одразу ж віддав ліхтар дівчинці, енергійно киваючи. Вона зрозуміла, що він за тим і прийшов, щоб присвітити їй, і подякувала йому, після чого старий кивнув ще раз і відступив назад — подалі від неї, подалі від комори, подалі від ведмедя.

Раптом Ліра подумала: «А якщо ця дитина — Роджер?» І вона подумки благала, щоб це було не так. Пантелеймон

притискався до неї знову горностаєм, його маленькі пазурці вп'ялися в її куртку.

Вона високо підняла ліхтар і зробила крок у сарай — тут вона побачила, що робило Облаткове братство і яку саме жертву мусили приносити діти.

Маленький хлопчик зіщулився поряд із дерев'яною стійкою, на якій в декілька рядів в'ялилася чищена риба, тверда від морозу, як дерево. Він притискав до себе шмат риби, як Ліра притискала Пантелеймона, — обома руками до свого серця. Але це було все, що він мав — шмат в'яленої риби, тому що в нього не було деймона. Гобліни роз'єднали їх. Це була інтерсекція, і перед ними — дитина без деймона!

Фехтування

її першим бажанням було повернутися і бігти, їй нудило. Людина без деймона була ніби без обличчя або з розтросченими ребрами і виїнятим серцем — чимось надприродним, тим, що належить світові нічних страхіть, а не світові здорового глузду.

Отже, Ліра притиснулася до Пантелеймона, її голова запаморочилася, а до горла підступив клубок. її тіло вкрив піт, холодніший за нічне повітря.

— Щуроловка, — сказав хлопчик. — Це ви забрали мою Щуроловку?

Ліра зрозуміла, що він мав на увазі.

— Ні, — сказала вона слабким і наляканим голосом — саме так вона себе почувала. А потім: — Як тебе звати?

— Тоні Макаріос, — відповів він. — Де Щуроловка?

— Я не знаю... — почала вона і ковтнула, намагаючись припинити нудоту. — Гобліни...

Але вона не змогла закінчити. їй довелось вийти з сараю і самій сісти на сніг, звичайно ж, не самій, бо вона ніколи не була сама, тому що Пантелеймон був завжди поряд. О, бути відрізаною від нього, як цей маленький хлопчик був роз'єднаний зі своєю Щуроловкою! Найгірше за все у світі! Вона зрозуміла, що ридас, і Пантелеймон також пхикав поряд. Обое вони відчували страшний жаль до роз'єданого хлопчика.

Потім вона підвелася.

— Виходь, — покликала вона тремтячим голосом. — Тоні, виходь. Ми відвеземо тебе у безпечне місце.

У коморі почувся легкий рух, і хлопчик показався у двох, все ще тримаючи в'ялену рибу. Він був одягнутий у теплий одяг: добре підбиту простьобану куртку з вугільного шовку і хутрянні чоботи. Але одяг був трохи більшого розміру і виглядав так, ніби раніше його носив хтось інший. У світлі слабких спалахів Аврори і снігу він виглядав ще більш збентеженим і викликав сильнішу жалість, ніж тоді, коли вона побачила його біля стійки для риби.

Селянин, який приніс ліхтар, відступив на декілька ярдів і щось сказав їм.

Йорик Бернісон переклав:

— Він говорить, що ти маєш заплатити за рибу.

Лірі захотілося наказати ведмедю вбити того чоловіка, але вона сказала:

— Ми забираємо дитину від них. Вони можуть дозволити собі заплатити за це однією рибиною.

Ведмідь переказав це чоловіку. Той пробурмотів щось, але не став сперечатися. Ліра поставила ліхтар на сніг, взяла роз'єданого хлопчика за руку і повела його до ведмедя. Дитина йшла безпорадно, не виказуючи ані страху, ані здивування, побачивши величезного білого звіра, який стояв так близько. І коли Ліра допомогла йому сісти на спину Йорика, все, що він сказав, було:

— Я не знаю, де моя Щуроловка.

— Ми також не знаємо, Тоні, — відповіла вона. — Але ми... Ми покараємо гоблінів. Ми зробимо це, обіцяю. Йорику, можна мені також сісти?

— Мої обладунки важать набагато більше, ніж діти, — промовив він.

Отож Ліра сіла позаду Тоні і показала йому, як триматися за довгу жорстку шерсть, а Пантелеймон лежав у неї в каптурі, теплий, близький і сповнений печалі. Ліра знала, що Пантелеймону хотілося вилізти і приголубити роз'єдану дитину, лизнути її або погладити і пригріти,

як зробив би його власний деймон. Але суворе табу, звичайно, не дозволяло цього.

Вони поїхали селом у напрямку кряжа. Селяни дивилися з жахом і з якимсь полегшенням на те, як цю поні-вечену істоту забирали маленька дівчинка і великий білий ведмідь.

В Ліриному серці боролися відразу і співчуття, співчуття перемогло. Вона обійняла худеньке маленьке створіння, щоб підтримати його. Подорож назад була холоднішою, важчою, темнішою, але водночас здавалася швидшою. Йо-рик Бернісон був невтомний, і Ліра вже автоматично рухалася в такт його бігу, не боячись впасти. Холодне тіло в її руках було таке легке, що, з одного боку, ним було просто керувати, але з іншого — воно було незграбним. Поки ведмідь біг, хлопчик сидів не рухаючись.

Час від часу роз'єднана дитина говорила.

— Що ти сказав? — питала Ліра.

— Я кажу, чи вона дізнається, де я?

— Так, вона знайде тебе і ми знайдемо її. Тримайся міцніше, Тоні. Це недалеко звідси...

Ведмідь продовжував бігти. Ліра не уявляла, як стомилася, доки вони не наздогнали циган. Сани зупинилися, щоб дати відпочинок собакам, і раптом вона побачила всіх: Фардера Корама, Владаря Фаа, Лі Скоресбі — всі кинулися вперед, щоб допомогти їй, а потім мовчки відступили назад, коли побачили постать поряд із Лірою. Вона так змерзла, що навіть не могла відняти руки від хлопчика, і Джону Фаа довелося самому спустити дітей на землю.

— Боже праведний, що це? — сказав він. — Ліро, дитино, що ти знайшла?

— Його звати Тоні, — пробурмотіла вона змерзлими губами. — Вони від'єднали його деймона. Ось що роблять гобліни.

Чоловіки налякано відступили назад, але, на великий подив Ліри, заговорив ведмідь, який присоромив їх.

— Як не соромно! Подумайте, що зробила ця дитина! Мабуть, у вас не вистачає сміливості, але не слід показувати цього.

— Ти маєш рацію, Йорику Бернісон, — сказав Джон Фаа і повернувся, щоб віддати наказ. — Розпаліть вогнище і підігрійте трохи супу для дитини. Для обох дітей. Фардере Корам, їм підійде ваше місце для відпочинку?

— Так, Джоне. Приведи її, ми її зігріємо...

— І маленького хлопчика, — додав ще хтось. — Він може поїсти і зігрітися, навіть якщо...

Ліра намагалася розповісти Джону Фаа про відьом, але вони всі були такі заклопотані, а вона такою втомленою... Минуло декілька бентежних хвилин, наповнених світлом ліхтаря, запахом диму, метушнею людей, що бігали туди-сюди, Ліра відчула легкий укус Пантелеймона-горностая, що змусив її прийти до тьми і зустрітися поглядом з очима ведмедя, які були на відстані кількох дюймів від неї.

— Відьми, — прошепотів Пантелеймон, — я покликав Йорика.

— О, так, — пробурмотіла Ліра. — Йорику, дякую, що допоміг мені. Я можу забути сказати Владарю Фаа про відьом, зроби це за мене.

Вона почула, як ведмідь погодився, і міцно заснула.

Коли вона прокинулася, проясніло і, мабуть, ясніше вже не стало б. На південному сході небо було блідим, а повітря наповнене сірим туманом, крізь який цигани здавалися величезними привидами, які завантажували сани і запрягали собак.

Ліра спостерігала за всім цим з укриття на санках Фардера Корам, де вона лежала під купою шуб. Пантелеймон встиг прокинутися раніше за неї і випробував форму арк-

тичної лисиці, але потім знову повернувся до свого улюбленого горностає. Йорик Бернісон спав на снігу неподалік, поклавши голову на свої великі лапи. Але Фардер Корам вже прокинувся і був готовий вирушати. Ледве помітивши Пантелеймона, він, кульгаючи, пішов будити Ліру.

Вона відчула його наближення й підвелася.

— Фардере Корам, тепер я зрозуміла, що мав на увазі алетіометр! Він декілька разів указував на *птаха* і на *немає*, це не мало сенсу, тому що означало *немає деймона*, а я не розуміла, як це може бути... Що сталося?

— Ліро, боюся тобі казати після того, що ти зробила, але маленький хлопчик помер годину тому. Він не міг заспокоїтися, не міг встояти на місці. Він постійно питав про свого деймона, де він є, чи збирається прийти і все таке інше... І він так міцно тримав той замерзлий шмат риби, ніби... О, я не можу говорити про це, дитино. Але, зрештою, він заплющив очі і завмер. Лише тоді він виглядав спокійним, тому що був схожий на будь-яку іншу померлу людину, деймон якої помер природним шляхом. Вони намагалися вирити йому могилу, але земля тверда, як залізо. Отже, Джон Фаа наказав запалити вогнище для кремації, щоб його тіло не турбували звірі, які їдять мертвечину. Дитино, ти вчинила сміливо і добре, я пишаюся тобою. Тепер ми знаємо, на який нелюдський злочин спроможні ці люди. Наша мета стала яснішою, ніж до того. Все, що ти повинна робити зараз, це відпочивати і їсти. Вчора ти заснула, навіть не поївши, а тобі потрібно добре їсти за такої температури, щоб не слабнути...

Він метушився поряд з нею, поправляючи на ній хутро, натягуючи мотузки, які тримали вантаж на санях, розплутуючи повід.

— Фардере Корам, де зараз хлопчик? Вони вже поховали його?

— Ні, Ліро, він лежить неподалік.

— Я хочу побачити його.

Він не міг відмовити їй, тому що вона бачила річ, страшнішу за мертве тіло, і це видовище могло заспокоїти її. Отже, з Пантелеймоном — білим зайцем, який обережно стрибав поряд, вона ледве протиснулася до місця, куди чоловіки зносили хмиз.

Тіло хлопчика було вкрите ковдрою і лежало поруч зі стежинкою. Вона стала навколішки і відсунула ковдру. Один чоловік хотів зупинити її, але інші похитали головами.

Пантелеймон підійшов ближче, коли Ліра поглянула на бідолашне спустошене обличчя. Вона зняла рукавицю і торкнулася його очей. Ті були холодними, як мармур; Фардер Корам мав рацію: нещасний маленький Тоні Макаріос тепер не відрізнявся від інших людей, чиї демони залишають їх лише зі смертю. О, а якби вони забрали від неї Пантелеймона! Вона схопила його й обійняла, ніби хотіла покласти просто собі до серця. А все, що мав малий Тоні Макаріос, був жалюгідний шмат риби...

Куди він подівся?

Вона стягнула ковдру. Його не було.

Миттю дівчинка стала на ноги, і її очі розгнівано просвердлили чоловіків.

— Де його риба?

Вони розгублено зупинилися, хоч деякі їхні демони зрозуміли і презирнулися. Один із чоловіків почав нервово сміятися.

— Як ви насмілюєтеся сміятися! Я вирву ваші легені, якщо ви будете сміятися з нього! Це все, до чого він **МІГ** притулиться, лише стара в'ялена риба, це все, що в нього було замість демона, якого можна було любити і пес гити! Хто її забрав від нього? Де вона?

Пантелеймон заричав, ставши сніжним барсом, як демон лорда Ізраеля, але вона цього не бачила. Все, що вона бачила, було добро і зло.

— Спокійно, Ліро, — сказав один чоловік. — Спокійно, дитино.

— Хто взяв її? — зновуспалахнула вона, і цигани навіть відступили від її нестримної люті.

— Я не знав, — сказав якийсь чоловік винувато. — Я думав, що він лише їв її. Я вийняв її з його рук, тому що вважав — так буде поважніше. От і все, Ліро.

— Тоді де вона?

Чоловік зніяковіло відповів:

— Вважаючи, що вона йому більше не потрібна, я віддав її своїм собакам. Я прошу вибачення.

— Слід просити вибачення не в мене, а в нього, — сказала вона, знову присівши на коліна і поклавши руку на холодну щоку дитини.

Раптом її осяяло. Вона намагалася знайти щось у себе під одягом, і мороз накинувся на неї, ледве вона розстебнула куртку. Але за кілька секунд вона вже знайшла те, що хотіла, — вона дістала золоту монету зі свого гаманця і знову щільно закуталася.

— Позичте ніж, будь ласка, — звернулася вона до чоловіка, який забрав рибу, а потім запитала Пантелеймона: — Як її звали?

Звичайно, він зрозумів і відповів:

— Щуроловка.

Міцно тримаючи монету в одній руці, одягнутій в рукавицю, і стискаючи ніж, немов олівець, у другій, вона надряпала ім'я втраченого демона на золоті.

— Гадаю, це буде правильно, якщо я зроблю тобі те саме, що роблять ученим у Джордані, — прошепотіла вона мертвому хлопчику і розчепила його зуби, щоб покласти

— Ні, Ліро, він лежить неподалік.

— Я хочу побачити його.

Він не міг відмовити їй, тому що вона бачила річ, страшнішу за мертве тіло, і це видовище могло заспокоїти її. Отже, з Пантелеймоном — білим зайцем, який обережно стрибає поряд, вона ледве протиснулася до місця, куди чоловіки зносили хмиз.

Тіло хлопчика було вкрите ковдрою і лежало поруч зі стежинкою. Вона стала навколішки і відсунула ковдру. Один чоловік хотів зупинити її, але інші похитали головами.

Пантелеймон підійшов ближче, коли Ліра поглянула на бідолашне спустошене обличчя. Вона зняла рукавицю і торкнулася його очей. Ті були холодними, як мармур; Фардер Корама мав рацію: нещасний маленький Тоні Макаріос тепер не відрізнявся від інших людей, чиї деймони залишають їх лише зі смертю. О, а якби вони забрали від неї Пантелеймона! Вона схопила його й обійняла, ніби хотіла покласти просто собі до серця. А все, що мав малий Тоні Макаріос, був жалюгідний шмат риби...

Куди він подівся?

Вона стягнула ковдру. Його не було.

Миттю дівчинка стала на ноги, і її очі розгнівано просвердлили чоловіків.

— Де його риба?

Вони розгублено зупинилися, хоч деякі їхні деймони зрозуміли і перезирнулися. Один із чоловіків почав нервово сміятися.

— Як ви наслідуетесь сміятися! Я вирву ваші легені, якщо ви будете сміятися з нього! Це все, до чого він міг притулитися, лише стара в'ялена риба, це все, що в нього було замість деймона, якого можна було любити і пестити! Хто її забрав від нього? Де вона?

Пантелеймон заричав, ставши сніжним барсом, як демон лорда Ізраеля, але вона цього не бачила. Все, що вона бачила, було добро і зло.

— Спокійно, Ліро, — сказав один чоловік. — Спокійно, дитино.

— Хто взяв її? — знову спалахнула вона, і цигани навіть відступили від її нестримної люті.

— Я не знав, — сказав якийсь чоловік винувато. — Я думав, що він лише їв її. Я вийняв її з його рук, тому що вважав — так буде поважніше. От і все, Ліро.

— Тоді де вона?

Чоловік зніяковіло відповів:

— Вважаючи, що вона йому більше не потрібна, я віддав її своїм собакам. Я прошу вибачення.

— Слід просити вибачення не в мене, а в нього, — сказала вона, знову присівши на коліна і поклавши руку на холодну щоку дитини.

Раптом її осяяло. Вона намагалася знайти щось у себе під одягом, і мороз накинувся на неї, ледве вона розстебнула куртку. Але за кілька секунд вона вже знайшла те, що хотіла, — вона дістала золоту монету зі свого гаманця і знову щільно закуталася.

— Позичте ніж, будь ласка, — звернулася вона до чоловіка, який забрав рибу, а потім запитала Пантелеймона: — Як її звали?

Звичайно, він зрозумів і відповів:

— Щуроловка.

Міцно тримаючи монету в одній руці, одягнутій в рукавицю, і стискаючи ніж, немов олівець, у другій, вона надряпала ім'я втраченого демона на золоті.

— Гадаю, це буде правильно, якщо я зроблю тобі те саме, що роблять ученим у Джордані, — прошепотіла вона мертвому хлопчику і розчепила його зуби, щоб покласти

в рот монету. Це було нелегко, але їй вдалося зробити те, що вона задумала, а потім знову закрити його рот.

Після цього вона віддала ніж чоловікові і в похмурому ранковому світлі пішла назад до Фардера Корама.

Він дав їй кружку супу просто з вогню, і вона почала жадібно пити.

— Що ми будемо робити із відьмами, Фардере Ко-рам? — запитала вона. — Цікаво, чи була серед них ваша відьма?

— *Моя* відьма? Я б не насмівся так сказати, Ліро. Вони могли летіти будь-куди. Існує багато речей, які впливають на життя відьом, речей, незрозумілих нам: загадкові хвороби, які їх мучать, на які ми не звернули б увагу, речі, які спричиняють війну і які ми не можемо осягти, радості й печалі, пов'язані з цвітінням рослин у тундрі... Але шкода, що я не бачив їхнього польоту, Ліро. Я дуже хотів би стати свідком такого видовища. А зараз випий весь цей суп. Хочеш ще трохи? Також є коржі. їж, дитино, бо нам скоро вирушати.

Їжа відновила сили Ліри, і невдовзі лід в її душі почав танути. Разом з іншими вона подивилась на поховальне вогнище маленької роз'єднаної дитини, заплющила очі й схилила голову, слухаючи молитву Джона Фаа, а потім чоловіки полили вогнище вугільним спиртом і кинули туди запалені сірники, від чого воно миттю спалахнуло.

Упевнившись, що дитина згоріла, вони продовжили свою подорож. Це був шлях немов уві сні. Почав падати сніг, уявлення про світ тепер обмежувалося сірими тінями собак попереду, рипом саней, пронизливим холодом і виром великих сніжинок, трохи темніших за небо і трохи ясніших за землю.

Крізь все це мчали собаки, із задерними хвостами, у хмарі пари від дихання. На північ, далі на північ бігли вони, тимчасом як настав і минув блідий полудень і знову

сутінки огорнули світ. Вони зупинилися поїсти і відпочити у схованці між пагорбами, а також щоб зорієнтуватися. Поки Джон Фаа розмовляв з Лі Скоресбі про те, як краще використати повітряну кулю, Ліра згадала про літаючого шпигуна. Вона запитала Фардера Корама, що сталося з бляшанкою з-під листя для куріння, в якій він полонив духа.

— Я запакував її подалі, — сказав він. — Вона на дні моєї сумки, але там немає на що дивитися. Я запавав її, коли ми були на кораблі, як і збирався. Не знаю, правду кажучи, що ми будемо з нею робити. Мабуть, треба кинути її до вогняної шахти. Тобі не слід турбуватися, Ліро. Поки вона в мене, ти в безпеці.

За першої ж нагоди Ліра засунула руку в замерзлу тканину сумки і вийняла маленьку коробочку. Дівчинка почувла dziжчання, лише взяла її в руки.

Поки Фардер Корам розмовляв з іншими ватажками, вона віднесла коробку Йорику Бернісону і пояснила, чого вона хоче. Їй спало це на думку, коли вона пригадала, як легко він обходився з металевим покриттям двигуна.

Він вислухав і потім взяв кришку від коробки з-під печива і вправно надав їй форми циліндра. Ліра була зачарована спритними рухами його рук: на відміну від інших ведмедів, Йорик та його родичі мали пазури на великих пальцях рук, якими вони могли втримувати предмет і одночасно працювати з ним. Він мав також вроджене почуття сили й гнучкості металів, це означало, що він може лише раз чи двічі підняти предмет у руках, вигнути його туди-сюди і загнати пазур крізь нього, щоб зручніше тримати річ. І тепер він розтягнув коробку таким чином, що вона була однорідною і могла закриватися. На прохання Ліри він зробив дві такі бляшанки: одну такого самого розміру, як і коробка з-під листя для куріння, а другу таку, щоб в ній вмещалася перша разом із шматками моху і ли-

шайника, аби заглушити шум. Коли Ліра закрила її, вона була такого ж розміру і форми, що й алетіометр.

Зробивши це, Ліра сіла поряд із Йорицом Бернісоном, який гриз ногу північного оленя, тверду від морозу, як дерево.

— Йорику, — спитала вона, — важко не мати деймона? Ти відчуваєш самотність?

— Самотність? — повторив він. — Я не знаю. Вони кажуть, що холодно. Я не знаю, що таке холод, тому що я не мерзну. Так само я не знаю, що таке самотність. Ведмеді створені, щоб бути одинаками.

— А щодо ведмедів Свольбарда? — запитала вона. — Там їх тисячі, правда? Ось що я чула.

Він нічого не відповів, а розламав кістку навпіл із звуком тріснутої гілки.

— Вибач, Йорику, — сказала вона. — Сподіваюсь, я не образила тебе. Це лише тому, що мені цікаво. Розумієш, я цікавлюся ведмедями Свольбарда через мого батька.

— Хто твій батько?

— Лорд Ізраель. І вони ув'язнили його у Свольбарді, розумієш. Думаю, що гобліни зрадили його і заплатили ведмедям, щоб ті тримали його у тюрмі.

— Я не знаю. Я не ведмідь Свольбарда.

— Я думала, ти був...

— Ні. Я був ведмедем Свольбарда, але тепер вже ні. Мене вислали звідти, покаравши за те, що я вбив іншого ведмедя. Отже, мене позбавили мого титулу, багатства і обладунків. Мене відіслали жити на край світу людей і битися лише тоді, коли мене наймуть, або працювати на різній роботі і топити спогоди в чистому спирті.

— Чому ти вбив іншого ведмедя?

— Лють. У ведмедів існують способи тамувати лють, але я не контролював себе. Тож я вбив його, і мене було справедливо покарано.

— Ти був багатий і шляхетний, — сказала Ліра у захваті. — Точно, як мій батько, Йорику! З ним сталося те саме, коли я народилася. Він убив декого, і вони відібрали все його багатство. Це було задовго до того, як його ув'язнили у Свольбарді. Я нічого не знаю про Свольбард, крім того, що він на далекій-далекій півночі... Там все вкрито кригою? Туди можна дістатися замерзлим морем?

— Не з цього узбережжя. Море іноді замерзає на південь звідси, іноді — ні. Тобі знадобиться човен.

— Чи повітряна куля.

— Так, чи повітряна куля, але тоді тобі буде потрібний певний вітер.

Він продовжував гризти ногу, а Лірі раптом спало на думку щось дике — вона пригадала відьом у нічному небі, але промовчала. Натомість вона запитала Йорика Бернісона про Свольбард і з цікавістю слухала його розповіді про сповзаючі льодовики, про скелі та тороси, де сотнями і навіть більше лежать моржі з білими іклами, про моря, у яких повно тюленів, про нарвалів, які розбивають своїм довгим рогом лід на воді, про величезний похмурий скелястий берег, про стрімчаки заввишки тисячу футів і більше, де літають і живуть жахливі печерні чудовиська, про вугільні та вогняні шахти, в яких ведмеді-ковалі кують величезні листи заліза і роблять з них обладунки...

— Якщо вони забрали твої обладунки, Йорику, де ти взяв ті, що в тебе зараз?

— Я зробив їх сам в Нова Зембла з небесного металу. До того я не був повноцінним.

— Отже, ведмеді можуть робити свої власні душі... — сказала вона. У світі було стільки невідомого... — Хто король Свольбарда? — продовжувала Ліра. — У ведмедів є король?

— Його звати Йофур Рекнісон.

Це ім'я зачепило якусь струну в пам'яті Ліри. Вона чула його раніше, але де? Це говорив не ведмідь і не щиган. Голос, яким це казали, був голосом ученого — виразним, педантичним і ліниво-гордовитим, голосом з Коледжу Джордана. Вона спробувала знову відновити його в пам'яті. О, вона так добре його знала!

Потім вона пригадала: вітальня. Вчені слухали лорда Ізраеля. Професор-пальмеріанознавець говорив щось про Йофура Рекнісона. Він використав слово *ranserbjogne*, яке Ліра не знала, також вона не знала, що Йофур Рекнісон був ведмедем. Але що він сказав? Король Свольбарда був пихатим, і до нього можна було підлеститися. Було ще щось, якби вона пам'ятала, але з того часу стільки відбулось...

— Якщо твій батько в полоні у ведмедів Свольбарда, — сказав Йорик Бернісон, — він не втече. Там немає лісу, щоб зробити човен. З іншого боку, якщо він шляхетний, із ним поводитимуться чемно. Вони дадуть йому будинок і слугу, їжу та паливо.

— Можна перемогти ведмедя, Йорику?

— Ні.

— А обдурити?

Він припинив гризти кістку і поглянув просто на неї. А потім сказав:

— Ти ніколи не переможеш ведмедя в обладунках. Ти бачила мої обладунки, а тепер подивись на мою зброю.

Він відклав м'ясо і простягнув свої лапи долонями догори, щоб вона подивилася. Кожна подушечка на його лапах була вкрита ороговілою шкірою, а кожен пазур був завдовжки з Лірину руку і гострий, як ніж. Він дозволив їй, здивованій, доторкнутися своїми руками до його лапи.

— Одним ударом можна розтрощити череп тюленя, — сказав він. — Чи зламати хребет людини або відірвати

руку чи ногу. А ще я можу кусати. Якби ти не зупинила мене в Трольсанді, я б розтрощив голову тому чоловікові, немов яйце. Отже, годі про силу, тепер про обман. Ти не можеш обдурити ведмедя. Хочеш побачити доказ? Візьми палицю і фехтуй зі мною.

Бажаючи спробувати, Ліра відламала гілку від вкритого снігом куша і обчистила її від непотрібних маленьких гілочок, а потім розсікла нею повітря, немов рапірою. Йорик Бернісон сидів на задніх лапах і чекав, поклавши передні лапи на коліна. Коли вона була готова, то обернулася до нього, але їй не хотілося бити його, тому що він виглядав так мирно. Отже, вона розмахувала гілкою, здавала удаваних ударів, зовсім не збираючись його бити, а він не рухався. Вона ще якийсь час продовжувала, а він ні разу не ворухнувся і на дюйм.

Нарешті вона вирішила вдарити, не дуже, просто доторкнутися палицею до його живота. Умить його лапа витягнулася вперед і відбила гілку.

Здивована, вона спробувала ще раз, результат був такий самий. Ведмідь рухався набагато швидше і впевненіше, ніж вона. Вона намагалася вдарити його по-справжньому, орудуючи палицею, як фехтувальник рапірою, але жодного разу не поцілила. Здавалося, він знав наперед, що вона збиралася зробити: коли вона робила випад, цілячись йому в голову, велика лапа легко відводила палицю в інший бік, а коли вона вдавала, що б'є, він зовсім не рухався.

Ліра почала нервуватися і кинулася в нещадну атаку: вона колола, шмагала, натискала і штовхала — їй не вдалося жодного разу обійти ці лапи. Вони рухалися у всіх напрямках, вчасно, щоб парировати, вчасно, щоб блокувати удари.

Врешті-решт дівчинка зупинилася. Вона була мокра від поту, виснажена і важко дихала, тоді як ведмідь незворушно-

но сидів на місці. Якби в неї був справжній меч з нищівним лезом, звір все одно залишився б неушкодженим.

— Присягаюсь, ти можеш ловити кулі, — сказала дівчинка і викинула палицю. — Як ти це робиш?

— Я не людина, — відповів він. — Ось чому ти ніколи не одуриш ведмедя. Ми бачимо обман і хитрощі так само, як руки і ноги. Ми бачимо таким способом, який люди забули. Але ти це знаєш — ти можеш розуміти читач символів.

— Це не одне й те саме, правда? — здивувалася вона. Зараз Ліра нервувалася через ведмедя більше, ніж тоді, коли він був розлючений.

— Одне й те саме, — відповів він. — Дорослі не можуть його читати, наскільки я зрозумів. Як я відрізняюся від бійців-людей, так ти відрізняєшся від дорослих своєю спроможністю розуміти читач символів.

— Мабуть, так, — сказала вона здивовано і неохоче. — Це означає, що я забуду, як це робити, коли виросту?

— Хто знає? Я ніколи не бачив ні читача символів, ні того, хто міг би його розуміти. Може, ти не така, як інші?

Він знову став на чотири лапи і продовжував гризти м'ясо. Ліра розстебнула свою шубу, але мороз почав її колоти і їй довелося знову старанно закутатися. Цей епізод збентежив її. Вона хотіла запитати алетіометр одразу ж, але було надто холодно і до того ж її покликали, бо треба було вирушати. Вона взяла бляшанки, які зробив Йорик Бернісон. Порожню вона поклала назад до сумки Фардера Корама, а другу з літаючим шпигуном разом із алетіометром заховала у свою сумку на поясі. Дівчинка зраділа, коли вони знову вирушили в дорогу.

Ватажки погодилися з Лі Скоресбі, що на наступній зупинці вони надують його кулю і він шпигуватиме з повітря. Звичайно, Ліра хотіла полетіти з ним, але це було заборо-

нено. Втім, вона їхала з ним на одних санях і закидала його питаннями.

— Пане Скоресбі, як ви полетите у Свольбард?

— Знадобиться дирижабль із газовим двигуном, щось на зразок цепеніна, а також сильний південний вітер. Але, прокляття, я б не насмілюся. Ти коли-небудь його бачила? Найхолодніший, найпокинутіший, найнегостинніший, Богом забутий глухий закут ніколи не існуючої землі.

— Цікаво, Йорик Бернісон хоче повернутися назад...

— Його вб'ють. Він у вигнанні. Лише він ступить на ту землю, його роздеруть на шматки.

— Як ви надуваєте свою кулю, пане Скоресбі?

— Двома способами. Можна здобути водень, наливаючи сірчану кислоту на металеві стружки, а потім зібрати випари і поступово наповнити кулю. Другий спосіб — знайти отвір, який виник через земний газ, що виходить з вогняних шахт. Тут багато газу під землею, а також нафти. Я можу зробити газ із нафти, якщо потрібно, а також з вугілля — газ здобути неважко. Але найшвидший спосіб — використати газ землі. Через добрий отвір можна наповнити кулю за годину.

— Скількох людей вона може підняти?

— Шість, якщо буде потрібно.

— Ви зможете перевезти Йорика в його обладунках?

— Я вже перевозив. Одного разу я врятував його від татар, коли він був в облозі і його морили голодом — це було підчас Тунгуської кампанії. Я прилетів і забрав його. Звучить легко, але, чорт забирай, мені довелось розрахувати вагу старого на око. А потім лишалося сподіватися, що ми здобудемо земний газ з-під криги, яка намерзла від його випаровування. Я бачив, яка там земля, з повітря, і було б краще, якби це був ґрунт. Розумієш, щоб опуститися на землю, мені потрібно випустити газ із кулі, а без

нього я не можу знову злетіти. Принаймні, нам вдалося це зробити — завдяки обладункам і всякому іншому.

— Пане Скоресбі, ви знаєте, татари роблять дірки в головах у людей?

— О, звичайно. Вони роблять це тисячоліттями. Підчас Тунгуської кампанії ми зловили п'ятьох татар, і в трьох з них була дірка в черепі. Деякі з них мали навіть по дві.

— Вони роблять це *один одному*?

— Правильно. Спочатку вони вирізають по колу шкіру на скальпі, щоб зняти шкіряний клапот і оголити кістку. Потім вирізають невелике коло на черепі, дуже обережно, щоб не зачепити мозок, а після цього пришивають скальп назад.

— Я думала, вони роблять це зі своїми ворогами!

— Чорт забирай, ні. Це великий привілей. Вони роблять це для того, щоб з ними могли розмовляти боги.

— Ви коли-небудь чули про дослідника Станіслава Грумана?

— Грумана? Звісно. Я познайомився з одним чоловіком із його команди, коли перелітав через Єнісей позаторік. Тоді він збирався пожити серед татарських племен вгорі за течією. Насправді, я думаю, це *він* зробив дірку в черепі. Це була частина церемонії з ініціації, але чоловік, який мені це розповідав, знав про це не дуже багато.

— Отже... Якби він був почесним татариним, вони б не вбили його?

— Вбили його? Що, він мертвий?

— Так. Я бачила його голову, — гордовито сказала Ліра. — Мій батько її знайшов. Я бачила, як він показував її вченим в Коледжі Джордана в Оксфорді. Вони оскальпували її і таке інше.

— Хто її оскальпував?

— Ну, татари, так думали вчені... Але, може, це й не так.

— Тоді це, мабуть, була голова не Грумана, — сказав Лі Скоресбі. — Твій батько, напевне, хотів збити з пантелику вчених.

— Мабуть, так, — відповіла Ліра задумливо. — Він просив у них гроші.

— І коли вони побачили голову, вони дали йому гроші?

— Так.

— Гарний фокус. Людей шокує вигляд таких речей — їм не подобається дивитися на це зблизька.

— Особливо вченим, — додала Ліра.

— Ну, це ти знаєш краще за мене. Але якщо то була голова Грумана, певен, її оскальпували не татари. Вони скальпують ворогів, а не своїх людей, а він був татариним, тому що прийняв їхню віру.

Поки вони їхали, Ліра прокручувала все це подумки. Довкола було стільки широких стрімких течій, повних різних значень: гобліни та їхня жорстокість, їхній страх перед Пилом, місто на Аврорі, її батько у Свольбарді, її мати... А де була вона? Алетіометр, політ відьом на північ. І бідолашний малий Тоні Макаріос, і літаючий шпигун з годинниковим механізмом, і надприродне фехтування Йорика Бернісона...

Вона заснула. І з кожною годиною вони наближалися до Больвангара.

Вогні Больвангара

Той факт, що цигани не чули і не бачили нічого, пов'язаного з пані Кольтер, бентежив Фардера Корама і Джона Фаа більше, ніж вони показували Лірі, але вони не знали, що дівчинка також непокоїлася. Ліра боялася пані Кольтер і часто про неї думала. І там, де лорд Ізраель тепер був «батько», пані Кольтер ніколи не була «мати». Причиною цього був деймон пані Кольтер — золотава мавпа, який наповнив Пантелеймона пекучою ненавистю і який, відчувала Ліра, проникнув у її таємниці, особливо щодо алетіометра.

І вони, напевно, переслідували її — було б наївно думати, що це не так. У будь-якому разі літаючий шпигун підтвердив це.

Але коли ворог завдав удару, це була не пані Кольтер. Цигани планували зупинитися і дати відпочинок собакам, полагодити кілька саней, а також підготувати зброю для штурму Больвангара. Джон Фаа сподівався, що Лі Скоресбі знайде газ землі і наповнить меншу свою кулю (оскільки, ймовірно, він мав дві) і підніметься у повітря, щоб розвідати, що відбувається на землі. Однак аеронавт залежав від погодних умов так само, як і моряк, і він сказав, що буде туман. Справді, коли вони зупинилися, спустилася густа завіса туману. Лі Скоресбі знав, що нічого не побачить з неба, отже, він зайняв себе тим, що перевіряв спорядження, хоч воно й було в бездоганному стані. А потім, без жодного попередження, із темряви полилася злива стріл.

Три цигани впали одразу ж і вмерли так тихо, що ніхто нічого не почув. Лише коли вони почали незграбно пада-

ти на собачі упряжки і застигати на снігу, чоловіки, які були поблизу, схаменулися. Деякі поглянули у небо, злиновані швидкими незрозумілими звуками ударів, що падали з усіх боків, коли стріли влучали в дерево чи в замерзлу тканину.

Першим отямився Джон Фаа, він почав вигукувати накази з центру їхньої колони. Змерзлі люди кинулися їх виконувати в той час, як стріли продовжували сипати дощем, прямими цівками дощу зі смертоносними наконечниками.

Ліра була на відкритому місці, і стріли летіли в неї над головою. Пантелеймон почув їх раніше, обернувся на барса і збив її з ніг, зробивши не такою доступною ціллю. Струшуючи сніг з очей, вона перевернулася, щоб краще бачити. Ще не досить густа темрява була переповнена шумом збентеження. Вона чула могутній рик, брязкіт і скрип обладунків Йорика Бернісона, який біг у повному вбранні по саях просто в туман, після чого звідти почулися крики, ричання, хрускіт, могутні руйнівні удари, вигуки жаху і ревіння жорстокого гніву, який нищив їх.

Але кого — їх? Ліра не бачила постатей ворогів. Цигани збилися до купи, намагаючись захищати сани, але це (навіть Ліра помітила) робило їх ще доступнішими мішенями. В рукавицях нелегко було стріляти з рушниць — дівчинка чула лише чотири чи п'ять пострілів крізь безкінечний свист дощу стріл. Дедалі більше і більше чоловіків падали щохвилини.

«О Джон Фаа! — думала вона з болем. — Ти не передбачив цього, і я тобі не допомогла!»

Але вона думала це лише мить, тому що одразу ж почулося ричання Пантелеймона, і щось — інший деймон — налетів на нього і збив його з ніг, від чого в самої Ліри перехопило подих. А потім чиїсь руки потягли її, підняли, хтось заткнув їй рот смердючою рукавицею і перекинув

в інші руки, які знову притиснули її до землі — від цього дівчинка відчула запаморочення, задуху і біль одночасно. Спочатку її руки завели за спину і стягнули так, що плечі захрустіли, а потім хтось зв'язав їх і натягнув на голову каптура, щоб заглушити її крики, тому що вона справді голосно кликала:

— Йорику! Йорику Бернісон! Допоможи мені!

Але чи він чув? Вона не знала. Її шпурляли навсібіч, потім кинули на якусь жорстку поверхню, яка нахилилася і почала підстрибувати, як сани. До неї долітали дикі, жахливі звуки. Мабуть, вона чула ревіння Йорика Бернісона, але вже з великої відстані. Її зі зв'язаними руками і заткнутим ротом продовжувало трясти і підкидати на вибоїнах, тоді як вона ридала від люті і страху. Навколо неї розмовляли незнайомі голоси.

— Пане! — видихнула вона.

— Я тут, тихо, я допоможу тобі дихати. Заспокойся...

Своїми мишачими лапками він потяг за каптур, трохи звільнив її рот, і вона ковтнула морозяного повітря.

— Хто вони? — прошепотіла вона.

— Схожі на татар. Мені здається, вони влучили в Джона Фаа.

— Ні...

— Я бачив, як він упав. Але він мусив готуватися до подібного нападу. Ми це знаємо.

— Ми повинні були допомогти йому! Треба було запитати алетіометр!

— Тихо. Удавай непритомну.

Було чути, як свистів батіг і як бігли, завиваючи, собаки. З того, як її било і підкидало, Ліра могла сказати, з якою швидкістю вони їхали. Вона ледве чула звуки битви — все, що вона розібрала, було декілька пострілів, майже нечутних через велику відстань. Їй залишалося слухати рипіння і м'який звук собачих лап.

— Вони віддадуть нас гоблінам, — прошепотіла вона. Вона пригадала слово «роз'єднаний». Жах наповнив її тіло Ліри, і Пантелеймон ближче притиснувся до неї.

— Я буду битися, — сказав він.

— І я. Я вб'ю їх.

— І Йорик також, коли він все з'ясує. Він розірве їх на шматки.

— Ми далеко від Больвангара?

Він не знав точно, але вони думали, що менше ніж за день їзди. Вони їхали так довго, що її тіло оніміло, а потім рух сповільнився і хтось грубо стягнув її каптур.

Вона поглянула на широке азіатське обличчя, обрамлене каптуром з хутра росомахи і слабко освітлене лампою. Його чорні очі блиснули задоволенням, особливо коли Пантелеймон висковзнув з Ліриної куртки і з шипінням показав свої зуби горностая. Деймон чоловіка — велика сильна росомаха — заричала у відповідь, але Пантелеймон не відступив.

Чоловік посадив Ліру так, що вона спиралася на сани. Вона не могла всидіти, тому що її руки все ще були зв'язані за спиною, отже, він звільнив її руки, але натомість зв'язав ноги.

Крізь падаючий сніг та густий туман вона побачила, який могутній цей чоловік і той, що правив санями, як чудово вони тримаються на санях і наскільки відчують себе тут вдома, на відміну від циган.

Чоловік заговорив, але, звичайно, вона нічого не зрозуміла. Він спробував іншу мову, але даремно. Нарешті він заговорив англійською.

— Твоє ім'я?

Пантелеймон, застерігаючи, наїжачився, і вона одразу зрозуміла, що він мав на увазі. Отже, ці чоловіки не знали, хто вона! Те, що вони викрали її, не було пов'язано з пані Кольтер. Мабуть, вони не були на службі у гоблінів.

- Лізі Брукс, — сказала вона.
- Лізі Брукс, — повторив він за нею. — Ми відвеземо тебе в гарне місце. До чудових людей.
- Хто ви?
- Народ самоїдів. Мисливці.
- Куди ви мене везете?
- Гарне місце. Гарні люди. У вас є *panserbjorn*?
- Для захисту.
- Недобре! Ха-ха, ведмідь — недобре! Але ж ти в нас! Він голосно засміявся. Ліра стрималася і промовчала.
- Хто ті люди? — запитав чоловік, указуючи назад.
- Торговці.
- Торговці... Чим вони торгують?
- Хутро, спирт, — відповіла вона, — листя для куріння.
- Вони продають листя для куріння, купують хутро?
- Так.

Він сказав щось своєму товаришеві, який коротко відповів йому. Сани продовжували рухатися вперед, і Ліра сіла зручніше, щоб бачити, куди вони ідуть. Але падав сильний сніг, небо було темним, і невдовзі вона так змерзла, що вже не могла вдивлятися в дорогу. Вони з Пантелеймоном відчували думки одне одного і намагалися заспокоїтися, але невже Джон Фаа мертвий... І що сталося з Фардером Корамом? І чи вдалося Йорику перемогти інших самоїдів? І чи пощастить їм знайти її?

Уперше їй стало себе трохи жаль.

Через деякий час чоловік поторсав її за плече і дав пожувати шматок в'яленої оленятини. Він був тухлий і твердий, але вона дуже хотіла їсти, а це все ж таки була їжа. Поївши, вона відчула себе краще. Вона повільно засунула руку собі під одяг і впевнилася, що алетіометр на місці, а потім обережно витягла коробку з літаючим шпигуном і засунула її до свого хутряного чобота. Пантелеймон за-

ліз у нього мишею і сховав бляшанку в Лірину панчошу з оленячої шкіри.

Зробивши це, вона заплющила очі. Страх виснажив її, і невдовзі вона неспокійно заснула.

Вона прокинулася, коли рух саней змінився. Він раптово став м'якшим, і коли вона розплющила очі, то побачила, що вони їхали повз вогні, які сяяли угорі, такі яскраві, що їй довелося глибше натягнути каптур, щоб вони не сліпили її. Ліра страшенно замерзла і зацімліла, але випросталась, щоб побачити, що сани швидко рухаються між рядів високих стовпів, на яких світять анібаричні лампи. Поки Ліра намагалася зрозуміти, де вона, вони проїхали крізь відчинені металеві ворота в кінці вулиці з ліхтарями і опинилися на відкритому місці, схожому на порожній ринок чи спортивний майданчик. Воно було абсолютно пласке, гладке і біле, близько сотні ярдів у діаметрі. Навколо цього місця стояла висока металева огорожа.

Сани зупинилися в дальньому кінці цієї арени. Подорожні опинилися перед низькою будівлею чи кількома будівлями, на яких лежав товстий шар снігу. Ліра була не впевнена, але в неї склалося враження, що будівлі з'єднані між собою тунелями, які вгадувалися під снігом. З одного боку вона побачила металеву щоглу, яка мала знайомий вигляд, але вона не могла сказати, що це їй нагадувало.

Вона не встигла більше нічого роздивитися, тому що чоловік на санях розрізав мотузку, яка зв'язувала ноги, і грубо поставив її на землю, в той час як погонич гримав на собак, намагаючись змусити їх стояти не рухаючись. Двері будівлі відчинилися за декілька ярдів, і звідти хтось висунув анібаричну лампу, покрутивши нею, наче прожектором.

Чоловік, що полонив Ліру, штовхнув її уперед, немов трофей, і щось сказав. Людина у підбитій куртці з вутіль-

ного шовку відповіла тією самою мовою, і Ліра роздивилася його: він не був самоїдом чи татариним. Він міг бути вченим з Джордана. Він подивився на неї, а особливо **на** Пантелеймона.

Самоїд знову заговорив, і людина з Больвангара запитала Ліру:

— Ти говориш англійською?

— Так, — відповіла вона.

— Твій демон завжди має таку форму?

Питання, якого можна було очікувати найменше! Ліра лише рот відкрила. Але Пантелеймон сам відповів, ставши соколом і кинувшись з її плеча на демона людини — великого байбака, який підстрибнув і впав на землю, коли Пантелеймон зробив коло над його головою на стрімких крилах.

— Зрозуміло, — сказав чоловік задоволено, коли Пантелеймон повернувся до Ліри на плече.

Самоїди очікувально дивилися, і чоловік з Больвангара кивнув, зняв рукавицю і поліз до кишені. Він вийняв звідти гаманець, обмотаний мотузкою, і відрахував дюжину важких монет у руку мисливця.

Два чоловіки перевірили гроші й обережно сховали їх — кожен взяв половину. Навіть не озирнувшись, вони сіли в сани, погонич вдарив батою і закричав на собак. Вони поїхали назад крізь широкий білий майданчик, **на** вулицю, заповнену ліхтарями, набрали швидкості і зникли в темряві.

Чоловік знову відчинив двері.

— Заходь швидше, — сказав він. — Тут тепло і затишно. Не стій на морозі. Як тебе звати?

Він був англійцем, тому що говорив без акценту, Ліра могла б присягтися. Він справляв таке враження, як ті люди, яких вона зустрічала у пані Кольтер, — розумний, освічений та поважний.

— Лізі Брукс, — сказала вона.

— Заходь, Лізі. Ми подбаємо тут про тебе, не хвилюйся.

Йому було холодніше, ніж їй, хоч вона була надворі набагато довше. Він знову хотів опинитися в теплі. Ліра вирішила удавати з себе неквапливу дурнувату дівчинку і перечепилася через високий поріг, коли вони заходили всередину.

Там було двоє дверей з широким проміжком між ними, отже, тепле повітря майже не виходило з приміщення. Коли вони пройшли через внутрішні двері, Ліра відчула майже нестерпну задуху. Їй довелось розстібнути хутрянну куртку та скинути каптур.

Вони опинилися в кімнаті, яка була близько восьми квадратних футів з коридорами праворуч і ліворуч та з чимось схожим на кабінет, який можна побачити у лікарні. Все яскраво освітлене, всі поверхні білі або з іржостійкої сталі і також сяяли. В повітрі пахло їжею, знайомою їжею — беконом та кавою, і чувся невловний слабкий лікарняно-медичний запах. Звідусюди йшов легкий дзвінкий звук, майже нечутний, але такий, до якого треба або звикнути, або збожеволіти від нього. Пантелеймон-щиглик прошепотів їй на вухо:

— Удавай із себе дурну. Будь справді незграбною та загальмованою.

Дорослі дивилися на неї згори вниз — чоловік, який її привів, другий чоловік в білому халаті і жінка в уніформі медичної сестри.

— Англійка, — сказав перший чоловік. — Мабуть, торговці.

— Звичайні мисливці? Звичайна історія?

— Те саме плем'я, наскільки я пам'ятаю. Сестро Кларо, будь ласка, візьміть малу і подивіться її, добре?

— Звичайно, лікарю. Ходімо зі мною, моя люба, — сказала сестра, і Ліра слухняно пішла за нею.

Вони пройшли вздовж короткого коридору з дверима праворуч і їдальнею ліворуч, звідки долинав стукіт ножів і виделок, голоси і знову запахи їдальні. Сестра була приблизно такого самого віку, що й пані Кольтер, думала Ліра, здавалася жвавою, розумною, але невиразною — вона могла зашити рану, поміняти пов'язку, але ніколи не змогла б розказати історію. Її деймон (і Ліра відчула дивний холодок, коли помітила це) був маленьким білим собакою, який дріботів поряд з нею (минув ще час, але вона не зрозуміла, чому це змушувало її відчувати якийсь холод).

— Як тебе звати, любя? — запитала сестра, відчиняючи важкі двері.

— Лізі.

— Просто Лізі?

— Лізі Брукс.

— Скільки тобі років?

— Одинадцять.

Лірі говорили, що вона була малою як на свій вік, що б це не означало. Це ніколи не впливало на її почуття самоповаги, але зараз вона вирішила використати цей факт, щоб показати Лізі сором'язливою, боязкою та пришепелуватою, і вона трохи зіщулилася, коли вони зайшли до кімнати.

Вона очікувала питання про те, звідки вона і як тут опинилася, тому підготувала відповіді, але сестра була позбавлена не лише уяви, але й цікавості. Больвангар був далеко від Лондона, а діти, мабуть, постійно потрапляли сюди, що було зрозуміло з того, що сестра Клара зовсім не виглядала здивованою. Її доглянутий охайний деймон, який біг поряд маленькими кроками, був так само жвавий і невиразний, як і вона.

У кімнаті, до якої вони зайшли, були кушетка, стіл, два стільці, шафа для документів, шафа з ліками та бинтами і ванна. Щойно вони зайшли, сестра зняла з Ліри її куртку і кинула її на сяючу підлогу.

— Знімай решту одягу, люба, — сказала вона. — Ми швиденько оглянемо тебе, щоб впевнитися, що ти гарненька й здоровенька, без відморожень та нежитю, а потім знайдемо тобі красиве чисте вбрання. Ми також відправимо тебе в душ, — додала вона, тому що Ліра вже не міняла одягу і не вмивалася досить тривалий час і в теплі без жодного протягу це ставало дедалі більш відчутним.

Пантелеймон, протестуючи, замахав крилами, але Ліра заспокоїла його, кинувши сердитий погляд. Він усівся на кушетці, а Ліра зняла свій одяг, відчуваючи обурення й сором, але вона не втрачала здорового глузду, приховала це і продовжувала вдавати з себе дурнувату й слухняну дитину.

— І сумку на поясі, Лізі, — сказала сестра і сама відстібнула її впевненим рухом. Вона хотіла кинути її на підлогу, де вже лежала купа Ліринога одягу, але зупинилася, відчувши твердий край алетіометра.

— Що це? — запитала вона і розстібнула пояс.

— Просто іграшка, — відповіла Ліра. — Вона моя.

— Так, ми не станемо забирати її у тебе, люба, — запевнила сестра Клара, розгортаючи чорний оксамит. — Яка вона гарна, схожа на компас. Іди в душ, — продовжувала вона, відкладаючи алетіометр, і відгорнула завіску з вугільного шовку в кутку кімнати.

Ліра неохоче занурилася в теплу воду і почала намилювати себе, а Пантелеймон усівся на карнизі, який тримав завісу. Вони обоє усвідомлювали, що він не повинен бути надто жвавим, тому що деймони тупих людей також були дурнуватими. Коли дівчинка помилася і витерлася, сестра зміряла її температуру, оглянула очі, вуха і горло, потім зміряла її зріст і поставила на ваги перед тим, як занотувати всі виміри в картку. Потім вона дала Лірі піжаму і халат. Вони були чисті і доброякісні, як куртка

Тоні Макаріуса, але знову відчувалося, що хтось вже носив це вбрання. Ліра почувалася дуже незручно.

- Це не моє, — сказала вона.
- Ні, мила. Твій одяг треба добре випрати.
- Мені повернуть його назад?
- Сподіваюся. Звичайно, так.
- Що це за місце?
- Воно називається Експериментальна станція.

Це була не відповідь, але там, де Ліра помітила б це і вимагала б більше інформації, Лізі навряд чи це зробила б. Отже, не говорячи більше жодного слова, вона одяглась.

— Я хочу взяти свою іграшку, — сказала вона вперто, коли одяглась.

— Візьми її, люба, — погодилася сестра. — Ти не хочеш мати замість неї плюшевого ведмедя? Чи красиву ляльку?

Вона відчинила шухляду, у якій лежали декілька м'яких іграшок, немов мерці. Ліра змусила себе зупинитися і вдавати, що роздумує про щось, а потім витягла ганчір'яну ляльку з великими порожніми очима. В неї ніколи не було ляльок, але вона знала, що робити, і розсіяно притиснула її до грудей.

— А щодо моєї сумки? — сказала вона. — Я хочу тримати там мої іграшки.

— Тоді бери, люба, — сказала сестра Клара, яка заповнювала якийсь формуляр на рожевому папері.

Ліра підмикнула на собі чужу піжаму і одягла на пояс свою сумку з водонепроникної тканини.

— А моя куртка і чоботи? — знову запитала вона. — І мої рукавиці та інше?

— Ми виперемо їх, — відповіла машинально сестра.

Почувся телефонний дзвінок, і поки сестра відповідала на нього, Ліра швидко нахилилася, дістала бляшанку,

у якій був літаючий шпигун, і засунула її в сумку поряд з алетіометром.

— Ходімо, Лізі, — сказала сестра, кладучи слухавку. — Ми підемо і знайдемо тобі щось поїсти. Мені здається, ти голодна.

Вона пішла слідом за сестрою Кларою до їдальні, де дюжина столів була вкрита крихтами й плямами від розлитих напоїв. Брудні тарілки та виделки з ножами були звалені в купу на столику з коліщатами. Там не було вікон, отже, щоб надати відчуття світла і простору, на одній стіні була величезна фотограма, де був зображений тропічний пляж з яскравим блакитним небом, білим піском та кокосовими пальмами.

Чоловік, який провів її всередину, дав їй тацю з віконечка.

— їж, — сказав він.

Зовсім не збираючись вмирати з голоду, Ліра із задоволенням з'їла тушковане м'ясо та картопляне пюре. Потім їй дали консервовані персики і морозиво. Поки вона їла, чоловік і сестра тихо розмовляли за іншим столиком, і коли дівчинка закінчила, сестра принесла їй склянку теплого молока і віднесла тацю.

Чоловік підійшов до неї і сів навпроти. Його деймон, байбак, не був таким неуважним та байдужим, як собака сестри, тому він ввічливо сидів у нього на плечі і слухав.

— Добре, Лізі, — почав він. — Ти наїлася?

— Так, дякую.

— Скажи мені, будь ласка, звідки ти? Можеш сказати?

— З Лондона, — відповіла вона.

— І що ти робиш так далеко на півночі?

— Я приїхала з батьком, — пробурмотіла вона. Вона опустила очі додолу, намагаючись не зустрічатися поглядом із байбаком і вдати, ніби зараз заплаче.

— З батьком? Зрозуміло. І що він робить у цій частині світу?

— Торгує. Ми привезли листя для куріння з Нової Данії і купували тут хутро.

— Твій батько був один?

— Ні. Ми були також з моїми дядьками та іншими чоловіками, — неясно відповіла вона, тому що вона не знала, що йому розповіли самоїди-мисливці.

— Чому він узяв тебе в таку подорож, Лізі?

— Тому що два роки тому він брав мого брата і сказав, що наступного разу візьме мене, але не взяв. Отож я дуже просила його, і він погодився.

— І скільки тобі років?

— Одинадцять.

— Добре, добре. Лізі, ти щаслива маленька дівчинка. Мисливці, що знайшли тебе, привезли тебе в найкраще місце на світі.

— Вони не знаходили мене, — сказала вона із сумнівом. — Була бійка. Їх було багато, і в них були стріли...

— О, я так не думаю. Мені здається, ти відійшла від свого батька та інших і заблукала. Ті мисливці знайшли тебе саму і привезли просто сюди. Ось що трапилося, Лізі.

— Я бачила бійку, — наполягала вона. — Вони стріляли стрілами і потім... Я хочу до батька, — сказала вона голосніше і відчула, що починає плакати.

— Добре, ти будеш тут у безпеці, доки він прийде, — відповів лікар.

— Але я бачила, як вони стріляли стрілами!

— Тобі лише здалося, що ти бачила. Таке трапляється на такому морозі, Лізі. Ти заснула, і тобі наснився поганий сон, ти не пам'ятаєш, що було насправді, а чого не було. Бійки не було, не турбуйся. Твій батько живий-здоровий і шукатиме тебе. Він приїде сюди, тому що це єдине по-

селення на сотні миль навкруги, розумієш? І як він зрадіє, коли знайде тебе тут у безпеці! Зараз сестра Клара відведе тебе до гуртожитку, де ти познайомишся з іншими хлопчиками і дівчатками, які заблукали, як і ти, в цих диких місцях. Іди. Ми ще трохи поговоримо вранці.

Ліра підвелася, тримаючи в руках свою ляльку, і Пантелеймон сів їй на плече, коли сестра відчинила двері і вивела їх.

Ще декілька коридорів Ліра відчувала себе такою втомленою, що постійно позіхала і ледве пересувала ноги в хутряних капцях, які їй тут видали. Пантелеймон куняв, і йому довелося стати мишею і сховатися в кишені її халата. Ліра побачила ряди ліжок, дитячі обличчя, подушку і потім заснула.

Хтось термосив її. Перше, що вона зробила, це схопила себе за пояс — обидві бляшанки були на місці, в безпеці. Вона спробувала розплющити очі, але, Боже, як це важко було зробити — вона ще ніколи не відчувала себе такою сонною.

— Прокидайся! Прокидайся!

Це шепотіло більше голосів, ніж один. З неймовірним зусиллям, ніби вона котила брилу на гору, Ліра змусила себе прокинутися.

У тьмяному світлі малопотужної анібаричної лампочки вона побачила трьох інших дівчаток, які з'юрмилися навколо неї. Ліра погано бачила, тому що не могла сфокусувати погляд, але вони здалися їй приблизно її віку і розмовляли англійською.

— Вона прокинулася.

— Вони дали їй снодійні пігулки. Мабуть...

— Як тебе звати?

— Лізі, — пробурмотіла Ліра.

— Багато нових дітей прибуло? — питала одна з дівчаток.

— Хтозна. Лише я.

— Тоді звідки вони тебе привезли?

Ліра намагалася сісти. Вона не пам'ятала, як приймала снодійне, але, мабуть, щось було в напої, який вона пила, її голова, здавалося, була набита ватою, і тупий біль пульсував у скронях.

— Де знаходиться це місце?

— Бог знає де. Вони нам не кажуть.

— Зазвичай вони привозять декілька дітей, а не одного...

— Що вони роблять? — спробувала запитати Ліра, намагаючись зосередити свій одурманений розум, Пантелеймон разом із нею прагнув повної ясності.

— Ми не знаємо, — відповіла дівчинка, яка говорила більше за всіх. Вона була високою, рудоволосою, з різкими нервовими рухами і мала сильний лондонський акцент. — Вони виміряють всі наші показники і роблять різні досліді...

— Вони досліджують Пил, — сказала інша дівчинка — доброзичлива, повненька й темноволоса.

— *Ти* не знаєш, — сказала перша дівчинка.

— Вони роблять саме це, — втрутилася третя — на вигляд дуже слухняна, вона тулилася до свого деймона — кролика. — Я чула, про що вони розмовляють.

— Ще вони забирають нас один по одному, і це все, що ми знаємо. Ніхто не повертається, — сказала рудоволоса.

— Тут є хлопець, — мовила повненька, — він впевнений...

— Не кажи їй! — вигукнула рудоволоса. — Не зараз.

— Тут є також і хлопці? — запитала Ліра.

— Так. Нас тут багато. Близько тридцяти, мені здається.

— Більше, — не погодилася повненька дівчинка. — Близько сорока.

— Якби вони нас не забирали, — зазначила рудоволоса. — Вони завжди привозять цілу юрбу дітей, і нас тоді багато, а потім по одному зникають всі.

— Вони — гобліни, — сказала повненька дівчинка. — *Ти* знаєш гоблінів? Ми всі їх боялися, поки нас не схопили...

Ліра поступово приходила до тями. Демони інших дівчаток, окрім кролика, стояли біля дверей і стежили, щоб нікого не було поряд, і розмовляли лише пошепки. Ліра спитала їх імена. Рудоволосу звали Енні, темну повненьку — Белла, тоненьку — Марта. Вони не знали імен хлопчиків, тому що дівчаток та хлопчиків більшість часу тримали окремо. Вони ні з ким не поводитися погано.

— Тут добре, — розповідала Белла, — тут нічого не треба робити, вони лише проводять якісь досліди з нами, змушують робити вправи, а потім вимірюють нас — температуру і все таке інше. Це лише дуже нудно.

— Окрім тих часів, коли приїздить пані Кольтер, — додала Енні.

Ліра ледве втрималася, щоб не закричати, і Пантелеймон так різко затріпотів своїми крилами, що це помітили інші дівчата.

— Він нервується, — сказала Ліра, заспокоюючи його. — Мабуть, вони дали нам снодійні таблетки, як ви сказали, тому ми такі сонні. Хто така пані Кольтер?

— Саме вона заманила нас сюди, більшість із нас, — сказала Марта. — Вони всі розмовляють про неї — інші діти. Коли вона приїздить, зникає кілька дітей.

— Вона любить спостерігати за дітьми, коли нас забирають, вона любить дивитися, що з нами роблять. Той хлопчик — Саймон — він впевнений, що нас убивають, а пані Кольтер дивиться.

— Вони *вбивають* нас? — запитала Ліра, здригнувшись.

— Мабуть. Тому що ніхто не повертається.

— Вони також цікавляться деймонами, — сказала Белла. — Зважують їх і вимірюють і таке інше...

— Вони *торкаються* ваших *деймонів*'?

— Ні! Господи! Вони ставлять ваги, а твій деймон повинен залізти на них і змінитися, вони роблять записи і малюнки. А потім тебе ведуть в той кабінет і вимірюють Пил, весь час, вони постійно вимірюють Пил.

— Який пил? — запитала Ліра.

— Хтозна, — відповіла Енні. — Щось із космосу. Незвичайний пил. Якщо в тебе немає Пилу, це добре. Але у всіх, зрештою, з'являється Пил.

— Знаєте, що сказав Саймон? — запитала Белла. — Він говорить, що татари роблять дірки у своїх черепах, щоб туди потрапляв Пил.

— Та звідки він знає? — сказала Енні презирливо. — Я запитаю пані Кольтер про це, коли вона приїде.

— Ти не посмієш! — відповіла запально Марта.

— Посмію.

— Коли вона приїздить? — запитала Ліра.

— Післязавтра, — відповіла Енні.

У Ліри пробіг мороз по хребту від жаху, і Пантелеймон щільно притиснувся до неї. В неї був лише один день, щоб знайти Роджера і з'ясувати все, що можливо, про це місце, а потім втекти чи врятуватися. А якщо всіх циган вбили, хто допоможе дітям залишитися живими в цій дикій крижаній пустелі?

Дівчата продовжували розмовляти, але Ліра і Пантелеймон вмостилися на ліжку і обнялися, намагаючись підбадьорити одне одного, тому що знали, що повсюди, на тисячу миль навкруги, не існує нічого, крім жаху.

Клітки для деймонів

Ліра була не з тих, хто засмучується, вона була життєрадісною і практичною дитиною, але водночас не мала багатої уяви. Жодна людина, обдарована уявою, ніколи б не подумала серйозно, що можна пройти весь цей шлях і врятувати Роджера. А якби дитина з уявою і подумала про це, то відразу б знайшла багато причин, з яких це було неможливо. Бути досвідченим брехуном не означає мати розвинену уяву. Багато чудових брехунів зовсім не мають її — це і надає їхній брехні такої наївної впевненості.

Отже, тепер вона була в руках Облаткового братства, але Ліра не переймалась тим, що могло статися з циганами. Зони всі були добрими бійцями, і хоч Пантелеймон сказав, що бачив, як влучили в Джона Фаа, то міг помилитися, а якщо він не помилився, Джон Фаа міг бути не дуже серйозно пораненим. Їй просто не пощастило, що вона потрапила до рук самоїдів, але незабаром прийдуть цигани і врятують її, а якщо їм це не вдасться, ніщо не зупинить Йорика Бернісона — він забере її. А потім вони полетять у Свольбард на кулі Лі Скоресбі і звільнять лорда Ізраеля. Їй здавалося, що це дуже просто.

Тож наступного ранку, коли вона прокинулася в гуртожитку, її все цікавило, і вона була готова впоратися з усім, що готував їй день. Їй страшенно хотілося побачити Роджера, особливо побачити його першою, до того, як він помітить її.

Їй не довелося чекати довго. Дітей в їхніх роздільних гуртожитках сестри, які наглядали за ними, будили о пів

на восьму. Вони вмивалися, вдягалися і йшли всі разом в їдальню на сніданок.

І там був Роджер.

Він сидів з п'ятьма іншими хлопчиками за столом одразу біля дверей. Черга до роздавального віконця йшла саме за ними, і вона вдала, ніби впустила носовик поряд із стільцем Роджера, і нахилилася — таким чином Пантелеймон встиг заговорити до деймона Роджера — Сальцилії.

Він мав вигляд зяблика і так радісно затріпотів крилами, що Пантелеймону довелося стати котом і накинутися на нього, змусивши замовкнути. Такі раптові бійки і сутички часто траплялися між деймонами дітей, тому на них ніхто не звернув уваги, однак Роджер одразу зблід. Ліра ніколи не бачила, щоб людина була такою блідою. Він поглянув угору і зустрівся з її пихатим поглядом, рум'янець знову залив його обличчя через те, що він до краю наповнився надією, захопленням і радістю. Лише Пантелеймон, який міцно тримав Сальцилію, зміг втримати Роджера від того, щоб не закричати, підскочити і привітатися зі своєю подругою з Джордана.

Ліра з презирством, яке тільки могла зобразити, відвела погляд і подивилася на своїх нових подруг, залишаючи Пантелеймона все пояснювати. Чотири дівчинки взяли свої таці з кукурудзяними пластівцями й тостами і сіли разом, миттєво створивши компанію, яка більше нікого не приймала до себе, щоб мати можливість поплескати язиком.

Не можна тримати велику групу дітей в одному місці довгий час і не давати їм ніякої роботи, тому Больвангар у певному сенсі мав устрій, схожий на шкільний — з різними видами діяльності за розкладом, такими, як гімнастика та мистецтво. Хлопчики й дівчатка більшість часу були розрізнені, окрім перерв і часу прийому їжі. Отже, лише після півторагодинного заняття шиттям, яке проводила одна із сестер, у Ліри була нагода поговорити з Род-

жером. Але все мало виглядати природно — це була проблема. Всі діти були приблизно одного віку, і саме такого, коли хлопчики розмовляють з хлопчиками, а дівчатка з дівчатками, і кожен із них впевнений у тому, що треба ігнорувати протилежну стать.

Ще один шанс з'явився у неї в їдальні, куди діти прийшли по свої напої та печиво. Ліра послала Пантелеймона-муху поговорити з Сальцилією на сусідній стіні в той час, як Ліра і Роджер тихо сиділи кожен зі своєю компанією. Було важко розмовляти через те, що увага твого деймона була спрямована на щось інше. Отже, Ліра намагалася виглядати похмурою і незадоволеною, п'ючи своє молоко з іншими дівчатами. Здебільшого її думки були зосереджені на тихомудзижчанні голосів деймонів, тому вона майже не чула, про що розмовляли дівчата, але раптом вона почула ім'я від дівчинки з яскравим білявим волоссям, і це змусило її підвестися.

Це було ім'я Тоні Макаріос. Коли увага Ліри перескочила на нього, Пантелеймону довелося сповільнити розмову пошепки з деймоном Роджера. Обидва хлопчики також слухали, що розповідала дівчинка.

— Ні, я знаю, чому вони його забрали, — сказала вона, коли навколо неї згромадилися голови. — Через те, що його деймон не змінювався. Вони думали, що він старший, ніж виглядає, і вже був підлітком. Дійсно, його деймон рідко змінювався, тому що Тоні сам ніколи ні про що багато не думав. Я бачила, як він набував іншого вигляду. Його звали Щуроловка...

— Чому вони так цікавляться деймонами? — запитала Ліра.

— Ніхто не знає, — відповіла білява дівчинка.

— Я знаю, — втрутився хлопець, який також слухав розмову. — Вони вбивають твого деймона і дивляться, чи Помреш і ти.

— Добре, чому ж тоді вони роблять це знову і знову з різними дітьми? — спитав хтось. — їм би вистачило лише одного разу, чи не так?

— Я *знаю*, що вони роблять, — сказала перша дівчинка.

Всі уважно подивилися на неї. Але через те, що діти не хотіли, аби персонал знав, про що вони розмовляють, вони навчилися набувати дивакуватого — напівбезтурботного, байдужого вигляду, поки слухали щось із надзвичайною цікавістю.

— Звідки? — запитав хтось.

— Я була поряд з ним, коли вони по нього прийшли. Ми були в кімнаті для білизни, — відповіла вона.

Дівчинка густо почервоніла. Якщо вона очікувала образ та їдких зауважень, то їх не було. Всі діти принішкли, і ніхто навіть не посміхнувся.

Дівчинка продовжувала:

— Ми сиділи тихо, а потім зайшла сестра — та, в якій м'який голос. І вона сказала: «Ходімо, Тоні, я знаю, що ти тут, ходімо, ми тобі нічого не зробимо...» А він сказав: «Що зі мною буде?» Вона відповіла: «Ми приспимо тебе, а потім зробимо невелику операцію, тоді ти прокинешся живий-здоровий». Але Тоні не повірив їй. Він сказав...

— Дірки! — вимовив хтось. — Вони роблять дірки в головах, як татари! Точно!

— Закрий рота! Що сказала сестра? — вставив ще хтось. Але цього разу дюжина чи навіть більше дітей скупчилися навколо столу дівчинки разом зі своїми деймонами, які так само бажали знати, що відбувається, всі були напружені, і очі у всіх були широко розкриті.

Білява дівчинка продовжувала:

— Тоні хотів знати, що вони збираються зробити з Щуроловкою, розумієте? Сестра відповіла: «її ми також приспимо, так само, як і тебе». А Тоні спитав: «Ви вб'єте її, чи не так? Я знаю, що ви так і зробите. Ми всі знаємо, що

відбувається». А сестра сказала: «Ні, звісно, ні. Це лише маленька операція. Невеличкий надріз. Це навіть не боляче, але про всяк випадок ми тебе приспимо».

Усі в кімнаті мовчали. Сестра, яка наглядала за ними, вийшла на хвилинку, а роздавальне вікно було зачинене, отже, їх ніхто не чув.

— Який надріз? — тихо запитав хлопчик наляканим голосом.

— Вона лише сказала, що це зробить його дорослішим. І що кожен мусить зробити це, тому деймони дорослих не змінюють форму, на відміну від наших. Отже, вони повинні зробити надріз, щоб деймон залишився в якомусь одному вигляді, ось так і стають дорослими.

— Але...

— Це означає...

— Що, всі дорослі роблять цей надріз?

— А щодо...

Раптом всі голоси змовкли, ніби дітям заціпило, всі обернулися до дверей. Там стояла сестра Клара — м'яка, спокійна і нудна, а поряд із нею — чоловік у білому халаті, якого Ліра ще не бачила.

— Бріджит Макджин, — сказав він.

Білява дівчинка встала, тремтячи. Її деймон-білка придулилася їй до грудей.

— Так, сер? — відповіла вона ледь чутним голосом.

— Допивай свій напій і йди з сестрою Кларою, — продовжував він. — Решта йдіть на свої заняття.

Слухняно діти поскладали свої таці на візочок з іржостійкої сталі і тихенько почали виходити. Ніхто не дивився на Бріджит Макджин, окрім Ліри, яка бачила, що обличчя дівчинки тремтіло від страху.

, * Решта ранку пройшла на заняттях. На станції був невеличкий спортивний зал, тому що було незручно робити Вправи на вулиці під час довгої полярної ночі. Кожна гру-

па дітей займалася тут по черзі під наглядом сестри. Вони повинні були розбитися на команди і кидати м'яч по колу, і спочатку Ліра, яка ніколи в житті не грала в подібні ігри, розгубилася, не розуміючи, що треба робити. Але вона була спритна і спортивна, а до того ж природжений лідер, тому швидко гра їй сподобалася. Вигуки дітей, лемент і улюлюкання деймонів наповнили невеличкий зал і невдовзі прогнали жахливі думки — саме для цього існували подібні вправи.

Під час ланчу, коли діти знову стояли в черзі у їдальні, Ліра почула, як Пантелеймон цвірінькнув, ніби впізнав когось. Вона повернулася і побачила, що прямо за нею стоїть Білі Коста.

— Роджер сказав мені, що ти тут, — пробурмотів він.

— Твій брат іде, і Джон Фаа, і ціла команда циган, — сказала вона. — Вони хочуть забрати тебе додому.

Він майже скрикнув від радості, але замаскував крик у кашель.

— Називай мене Лізі, — продовжувала Ліра. — *Ніколи* не говори Ліра. Ти повинен розповісти мені все, що знаєш.

Вони сіли разом, недалеко від Роджера. Це було легко зробити під час ланчу, тому що діти зараз частіше заходили й виходили, їдальня і місце біля віконця були переповнені. Під брязкіт ножів, виделок і тарілок Білі і Роджер розповіли їй все, що знали. Білі чув від сестер, що дітей, яким зробили операцію, відвозять у гуртожитки південніше, що могло пояснити, як Тоні Макаріос опинився у сніговій пустелі. Але Роджер мав дещо цікавіше для неї.

— Я знайшов схованку, — сказав він.

— Що? Де?

— Бачиш ту картину... — він мав на увазі велику фотографію тропічного пляжу. — Подивися в правий верхній кут, бачиш плиту стелі?

Стеля складалася з великих прямокутних панелей у металевих рамках, і ріг панелі над картиною був злегка піднятий.

— Я роздивлявся її, — продовжував Роджер. — Я думав, іншим це також сподобається, отже, я піднімав їх, і вони поміщалися там. Вони просто туди залазили. Я і один хлопець пробували робити це в нашому гуртожитку вночі, доки Його не забрали. Там є місце і туди можна заповзти...

— Далеко можна пробратися стелею?

— Хто знає. Ми лазили лише недалеко. Ми були впевнені, що коли настане час, там можна буде заховатися, але, мабуть, вони б нас знайшли.

Ліра вважала це місце не просто схованкою, а прямою дорогою на волю. Це було найкраще, що вона почула відтоді, як опинилася тут. Але до того, як вони встигли закінчити розмову, лікар стукнув по столу ложкою і почав говорити:

Послухайте, діти, — розпочав він. — Слухайте уважно. Час від часу ми проводимо пожежні навчання. Дуже важливо, щоб всі були тепло вдягнуті і виходили звідси без паніки. Отже, сьогодні вдень у нас відбудуться такі пожежні навчання. Коли задзвонить дзвоник, ви повинні припинити будь-яке заняття і робити те, що накажуть дорослі, які будуть поряд. Запам'ятайте, куди вони вас Відведуть. У це місце ви повинні йти, якщо буде справжня пожежа.

«Добре, — подумала Ліра, — а це ідея!»

Упродовж першої половини дня Ліру та інших чотирьох дівчаток тестували на Пил. Лікарі не пояснювали, що вони роблять, але було легко здогадатися. Їх одну по одній відво-

в лабораторію, і, звичайно, це їх дуже лякало. Як це їй буде жорстоко, думала Ліра, якщо вона помре і не завдасть

[ніякого удару! Але, здавалося, вони не збиралися робити перацію, принаймні поки що.

— Нам потрібно зробити декілька вимірювань, — пояснив лікар. Було важко сказати, в чому різниця між цими людьми: всі чоловіки виглядали однаково у своїх білих халатах з картками та олівцями, жінки також не вирізнялися: уніформа та дивний м'який спокійний вигляд робив їх схожими на рідних сестер.

— Мене вимірювали вчора, — сказала Ліра.

— А сьогодні ми зробимо інші вимірювання. Стань на металевий диск, ні, спочатку зніми взуття. Тримай свого деймона, якщо хочеш. Дивись уперед, добре, на маленьку зелену лампочку. Хороша дівчинка...

Щось блиснуло. Лікар повернув її обличчя ще раз, а потім праворуч і ліворуч — кожного разу щось клацало і блимало.

— Добре. Тепер підходь до цієї машини і поклади руку в трубу. Боляче не буде, обіцяю. Випрям пальці. Ось так.

— *Що* ви вимірюєте? — запитала вона. — Пил?

— Хто тобі розказав про Пил?

— Одна з дівчат, я не знаю, як її звати. Вона сказала, що ми всі в Пилу. Я не пильна, принаймні, мені так здається. Я вчора приймала душ.

— А, це інший вид пилу. Його не можна побачити звичайним оком. Це особливий пил. Стисни кулак, ось так. Добре. Тепер, якщо ти поводиш рукою, знайдеш щось на зразок ручки — знайшла? Візьмись за неї, добре, хороша дівчинка. А тепер, будь ласка, простягни другу руку і поклади її на цю мідну кулю. Так. Добре. Зараз ти відчуєш легке поколювання — нічого страшного, це слабкий анібаричний струм...

Пантелеймон у своїй найбільш напруженій і настороженій формі дикого kota прокрадався з палаючим поглядом між пристроїв, постійно повертаючись до Ліри, щоб потертися об неї.

Тепер вона впевнилася, що вони поки що не збираються робити їй операцію і що її думка удавати з себе Лізі Брукс була досить вдалою, тому вона наважилася поставити питання.

— Навіщо ви відрізаєте демонів від їх людей?

— Що? Хто тобі таке сказав?

— Та дівчинка, я не знаю, якії звати. Вона сказала, що ви відрізаєте демонів від людей.

— Нонсенс...

Але ж він був збентежений. Вона продовжувала:

— Тому що ви забираєте людей одного за одним, і потім вони не повертаються. Дехто впевнений, що ви їх вбиваєте, а інші розповідають ще щось, а та дівчинка сказала, що ви відрізаєте...

— Це абсолютна неправда. Ми забираємо дітей, коли настає їх час переїжджати до іншого місця. Вони дорослішають. Боюсь, твоя подруга сама себе розтривожила. Нічого подібного! Навіть не думай про це. Хто твоя подруга?

— Я приїхала сюди лише вчора, я ще не знаю нічиїх імен.

— Як вона виглядає?

— Я забула. Здається, в неї каштанове волосся... світло-каштанове, мабуть... Хтозна.

Лікар відійшов, щоб тихо поговорити з сестрою. Поки вони розмовляли, Ліра спостерігала за їхніми деймонами. Деймоном сестри був красивий птах — так само охайний та байдужий, як і собака сестри Клари, а в лікаря був великий важкий метелик. Але вони не рухалися. Вони не спали, тому що очі пташки сяяли, а вуса метелика злегка ворушилися, але вони були якісь апатичні, чого Ліра від них не чекала. Здавалося, їх ніщо не турбує і ніщо не цікавить.

Невдовзі лікар повернувся і продовжив огляд, зважуючи Ліру і окремо Пантелеймона, дивлячись на неї крізь спеціальний екран, вимірюючи її серцебиття, ставлячи її під невеликий отвір, який шипів і випускав струмінь із запахом свіжого повітря.

Під час одного з тестів почав безперервно дзвонити дзвінок.

— Пожежна тривога, — сказав лікар, зітхнувши. — Добре, Лізі, йди за сестрою Бетті.

— Але весь їхній верхній одяг у гуртожитку, лікарю. Вона не може так вийти надвір. Нам спочатку сходити туди?

Він був роздратований тим, що довелось перервати експерименти, тому нервово хруснув пальцями.

— Мені здається, це та річ, яку і треба з'ясувати на практиці, — сказав він. — Яке безглуздя.

— Коли я вчора приїхала, — втрутилася послужливо Ліра, — сестра Клара склала мій одяг до шафи в тій кімнаті, де вона мене оглядала. В сусідній. Я можу одягти його.

— Чудова думка! — погодилася сестра. — Тоді швидше.

З прихованою радістю Ліра поспішила за сестрою, дістала свої теплі хутра, панчохи й чоботи і швидко натягла їх, поки сестра вбиралася у вугільний шовк.

Потім вони швидко пішли до виходу. На широкому майданчику перед групою основних будівель тупцювало приблизно сто чоловік — дітей і дорослих — деякі збуджені, інші роздратовані, а більшість — збентежені.

— Бачите? — сказав один з дорослих. — Це варто робити, щоб подивитися, в якому хаосі ми опинимося, якщо буде справжня пожежа.

Хтось дмухав у свисток і махав руками, але на нього не звертали великої уваги. Ліра побачила Роджера й позадувала. Роджер потягнув за руку Білі Косту, і скоро вони втрюх опинилися серед виру бігаючих дітей.

— Ніхто не помітить, якщо ми все тут оглянемо, — сказала Ліра. — Їм знадобиться вічність, щоб усіх порахувати, а ми можемо сказати, що просто побігли за кимось і заблукали.

Вони почекали, поки більшість дорослих почали дивитися в інший бік, а потім Ліра взяла трохи снігу, зробила з нього сніжку, яку розсипала у руках, і навмання кинула її у натовп.

За мить всі діти робили те саме, в повітря полетіли купи снігу.

Радісні вигуки повністю заглушили крики дорослих, які намагалися встановити порядок, а троє дітей тим часом зникли за рогом.

Сніг лежав таким товстим шаром, що вони не могли рухатися швидко, але в цьому і не було потреби, бо за ними ніхто не стежив. Ліра та хлопці залізли на горбатий дах одного з тунелів і опинилися серед дивного місячного ландшафту пагорбів та низин, одягнутих у біле під чорним небом і освітлених відбиттям від вогнів довкола майданчика.

— Що ми шукаємо? — запитав Білі.

— Хтозна. Просто дивимося, — відповіла Ліра і попрямувала до присадкуватої квадратної будівлі, яка стояла далі від решти, і поряд з нею світила потужна анібарична лампа.

Шум позаду не стихав, але дедалі більше віддалявся. Звичайно, тут всі діти відчували волю, і Ліра сподівалася, що вони схочуть перебувати на свободі якнайдовше. Вона обійшла навколо квадратної будівлі, шукаючи вікно. Дах був лише приблизно за сім футів від землі, і, на відміну від інших будинків, цей не був з'єднаний з рештою станції тунелем.

Вікон не було, але були двері. Табличка на них застерігала червоними літерами:

ВХІД СУВОРО ЗАБОРОНЕНО

Ліра спробувала посмикати двері, але не встигла вона повернути ручку, як Роджер скрикнув:

— Дивіться! Птах! Чи...

Його чи було вигуком сумніву, тому що створіння, яке стрімко опускалося з неба, було зовсім не птахом — це був дехто, кого Ліра вже бачила раніше.

— Деймон відьми!

Гусак, приземляючись, бив своїми великими крилами, піднімаючи хмару снігу.

— Вітаю тебе, Ліро, — сказав він. — Я прямував сюди за тобою, але ти мене не бачила. Я чекав, поки ти вийдеш надвір. Що відбувається?

Вона швидко розповіла йому все.

— Де цигани? — запитала вона. — Джон Фаа у безпеці? Вони перемогли самоїдів?

— Більшість з них у безпеці. Джон Фаа поранений, але не тяжко. Люди, які вкрали тебе — мисливці, а також нападники, які зазвичай грабують мандрівників. Маленькими групами вони подорожують швидше, ніж цілими загонами. Цигани близько дня їзди звідси.

Два хлопчики налякано не зводили очей з гусака-деймона і те, як Ліра спілкувалася з ним, тому що, звичайно, вони ніколи не бачили деймона без власної людини і мало знали про відьом. Ліра сказала їм:

— Слухайте, краще підіть подивіться, щоб нас ніхто не побачив. Білі, йди туди, Роджере, спостерігай за дорогою, якою ми прийшли. Ми не затримаємося.

Вони побігли виконувати наказ, а Ліра знову обернулася до дверей.

— Навіщо ти хочеш туди потрапити? — запитав гусак-деймон.

— Хочу знати, чим вони тут займаються. Вони відрізають... — вона стишила голос, — вони відрізають деймонів

від людей. Від дітей. І я думаю, що вони роблять це тут. Принаймні, тут є *щось*, і я збираюсь подивитися. Але вони замкнуті...

— Я можу відімкнути, — сказав гусак і вдарив крилами раз чи двічі, відкидаючи сніг від дверей. Коли він це зробив, Ліра почувала, як щось обернулося в замку.

— Заходь обережно, — сказав деймон.

Ліра відчинила двері і прослизнула всередину. Гусак-деймон ішов за нею. Пантелеймон був збуджений і наляканий, але він не хотів, щоб деймон відьми побачив його страх, тому заховався в шубі на грудях у Ліри.

Коли очі Ліри звикли до світла, вона все побачила.

У скляних ящиках на полицях уздовж стін сиділи деймони всіх роз'єднаних дітей: схожі на привидів коти, птахи, щури та інші створіння — всі нажахані та збентежені й бліді як крейда.

Деймон відьми розлючено скрикнув, а Ліра притиснула до себе Пантелеймона і сказала:

— Не дивись! Не дивись!

— Де діти дих деймонів? — запитав гусак, тремтячи від гніву.

Ліра розповіла про страшну зустріч з малим Тоні Макаріосом і подивилася з-за плеча на бідолашних деймонів у клітках, які намагалися бути ближче і притискали свої бліді обличчя до скла. Ліра чула слабкі вигуки болю та самотності. У тьмяному світлі слабкої анібаричної лампи вона бачила імена, на кожному ящику, так, — серед них був порожній з написом *Тоні Макаріос*. Було також ще чотири чи п'ять порожніх ящиків з іменами на них.

— Я хочу випустити ці бідолашні створіння! — сказала вона розгнівано. — Я розіб'ю скло і звільню їх...

І вона озирнулася навкруги, шукаючи який-небудь предмет, яким це можна було зробити, але поряд нічого не було. Гусак-деймон сказав:

— Зачекай.

Він був деймоном відьми і набагато старший за неї та сильніший. Їй слід було робити, як він казав.

— Ми маємо змусити цих людей думати, що хтось забув замкнути двері і клітки, — пояснив він. — Якщо вони побачать розбите скло та відбитки ніг на снігу, скільки ще ти зможеш маскуватися? Треба протриматися, поки прийдуть цигани. А тепер роби, як я кажу: візьми жменю снігу, і коли я скажу тобі, кинь трохи на кожную клітку по черзі.

Вона вибігла надвір. Роджер та Білі все ще стояли на сторожі і з майданчика все ще було чути галас та сміх — минула лише хвилина чи близько того.

Вона зачерпнула легкого пухкого снігу в обидві руки і повернулася, щоб зробити, як сказав гусак. Коли вона посипала трохи снігу на кожную клітку, в гусака щось клацнуло в горлі, і замок на передній клітці відкрився.

Коли всі клітки було відімкнено, Ліра відчинила першу з них, і маленька пташка-горобець вилетіла назовні, але впала на землю, не втримавшись на своїх крилах. Гусак нахилився і обережно підняв її своїм дзьобом, а пташка обернулася на мишу, яка невпевнено трималася на лапках. Пантелеймон стрибнув до неї на підлогу, щоб заспокоїти.

Ліра працювала швидко, і за п'ять хвилин усі деймони були вільні. Деякі намагалися заговорити і скупчилися довкола неї та навіть пробували смикнути її за панчохи, але табу їх втримало. Вона розуміла чому. Бідолашні, вони скупчили за своїми важкими, твердими і теплими людськими тілами. Вони хотіли притиснутися і почути стук серця, як робив це Пантелеймон.

— Тепер швидше, — сказав гусак. — Ліро, тобі треба бігти і змішатися з іншими дітьми. Будь хороброю, дитино. Цигани поспішають з усіх сил. Я повинен допомогти

цим бідним деймонам знайти їхніх людей... — він підійшов ближче і сказав: — Але вони ніколи вже не зможуть бути одним цілим. Вони роз'єднані навіки. Це найстрашніша річ, яку я будь-коли бачив... Не думай про відбитки ніг — я їх приховаю. Тепер поспішай...

— О, будь ласка! Перш ніж ви підете! Відьми... Вони літають, чи не так? Я не спала, коли бачила одного разу, як вони летять.

— Так, дитино, а що?

— Вони зможуть тягнути повітряну кулю?

— Безперечно, але...

— Серафіна Пеккала прибуде?

— Немає часу пояснювати політику нації відьом. Сюди втягнуто різні сили, а Серафіна Пеккала повинна захищати інтереси свого клану. Але, мабуть, те, що відбувається тут, є частиною того, що відбувається ще десь. Ліро, тобі треба йти. Біжи, біжи!

Вона побігла. Роджер, який з широко розкритими очима спостерігав, як бліді деймони повільно виходили з приміщення, поплентався до подруги крізь глибокий сніг.

— Вони — це як склеп у Джордані, це деймони!

— Так, тихо. Не кажи Білі. І нікому більше не кажи. Ходімо назад.

Позаду них гусак могутньо махав крилами, закидаючи снігом сліди. Від'єднані деймони виходили і скупчувалися поряд, видаючи слабкі сумовиті вигуки втрати і прагнення. Коли відбитки зникли під снігом, гусак повернувся, щоб зібрати всіх деймонів разом. Він заговорив, і вони один за одним почали міняти форму, хоч страшно було бачити, яких зусиль це їм коштувало, зрештою, вони всі обернулися на птахів. Як неоперені пташенята, вони стежили за деймоном відьми, махаючи крилами, і падаючи, і підбігаючи по снігу, і, зрештою, з великими труднощами злітаючи. Вони піднялися кривою лінією, бліді та химер-

ні на тлі глибокого темного неба, потроху набираючи висоту, хоч якими слабкими і безсилями не були деякі з них. Але кілька деймонів втрачали свою волю і починали падати вниз, тоді великий сірий гусак кружляв поряд і підтримував їх, обережно вертаючи до зграї. Потім їх не стало видно в абсолютній темряві.

Роджер потягнув Ліру за руку.

— Швидше, — сказав він, — вони майже зібралися.

Вони незграбно пішли геть та приєдналися до Білі, який задкував з-за рогу головної будівлі. Діти вже втомилися, дорослим вдалося домогтися порядку, і всі, штовхаючись, стали в нерівну лінію перед парадним входом. Ліра і два хлопці вислизнули з-за рогу та змішалися з іншими дітьми, але перед тим Ліра встигла сказати:

— Передайте всім дітям, щоб вони були готові до втечі, їм потрібно знати, де лежить їхній теплий одяг, щоб взяти його і втекти, коли ми подамо сигнал. І вони повинні тримати це в секреті, зрозуміло?

Білі кивнув, а Роджер запитав:

— Яким буде сигнал?

— Пожежна тривога, — відповіла Ліра. — Коли настане час, я подам сигнал.

Вони чекали, поки їх позначать у списку. Якби хто-небудь в Облатковому братстві якось стосувався школи, їм було б значно легше, тому що діти не були поділені на групи, кожна дитину відмічали у загальному списку, який, звичайно, не дотримувався алфавітного порядку, а до того жоден з дорослих не звик підтримувати порядок та контролювати дітей. Отже, навколо панувала плутанина, незважаючи на те що ніхто вже не бігав.

Ліра уважно спостерігала за ними і помітила це. Вони були нездатні навести лад. Вони мали багато слабких місць, ці люди, — вони недооцінювали пожежні навчання, вони не знали, де зберігається верхній одяг, вони не могли зму-

сити дітей вишикуватись — їхні недоліки мали стати її Перевагами.

Коли вони вже майже закінчили, ще одна річ відвернула увагу всіх від шикування — її Ліра вважала найгіршою.

Всі прислухалися до якогось звуку. Голови почали повертатися та шукати в темному небі цепелін, чий газовий двигун виразно стугонів у повітрі.

Єдине, з чого можна було радіти, — те, що звук долинав з іншого напрямку — протилежного тому, куди полетів Сірий гусак. Але лише в цьому був плюс. Невдовзі дирижабль можна було побачити, і в натовпі розлігся задоволений гомін. Його товсте срібно-глянцеве тіло повисло над вулицею з ліхтарями, його власні ліхтарі світили вниз із носа, а під ним знаходилась гондола з пасажирами.

Пілот скинув швидкість і розпочав складну справу зниження. Ліра тепер зрозуміла, для чого була товста щогла — зазвичай до неї пришвартовувався дирижабль. Поки дорослі заводили всередину дітей, які озиралися назад і показували пальцями, команда обслуговування на землі залізла по драбинах на щоглу і готувалася прив'язати мінрепи. Двигун гуркотів, снігові закрути здіймалися з землі. Потім в ілюмінаторах з'явилися обличчя пасажирів.

Ліра подивилася назад — помилки не могло бути. Пантелеймон притиснувся до неї і, ставши диким котом, з ненавистю зашипів, тому що крізь вікно з цікавістю дивилася красива темноволоса пані Кольтер, яка тримала на колінах свого золотавого деймона.

Срібна гільйотина

Ліра миттю заховалася під росомашачий каптур і з іншими дітьми пройшла через подвійні двері всередину. Було достатньо часу, аби придумати, що сказати, коли вони зустрінуться віч-на-віч; зараз у неї була інша проблема: де сховати свій верхній одяг, щоб користуватися ним, не просячи дозволу.

На щастя, всередині був абсолютний безлад, тому що дорослі намагалися поквапити дітей, щоб звільнити дорогу новоприбулим пасажиром целеліна, отже, ніхто не заважав. Ліра зняла свою куртку, панчохи і чоботи й склала їх, а потім попрямувала з рештою дітей коридорами до гуртожитку.

Там вона швидко підсунула тумбочку до кутка, залізла на неї і натиснула на стелю. Панель піднялась, як і говорив Роджер, і в цю щілину вона запхала чоботи та панчохи. Тут вона пригадала — дістала алетіометр зі своєї сумки і заховала його до внутрішньої кишені куртки, а потім поклала і її до схованки.

Вона стрибнула вниз, відсунула тумбочку на місце і прошепотіла Пантелеймону:

— Ми маємо вдавати з себе дурнуватих, поки вона нас не побачить, а потім ми їй скажемо, що нас викрали. І ні слова про циган, а особливо про Йорика Бернісона.

Тепер Ліра усвідомлювала, що весь її страх був пов'язаний з пані Кольтер, як стрілка компаса пов'язана з полюсом. З усіма іншими речами, які вона бачила, і навіть

із жахливою жорстокістю інтерсекції вона б могла впоратися, вона була досить сильною, але думка про те миле обличчя і м'який голос, образ тієї золотавої грайливої мавпи змушував все в її шлунку перевертатися, викликав нудоту і запаморочення.

Але цигани наближалися. «Думай про це. Думай про Йорика Бернісона. Не виказуй себе», — сказала вона собі і пішла до їдальні, з якої долинав галас.

Діти стояли в черзі за гарячими напоями — дехто все ще був одягнутий в куртки з вугільного шовку. Всі розмовляли лише про цепелін та його пасажирів.

— То була *вона* — з деймоном-мавпою...

— Тебе також вона забрала?

, — Вона сказала, що напише моїй мамі і татові, і я клянуся, що вона не...

— Вона не говорила нам про вбивства дітей. Вона ніколи про це не згадувала...

— Та мавпа, деймон, він *мерзотник* — спіймав мою Карросу і ледве не вбив її — я відчував слабкість...

, Вони були такими ж наляканими, як і Ліра. Вона знайшла Енні та інших і сіла поруч з ними.

— Послухайте, — сказала вона, — можете тримати це В секреті?

— Так!

, Всі три обличчя — пожвавлені від чекання — обернулися до неї.

— Існує план втечі, — почала Ліра стиха. — Деякі люди їдуть сюди, щоб забрати нас, і вони будуть тут приблизно *Лі* день. Може, скоріше. Що повинні робити ми: бути готовими, коли пролунає сигнал, треба одразу одягти , іГеплий одяг і вибігти надвір. Не чекаючи. Вам треба лише , #ігти. Якщо у вас не буде курток, чобіт та всього іншого, ' ви загинете від холоду.

— Який сигнал? — запитала Енні.

— Пожежна тривога, як сьогодні вдень. Усе вже організовано. Це повинні знати всі діти і жоден з дорослих. Особливо *вона*.

Їхні очі захоплено сяяли надією. Новина розійшлася по всій їдальні. Ліра відзначила, що атмосфера змінилася. Надворі діти були енергійними і готовими грати, потім, коли вони помітили пані Кольтер, всі були пригнічені, а зараз у всіх з'явилася мета і всі контролювали свою балакучість. Ліра сподівалася, що надія надихне всіх дітей.

Вона визирала крізь відчинені двері, але обережно, готова щомиті заховатися, тому що чулися голоси дорослих, а потім з'явилася сама пані Кольтер, посміхаючись щасливим дітям, які пили гарячі напої та їли тістечка, такі зігріті та нагодовані. Майже умить легке тремтіння пронеслося їдальнею, і кожна дитина завмерла, дивлячись на неї.

Пані Кольтер посміхнулася і пройшла далі без жодного слова. Потроху розмова відновилася.

Ліра запитала:

— Куди вони пішли розмовляти?

— Мабуть, до конференц-залу, — відповіла Енні. — Вони вивели нас туди одного разу, — додала вона, маючи на увазі себе та свого деймона. — Там було близько двадцяти дорослих і один з них читав лекцію, а мені треба було стояти там і робити те, що він казав. Наприклад, показати, як далеко мій Кириліон може відійти від мене. А потім він гіпнотизував мене та робив ще щось... Це велика кімната з багатьма стільцями, столами та невеликим узвишшям. Вона поряд з головним офісом. Ей, б'юся об заклад, *вони* владуть, що пожежні навчання пройшли чудово. Клянусь, вони бояться її так само, як ми...

Решту дня Ліра залишалася поряд з іншими дівчатами, спостерігаючи, мало розмовляючи, намагаючись бути Вепомітною. Була зарядка, потім урок шиття, а тоді вечеря, був час для ігор у кімнаті для відпочинку: великій убогій кімнаті з настільними іграми, кількома подертими книжками та столом для настільного тенісу. Якоїсь миті Ліра та всі інші помітили, що трапилося щось надзвичайне, тому що всі дорослі снували туди-сюди чи стояли стурбовані й швидко розмовляли. Ліра зрозуміла, що вони помітили втечу демонів і тепер не могли зрозуміти, як це сталося.

Але, на щастя, вона не бачила пані Кольтер. Коли настав час лягати, вона знала, що повинна довіритися іншим дівчатам.

— Послухайте, — сказала Ліра, — вони коли-небудь Приходять подивитися, чи ми спимо?

— Вони лише раз заглядають, — сказала Белла. — Махають ліхтарем, але насправді не дивляться.

— Чудово. Тому що я збираюся піти роздивитися тут все. Існує шлях по стелі, мені один хлопчик показав...

Не встигла Ліра все пояснити, як Енні сказала:

— Я піду з тобою!

— Ні, краще не треба, тому що буде не так помітно, Якщо зникне лише один із нас. Ви всі можете сказати, що спали і не бачили, куди я поділася.

— Але якщо я піду з тобою...

— Нас швидше схоплять, — закінчила за неї Ліра.

Їхні два демони дивилися один на одного — Пантелеймон — дикий кіт і Кириліон Енні — лис. Вони наїжачилися. Пантелеймон видав низький м'який свист і вишкірив зуби, тоді Кириліон повернувся і почав байдуже вилизувати себе.

— Добре, — відступила Енні.

Досить часто суперечки між дітьми вирішувалися їхніми деймонами, коли один поступався перед перевагами іншого. Люди приймали результат зовсім без образ, отже, Ліра знала, що Енні зробить так, як вона її просила.

Вони склали речі на ліжку Ліри і накрили їх ковдрою, так що здавалося, ніби там хтось спить, і присяглися говорити, що нічого не знають про цю справу. Потім Ліра прислухалася біля дверей, щоб упевнитися, що нікого немає поряд, заскочила на тумбочку, відсунула панель і пірнула у щілину.

— Просто нічого не кажіть, — прошепотіла до трьох облич, які спостерігали за нею.

Потім вона поставила панель на місце і роздивилася.

Вона опинилась у вузькому металевому тунелі, у якому було повно балок і рейок. Панелі стелі були дещо прозорі, тому сюди потрапляло трохи світла знизу. У слабкому освітленні Ліра бачила вузький простір (близько двох футів заввишки), який тягнувся від неї в усі боки. Там було повно металевих труб для кабелів та батарей опалення, серед них можна було навіть заблукати. Вона намагалася пересуватись по трубах та поменше ступати на поверхню панелей стелі — якщо вона буде обережною, їй пощастить дослідити всю станцію.

— Ніби знову в Джордані, Пане, — прошепотіла вона, — коли ми проникли до вітальні.

— Якби ти цього не зробила, то нічого б не сталося, — відповів він їй також пошепки.

— Тому я й повинна все виправити, чи не так?

Вона почала розмірковувати, у якому приблизно напрямку знаходиться конференц-зал, і потім вирушила. Ця подорож була зовсім не легкою. Їй довелося рухатися навколішках, адже було мало місця, щоб іти зігнувшись. Досить часто їй доводилося протискатися під великими трубами для кабелів та перелазити через батареї.

Металеві канали, якими вона рухалися, мабуть, служили для укріплення стін та стелі і видалися Лірі досить міцними, вона впевнено ходила по них, але вони були надто вузькі і мали гострі краї, об які вона порізала руки й коліна, тому невдовзі все тіло в неї боліло, заніміло і вкрилося брудом.

Дівчинка приблизно знала, де вона знаходиться: позаду вона бачила темні обриси свого одягу, тому їй легко було повернутися. Вона могла визначити, що в кімнаті нікого не було, тому що панелі були темними, також час від часу вона чула голоси знизу і зупинялася, щоб послухати, але це були лише кухарі на кухні чи медичні сестри у своїй, як її називала Ліра за звичкою з Джордана, кімнаті відпочинку. Вони не обговорювали нічого цікавого, тому вона продовжувала свій рух.

Зрештою вона натрапила на місце, де, за її підрахунками, мав знаходитися конференц-зал. Тут не було трубопроводів, всі вентиляційні труби тягнулися з одного боку і всі панелі цього широкого прямокутного простору були рівномірно освітлені. Ліра притиснула вухо до однієї з панелей і почула гомін дорослих чоловічих голосів, отже, вона знала, що знайшла саме те місце.

Вона слухала дуже уважно, а тоді підкралася якомога ближче, щоб краще чути. Потім вона розтягнулася на металевому каналі і знову поклала голову на панель.

Було чути стукіт ножів і виделок та дзвін скла, коли з пляшки наливали в бокал — отже, вони розмовляли за вечерею. Вона вирішила, що говорять лише четверо, зокрема й пані Кольтер. Здавалося, йшлося про зникнення деймонів.

— А хто наглядає за тією секцією? — запитала пані Кольтер м'яким мелодійним голосом.

— Аспірант на ім'я Маккей, — відповів один з чоловіків.

— Але також там є автоматичні механізми, які мали запобігти тому, що сталося...

— Вони не спрацювали, — сказала жінка.

— Дозвольте не погодитися, вони спрацювали, пані Кольтер. Маккей запевняє нас, що замкнув усі клітки, коли йшов сьогодні об одинадцятій. У будь-якому разі він не відчиняв парадні двері, прийшов і пішов через чорний хід, як завжди. До того ж треба ввести код в механізм, який контролює замок, і в пам'яті машини є запис, що аспірант його вводив. Якщо цього не зробити, спрацює сигналізація.

— Але сигналізація вимкнулась, — наполягала вона.

— Ні. На жаль, вона ввімкнулась тоді, коли всі були надворі через пожежні навчання.

— А коли ви повернулися всередину...

— На жаль, обидві сигналізації в одному ланцюгу — це помилка архітектора, яка буде обов'язково виправлена. Це означає, що коли вимикали дзвінок, який сповіщав про пожежну небезпеку, вимкнули також і сигналізацію в лабораторії. Але в будь-якому разі ми б з'ясували, що сталося, тому що ми завжди все перевіряємо, коли порушується заведений буденний розпорядок на станції. І саме в цей час несподівано прибули ви, пані Кольтер, і якщо ви пам'ятаєте, одразу наказали зібратися всьому персоналу лабораторії у вашій кімнаті. Отже, в лабораторію ніхто не повертався до певного часу.

— Зрозуміло, — холодно відмовила пані Кольтер, — це означає, деймони втекли під час пожежних навчань. Тобто список підозрюваних включає всіх дорослих на станції. Ви врахували це?

— Чи не могла б це зробити дитина? — озвався ще хтось.

Вона мовчала, та інший чоловік продовжував:

— У кожного дорослого є свій обов'язок, якому він і приділяє всю увагу. У жодної особи з персоналу немає жодної можливості відчинити двері. Жодної. Отже, хтось прийшов з вулиці, щоб спеціально це зробити, або один з дітей забрів туди, відчинив двері і клітки, а потім повернувся до головної будівлі.

— І що ви робите, щоб це з'ясувати? — запитала жінка. — Ні, не розповідайте мені. Будь ласка, зрозумійте, лікарю Купер, я критикую вас не через свій гнів. Нам треба бути надзвичайно обережними. Це неприпустима помилка — з'єднати обидві сигналізації в одному ланцюгу. Слід було одразу ж виправити її. Може, татарський черговий офіцер допоможе вам у розслідуванні? Я припускаю, що це можливо. До речі, де були татари під час пожежних навчань? Сподіваюсь, ви подумали про це?

— Так, — втомлено відповів чоловік. — Охорона була задіяна у патрулюванні, кожна людина. Вони ведуть докладні записи.

— Я впевнена, що ви робите все можливе, — сказала вона. — Добре, ось що ми маємо. На превеликий жаль. Але досить про це. Розкажіть мені про новий сепаратор.

Ліра здригнулася. Це могло означати лише одну річ.

— А, — сказав лікар, зітхнувши з полегшенням, коли вони змінили тему розмови, — це справді прорив. З першою моделлю у нас завжди залишався ризик смерті пацієнта від шоку, але зараз у нас зовсім немає такої проблеми.

— Скролінги краще роблять це вручну, — сказав чоловік, який до того мовчав.

— Століття практики, — відгукнувся другий.

— Роздирання було раніше єдиним способом, — продовжував лікар, — але це надто пригнічувало тих, хто

робив операцію. Якщо ви пам'ятаєте, нам довелося багатьох усунути через страх, який виникав після стресу. Але першим великим досягненням було використання анестезії в комплексі з мейштадським анібаричним скальпелем. Нам вдалося зменшити смертність від післяопераційного шоку на п'ять відсотків.

— А новий інструмент? — запитала пана Кольтер.

Ліра тремтіла. Кров пульсувала у неї у скронях, а Пантелеймон-горностаї притискався до неї якомога ближче і шепотів:

— Тихо, Ліро, вони не зроблять цього, ми не дозволимо...

— Так, оригінальний винахід лорда Ізраеля допоміг знайти нам ключ до нового методу. Він з'ясував, що сплав марганцю й титану має властивість відділяти тіло від деймона. До речі, що зараз з лордом Ізраелем?

— Мабуть, ви не чули, — відповіла пані Кольтер. — Йдеться про смертний вирок лордові Ізраелю. Одна з умов його ув'язнення у Свольбарді була така, що він повністю відмовиться від філософської праці. На жаль, йому пощастило дістати книги та матеріали, і його еретичні дослідження досягли того рівня, коли вже небезпечно залишати його живим. У будь-якому разі Консистерський Суд Благочестя розпочав обговорювати питання про смертний вирок, швидше за все його буде здійснено. Але як щодо вашого інструмента, лікарю? Як він працює?

— А, так, смертний вирок, кажете? Боже праведний... Вибачте. Новий інструмент. Ми досліджуємо, що відбувається з пацієнтом, коли інтерсекція виконується у свідомому стані. Звичайно, цього не можна було робити, використовуючи мейштадський скальпель. Отже, ми створили щось на зразок гільйотини. Лезо зроблено зі сплаву марганцю і титану. Дитину розмішують у відсіку кабінки, зробленої зі сплаву, а деймона саджають в такий самий

відсік, з'єднаний із дитячим. Поки є це поєднання, звичайно ж, існує і зв'язок. Потім між ними падає лезо, одразу ж відокремлюючи зв'язок. Після цього вони є двома відокремленими цілими частинами.

— Я б із задоволенням подивилася на неї, — сказала пані Кольтер. — Невдовзі я так і зроблю, сподіваюся. Але зараз я надто стомлена. Думаю, мені краще піти спати. Завтра я хочу побачити всіх дітей. Ми мусимо з'ясувати, хто відчинив двері.

Було чути, як відсунули стільці, потім почулося ввічливе вибачення, і двері зачинилися. Далі Ліра почула, як ті, хто залишився, знову сіли і продовжували розмовляти, але значно тихіше.

— Що замислив лорд Ізраель?

— Думаю, що він винайшов зовсім інше пояснення природи Пилу. Ось у чому річ. Це вважається абсолютно ерессю, розумієте, а Консистерський Суд Благочестя не може дозволити будь-яку інтерпретацію, крім існуючої. Крім того, він хотів експериментувати...

— Експериментувати? З Пилом?

— Тихо! Не так голосно...

— Ви думаєте, вона напише негативний відгук?

— Ні, ні. Мені здається, ви добре порозумілися з нею.

— Її *ставлення* турбує мене...

— Не філософське, ви маєте на увазі?

— Саме так. *Особистий* інтерес. Я не люблю цього слова, адже він майже збоченський.

— Це перебільшення.

— Але ви пам'ятаєте перші експерименти, коли їй було так цікаво дивитися, як їх роздирають...

Ліра не втрималась: вона стиха скрикнула, напружившись при цьому і тремтячи, і випадково стукнула ногою по рейці.

— Що то було?

— На стелі...

— Швидше!

Звук відсунутих стільців, тупіт ніг, хтось потягнув стіл по підлозі. Ліра хотіла відповзти, але було надто мало місця, вона проповзла лише кілька ярдів, коли панель стелі поряд з нею вибили і вона зустрілася поглядом з приголомшеним чоловіком. Вона була так близько, що бачила кожную волосинку на його вусах. Він був здивований не менше за неї, але йому було значно легше рухатися, тому він засунув у щілину руку і схопив її.

— Дитина!

— Не відпускай її!

Ліра вп'ялася зубами в його велику веснянкувату руку. Він скрикнув, але не відпустив її, навіть коли з руки закрापала кров. Пантелеймон шипів і плювався, але нічого не допомагало, — чоловік був сильніший за Ліру і тягнув за руку. Як вона не намагалася другою рукою втриматися за рейку, це їй не вдалось, і вона наполовину опинилася в кімнаті.

Вона не видавала й звуку. Ногами вчепившись за гострі краї металевих листів нагорі, вона хотіла видертися назад — вона дряпалася, кусалася, штовхалася та плювалася з надзвичайною люттю. Чоловіки важко дишали, скрикували від болю чи напруження, але продовжували тягти.

І раптом сили покинули її.

Ніби рука незнайомця доторкнулася саме туди, де він не мав права торкатися, і зачепила щось глибоке і цінне.

Вона відчула, що непритомніє, в неї паморочиться голова, все болить, все гидке, вона вся спітніла від шоку.

Один із чоловіків *тримав* Пантелеймона.

Він схопив Ліриноho деймона в свої людські руки, і бідолашний Пан тремтів, майже непритомніючи від жаху та відрази. Його образ кота, його шерсть — тепер тьмяна,

світло анібаричних ламп... Він вигнувся, намагаючись дістатися до Ліри, а вона обома руками тягнулася до нього...

Вони завмерли. їх захопили.

Вона *відчувала* ті руки... Це не *дозволялося*... Ніхто не *повинен* був торкатися... *Неправильно*.

— Вона була сама?

Чоловік роздивлявся простір над стелею.

— Здається, сама...

— Хто вона?

— Нова дитина.

— Та, яку самоїди-мисливці...

— Так.

— Ви не думаєте *вона*... деймонів...

— Може бути. Але, звичайно ж, не сама?

— Чи повідомити...

— Я думаю, це поставить крапку, чи не так?

— Згоден. Краще б вона зовсім не чула.

— Але що нам тепер робити?

— Вона не може повернутися до інших дітей.

— Неможливо!

— Здається, ми *можемо* зробити лише одну річ.

— Зараз?

— Доведеться. Не можна відкладати це до ранку. Вона хоче подивитися.

— Ми можемо зробити це самі. Немає потреби ще комусь втручатися.

Чоловік, який здавався відповідальним, чоловік, який не тримав ні Ліру, ні Пантелеймона, колупався нігтем великого пальця у своїх зубах. Його очі бігали, вони стрибали та сковзали туди-сюди. Нарешті він кивнув.

— Зараз. Зробимо це зараз, — сказав він. — Інакше вона все розкаже. Принаймні шок запобіжить цьому. Вона не пам'ятатиме, хто вона, що вона бачила, що чула... Ходімо.

Ліра не могла говорити. Вона ледве дихала. Вона дозволила провести себе крізь станцію вздовж порожніх коридорів, повз кімнати, в яких дзижчало анібаричне світло, повз гуртожитки, де спали діти разом зі своїми деймонами поряд на подушках та бачили однакові сни. І кожної миті вона дивилася на Пантелеймона, а він на неї — вони не зводили очей одне з одного.

Потім двері, які відчинялися за допомогою великого колеса, свист повітря і яскраво-освітлена кімната з сяючою білою плиткою та іржостійкою сталлю. Страх, який вона відчувала, був майже фізичним болем, це *був* фізичний біль, коли вони посадили її та Пантелеймона у велику клітку зі срібної сітки, над нею висіло величезне блідувато-срібне лезо, яке призначалося, щоб розлучити їх назавжди.

До Ліри повернувся голос, і вона закричала. Звук луною відбився від блискучих поверхонь, але важкі двері зі свистом зачинилися — вона могла кричати й кричати скільки завгодно — жоден звук не пройшов би крізь них.

Але Пантелеймон у свою чергу звільнився від тих ненависних рук — він був левом, орлом, він впивався в них жахливими пазурами, бив величезними крилами, потім він став вовком, ведмедем, тхором, який кидався, ричав, бив — безперервний ланцюг змін образів — надто швидких, щоб досягнути їх всі; він не припиняв стрибати, літати, вивертатися від їх незграбних рук, які били і хапали лише повітря.

Але, звичайно, в них також були деймони. Це була сутичка не двох проти трьох, а двох проти шести. Борсук, сова та павіан також намагалися схопити Пантелеймона. Ліра кричала їм:

— Чому? Чому ви це робите? Допоможіть нам! Ви не повинні допомагати їм!

І вона билася і кусалася ще більш розлючено, поки чоловік, який тримав її, не скрикнув і не відпустив її на мить — вона була вільною. Пантелеймон кинувся до неї, як блискавка, і вона притиснула його до своїх грудей, а він вп'явся своїми пазурами дикого kota в її плоть, але цей біль був бажаним для неї.

— Ніколи! Ніколи! Ніколи! — кричала вона і відступала до стіни, щоб захищатися до смерті.

Але вони знову напали на неї, три великих грубих чоловіки, а вона була лише дитиною, збентеженою та наляканою. І вони вирвали Пантелеймона з її рук, кинули її в один бік клітки, а його, незважаючи на те що він продовжував битися, в інший. Між ними була перегородка з металевої сітки, але він усе ще був її частиною, вони все ще були з'єднані. Ще приблизно на секунду він залишався її власною дорогою душею.

Крізь важкий подих чоловіків, крізь власні ридання, крізь пронизливе дике виття її деймона Ліра чула дзиччання і бачила, як чоловік, у якого з носа йшла кров, торкнувся вимикачів на пульті. Два інші чоловіки дивилися вгору, вона простежила за їхнім поглядом. Величезне білдувато-срібне лезо повільно піднімалося, віддзеркалюючи яскраве світло. Останній момент її цілого життя скоро мав стати найгіршим.

— Що тут відбувається?

М'який, мелодійний голос — її голос. Все зупинилося.

— Що ви робите? І хто ця дитина...

Вона не договорила слова *дитина*, тому що в той саме момент вона впізнала Ліру. Крізь сльози Ліра бачила, як Вона пройшла, хитаючись, та схопилася за стілець. Її обличчя, таке красиве і спокійне, на мить стало виснаженим Та сповненим жаху.

— Ліро... — прошепотіла вона.

Золотава мавпа кинулася до Пантелеймона і витягла його з клітки в той час, як Ліра сама випала з неї. Пантелеймон звільнився з турботливих рук мавпи і стрибнув Лірі на руки.

— Ніколи, ніколи, — видихнула вона, сховавши обличчя в його шерсті, а він притиснувся своїм тремтячим серцем до неї.

Вони вчепилися одне в одного, як люди, що вижили після корабельної аварії, і тремтіли на безлюдному острові. Вона майже не чула, як пані Кольтер говорила з чоловіками, вона навіть не могла зрозуміти тон її голосу. А потім вони залишили ненависну кімнату, і пані Кольтер напівнесла-напівпідтримувала дівчинку, коли вони йшли коридором, а потім були двері, спальня, аромат в повітрі, м'яке світло.

Пані Кольтер ніжно поклала її на ліжку. Ліра так міцно обіймала Пантелеймона, що навіть тремтіла від зусилля, її ніжно гладили по голові:

— Моя люба, дорога дитино, — сказав приємний голос. — Як же ти опинилася тут?

Відьми

Ліра несвідомо стогнала й тремтіла, ніби її витягли з такої холодної води, у якій її серце майже замерзло. Пантелеймон просто лежав на ній під одягом, насолоджуючись тим, що вони знову разом, але постійно пам'ятав про пані Кольтер, яка була зайнята тим, що готувала їм якийсь напій, а найбільше він стежив за золотавою мавпою, яка швидко пробігала своїми пальцями по тілу Ліри, коли ніхто крім Пантелеймона не помічав цього, і яка намацала на поясі дівчинки водонепроникну сумку з її вмістом.

— Підведись, люба, і випий це, — сказала пані Кольтер, і її тендітна рука обійняла Ліру й підняла її.

Ліра напружилася, але майже одразу ж розслабилася, коли Пантелеймон подумки звернувся до неї:

— Ми у безпеці, поки прикидаємося.

Вона розплющила очі та зрозуміла, що в них повно сліз, і від сорому та здивування заридала.

Пані Кольтер заспокійливо пробурмотіла щось і віддала напій мавпі в руки, а потім витерла Лірини очі надушеносовиком.

— Плач, скільки тобі потрібно, моя люба, — сказала Юна м'яким голосом, і Ліра одразу ж захотіла припинити Плач. Вона спробувала втримати сльози, стиснула зуби та виглушила ридання, які все ще виривалися з її грудей.

Пантелеймон грав у ту саму гру — одурити їх, одурити. Він обернувся на мишу та прокрався по руці Ліри, Щоб понюхати напій, який тримала мавпа. Він був без-

печний — настоянка ромашки і нічого більше. Він пробрався назад на Лірине плече і прошепотів:

— Випий.

Вона підвелась, узяла чашку обома руками та почала пити, час від часу дмухаючи на напій, щоб остудити його. Вона не зводила очей. Дівчинка повинна була вигадати історію старанніше, ніж будь-коли у своєму житті.

— Ліро, моя люба, — пробурмотіла пані Кольтер, пестячи її волосся. — Я думала, ми назавжди втратили тебе! Що сталося? Ти заблукала? Хтось забрав тебе з квартири?

— Так, — прошепотіла Ліра.

— Хто це зробив, моя люба?

— Чоловік і жінка.

— Гості на вечірці?

— Мабуть. Вони сказали, що вам потрібно щось внизу і я пішла, щоб узяти це, але вони схопили мене і повезли кудись на машині. Коли вони зупинилися, я втекла і сховалася, і вони так і не спіймали мене. Але я не знала, де знаходилася...

Ридання знову коротко струсили її, але тепер вона могла вдати, що вони викликані цією історією.

— І я просто йшла, намагаючись знайти дорогу назад, але ці гобліни схопили мене... Вони посадили мене у фургон з іншими дітьми та відвезли в якусь величезну будівлю, я не знаю, де вона.

З кожною миттю, яка минала, з кожним реченням, яке вона говорила, вона відчувала, що сили потроху повертаються до неї. І тепер, коли вона робила щось складне, знайоме і те, чого іноді не можна було передбачити, вона відчувала щось на зразок власної влади, відчуття складності та контролю, яке давав їй алетіометр. їй треба було бути обережною, щоб не сказати чогось зайвого, їй треба бути іноді незрозумілою, а деколи вигадувати правдоподібні деталі, коротше кажучи, вона повинна була бути актрисою.

— Скільки вони тримали тебе в тому будинку? — запитала пані Кольтер.

Лірина подорож каналами та час, проведений із циганами, тривав досить довго — вона повинна була враховувати це. Вона вигадала подорож з гоблінами до Трольсанда, а потім втечу, що рясніла подробицями опису міста, потім роботу служницею в барі Ейнарсона, а потім позмінну працю на родину фермерів в глибині країни, а після того — її викрали самоіди та привезли до Больвангара.

— І вони збиралися... збиралися відокремити...

— Тихо, маленька, тихо. Я з'ясую, що відбувалося.

— Але чому вони хотіли вчинити це? Я ніколи не робила нічого поганого! Всі діти бояться того, що тут відбувається, і ніхто не знає. Але це жахливо. Це гірше за будь-що... Чому вони роблять це, пані Кольтер? Чому вони такі жорстокі?

— Не треба, не треба... Ти в безпеці, моя люба. Вони Ніколи не зроблять цього з тобою. Тепер я знаю, що ти тут і в безпеці, з тобою тепер все буде гаразд. Ніхто не образить тебе, Ліро, моя мила; ніхто ніколи не завдасть тобі болю...

— Але вони роблять це з іншими дітьми! Чому?

— Ах, моя люба...

— Це через Пил, чи не так?

— Це вони тобі сказали? Це лікарі сказали?

— Діти знають про нього. Всі діти розмовляють про це, але ніхто не знає! І вони майже зробили це зі мною — ви повинні сказати мені! У вас більше немає права тримати це в таємниці!

— Ліро... Ліро, Ліро! Моя люба, це надто складні речі — Пил і таке інше. Це не повинно турбувати дітей. Але лікарі роблять це заради самих же дітей, моя дитино. Пил — це щось погане, неправильне, зле та огидне. Дорослі та їхні деймони вже так заражені Пилом, що для них все надто пізно. їм не можна допомогти... Але невелика операція

над дітьми рятує їх від нього. Пил більше не пристає до них. Вони щасливі і в безпеці...

Ліра подумала про малого Тоні Макаріуса. Раптом вона нахилилася вперед і її майже знудило. Пані Кольтер відскочила назад і дала їй дорогу.

— З тобою все гаразд, люба? Йди до ванної...

Ліра тяжко ковтнула й витерла очі.

— Ви не повинні робити цього з нами, — сказала вона. — Ви маєте залишити нас у спокої. Присягаюся, лорд Ізраель не дозволив би цього, якби знав, що відбувається. Якщо на ньому є Пил, і на вас, і на Ректорі Джордана, і на кожному дорослому, значить, так і повинно бути. Коли я звільнюся, я розповім всім дітям на світі, що відбувається. До того ж, якщо це так добре, чому ви не дозволили їм зробити це зі мною? Якби це було корисно, ви б не заперечували їхніх дій. Ви були б щасливі.

Пані Кольтер хитала головою та посміхалася невеселою мудрою посмішкою.

— Моя люба, — сказала вона, — іноді щось хороше може трохи вражати нас і, звичайно, це засмучує й інших, якщо це засмучує тебе... Але це не означає, що твого деймона заберуть у тебе. Він залишається з тобою! Боже праведний, багато дорослих тут зробили таку операцію. Сестри виглядають достатньо задовленими, чи не так?

Ліра кліпнула очима. Раптом вона зрозуміла дивну порожню відсутність цікавості в сестер і те, чому їхні деймони здаються сонними, коли біжать за ними.

«Мовчи, — подумала вона, — та закрий щільніше рота».

— Люба моя, ніхто б не провів операцію на дитині, спершу не випробувавши її. І ніхто ніколи і нізащо не забрав би деймона удитини! Все, що відбувається, — невеликий надріз — і все гаразд. Завжди! Розумієш, твій деймон чудовий друг та компаньйон, поки ти молода, але у віці, який ми називаємо статевою зрілістю, вік, якого ти скоро дося-

неш, моя люба, деймони призводять до тривожних думок та почуттів, і це дозволяє Пилу проникати в нас. Швидка невелика операція перед цим — і тебе ніщо не тривожитиме. І твій деймон залишається з тобою, лише... просто не з'єднаний з тобою. Як... як улюблена хатня тварина, якщо хочеш. Найкращий улюбленець у світі! Тобі б це не сподобалося?

О, мерзотна ошуканка, о, яку безсовісну неправду вона казала! Але навіть якби Ліра не знала, що це брехня (Тоні Макаріус, деймони в клітках), вона б все одно прокляла саму думку про це. Щоб її душу, її милого, сердечного компаньйона відокремили та перетворили на слухняну хатню тварину? Ліра спалахнула від ненависті, а Пантелеймон, сидючи в неї не руках, обернувся на тхора — найжахливішу і найогиднішу його форму — і ричав.

Але вони промовчали. Ліра міцно тримала Пантелеймона і дозволяла пані Кольтер гладити своє волосся.

— Пий ромашку, — ніжно сказала пані Кольтер. — Ми скажемо, щоб вони постелили тобі тут. Не треба повертатися в гуртожиток до інших дівчат, не тепер, коли моя маленька асистентка повернулася. Моя улюблена! Найкраща асистентка у світі. Знаєш, ми шукали тебе по всьому Лондону, люба. Ми змусили поліцію обшукати кожне місто країни. О, я так за тобою скучила! Ти не уявляєш, яка я рада, що знайшла тебе...

Весь цей час золотавий деймон не міг всидіти на місці: він то залазив на стіл та стрибав через свій хвіст, то вже сидів на плечі у пані Кольтер і шепотів їй щось на вухо, то ходив по підлозі, задерши хвіст. Він, звичайно, виказував нетерплячість пані Кольтер і, зрештою, вона не втрималася.

— Ліро, люба, — почала вона, — здається, Ректор Джордана дав тобі щось перед тим, як ти поїхала. Це правда? Він дав тобі алетіометр. Річ у тому, що він не належав йому і він

не міг розпоряджатися ним. Пристрій залишили йому на збереження. Він надто цінний, щоб носити його з собою, знаєш, цей прилад один лише з двох чи трьох існуючих у світі! Я думаю, Ректор дав його тобі, сподіваючись, що він якось потрапить до рук лорда Ізраеля. Він сказав тобі не розповідати мені про пристрій, правда?

Ліра скривила рот.

— Так, я розумію. Добре, нічого страшного, моя мила, що ти не *сказала* мені. Ти не порушила ніяких обіцянок. Але послухай, люба, механізм дійсно треба ретельно доглядати. Боюсь, він такий рідкісний та чутливий, що ми просто не можемо наражати його на такий ризик.

— Чому не можна давати його лорду Ізраелю? — запитала вона, не рухаючись.

— Через те, що він робить. Ти знаєш, його вислали, тому що він замислив щось небезпечно та огидне. Йому потрібен алетіометр, щоб здійснити свій план, але повір мені, люба, це остання річ на світі — віддати йому пристрій. Ректор Джордана глибоко помилявся. І тепер, коли ти все знаєш, краще буде, якщо ти віддаси його мені, добре? Це позбавить тебе від необхідності носити його повсюди з собою і турбуватися про нього — справді, це, мабуть, складне завдання роздумувати, навіщо така дурна стара річ може знадобитися...

Ліра міркувала, як вона могла знову, знову і знову вважати цю жінку такою захоплюючою та розумною.

— Отже, якщо він у тебе зараз, моя люба, тобі справді краще буде віддати його мені. Він на твоєму поясі, чи не так? Так, то було дуже розумно зберігати його в такий спосіб...

Її руки торкнулися Ліриної спідниці, і вона почала розстібати міцну водонепроникну тканину. Ліра напружилася. Золота мавпа скрадалася з іншого боку ліжка, тремтячи від передчуття та затискаючи свій рот маленькими чорними пальцями. Пані Кольтер стягла з Ліри пояс і роз-

стігнула сумку. Жінка швидко дихала. Вона вийняла чорну оксамитову тканину, розгорнула її та знайшла бляшанку, яку зробив Йорик Бернісон.

Пантелеймон знову став котом, кожної миті готовий стрибнути. Ліра також відсунула свої ноги від пані Кольтер і поставила їх на підлогу, приготувавшись тікати, коли прийде час.

— Що це? — спитала пані Кольтер, ніби радісно здивувавшись. — Яка кумедна стара бляшанка! Ти поклала пристрій туди, щоб не пошкодити його, люба? Весь цей мох... Ти була обережна, правда? Ще одна коробка всередині цієї! І запаяна! Хто це зробив, дитино?

Вона надто бажала відкрити її, щоб чекати на відповідь. Вона взяла ніж зі своєї сумочки, на якому було ще багато інших приладів, витягла лезо і загнала його під кришку.

Ураз кімната наповнилася розлютованим дзижчанням.

Ліра та Пантелеймон трималися спокійно. Пані Кольтер, здивована та зацікавлена, потягла за кришку, а золотий деймон нахилився нижче, щоб краще бачити.

За мить чорне тіло літаючого шпигуна кинулося з коробки та шосили вдарило деймона-мавпу в морду.

Він закричав і відскочив назад. Звичайно, це завдало болю і пані Кольтер, яка закричала та злякалася разом з мавпою. А потім диявол з годинниковим механізмом почав дертися на неї, на її груди, горло, прямуючи до обличчя.

Ліра не стала чекати. Пантелеймон кинувся до дверей, і вона не відставала від нього. Дівчинка широко відчинила двері і побігла швидше, ніж будь-коли в своєму житті.

— Пожежна тривога! — пронизливо закричав Пантелеймон, летячи перед нею.

Ліра побачила кнопку в кутку і відчайдушно розбила скло кулаком. Вона продовжувала бігти, прямуючи до гуртожитків, розбиваючи та натискаючи кнопки тривоги.

Люди почали виходити в коридор, роззираючись навкруги, щоб помітити, де пожежа.

У цей час вона вже була біля кухні, і Пантелеймон поспішно обмінявся з нею думкою, після чого вона забігла всередину. За мить вона вже відкрила всі газові вентиля і кинула сірник на найближчий пальник. Потім вона стягнула з полиці мішок з борошном і вдарила ним об край столу так, що він розірвався та наповнив повітря білою хмарою — вона чула, що борошно вибухає, якщо поводитися з ним так біля вогню.

Потім вона вибігла та попрямувала до свого гуртожитку. Коридори вже були повні: діти бігали туди-сюди, жваві від збудження, тому що навкруги чулося слово *втеча*. Старші мчали до комор, де зберігався одяг, і вели за собою молодших. Дорослі намагалися все це контролювати, і ніхто з них не знав, що відбувається. Крики, штовханина, плач чулися звідусюди.

Між усім цим доводилося маневрувати, як рибам, Лірі та Пантелеймону, продираючись до гуртожитку. Щойно вони дісталися туди, позаду почувся приглушений вибух, який струсив усю будівлю.

Усі інші дівчата втекли — кімната була порожньою. Ліра підсунула тумбочку в куток, стрибнула на неї та витягла свій теплий одяг з щілини у стелі, одразу ж намагаючись знайти алетіометр. Він був на місці. Вона швидко натягла вбрання, прикрила обличчя каптуром, і Пантелеймон-горобець, що стежив за дверима, скрикнув:

— Швидше!

Дівчинка вибігла. На щастя, група дітей, які знайшли теплий одяг, бігла коридором до головного виходу, і вона приєдналася до них, спітніла, з тремтячим серцем та думкою про те, що вона повинна втекти або загинути.

Шлях було заблоковано. Вогонь на кухні швидко поширювався, вибух чи то газу, чи то борошна зруйнував

частину даху. Люди дерлися крізь покручені балки, щоб вибратися на свіже холодне повітря. Відчувався сильний запах газу. Потім був ще один вибух — гучніший та ближчий за перший. Вибухова хвиля збила з ніг кількох людей, і крики жаху та болю наповнили повітря.

Ліра намагалася підвестися, і Пантелеймон гукав серед криків та ляскоту крил інших деймонів:

— Сюди! Сюди!

Ліра вилізла на бетонну плиту. Вони дихала морозяним повітрям і сподівалася, що дітям вдалося знайти тепле вбрання — було б прикро втекти зі станції та вмерти від холоду.

Тепер було видно полум'я. Залізаючи на дах, вона побачила, що вогонь охопив велику діру з одного боку будівлі. Натовп дітей та дорослих стояв біля головного входу, але цього разу дорослі були більш збентежені, а діти більш налякані — дуже налякані.

— Роджере! Роджере! — закричала Ліра, а Пантелеймон побачив його гострим зором сови і сповістив про це Ліру.

За мить вони вже були разом.

— Накажи їм іти за мною! — закричала Ліра йому у вухо.

— Вони не підуть — вони в паніці...

— Скажи їм, що вони роблять з дітьми, які зникають! Вони відрізають їхніх деймонів великим ножом! Скажи їм, що ти бачив сьогодні вдень — ми випустили всіх їхніх деймонів! Скажи, що з ними станеться, якщо вони не втечуть!

Нажаханий Роджер відкрив рот, але потім схопився та побіг до найближчої групи стурбованих дітей. Ліра зробила те саме. І новина почала поширюватися — деякі діти скрикували та зі страхом хапали своїх деймонів.

— Ходімо зі мною! — кричала Ліра. — Рятувальники наближаються! Нам треба йти їм назустріч! Уперед, побігли!

Діти почули її та побігли за нею, продираючись крізь огорожу на вулицю з ліхтарями. Їхні чоботи тупотіли та скрипіли по твердому снігу.

За ними кричали дорослі, і чувся гуркіт та тріск від того, що обвалився інший бік будівлі. Іскри ринули потоком у повітря, і полум'я знялося угору зі звуком розірваної тканини. Але прориваючись крізь цей звук, прийшов інший — надзвичайно близький та грубий. Ліра ніколи не чула його до того, але одразу впізнала — це було виття деймонів-вовків татарських охоронців. Слабкість огорнула її від голови до п'ят, і багато дітей налякано озирнулися та зупинилися, тому що на них бігли великими, швидкими, невтомними кроками татарські охоронці з гвинтівками наготові та з могутніми сірими постатями своїх деймонів поряд.

Їх ставало дедалі більше і більше. Вони були вкриті кольчугою, і в них не було очей; принаймні, очей не було видно крізь засніжені шпарини в їхніх шоломах. Єдине, що було видно, — круглі темні дула гвинтівок та сяючі жовті очі вовків-деймонів над їхніми розкритими щелепами, з яких текла слина.

Ліра похитнулася. Вона й не уявляла, які жахливі ці вовки. І тепер, коли вона знала, що люди в Брльвангарі легко порушували суворе табу, вона зіщулилася від думки, що можуть зробити ці стікаючі слиною пачі...

Татари загородили прохід на вулицю з ліхтарями, їхні деймони були так само дисциплінованими та вишколеними, як і самі ці люди. Наступної миті мала з'явитися друга шеренга, тому що охоронці підходили й підходили. Ліра подумала у відчай: «Діти не можуть битися з солдатами. Це не було схоже на сутичку в Клейбедсі, кидання багном у дітей випалювачів цегли».

Чи, може, схоже? Вона пригадала, як кинула жменю глини в широке обличчя сина випалювача, який напав на

неї. Він зупинився, щоб витерти очі, і тоді міські накиннулися на нього.

Тоді вона стояла в багнюці. Зараз вона стояла у снігу.

Саме так, як вона робила це вдень, але тепер зовсім без жартів, вона взяла жменю снігу і кинула її в найближчого солдата.

— Кидайте сніг їм в очі! — закричала вона і кинула ще одну сніжку.

Всі діти приєдналися до неї, а потім чийсь демон придумав літати стрижем поряд із сніжкою та підштовхувати її просто в щілини для очей в шоломах татар, після чого інші демони дітей почали робити так само. Через декілька хвилин татари зашпортувалися, випльовували сніг талаялися, намагаючись прибрати сніг з вузьких прорізів для очей.

— Побігли! — закричала Ліра та кинулася до воріт, які вели на вулицю з ліхтарями.

Діти мчали за нею, всі до одного, ухиляючись від лясаючих щелеп вовків та несучись з усіх сил униз вулицею в темряву.

Позаду почувся різкий крик — це офіцер віддав наказ, і миттю клацнули всі затвори рушниць, потім долинув ще один крик, і настала напружена тиша, у якій було чути лише тупіт дитячих ніг та їхнє важке дихання.

Вони прицілювалися. Вони б не промахнулися.

Але перш ніж вони встигли вистрілити, один із татар голосно видихнув з хрипінням, а інший скрикнув від здивування.

Ліра зупинилася, озирнулася і побачила чоловіка, який лежав на снігу зі стрілою з сірим пір'ям у спині. Він корчився, звивався та плював кров'ю, а інші солдати озиралися навкруги, шукаючи того, хто стріляв, але лучника не було видно.

А потім просто з неба полетіла ще одна стріла і влучила іншому охоронцю в голову. Він одразу ж упав. Офіцер прокричав щось, і всі подивилися в темне небо.

— Відьми! — вигукнув Пантелеймон.

Так, це були вони: неясні граційні темні постаті снували високо в небі зі свистом та шелестом повітря в гілках небесної сосни, на яких вони літали. Ліра бачила, як одна з них спустилася нижче та випустила стрілу, — впав ще один чоловік.

А потім всі татари підняли свої рушниці й вистрілили у темряву, цілячись в ніщо, в тіні, в хмари. У відповідь на них посіявся дощ зі стріл.

Але офіцер, який помітив, що діти майже зникли з очей, наказав наздогнати їх. Деякі діти закричали. Потім почувся ще один крик, і всі припинили бігти, збентежено повертаючи назад, приголомшені виглядом моторошної постаті, яка мчала просто на них з темряви вулицею з ліхтарями.

— Йорик Бернісон! — закричала Ліра, ледь стримуючи радість.

Ведмідь в обладунках, здавалося, не відчував своєї величезної ваги, вона, навпаки, робила його ходу ще могутнішою та швидшою. Він промайнув, як блискавка, повз Ліру і увірвався в ряди татар, розкидаючи солдатів, їхніх деймонів та рушниці на всі боки. Потім він зупинився та повернувся навкруги, завдавши два масивних удари на обидва боки по найближчих до нього охоронцях.

Деймон-вовчиця кинулася на нього — він наздогнав її ударом просто в повітрі, і вона випустила потік яскравого вогню, впавши на сніг, де вона зашипіла та завилала, а потім зникла. Її людина вмерла одразу ж.

Офіцер татар, зустрівшись з подвійною атакою, не вагався. Довгі гучні накази — і загін поділився на два — один, щоб тримати на відстані відьом, другий (трохи більший за перший) — щоб здолати ведмеда. Солдати були надзви-

чайно хоробрими. Вони стали на одне коліно в групах по чотири та почали стріляти з рушниць, ніби були на навчаннях, і жоден з них не похитнувся, коли величезна постать Йорика Бернісона стала наближатися до них. За мить вони всі були мертві.

Йорик знову завдавав ударів, обертаючись на всі боки, змітаючи все на своєму шляху, громлячи та рикаючи в той час, як кулі літали поряд із ним, ніби оси чи мухи, зовсім не ушкоджуючи. Ліра підганяла дітей, щоб сховатися в темряві. Вони мусили бігти звідси, тому що, якими б небезпечними не були татари, але по-справжньому треба було боятися решти дорослих Больвангара.

Отже, вона кликала, поверталася назад та підштовхувала дітей, щоб вони бігли. Ліхтарі кидали довгі тіні на снігу них позаду, коли Ліра відчула, що її серце вистрибує в глибокій темряві арктичної ночі та чистого морозного повітря, тріпоче від радості, як і серце Пантелеймона-зайця, який весело біг уперед.

— Куди ми біжимо? — запитав хтось.

— Тут нічого немає, крім снігу!

— Рятувальники наближаються, — сказала їм Ліра. — Там близько п'ятдесяти циган. Присягаюсь, там є твої родичі. Всі циганські родини, які втратили дітей, послали когось.

— Я не циган, — заперечив хлопчик.

— Не має значення. Вони все одно заберуть тебе.

— Куди? — спитав хтось незадоволено.

— Додому, — відповіла Ліра. — Я для цього сюди й приїхала, щоб врятувати вас, і привела сюди циган, які заберуть Вас додому. Нам треба рухатися вперед, тоді ми зустрінемося з ними. Ведмідь був із ними, отже, вони не можуть бути далеко.

— Ви бачили цього ведмедя! — сказав хлопчик. — Коли він вдарив того деймона — чоловік вмер, ніби хтось вирвав його серце, саме так!

— Я не знав, що можна вбити деймона, — сказав ще хтось.

Вони всі тепер розмовляли. Захоплення і полегшення розв'язало їм язика. Все одно їм потрібно було йти уперед, то чого б не поговорити?

— Це правда, — запитала дівчинка, — те, що вони там робили?

— Так, — відповіла Ліра. — Я ніколи не думала, що побачу когось без деймона. Але дорогою сюди ми знайшли хлопчика — самого, без деймона. Він не припиняв питати про нього, де він був, чи знайде він його коли-небудь. Його звали Тоні Макаріос.

— Я знаю його! — сказав хтось, а інші підтримали:

— Так, вони забрали його приблизно тиждень тому...

— Вони відокремили його деймона, — продовжувала Ліра, знаючи, як це вплине на них. — І невдовзі після того, як ми його знайшли, він помер. Усіх відрізаних деймонів вони саджали у клітки в сусідній будівлі.

— Це правда, — підтвердив Роджер. — І Ліра звільнила їх під час пожежних навчань.

— Так, я бачив їх! — втрутився Білі Коста. — Спочатку я не зрозумів, хто це, але я бачив, як вони полетіли з тим гусаком.

— Але чому вони це вчиняють? — питав якийсь хлопчик. — Чому вони відрізають деймонів від людей? Це ж справжні тортури! Навіщо вони це роблять?

— Пил, — припустив хтось із сумнівом.

Але хлопчик презирливо засміявся.

— Пил! — сказав він. — Його просто не існує! Вони вигадали його! Я не вірю в нього.

— Дивіться, — мовив ще хтось, — що відбувається з цепеліном!

Усі озирнулися назад. У світлі ліхтарів, де все ще тривала бійка, біля щогли вже не висів величезний повітря-

ний корабель, вільний кінець каната теліпався у повітрі, а над самим дирижаблем здіймалася куля...

— Повітряна куля Лі Скоресбі! — закричала Ліра і радісно сплеснула в долоні в рукавицях.

Усі інші діти були спантеличені. Ліра повела їх далі, роздумуючи, як аеронавт зміг так далеко залетіти на своїй кулі. Було зрозуміло, що він робив, і це було досить дотепно — заповнити свою кулю газом з чужої, втекти тим самим способом, який використовували їхні переслідувачі!

— Ходімо далі, продовжуйте рухатися, інакше замерзнете, — сказала Ліра кільком дітям, які тремтіли та рюмсали від холоду, а їхні деймони не відставали від них і також плакали тоненькими голосами.

Це роздратовало Пантелеймона, і він в образі росомахи підштовхнув деймона-білку однієї дівчинки, який просто висів у неї через плече, жалісно пхикаючи.

— Заховайся до неї в пальто! Стань більшим і зігрій її! — проричав він, і наляканий деймон дівчинки миттєво заліз їй під куртку з вугільного шовку.

Проблема була в тому, що вугільний шовк не був таким теплим, як звичайне хутро, навіть якщо він був складений в декілька шарів. Декотрі діти виглядали як гриби-порхавки на ніжках, вони були такими незграбними, адже їхній одяг вироблявся на фабриках та в лабораторіях, далеких від холоду і, звісно, не міг протистояти йому. Хутра Ліри виглядали неохайно і смерділи, але вони зберігали тепло.

— Якщо ми ось-ось не знайдемо циган, вони не витримають, — прошепотіла Ліра Пантелеймону.

— Змушуй їх рухатися, — озвався він також пошепки. — Якщо вони ляжуть, їм кінець. Ти знаєш, що сказав Фардер Корам...

Фардер Корам розповідав їй багато історій про власні мандрівки на півночі, те саме робила і пані Кольтер —

треба лише сподіватися, що це була правда. Але вони обое були згодні з одним — треба не припиняти рухатися.

— Скільки нам ще йти? — запитав маленький хлопчик.

— Вона хоче завести нас подалі, щоб убити, — приєдналася дівчинка.

— Краще бути тут, ніж повернутися назад, — мовив хтось.

— Ні! На станції тепло. Там є їжа, гарячі напої та все таке інше.

— Але там усе в полум'ї!

— Що ми тут робитимемо? Присягаюся, ми загинемо від голоду...

В голові у Ліри було повно незрозумілих питань, які летіли одне за одним, як відьми, швидкі та невловимі, і десь там, куди вона не могла сягнути, була гордість та глибоке хвилювання, яких вона не могла зрозуміти.

Але це надало їй сили, і вона витягнула одну дівчинку із замету та підштовхнула хлопчика, який зупинився, сказавши їм:

— Продовжуйте рухатися! Йдіть по слідах ведмедя! Він прийшов із циганами, отже, сліди приведуть нас до них! Просто не зупиняйтеся!

Почали падати великі сніжинки. Скоро вони повністю прикриють сліди Йорика Бернісона. Тепер їм не було видно вогнів Більвангара, світло пожежі обернулося на слабе мерехтіння, навкруги лише злегка блищав сніг. Густі хмари огорнули небо, тому не було ні місяця, ні Північного саява. Але, уважно придивляючись, діти все ще розрізняли глибокий слід, який проклав у снігу Йорик Бернісон. Ліра підбадьорювала, задиралася, біла, майже несла, лаяла, підштовхувала, тягла, обережно піднімала, робила все, що могла, а Пантелеймон (дивлячись на стан деймона кожної дитини) говорив їй, що саме потрібно робити.

«Я доведу їх туди! — повторювала вона про себе. — Я прийшла сюди, щоб забрати їх, і я зроблю це, хоч би що».

Роджер ішов за нею, а Білі Коста прокладав дорогу, тому що мав гостріший за інших зір. Невдовзі сніг посипав так рясно, що їм довелося взятися одне за одного, щоб не відстати. Ліра почала думати: «Якщо ми ляжемо поряд і будемо так грітися... Вирити нори в снігу...»

Вона щось почула. Звідкись долинув звук двигуна — не важкі удари цепеліна, а щось схоже на дзижчання осі. Звук то наближався, то віддалявся.

І виття... Собаки? Упряжні собаки? Звук був надто далеко, щоб зрозуміти, його приглушували мільйони сніжинок та легкі пориви вітру. Це могли бути упряжні собаки циган, чи дикі духи тундри, чи навіть ті звільнені деймони, які кликали своїх загублених дітей.

Вона щось бачила... На снігу не було вогнів, чи не так? Це могли бути привиди... Могло статися, вони зробили коло і поверталися до Больвангара.

Але це були маленькі жовті промені від ліхтарів, а не білі Яскраві анібаричні лампи. І вони рухалися, і виття наближалася, і не встигла Ліра зрозуміти, чи не спить вона, як Опинилася серед знайомих постатей, і чоловіки, закутані В хутро, підняли її вгору: могутні руки Джона Фаа відірвали її від землі, і Фардер Корам сміявся від задоволення. Наскільки вона бачила крізь заметіль, цигани саджали дітей на сани, вкривали їх хутрами і давали їм м'ясо тюленя. Там був і Тоні Коста, який обіймав Білі, злегка відштовхуючи його, щоб знову обійняти, та посмикував його від радості. А Роджер...

— Роджер по'їде з нами, — сказала вона Фардеру Кораму. — Це його я збиралася врятувати в першу чергу. Потім ми разом поїдемо у Джордан. Що це за галас...

Знову було чути гарчання, той двигун, схожий на двигун божевільного літаючого шпигуна, але в сто разів сильніший. Раптом вона відчула удар, який відкинув її, і Пантелеймон не міг її захистити, тому що золотава мавпа...

Пані Кольтер...

Золота мавпа біла, кусала, дряпала Пантелеймона, який так швидко змінював форму, що за ним не можна було встежити і який у відповідь жалив, бив, рвав. Тим часом пані Кольтер з німим виразом холодної наполегливості на обличчі, обрамленому хутром, тягнула Ліру на сани з мотором, а Ліра опиралася так сильно, як її деймон. Сніг був такий густий, що вони були майже ізольовані завірюхою від усіх, і анібаричні вогні на санях освітлювали лише вихор сніжинок за декілька дюймів попереду.

— Допоможіть! — закричала Ліра циганам, які були тут *поруч*, серед густого снігу, і які нічого не бачили. — Допоможіть мені! Фардере Корам! Владарю Фаа! О Боже, рятуйте!

Пані Кольтер різко віддала наказ мовою північних татар. Крізь вир снігу дівчинка побачила загін воїнів, озброєних рушницями, їхні деймони-вовчиці гарчали поряд із ними. Головний побачив зусилля пані Кольтер і підняв Ліру однією рукою, ніби вона була лялькою, і кинув її на сани, куди вона впала, оглушена та приголомшена.

Вистрілила рушниця, потім ще одна — цигани зрозуміли, що відбувається. Але стріляти у ціль, якої не бачиш, дуже небезпечно, тим більше, коли ти не бачиш власних бійців. Татари, щільно оточивши сани, тепер могли стріляти, але цигани не могли їм відповісти, тому що боялися поранити Ліру.

Яку гіркоту вона відчувала! Яку втому!

Все ще оглушена, із дзвоном у голові, вона потяглася за Пантелеймоном, який відчайдушно продовжував битися з мавпою, міцно вчепившись зубами росомахи в зо-

лотаву лапу та більше не змінюючись, але похмуро не відпускаючи ворога. Але хто це був?

Не Роджер?

Так, Роджер, який бив пані Кольтер кулаками та ногами, кидаючись на неї головою, і якого відкинув татарин, ніби зігнав муху. Це була суцільна фантасмагорія: біле, чорне, щось зелене швидко промайнуло перед її очима, неокреслені тіні, світло, що коливалося туди-сюди...

Сильний вихор підняв завісу снігу, і показався Йорик Бернісон, який біг із брязкотом та скрипом заліза. За мить величезні шелепи клацнули ліворуч і праворуч, лапа розірвала груди у кольчuzі, білі зуби, чорне залізо, руда мокра шерсть...

Потім щось міцно потягло її *вгору, вгору*, і вона схопила Роджера, вирвавши його з рук пані Кольтер і міцно тримаючи. Деймони дітей пташками летіли поруч та пронизливо кричали від здивування, тому що щось значно більше летіло вгорі. І тут Ліра побачила в повітрі над собою відьму, одну з тих елегантних неясних чорних тіней, які летіли високо в небі, але зараз її можна було торкнутися. В оголених руках відьми був лук і вона натягнула своїми голими руками (на такому страшенному морозі!) тятиву і випустила стрілу в прорізь для очей в кольчuzі татарина, який був за три фути від них...

Стріла вп'ялась майже наполовину, і демон чоловіка зник у стрибку, навіть перш ніж він ударився об землю.

Угору! Ліру і Роджера понесло в повітря, і вони зрозуміли, що тримаються пальцями, які дедалі більше слабнуть, за гілку небесної сосни, на якій міцно, але граційно сиділа юна відьма. Вона понеслася вниз, ліворуч, вони побачили обриси чогось величезного і опинилися на землі.

Вони впали на сніг поряд із корзиною повітряної кулі Лі Скоресбі.

— Стрибай всередину, — покликав техасець, — і, звісно, бери свого друга. Ви бачили того ведмедя?

Ліра побачила, що три відьми тримали мотузку, замотану довкола каменя, яка тримала сумку з газом. Та нестримно линула вгору.

— Сідай! — закричала вона до Роджера і полізла через обтягнутий шкірою край корзини та впала на снігову купу всередині. Мить — і Роджер впав зверху на неї, а потім могутній рик струснув землю.

— Давай, Йорику! На борт, старий друже! — закричав Лі Скоресбі, і ведмідь заліз у корзину з жахливим хрускотом.

Раптом невеликий вітер на мить розігнав сніг та мряку, і Ліра побачила, що відбувається навкруги. Вона побачила, як загін циган під командуванням Джона Фаа тіснив оборону татар та гнав їх назад до охоплених полум'ям руїн Больвангара. Вона бачила, як інші цигани допомагали дітям розсістися по санях, тепло закутуючи їх в хутра. Вона бачила Фардера Корама, який стурбовано шукав щось повсюди, спираючись на свою палицю, його деймон кольору осені бігав по снігу та роззирався на всі боки.

— Фардере Корам! — закричала Ліра. — Я тут!

Старий почув і здивовано подивився на кулю, яку за мотузку стримували відьми: йому з корзини безтямно махала рукою Ліра.

— Ліро! — закричав він у відповідь. — З тобою все гаразд, дівчинко? Ти у безпеці?

— Як і завжди! — відповіла вона. — До побачення, Фардере Корам! До побачення! Відвезіть всіх дітей додому!

— Ми зробимо це, будь впевнена! Бажаю успіху, моя дитино, бажаю успіху... Бажаю успіху, дівчинко...

І саме цієї миті аеронавт подав сигнал рукою, і відьми відпустили мотузку.

Куля миттєво знялася в повітря, повне густого снігу, зі швидкістю, якої Ліра ніяк не очікувала. За мить земля зникла в тумані, і вони понеслися вгору швидше і швидше, їй здавалося, що жодна ракета не могла б швидше покинути землю. Вона лежала на підлозі корзини, тримаючись за Роджера, притиснута прискоренням.

Лі Скоресбі не припиняв весело бурмотіти, сміятися та видавати дикі техаські викрики задоволення. Йорик Бернісон спокійно знімав свої обладунки, майстерно роз'єднуючи їх пазуром та складаючи по черзі до купи. Десь унизу ляскання та свист вітру в гілках небесної сосни сповіщали, що відьми летіли десь близько над ними.

Потроху дихання Ліри, рівновага та серцебиття нормалізувалися. Вона підвелася й озирнулася.

Корзина була значно більшою, ніж дівчинка уявляла спочатку. Рядами вздовж країв стояли філософські інструменти та купою лежали хутра, балони з повітрям та багато інших речей, надто малих та незрозумілих через густий туман, який їх оповивав.

— Це хмара? — запитала вона.

— Звичайно. Одягни свого друга в хутра, поки він не перетворився на бурульку. Тут холодно, але буде ще Холодніше.

— Як ви знайшли нас?

— Відьми. Одна відьма хоче з тобою поговорити. Коли ми вилетимо з цієї хмари, ми зорієнтуємося, а потім зможемо сісти і потеревенити.

— Йорику, — сказала Ліра, — дякую, що прийшов.

Ведмідь пробурмотів щось і всівся злизувати кров зі своєї шерсті. Від його ваги корзина трохи нахилилася на Один бік, але це не мало значення. Роджер був насторожі, Іле Йорик Бернісон звертав на нього уваги не більше, ніж на сніжинку. Ліра підсунулася до краю корзини, який

доходив до її підборіддя, коли вона стояла, і намагалася побачити щось широко розкритими очима крізь хмару.

Минуло кілька секунд, і куля, пройшовши хмару, продовжувала швидко злітати, прямуючи просто на небеса.

Яке видовище!

Куля здіймалася під величезним склепінням. Згори та спереду сяяла Аврора, ще яскравіша та розкішніша, ніж Ліра її бачила до того. Вона була навкруги — чи вони були майже частиною її. Великі фіранки сяйва тремтіли та розвівалися, немов крила ангела. Каскади люмінесцентних ореолів розбивалися об невидимі перешкоди та розпадалися на круговерті чи спадали широченними водоспадами.

У Ліри захопило подих від цієї картини, а потім вона глянула вниз і побачила, мабуть, ще дивніше видовище.

Наскільки вона могла побачити, до самого горизонту в усіх напрямках простягалось біле море. М'які вершини, закутані в туман, подекуди здіймалися, це було схоже на скупчення криги.

Крізь це море пб одній, по двоє та більшими групами піднімалися маленькі темні тіні, ті неясні граційні постаті — відьми на своїх гілках з небесної сосни.

Вони летіли стрімко, без будь-якого зусилля вгору, прямуючи за кулею з одного чи іншого боку, рухаючи її в потрібному напрямку. І одна з них — лучниця, яка врятувала Ліру від пані Кольтер, летіла поруч із кулею, і Ліра вперше виразно роздивилася її.

Вона була юна — молодша за пані Кольтер, ясноволоса, з яскравими зеленими очима, вбрана, які всі відьми, у стрічки з чорного шовку, але на ній не було ні шуби, ні каптура, ні рукавиць. Здавалося, вона не відчувала холоду. На її голові був простий вінок з маленьких червоних квітів. Вона сиділа на своїй гілці з небесної сосни, ніби на бойовому коні, і летіла за ярд від Ліриного цікавого погляду.

— Ліра?

— Так! Ви Серафіна Пеккала?

— Так.

Ліра зрозуміла, чому Фардер Корам покохав її і чому це розбило його серце, хоч ще за мить вона про це не здогадувалася. Він старішав, він був старий хворий чоловік, а вона буде молодою цілу вічність.

— У тебе є читач символів? — запитала відьма голосом, схожим на високий дикий спів Аврори, і Ліра через цей прекрасний звук ледве вловила, про що йдеться.

— Так. Він у мене в кишені, у безпеці.

Лопотіння величезних крил сповістило пра новоприбулого, який ширяв поряд із нею — сірого гусака-деймона. Він коротко сказав щось і описав широке коло навколо кулі, яка продовжувала підніматися.

— Цигани перетворили Больвангар на руїни, — сказала Серафіна Пеккала. — Вони вбили двадцять два охоронці та дев'ять людей, які там працювали. Тоді підпалили решту будівель. І збираються повністю знищити його.

— А як пані Кольтер?

— Про неї нічого не відомо.

Вона дико скрикнула, і всі інші відьми полетіли до кулі.

— Пане Скоресбі, — сказала вона. — Мотузку, якщо ви дозволите.

— Мем, я дуже вдячний. Ми все ще піднімаємося. Здається, це триватиме ще якийсь час. Скільки вас знадобиться, щоб потягнути нас на північ?

— Ми сильні, — все, що вона відповіла.

Лі Скоресбі накинув петлю з товстого каната на оббите шкірою залізне кільце, що втримувало мотузку, які були натягнуті навкруги аеростата і на яких трималася корзина. Коли він міцно закріпив його, то викинув вільний кінець у повітря. Одразу ж шість відьом попрямували до нього, схопили його та почали тягти, спрямовуючи гілки з небесної сосни на Полярну Зірку.

Коли куля почала рухатися в цьому напрямку, Пантелеймон качкою виліз на край корзини. Деймон Роджера також виглянув, але невдовзі заховався назад, тому що Роджер спав, так само як і Йорик Бернісон. Лише Лі Скоресбі пильнував, тримаючи в роті тонку сигару та розглядаючи інструменти.

— Отже, Ліро, — продовжувала Серафіна Пеккала. — Ти знаєш, навіщо ти ідеш до лорда Ізраеля?

Ліра здивувалася.

— Звичайно ж, щоб віддати йому алетіометр! — відповіла вона.

Вона не замислювалася над цим питанням — все було очевидно. Потім дівчинка пригадала свій перший мотив, який майже забула.

— Чи... Допомогти йому втекти. Ось чому. Ми допоможемо йому звільнитися.

Але коли вона це вимовила, то подумала, чи не є це абсурдом. Втекти зі Свольбарда? Неможливо!

— Спробуємо, хай там як, — додала вона рішуче. — А що?

— Є речі, про які я повинна тобі розказати, — сказала Серафіна Пеккала.

— Про Пил?

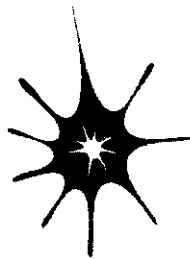
— Так, разом з іншим. Але зараз ти стомилася, а це буде довгий політ. Ми поговоримо, коли ти прокинешся.

Ліра позіхнула. Це було позіхання, від якого затріщали щелепи і ледве не луснули легені, воно тривало майже хвилину, чи їй так здалося. Як Ліра не намагалася, вона не могла опиратися сну. Серафіна Пеккала простягнула руку через край корзини та торкнулася її очей, і Ліра опустилася на підлогу. Пантелеймон злетів за нею і, обернувшись на горностая, заліз на своє звичайне місце для снання — до неї на шию.

Відьма надала гілці певної швидкості, щоб летіти поряд з кулею. Вони прямували на північ до Свольбарда.

Частина третя

Свольбард

Туман і лід

Лі Скоресбі накрив Ліру шубою. Вона пригорнулася до Роджера, і вони спали, поки куля летіла на полюс. Час від часу аеронавт перевіряв свої інструменти, не випускаючи з рота сигару, яку ніколи не запалював поряд із легкозаймистим воднем, та кутаючись у свої хутра.

— Ця маленька дівчинка важлива пташка, еге? — запитав він невдовзі.

— Більше, ніж вона здогадується, — відповіла Серафіна Пеккала.

— Це означає, що слід чекати переслідування? Розумієте, я міркую як практична людина, яка мусить заробляти собі на прожиття. Я не можу дозволити роздерти себе на шматки чи підстрелити без усіякої компенсації за це. Я не намагаюся применшити значення цієї експедиції, повірте мені, мем. Але Джон Фаа та цигани заплатили мені за мій час та вміння, за потрібний одяг і використання кулі. Але ця платня не включала в себе страховку за участь в актах агресії. І дозвольте мені зазначити, мем, коли ми приземлимося з Йориком Бернісоном в Свольбарді, це буде сприйнято як озброєна агресія.

Він обережно виплюнув за борт листя для куріння.

— Отже, я хочу знати, чого нам чекати в плані бійок та сутичок, — закінчив він.

— Може, доведеться битися, — відповіла Серафіна Пеккала. — Але ви вже робили це раніше.

— Звісно, коли мені платили. Але справа в тому, що Я розцінював свій контракт як безпосереднє транспорту-

вання, тому й ціна була відповідна. І тепер мені цікаво після того невеличкого заворушення внизу, дуже цікаво, що мається на увазі під моєю відповідальністю за транспортування. Наприклад, чи повинен я ризикувати своїм життям та знаряддям у війні між ведмедами. І чи має ця маленька дівчина таких самих відчайдушних ворогів у Свольбарді, як у Больвангарі. Я говорю про це, просто щоб підтримати розмову.

— Пане Скоресбі, — відповіла відьма, — на жаль, я не можу відповісти на ваші запитання. Все, що я можу сказати, всіх нас: людей, відьом, ведмедів — вже втягнуто у війну, хоч не всі ми це знаємо. Чи будете ви наражати себе на небезпеку у Свольбарді, чи полетите назад неушкодженим, ви — рекрут, воїн, солдат.

— Як на мене, то не треба надто поспішати. Здається, людина повинна мати вибір: чи брати їй в руки зброю, чи ні.

— Ми більше не можемо цього вибирати, як і те, народжуватися нам чи ні.

— О, я люблю вибирати, — заперечив чоловік. — Я люблю вибирати, яку роботу мені робити, в які місця потрапляти, яку їжу споживати та з якими людьми сидіти і теревенити. Невже вам не потрібне таке право вибору?

Серафіна Пеккала подумала і відповіла:

— Мабуть, ми по-різному розуміємо слово *вибір*, пане Скоресбі. Відьми нічим не володіють, тому нас не цікавить прибуток чи якісь цінності. Щодо вибору між двома речами, коли ти живеш багато сотень років, ти знаєш, що можливість обрати іншу з'явиться знову. Ми маємо різні потреби. Вам потрібно доглядати свою кулю та зберігати її в доброму стані, я розумію це. А нам, щоб полетіти, потрібно лише відламати гілку небесної сосни — будь-хто з нас може це зробити, і є багато подібних речей. Ми не відчуваємо холоду, тому нам не потрібен теплий одяг. Нам нічим обмінюватися, окрім взаємодопомоги. Якщо відьми щось потрібно,

інша відьма дасть їй це. Якщо треба взяти участь у війні, ціна не вирішує, битися нам чи ні. Також у нас немає поняття честі, на відміну від ведмедів, наприклад. Образа для ведмедя — страшна річ. Для нас це незбагненно. Як можна образити відьму? Яке це має значення, якщо вам вдалося?

— Добре, я дещо схожий на вас у цьому. Одна річ, якщо я переламаю вам кістки, а образи не варті суперечок. Але, мем, ви розумієте мою дилему, я сподіваюсь. Я простий аеронавт і хочу завершити свої дні у спокої та комфорті. На маленькій фермі, зі свійськими тваринами, з кіньми... Нічого особливого, завважте. Ні палацу, ні рабів чи купи золота. Лише вечірній вітерець, сигара та склянка бурбону. Проблема в тому, що це потребує грошей. Отже, я здійснюю польоти в обмін на готівку, і після кожної подорожі я відсилаю трохи золота в Уельський Банк Фарго. І коли буде достатньо, мем, я продам кулю та забронюю подорож на пароплаві до порту Галвестон і ніколи вже не залишу землі.

— Це ще одна відмінність між нами, пане Скоресбі. Відьма буде доти літати, доки дихатиме. Літати — значить бути відьмою.

— Розумію, мем, і заздрю вам. Але для мене це не задоволення. Політ — це тільки моя праця, я лише технік. Я налагоджую клапани в газовому двигуні чи з'єдную анібаричні ланцюги. І я сам це обрав, розумієте? Це був мій власний вибір. Ось чому я ставлюсь до війни лише як до проблеми.

— Сварка Йорика Бернісона з його королем також її частина, — сказала відьма. — Цій дитині також призначено зіграти в ній свою роль.

— Ви говорите про призначення, — мовив він, — ніби це неминуче. І я не можу сказати, що це мені подобається більше за війну і що я хочу втручатися в це. Де моя воля, скажіть? А ця дитина, здається, має більше волі обирати, ніж будь-хто з тих, кого я знаю. Ви кажете мені, що

вона лише іграшка в чийсь грі і не може нічого змінити з власної волі?

— Всі ми маємо власну долю. Але ми повинні діяти, ніби це не так, — сказала відьма, — або померти з відчаю. Існує дивне пророцтво про цю дитину: їй призначено перервати приреченість. Але вона повинна зробити це, не усвідомлюючи, що саме вона робить, ніби це її власна воля, а не призначення. Якщо їй сказати, що вона повинна робити, нічого не вийде — смерть охопить усі світи, це буде тріумф відчаю назавжди. Всесвіти стануть лише взаємопов'язаними механізмами, сліпими та позбавленими думок, почуттів, життя...

Вони поглянули на сплячу Ліру, чиє обличчя (яке вони ледь бачили через хутра) виглядало насупленим.

— Мені здається, десь у підсвідомості вона знає про це, — сказав аеронавт. — Принаймні, її вигляд про це говорить. А щодо хлопчика? Ви знаєте, вона пройшла весь цей шлях, щоб врятувати його від тих нелюдів? Вони були друзями в Оксфорді чи ще десь. Ви це знали?

— Так, я знала це. Ліра зберігає щось надзвичайно цінне, і, здається, фатум використовує її як посланницю, яка повинна передати цю річ своєму батькові. Отже, вона прийшла сюди, щоб врятувати свого друга, не знаючи, що доля направила його на північ для того, щоб вона вирушила за ним та принесла щось своєму батькові.

— Так ви це тлумачите, еге?

Уперше відьма виглядала невпевненою.

— Так це здається... Але ми не можемо тлумачити темряву, пане Скоресбі. Дуже ймовірно, що я можу помилятися.

— А що втягло *вас* у цю справу, можна спитати?

— Що б вони не робили у Больвангарі, ми всім серцем відчували, що це неправильно. Ліра — їхній ворог, отже, ми — її друзі. Це все, що нами керує. А також дружба мого

клану з циганським народом, яка почалася відтоді, як Фардер Корам врятував моє життя. Ми робимо це на їх прохання. А вони мають обов'язки перед лордом Ізраелем.

— Зрозуміло. Тобто ви буксируєте кулю в Свольбард через циган. А ця дружба поширюється на те, щоб відбуксирувати нас назад? Чи мені доведеться чекати сприятливого вітру, а тим часом сподіватися на милість ведмедів? Ще раз наголошую, мем, я запитую лише через дружню цікавість.

— Якщо ми зможемо допомогти вам дістатися до Трольсанда, пане Скоресбі, ми це зробимо. Але ми не знаємо, з чим доведеться зустрітися у Свольбарді. Новий король ведмедів багато чого змінив, і ті порядки не викликають схвалення, мабуть, це буде складна посадка. І я не знаю, як Ліра знайде шлях до свого батька. До того ж я й гадки не маю, що збирається робити Йорик Бернісон, хоч його доля переплітається з її.

— Я також не знаю, мем. Мені здається, він приставив себе до цієї дівчинки як захисник. Вона допомогла йому повернути обладунки, розумієте? Хто знає, що відчуває ведмідь? Але якщо ведмідь може любити людину, то він любить її. Щодо приземлення у Свольбарді, так це ніколи не було легко. А якщо я зможу розраховувати на те, що нас тягтимуть у правильному напрямку, мені буде значно легше. І якщо я можу зробити щось у відповідь — лише скажіть. Але тільки з цікавості — ви не проти того, щоб сказати мені, на чиєму я боці в цій невидимій війні?

— Ми обоє на боці Ліри.

— О, в цьому немає сумніву.

Вони продовжували летіти. Через хмари під ними не було можливості визначити швидкість. Зазвичай куля летіла залежно від вітру, рухаючись із швидкістю руху самого повітря, але зараз її тягли відьми, вона летіла проти вітру і опиралася такому польоту, тому що громіздкий аеростат

не мав обтічної м'якої форми цепеніна. В результаті корзина гойдалась у різні боки, стрясаючись набагато сильніше, ніж за нормального польоту.

Лі Скоресбі не так турбувався про зручність, як про збереженість своїх інструментів. Тому він щоразу перевіряв, чи надійно вони закріплені. Згідно з альтиметром, вони перебували приблизно на висоті десять тисяч футів. Температура була мінус двадцять градусів. Бувало й холодніше, але не набагато, і він не хотів, щоб ставало ще гірше, тому аеронавт відгорнув парусинову тканину, яку завжди використовував як бівуак, і прикрив нею дітей, щоб захистити їх від вітру, а потім улігся спина до спини поряд зі своїм старим товаришем в обладунках, Йориком Бернісоном, і заснув.

Коли Ліра прокинулась, місяць був високо в небі, і все навколо здавалося сріблястим: від хмар внизудо бурульок на оснащенні кулі.

Роджер спав так само, як і ведмідь, і Лі Скоресбі. Поруч із корзиною спокійно летіла відьомська королева.

— Ми далеко від Свольбарда? — запитала Ліра.

— Якщо не натрапимо на вітри, то будемо над Свольбардом приблизно за дванадцять годин.

— Де ми приземлимося?

— Це залежить від погоди. Але ж будемо намагатися обминути скелі. Там живуть створіння, які не люблять все, що рухається. Якщо вийде, ми посадимо вас у глибині країни, подалі від замку Йофура Рекнісона.

— Що має статися, коли я знайду лорда Ізраеля? Чи захоче він повернутися до Оксфорда? Я не знаю, чи слід йому зізнатися в тому, що мені відомо, хто мій батько. Може, він все ще захоче вдавати, що він мій дядько. Я погано його знаю.

— Він не захоче повертатися до Оксфорда, Ліро. Здається, щось має відбутися в іншому світі, і лорд Ізраель — єдина людина, яка може зробити міст між тим світом і нашим. Але йому дещо потрібно для цього.

— Алетіометр! — здогадалася Ліра. — Ректор Джордана дав мені його і хотів щось сказати про лорда Ізраеля, але йому це так і не вдалося. Я знала, що *насправді* він не хотів його отруїти. Він збирається прочитати його і з'ясувати, як побудувати міст? Присягаюсь, я можу допомогти йому. Здається, я розумію пристрій так само добре, як і будь-хто.

— Я не знаю, — відповіла Серафіна Пеккала. — Як він це зробить і яке у нього завдання, ми не знаємо. Є сили, які розмовляють з нами, а ще є сили над ними. Навіть від найвищих існують секрети.

— Алетіометр скаже мені! Я можу прочитати його зараз...

Але було надто холодно, їй нізачо не вдалося б втримати його. Вона загорнулася і затигнула каптур, щоб захиститися від вітру, залишивши лише маленьку щілинку. Далеко попереду та трохи нижче шість чи сім відьом, сидячи на своїх гілках з небесної сосни, тягли мотузку, простягнуту крізь кільце на кулі. Зірки яскраво сяяли та здавалися холодними і твердими, як діаманти.

— Чому вам не холодно, Серафіно Пеккала?

— Ми відчуваємо холод, але не звертаємо на нього уваги, тому що він не може нам зашкодити. А якщо ми закутаємось від холоду, то не станемо відчувати інші речі: дзвін яскравих зірок, мелодію Аврори, а найбільше — шовковисте місячне сяйво на нашій шкірі. Це варто того, щоб терпіти холод,

— А я можу відчутти це ?

— Ні. Ти загинеш, якщо знімеш свої шуби. Залишайся гнутою.

— Скільки живуть відьми, Серафіно Пеккала? Фардер Корам каже — сотні років. Але ви зовсім не виглядаєте старою.

— Мені триста років чи більше. Нашій найстаршій відьмі-матері приблизно тисяча. Одного дня Ямбі-Акка прийде по неї. Одного разу вона прийде за мною. Вона — богиня мертвих. Вона приходить до тебе добра й усміхнена, і ти знаєш, що настав час померати.

— А існують чоловіки-відьми? Чи лише жінки?

— Є чоловіки, які служать нам, як консул в Трольсанді. І є чоловіки, яких ми беремо в коханці чи одружуємося із ними. Ти така молода, Ліро, надто молода, щоб це зрозуміти, але я розповім тобі, а ти зрозумієш це пізніше. Чоловіки пролітають перед нашими очима, немов метелики, створіння, які живуть лише один недовгий сезон. Ми кохаємо їх; вони хоробрі, гідні, вродливі, розумні — і вони помирають майже одразу. Вони помирають так скоро, що наші серця постійно розриваються від болю. Ми носимо їхніх дітей, які стають відьмами, якщо це дівчатка, і людьми, якщо хлопчики. А потім, за якусь мить, вони йдуть, втрачають сили, вмирають, зникають. І наші сини також. Коли маленький хлопчик зростає, то гадає, що він безсмертний. Його мати знає, що це не так. Щоразу це стає все важче, і нарешті твоє серце розбивається. Може, тоді Ямбі-Акка і приходить за тобою. Вона старіша за тундру. Мабуть, для неї відьми живуть так само мало, як для нас чоловіки.

— Ви любили Фардера Корама?

— Так. Він це знає?

— Я не знаю того, але знаю, що він вас кохає.

— Коли він врятував мене, він був молодий та міцний, повний сили і гордості. Я полюбила його одразу. Я б змінила своє ество, я б пожертвувала дзвоном зірок чи музикою Аврори, я б ніколи більше не літала — я віддала б все це, навіть не замислюючись, щоб стати циганкою, готува

ти йому їжу, ділити ліжко із ним та носити його дітей. Але ти не можеш змінити того свого призначення, можна лише¹ Обирати, що робити. Я — відьма. Він — людина. Я залишалася із ним, поки не народила йому дитину...

— Він ніколи не казав цього! Це була дівчинка? Відьма?

— Ні. Хлопчик. Він помер під час епідемії сорок років тому, від хвороби, що прийшла зі сходу. Бідолашна маленька дитина, він промайнув життям, ніби метелик. І це розривало на частки моє серце, як завжди. Це зламало Корама. А потім мене покликав мій народ, тому що Ямбі-Акка забрала мою матір, і я стала королевою клану. Отже, я пішла, як і повинна була зробити.

— Ви не бачили Фардера Корама відтоді?

— Ніколи. Я чула про його діяння, я чула, як його поранили скролінги отруєною стрілою, і послала йому трави та заговори, які б допомогли йому одужати, але в мене не вистачило сил побачитися із ним знову. Я чула, яким розбитим почувався він після того, і як зростала його мудрість, скільки він навчався та читав, я пишалася ним та його доброчесністю. Але я залишалася осторонь, тому що це був тяжкий час для мого клану, була загроза відьомських війн, до того ж я вважала, що він забув мене і знайшов собі жінку серед людей...

— Він ніколи б не зробив цього, — сказала Ліра рішуче. — Вам слід побачитися із ним. Він все ще любить вас, я знаю, що це так.

— Але він буде соромитися свого віку, а я б не хотіла, щоб він відчував таке.

— Мабуть, він соромитиметься. Але вам потрібно надіслати йому хоча б послання. Ось що я думаю.

Серафіна Пеккала довго мовчала. Пантелеймон став качкою і підлетів до її гілки, щоб підтвердити, що обидві були трохи різкими.

Потім Ліра запитала:

— Серафіно Пеккала, чому люди мають демонів?

— Всі ставлять це питання, але ніхто не знає відповіді. Відтоді, коли існують люди, існують і демони. Це те, що відрізняє нас від тварин.

— Так! Ми не такі, як вони, правильно... наприклад, ведмеді. Вони дивні, ці ведмеді, правда? Вони здаються вам особистістю, але раптом вони роблять щось дивне та дике, і здається, що їх ніколи не зрозумієш... але знаєте, що сказав мені Йорик? Він сказав, що для нього його обладунки, ніби демон для людини. Це його душа, він сказав. Але цим вони знову ж таки відрізняються, тому що він *зробив* обладунки сам. Вони забрали його перші обладунки, коли заслали його, а він знайшов небесне залізо і зробив нові обладунки, ніби витворив нову душу. Ми не можемо робити собі демонів. А потім люди Трольсанда напоїли його спиртом і вкрали їх, я з'ясувала, де вони їх ховали, і він отримав їх назад... але мені цікаво, чому він повертається у Свольбард? Вони будуть битися із ним. Вони можуть його вбити... Я люблю Йорика. Я люблю його так сильно, що не хотіла б, щоб він повертався туди.

— Він сказав тобі, хто він?

— Лише своє ім'я. Консул Трольсанда сказав нам його.

— Він шляхетний. Він принц. Річ у тому, що коли б він не скоїв тяжкого злочину, він був би зараз королем ведмедів.

— Він сказав, що їхнього короля звать Йофур Рекнісон.

— Йофур Рекнісон став королем, коли вигнали Йорика Бернісона. Йофур, звичайно, принц, інакше його б не допустили до влади. Але він розумний в людському сенсі слова. Він створює альянси і підписує угоди, він живе не як ведмідь — в льодовій фортеці, а в новому палаці. Він обмінюється послами з іншими народами і розбудовує вогняні шахти за допомогою інженерів-людей... Він досвідчений і проникливий. Дехто говорить, що він спровокував Йори-

ка на те, що той потім зробив і після чого був вигнаний. А інші стверджують, що навіть якби він не робив цього, то був не проти, щоб так думали, оскільки це підтверджувало репутацію досвідченого і хитрого.

— *Що* він зробив? Розумієте, одна з причин, чому я люблю Йорика, — це через мого батька, який теж зробив щось подібне, і його було покарано. Мені здається, що вони схожі. Йорик сказав мені, що вбив іншого ведмедя, але ніколи не розповідав, як це сталося.

— Бійка була через ведмедицю. Ведмідь, якого вбив Йорик, не відступив, незважаючи на те що було ясно — Йорик сильніший. Попри свою гордість, ведмеді завжди визнають сильнішого за себе самих і відступають, але з якихось причин той ведмідь цього не зробив. Дехто говорить, що це Йофур Рекнісон націлив його так зробити, а чи дав з'їсти трави, через яку той втратив розум. У будь-якому разі молодий ведмідь наполягав, і Йорик Бернісон не втримався. Цю справу було легко розсудити, він повинен був поранити його, а не вбити.

— Тоді б він став королем, — сказала Ліра. — Я чула щось про Йофура Рекнісона від пальмеріанознавця — професора Джордана, тому що він був на півночі і зустрічався із ним. Він сказав... Шкода, що я не пригадую, що саме... Здається, що він хитрістю здобув свій трон, чи щось таке... Але знаєте, Йорик сказав мені, що ведмедя неможливо одурити, і довів мені це. Здається, їх *обох* одурили — його та другого ведмедя. Мабуть, тільки ведмеді можуть ошукати ведмедів, а люди не можуть. Окрім... Люди Трольсанда, вони одурили його, правда? Коли напоїли його та забрали обладунки?

— Коли ведмеді поводяться, як люди, мабуть, їх можна одурити, — сказала Серафіна Пеккала. — Коли ж ведмеді поводяться, як ведмеді, це неможливо. Жоден ведмідь Зазвичай не п'є спирту. Йорик Бернісон напився, щоб

заглушити сором вигнання, і лише тоді люди Трольсанда змогли ошукати його.

— А, так, — кивнула Ліра. Її задовольнило таке пояснення. Вона обожнювала Йорика майже безтямно, тому зраділа з підтвердження його благородства. — Ви дуже розумна, — продовжувала вона. — Я б не здогадалась про це, якби ви мені не сказали. Гадаю, що ви навіть розумніша за пані Кольтер.

Вони продовжували летіти. Ліра жувала шматок тюленятини, який знайшла у своїй кишені. .

— Серафіно Пеккала, — запитала вона через деякий час, — що таке Пил? Тому що мені здається — все це через Пил, але ніхто не може сказати мені, що це таке.

— Я не знаю, — відповіла їй Серафіна Пеккала. — Відьми ніколи не переймалися через Пил. Все, що я можу сказати, — там, де священники, там бояться Пилу. Пані Кольтер не священник, звичайно, але вона могутній агент магістрату, і це саме вона організувала Облаткове братство та переконала Церкву надати кошти Більвангару. І все через її зацікавленість Пилом. Ми не можемо зрозуміти її почуттів до нього. Але є багато речей, яких ми ніколи не розуміли. Ми бачимо татар, які роблять дірки у своїх черепах, і не можемо збагнути цього. Отже, Пил може бути дивним, і він нам цікавий, але ми не трощимо все на своєму шляху, щоб дослідити його. Залиш це Церкві.

— Церкві? — перепитала Ліра. Їй щось пригадалося, вона пам'ятала, як розмовляла з Пантелеймоном на болотах про те, що може обертати стрілку алетіометра, і вони заговорили про фотомлин на олтарі в коледжі Габріеля і про елементарні частинки, які змушували обертатися маленький флюгер. Заступник єпископа був упевнений у зв'язку між елементарними частинками та релігією.

— Може бути, — вимовила вона, киваючи. — Більшість речей у Церкві тримається в таємниці, але... Але більшості.

тих речей старі, а Пил не старий, наскільки я знаю. Цікаво, чи міг би лорд Ізраель сказати мені...

Вона знову позіхнула.

— Краще я ляжу, — сказала вона Серафіні Пеккала, — а то я зовсім змерзну. Мені бувало холодно на землі, але такого холоду я ніколи не відчувала. Здається, я можу померти, якщо стане ще холодніше.

— Тоді ляж і закутайся в шуби.

— Так я і зроблю. Якщо й вмирати, то краще вже тут, нагорі, ніж там, унизу. Коли нас посадили під те лезо, я думала... Ми обоє... О, як це було жорстоко. Але зараз ми ляжемо. Розбудіть нас, коли ми дістанемося до місця, — промовила вона і незграбно сіла на купу шуб, відчуваючи біль від нестерпного морозу, а потім вляглася якнайближче до сплячого Роджера.

Так продовжували свою подорож чотири мандрівники, сплячи у вкритій льодом повітряній кулі, яка мчала до Скель та льодовиків, до вогняних шахт та льодових фортець Свольбарда.

Серафіна Пеккала погукала аеронавта, і він умить прокинувся, трохи роздратований від холоду, але одразу ж зрозумів з руху корзини, що щось негаразд. Вона страшенно розгойдувалася на вітрі, який немилосердно бив по аеростату, і відьми, які тримали мотузку, ледве втримували її. Якби вони впустили мотузку, то куля понеслася б у напрямку Нової Зембли, як він зрозумів, поглянувши на компас, зі швидкістю приблизно сто миль за годину.

— Де ми? — почувла його крик Ліра. Вона ще не прокинулася остаточно через дивний рух та через холод, який скував усе її тіло.

Вона не чула, що відповіла відьма, але крізь натягнутий Каптур, у світлі анібаричного ліхтаря бачила Лі Скоресбі, який, тримаючись за рейку, потяг мотузку, що вела до

аеростата. Потім він знову з силою потягнув і глянув у тривожну темряву, а після того обмотав мотузку довкола рейки на кільці.

— Я випущу трохи газу, — крикнув він Серафіні Пеккала. — Треба знизитися. Ми надто високо.

Відьма гукнула щось у відповідь, але Ліра знову не розібрала її слів. Роджер також прокинувся — рипіння корзини було таким сильним, що розбудило б будь-кого, навіть того, хто не прокинувся від розгойдування. Деймон Роджера та Пантелеймон вчепилися один в одного, ставши мармозетками, а Ліра намагалася лежати не рухаючись і не тремтіти від страху.

— Чорт забирай, все гаразд, — сказав Роджер, налаштований веселіше за неї. — Коли ми приземлимося, можна буде запалити вогнище та зігрітися. У мене в кишені є сірники. Я поцупив їх на кухні в Больвангарі.

Куля, безсумнівно, спускалася, тому що за секунду їх вже огорнула густа холодна хмара. Її жмуття пролітало крізь корзину, і все навкруги ставало нечітким. Ліра ніколи в житті не бачила такого густого туману. Невдовзі почувся ще один крик Серафіни Пеккала — і аеронавт відв'язав мотузку від рейки. Вона повисла в нього в руках, і навіть крізь скрип, виття та удари вітру об кулю Ліра почула могутній удар десь там нагорі.

Лі Скоресбі побачив її широко розкриті очі.

— Це газовий клапан, — закричав він. — Він працм на пружині й утримує газ всередині. Коли я відтягну його, трохи газу виходить, і ми починаємо знижуватися.

— Ми майже...

Вона не встигла закінчити, тому що сталося щось моторшне. Створіння, вдвічі менше за людину, з м'язистими крилами та гачкуватими пазурами, підкрадалося до Лі Скоресбі з-за краю корзини. В нього була пласка голова, банькати очі та широкий жаб'ячий рот, до того ж від нього стра-

шенно смерділо. В Ліри не було часу закричати, тому що Йорик Бернісон умить підвівся і скинув істоту вниз. Вона вивалилася з корзини та зникла з пронизливим криком.

— Скельна примара, — коротко пояснив Йорик.

Наступної миті з'явилася Серафіна Пеккала і, присівши на край корзини, поспіхом заговорила:

— Нас атакують скельні примари. Ми опустимо кулю на землю, а потім нам доведеться захищатися. Вони...

Але Ліра не чула решти сказаного нею, тому що почувся такий звук, ніби щось величезне розірвалося, і все почало хитатися в різні боки. Потім страшний удар відкинув трьох людей у бік, де лежали обладунки Йорика Бернісона. Йорик простягнув свою могутню лапу, щоб утримати їх всередині, тому що корзина немилосердно розгойдувалася. Серафіна Пеккала зникла. Навколо стояв страшений шум: крізь усі звуки було чути пронизливі крики скельних примар. Ліра бачила, як вони проносилися повз них, і відчувала їх огидний сморід.

Потім був ще один удар — такий раптовий, що вони всі знову впали на підлогу, і корзина почала спускатися з неймовірною швидкістю, весь час обертаючись. Відчуття було таке* ніби їх відірвало від кулі, і вони, нічим не стримувані, падають вниз. Знову кілька ударів — корзину швидко кидало з боку в бік, ніби вони летять, вдаряючись об скелі.

Останнє, що бачила Ліра, — як Лі Скоресбі стріляв зі свого пістоля з довгим стволом прямо в обличчя скельної примари; потім вона міцно заплющила очі і з відчуттям неймовірного жаху притиснулася до Йорика Бернісона. Виття, гвалт, ляскання та свист вітру, скрип корзини, схожий на жалісні звуки замученої тварини, — все це наповнювало повітря надзвичайним грюкотом.

Останній поштовх був найсильнішим, і дівчинка відчула, що вилетіла з корзини. Вона втратила будь-яку підтримку, і її легені трохи не розірвалися, коли вона приземлила-

ся, її декілька разів перекинуло так, що вона не могла сказати, де верх, де низ. Її обличчя, майже повністю закрите каптуром, вкрилося порошком, сухим, холодним та повним кристалів...

Це був сніг — вона приземлилася в замет. Ліра була така розбита, що ледве могла думати. Вона трохи полежала, а потім виплюнула сніг, який набився їй у рот, і почала потроху видихати, прочищаючи дихальні шляхи.

Здавалося, що вона нічого не поранила, але їй було зовсім нічим дихати. Вона обережно спробувала повернути руками, ногами та підвести голову. Вона майже нічого не бачила, тому що в її каптурі все ще було повно снігу. З неймовірним зусиллям, ніби її руки важили тонну кожна, вона витрусила його та виглянула. Дівчинка опинилася в світі сірих кольорів — блідо-сірих, темно-сірих та чорних, у якому навколо пливли туманні хмари, ніби привиди.

Єдине, що вона чула, були віддалені вигуки скельних примар, високо над нею, та удари хвиль об камені десь неподалік.

— Йорику! — покликала Ліра. Її голос був слабкий і тремтів, тому вона спробувала ще раз, але ніхто не озивався. — Роджере! — крикнула вона з таким самим результатом.

Мабуть, вона була сама в цілому світі, але, звичайно, такого не могло бути, і Пантелеймон виліз мишею з її куртки, щоб скласти компанію.

— Я перевіряв алетіометр, — сказав він, — з ним усе гаразд. Нічого не зламалося.

— Ми загубилися, Пане! — сказала вона. — Ти бачив тих скельних примар? І як пан Скоресбі стріляв у них? Не дай Боже, якщо вони спустяться сюди...

— Краще нам спробувати знайти корзину, — сказав він, — мабуть...

— Краще нам не кричати, — додала вона. — Я тільки-но кликала кого-небудь, але краще цього не робити через примар. Шкода, що я не знаю, де ми.

— Мабуть, нам би це не сподобалося, якби ми знали, — зауважив Пантелеймон. — Може, ми біля підніжжя якоїсь скелі і шляху нагору немає, а коли туман розійдеться, скельні примари на її верхівках побачать нас.

Дівчинка відпочила ще кілька хвилин і спробувала намацати, де вона знаходиться. З'ясувалося, що вона приземлилася між двома вкритими кригою скелями. Все навкруги було закутане в холодний туман. З одного боку, ярдів за п'ятдесят, було чути, як хвилі б'ються об каміння, а зверху все ще долинали крики скельних примар, хоч вже набагато тихіші. Вона бачила всього на два чи три ярди від себе у темряві, і навіть очі Пантелеймона-сови не могли зарадити.

Ліра ледве підвелася, послизнувшись на крутих скелях, та пройшлася пологим морським берегом, але не знайшла нічого, крім снігу та каменів, — і жодної ознаки кулі чи когось з екіпажу.

— Вони *не могли* просто зникнути, — прошепотіла вона.

Пантелеймон у вигляді kota пробіг далі і знайшов чотири розірваних важких мішки з піском. Пісок, який розсипався навкруги, вже замерз.

— Баласт, — сказала Ліра. — Він, мабуть, скинув їх, щоб знову злетіти вгору...

Вона ковтнула із зусиллям, щоб подавити клубок в горлі чи страх в її грудях, а може, й те, й інше.

— О Господи, як мені страшно, — промовила вона. — Сподіваюся, вони в безпеці.

Він заліз їй на руки мишею, а потім до каптура, де його не було видно. Вона почула шум, ніби щось скрипіло, тручись об каміння, і озирнулася, щоб роздивитися.

— Йорику!..

Але вона проковтнула слова, не договоривши їх, тому що це був зовсім не Йорик Бернісон. Це був незнайомий ведмідь у відполірованих обладунках, на яких замерзла роса, а в його шоломі стирчало перо.

Він стояв спокійно, близько шести футів на зріст, і вона вирішила, що їй справді кінець.

Ведмідь відкрив рота і проричав. Луна відбилася від скель та зірвала пронизливі скрики згори. З туману ви-йшов інший ведмідь, а потім ще один. Ліра, не рухаючись, стискала свої маленькі кулачки.

Ведмеді просто стояли, поки перший не сказав:

— Твоє ім'я?

— Ліра.

— Звідки ти взялася?

— З неба.

— З кулі?

— Так.

— Ходімо з нами. Ти в полоні. Рухайся, швидше.

Невесела та налякана Ліра пішла по гострому слизькому камінню, прямуючи за ведмедем та роздумуючи, що їй говорити.

Полон

Ведмеді відвели Ліру в ущелину серед скель, де туман був навіть густіший, ніж на березі. Крики скельних примар та шум хвиль слабшали, поки вони йшли, і невдовзі єдиним звуком, який вони чули, був постійний галас морських птахів. Вони продовжували свій шлях крізь скелі та замети, не промовляючи ні слова, і хоч Ліра вдивлялася широко розкритими очима в сіру темряву і напружувала слух, сподіваючись почути своїх друзів, вона, мабуть, була єдиною людиною в Свольбарді, а Йорик, очевидно, загинув.

Ведмідь-сержант нічого їй не говорив, поки вони не ступили на землю. Там вони зупинилися. Зі звуку хвиль Ліра зрозуміла, що вони піднялися на вершину скелі, і вона спробувала б втекти, якби не боялася зірватися вниз.

— Подивіться, — сказав ведмідь, коли порив легкого вітру відкинув завісу туману.

Незважаючи на білий день, навколо було похмуро. Ліра подивилася навколо і з'ясувала, що стоїть перед величезним будинком з каменю. Він був не більший за найвищу будівлю Коледжу Джордана, але масивніший та з висіченими на ньому картинами воєнних дій, які зображували перемоги ведмедів, капітуляцію скролінгів, полонених татар-рабів у вогняних шахтах, цепеліни, що летять з усіх частин світу та несуть подарунки й данину королю ведмедів Йофуру Рекнісону.

Принаймні такій пояснив зміст картин ведмідь-сержант. їй довелось повірити йому на слово, тому що на кожному

виступі цього фасаду з картинами сиділи баклани та поморники, які каркали, пронизливо кричали й кружляли весь час над головою і чий послід вкривав кожную частину будівлі товстим бруднувато-білим шаром.

Ведмеді, здавалося, не помічали цього бруду, вони пройшли під великою аркою, під якою також нагидили птахи. Вони опинилися удворі, потім пройшли високими сходами до воріт, і повсюди їх зупиняли ведмеді в обладунках і вимагали пароль. Їхні обладунки були відполіровані й сяяли, з шоломів стирчали султани. Ліра не могла втриматися, щоб не порівняти кожного ведмеда, якого вона бачила, з Йориком Бернісоном, і завжди перевага була на його боці — він був могутніший, величніший, а його обладунки були справжніми обладунками — кольору іржавого заліза, обагрені кров'ю, зім'яті в боях, а не елегантні, глянцеві, декоровані, як у більшості тих, кого зараз бачила Ліра.

Поки вони проходили далі, температура і сморід збільшувалися. Запах у палаці Йофура був огидний: тухлого жиру тюленів, посліду, крові та ще якогось непотребу. Ліра скинула каптур, щоб їй не було так спекотно, але не змогла не зморщити носа. Вона сподівалася, що ведмеді не розуміють виразу людського обличчя. Кожні декілька ярдів стояли стовпи, на яких трималися жирові лампи, і в їхньому не дуже яскравому світлі не завжди було помітно, куди вона ступала.

Нарешті вони зупинилися перед важкими залізними дверима. Ведмідь-охоронець потягнув величезний засув, а сержант несподівано повернув свою голову до Ліри і штовхнув її так, що вона сторчма полетіла удвері. Поки вона намагалася встати, двері зачинилися.

Тут було справді темно, але Пантелеймон обернувся на жука-світляка і трохи освітив приміщення. Вони опинилися у вузькій камері, стіни якої були мокрими, а єдиними

меблями тут була кам'яна лава. У найвіддаленішому кутку лежала купа підстилок, які Ліра прийняла за постіль. Це було все, що вона бачила.

Ліра сіла з Пантелеймоном і намацала у себе під одягом алетіометр.

— Йому довелося зазнати безліч ударів, Пане, — прошепотіла вона. — Сподіваюся, він все ще працює.

Пантелеймон сів їй на руку, щоб посвітити, поки Ліра зосереджувалася. У глибині душі вона дивувалася з того, що, перебуваючи в серйозній небезпеці, може досягти такого стану спокою, щоб прочитати алетіометр. А інша її частина висловлювала складні питання символами так само легко, як її м'язи рухали її кінцівки: їй навіть не треба було замислюватися.

Вона встановила стрілки та поставила питання:

— Де Йорик?

Відповідь з'явилася одразу: «Його віднесло кулею, і йому знадобиться день, щоб добігти до цього місця. І він уже поспішає сюди».

— А Роджер?

«З Йориком».

— Що робитиме Йорик?

«Він хоче увірватися до палацу і звільнити тебе, незважаючи на всі перешкоди».

Ліра відклала алетіометр, налякана навіть більше, ніж до того.

— Вони не дозволять йому, правда? — сказала вона. — Їх тут надто багато. Шкода, що я не відьма, Пане, тоді б ти міг піти, знайти його та попередити про все, і ми б склали гарний план...

І раптом вона відчула такий страх, якого ніколи не знала за життя.

За декілька футів від неї почувся чоловічий голос:

— Хто ти?

Вона підскочила, тривожно скрикнувши. Пантелеймон умить обернувся на кажана та почав кружляти над її головою, галасуючи, а вона потроху відступала до стіни.

— Гей! Гей! — знову гукнув чоловік. — Хто це? Говоріть! Говоріть!

— Стань знову світляком, Пане, — сказала вона тремтячим голосом. — Але не наближайся до нього.

Маленький тьмянний вогник затремтів у повітрі та промайнув над головою того, хто говорив. Виявилося, що це не купа підстилок: це був чоловік із сивою бородою, прикутий до стіни, його очі спостерігали за світлом від Пантелеймона, а розпатлане волосся звисало нижче плечей. Його деймон, втомлена змія, лежала в нього на колінах і висунула язика, коли Пантелеймон підлетів ближче.

— Як вас звати? — запитала дівчинка.

— Джотем Сантелія, — відповів він. — Я професор космології на кафедрі, створеній королем в університеті Глостера. Хто ти?

— Ліра Белаква. Через що вони вас ув'язнили?

— Через злобу та заздрість.., Звідки ти? Га?

— З Коледжу Джордан*а, — відповіла вона.

— Що? З Оксфорда?

— Так.

— Цей негідник Трелані все ще там? Еге ж?

— Пальмеріанознавець? Так, — була її відповідь.

— Правда, Боже мій? Вони мали вже давним-давно усунути його. Лукавий плагіатор! Самовдоволений шахрай!

Ліра шось неясно бовкнула.

— Він вже опублікував свою працю про фотони гамма-випромінювання? — запитав професор, дивлячись Лірі просто в обличчя.

Вона відсунулася.

— Я не знаю, — відповіла вона, а потім, роблячи це просто через звичку, додала, — ні. Я пригадала. Він сказав, що

Йому треба перевірити деякі цифри. І... він сказав, що також хоче написати про Пил. Ось так.

— Мерзотник! Злодій! Шахрай! — закричав старий і затремтів так сильно, що Ліра злякалася, чи не буде в нього нападу. Його змія-деймон апатично зісковзнула з колін, тому що чоловік у гніві бив себе кулаками по ногах. З його рота летіла слина.

— Так, — погодилася Ліра. — Я завжди вважала, що він шахрай. І мерзотник, і все таке інше.

Було неймовірно, що маленька злидарка з'явилася в його камері і знає саме того чоловіка, який є предметом його нав'язливих думок, але професор цього не помічав. Він був божевільним. Бідолашний старий чоловік. Але він, можливо, мав інформацію, яку Ліра могла використати.

Вона обережно сіла поряд з ним, не надто близько, щоб він міг доторкнутися до неї, але достатньо для того, щоб бачити його в світлі від Пантелеймона.

— Одна річ, якою завжди хизувався професор Трелані, — сказала вона, — це те, як добре він знає короля ведмедів...

— Хизувався? Так? Він це може! Він просто шахрай! І грабіжник! Дослідження ніяк не пов'язані з його іменем! Все вкрадено у розумніших людей!

— Так, це правда, — серйозно підтвердила Ліра. — А коли він *дійсно* робить щось сам, то це завжди неточно.

— Так! Так! Абсолютна правда! Ні таланту, ні уяви, шахрай з голови до п'ят!

— Я маю на увазі, наприклад, — додала Ліра, — що ви знаєте більше про ведмедів, ніж він. І це лише для початку.

— Ведмеді, — сказав старий, — ха! Я міг би написати цілий трактат про них! Тому вони мене і ув'язнили, розумієш?

— Чому?

— Я знаю надто багато про них, і вони не наслідуються вбити мене. Вони не можуть цього зробити, як би не хотіли. Я знаю, розумієш? У мене є друзі. Так! Впливові друзі.

— Так, — відповіла Ліра. — Можу присягтися, ви чудовий учитель, — продовжувала вона. — Маючи стільки знань та досвіду, скільки маєте ви...

Навіть у такому затьмареному божевіллям мозку все ще лишалася частка здорового глузду, тому вчений різко подивився на неї, ніби підозрюючи сарказм. Але вона все своє життя мала справу з підозрілими та ексцентричними вченими і поглянула на нього з таким щирим захопленням, що він заспокоївся.

— Учитель, — повторив він, — учитель... Так, я можу вчити. Дайте мені гарного учня — і я запалю вогонь в його мозку!

— Оскільки ваше знання не повинно просто зникнути, — підбадьорюючи його, вела Ліра далі, — його потрібно передати, щоб люди вас запам'ятали.

— Так, — сказав він серйозно, киваючи головою. — Ти дуже прониклива, дитино. Як тебе звати?

— Ліра, — знову повторила вона. — Ви можете розказати мені про ведмедів?

— Ведмеді... — сказав він із сумнівом.

— Я насправді хочу знати все про космологію, і про Пил, і все таке інше, але я не достатньо розумна для цього. Вам потрібні справді талановиті учні, щоб це вивчати. Але я можу зрозуміти все про ведмедів. Ви можете передати мені знання про них. Просто зараз. У нас буде щось на зразок практики, а потім, мабуть, можна перейти до Пилу.

— Так, — сказав він, — так, мені здається, ти маєш рацію. Існує зв'язок між мікрокосмом та макрокосмом! Зірки живі, дитино. Ти знала це? Все, що поза цим світом, живе! Існують великі цілі! Всесвіт повен намірів, розумієш?

Все відбувається з якоюсь метою. Твоя мета — нагадати мені про це. Добре, добре, у відчаї'я забув. Добре! Відмінно, моя дитино!

— Отже, ви бачили короля? Йофура Рекнісона?

— Так. О, так. Я приїхав сюди на його запрошення, розумієш. Він хотів заснувати університет. Він хотів зробити мене проректором. Він був би під наглядом Королівського Арктичного Товариства, так! А цей мерзотник Трелані! Ха!

— Що трапилося?

— Мене зрадили підступні чоловіки. Серед них, звичайно, Трелані. Він був тут, розумієш. У Свольбарді. Поширював брехню про мою кваліфікацію. Негідник! Шахрай! Хто винайшов останній доказ гіпотези Бернарда-Стока, га? Еге? Так, Сантелія, ось хто. Трелані не міг змиритися з цим. Брехав за моєю спиною. Йофур Рекнісон кинув мене сюди. Я вийду одного дня, от побачиш. Я буду проректором, о, так. Нехай тоді Трелані благає про милість! Нехай тоді комітет видавництва Королівського Арктичного Товариства спробує недооцінити мій внесок! Ха! Я на всіх них знайду управу!

— Мені здається, що Йорик Бернісон вам повірить, коли повернеться, — сказала Ліра.

— Йорик Бернісон? Його не варто чекати. Він *ніколи* не повернеться.

— Він уже в дорозі.

— Тоді вони вб'ють його. Він не ведмідь, розумієш. Він вигнанець. Як я. Усунутий, розумієш. Він не має ніяких прав та привілеїв як ведмідь.

— Будемо сподіватися, що Йорик Бернісон повернеться, — продовжувала Ліра. — Будемо сподіватися, він викличе Йофура Рекнісона на бій...

— О, вони цього не дозволять, — сказав професор рішуче. — Йофур ніколи не спуститься до того, щоб ви-

знати право Йорика Бернісона битися з ним. Він *не має* права. Йорик може бути зараз тюленем або моржем, але не ведмедем. Чи ще гірше: татариним чи скролінгом. Вони не будуть битися з ним благородно, як з ведмедем, вони вб'ють його з вогнеметів, лише він наблизиться. Немає ніякої надії. На жаль.

— О, — сказала Ліра, відчуваючи розпач глибоко у грудях. — А щодо інших в'язнів ведмедів? Ви знаєте, де вони їх тримають?

— Інші в'язні?

— Наприклад... Лорд Ізраель.

Раптом поведінка професора повністю змінилася. Він зіщулювся та притиснувся до стіни, із страхом хитаючи головою.

— Чшш! Тихо! Вони почують тебе! — прошепотів він.

— Чому не можна згадувати лорда Ізраеля?

— Заборонено! Дуже небезпечно! Йофур Рекнісон не дозволяє про нього згадувати.

— Чому? — запитала Ліра, підходячи до нього й говорячи пошепки, щоб не турбувати.

— Тримати лорда Ізраеля в полоні наказано Йофурі Облатковим братством, — прошепотів старий. — Сама пані Кольтер приїздила сюди, щоб побачити Йофура та призначити йому будь-яку винагороду, якщо він стане тримати його тут. Я про це знаю, розумієш, тому що в той час я був сам у добрих стосунках з Йофуром. Я зустрічався з пані Кольтер! Так. Мав довгу розмову з нею. Йофур утратив розум через неї. Не міг припинити говорити про неї. Зробив би для неї будь-що. Якби вона схотіла, щоб лорда Ізраеля тримали за сотні миль, так би і сталося. Все заради пані Кольтер, все. Він збирається назвати свою столицю на її честь, ти це знала?

— Отже, він не дозволяє нікому бачитися з лордом Ізраелем?

— Ні! Ніколи! Але він також боїться лорда Ізраеля, розумієш? Йофур грає в складну гру. Але він розумний. Він зробив те, що вони обоє хотіли. Він тримає лорда Ізраеля в ізоляції, щоб задовольнити пані Кольтер, і дозволяє лорду Ізраелю користуватися будь-яким знаряддям, яке йому потрібне, щоб задовольнити його. Така рівновага довго **не** втримається. Вона нетривала. Задоволення обох боків. Так? Хвильова функція цієї ситуації незабаром не буде спрацьовувати. Я знаю це з компетентних джерел.

— Справді? — запитала Ліра, але її думки були далеко, вона жваво обмірковувала те, що він тільки-но розказав їй.

— Так. Мій демон язиком відчуває ймовірність, розумієш?

— Так. Мій також. Коли вони нас годуватимуть, професоре?

— Годуватимуть?

— Вони повинні хоч інколи давати нам їжу, щоб ми **не** вмерли з голоду. Тут є кістки на підлозі. Здається, це кістки тюленя, чи не так?

— Тюленя... Я не знаю. Мабуть.

Ліра підвелася і, тримаючись за стіну, пройшла до дверей. На них, звичайно, не було ручки чи якоїсь шпарини, вони були так щільно підігнані згори та знизу, що навіть світло **не** проникало всередину. Вона притиснулася до них вухом, але нічого не почула. За її спиною старий щось бурмотів сам до себе. Вона чула, як загуркотів його ланцюг, коли він втомлено повернувся на інший бік і невдовзі захропів.

Вона пройшла назад до лави. Пантелеймон, втомившись випромінювати світло, обернувся на кажана, літав навкруги, тихо попискуючи, а Ліра сиділа та гризла ніготь.

Зовсім несподівано для себе вона пригадала, про що так давно говорив пальмеріанознавець у вітальні. Щось не давало їй спокою відтоді, як Йорик Бернісон згадав ім'я Йофура, і тепер-вона ясно це пригадала: чого хотів

Йофур Рекнісон найбільше за все, сказав професор Трелані, — це деймона.

Звичайно, вона не зрозуміла, що він тоді мав на увазі, бо він говорив про *panserbjome*, замість того, щоб вживати англійське слово. Отже, вона не знала, що він говорить про ведмедів, і гадки не мала, що Йофур Рекнісон був не людиною. А в людини мав бути деймон, отже, це було позбавлено будь-якого сенсу.

Але зараз все ясно. Все, що вона почула про короля ведмедів, зводилося до одного — могутній Йофур Рекнісон нічого не хотів, крім того, щоб бути людиною та мати власного деймона.

І коли вона подумала про це, в її голові склався план — спосіб змусити Йофура Рекнісона робити те, що за звичайних обставин він ніколи б не зробив, спосіб повернути Йорика Бернісона на трон, який за правом належав йому, і, нарешті, спосіб дістатися до місця, де вони тримали лорда Ізраеля, і віддати йому алетіометр.

Думка кружляла в повітрі й мінилася, немов мильна бульбашка, і Ліра намагалася не дивитися просто на неї, щоб та не луснула й не зникла. Але дівчинка була знайома з поведінкою думок, тому вона дозволила їй мінитися й блищати поряд, поки вона відводила погляд та думала про щось інше.

Ліра майже заснула, коли засув заgrimів і двері відчинилися. Світло полилося до кімнати, і Ліра одразу ж підвелась, а Пантелеймон швидко заховався в її кишені.

Поки ведмідь нахилився, щоб підняти шматтюленячого м'яса та закинути його всередину, вона вже стояла поряд із ним і говорила:

— Відведіть мене до Йофура Рекнісона. У вас будуть проблеми, якщо ви цього не зробите. Це терміново.

Він випустив м'ясо зі своїх щелеп і подивився на неї. Було нелегко зрозуміти вираз обличчя ведмедя, але він'' виглядав розгніваним.

— Це стосується Йорика Бернісона, — сказала вона швидко. — Я дещо про нього знаю, і король також повинен це знати.

— Скажи мені, про що йдеться, і я перекажу твоє повідомлення, — запропонував ведмідь.

— Буде неправильно, якщо хтось довідається про це раніше за короля, — не погодилася Ліра. — Вибачте, не хочу бути неввічливою, але зрозумійте: існує таке правило, що король повинен про все дізнаватися першим.

Мабуть, він мав невисокі розумові здібності. Принаймні, він зупинився, потім кинув м'ясо в камеру, а після сказав:

— Добре. Иди за мною.

Він вивів її на свіже повітря, за що вона була дуже вдячною. Туман розсіявся, і зірки сяяли вгорі над подвір'ям, оточеним високими мурами. Охоронець обговорив щось з іншим ведмедем, який підійшов до Ліри, щоб поговорити.

— Ти не можеш бачити Йофура Рекнісона, коли тобі заманеться, — сказав він. — Тобі треба дочекатися, поки він захоче побачити тебе.

— Але те, що я маю йому сказати, — термінове, — заперечила вона. — Це стосується Йорика Бернісона. Я впевнена, що його величність захоче це почути, водночас Я не скажу цього нікому іншому, зрозуміло? Це буде неввічливо. Він буде такий розгніваний, якщо дізнається, що ми були неввічливими.

Здається, ці слова мали якусь вагу чи ще щось, що заінтригувало ведмедя й змусило його замислитися. Ліра була впевнена, що йшла правильним шляхом — Йофур Рекнісон запровадив стільки нових правил, що жоден

ведмідь не був впевнений у тому, як поводитися, і вона мусила використати цю невпевненість, аби зустрітися з Йофуrom.

Отже, цей ведмідь також вирішив порадитися зі своїм начальником, і невдовзі Ліру знову завели до палацу, але цього разу до парадних кімнат. Тут повітря було не чистіше, навіть важче було дихати, ніж у камері, тому що природні запахи перекривалися важкими парфумами. Її залишили чекати в коридорі, потім у вітальні, потім перед великими дверима. Поки ведмеді обговорювали щось, сперечалися і ходили туди-сюди, в неї був час оглянути абсурдний інтер'єр: густо позолочені стіни, з яких деінде позолота почала осипатися чи відпадати від вогкості, утоптаний у візерунчасті килими бруд.

Нарешті великі двері відчинилися зсередини. Яскраве світло від дюжини люстр, малиновий килим і ще сильніший запах парфумів у повітрі; обличчя приблизно дюжини ведмедів, які не зводили з неї очей, ніхто з них не був одягнутий в обладунки, але кожен мав якусь прикрасу: золоте намисто, головні убори з пурпуровим пір'ям, малинові стрічки. Дивно, але в кімнаті також було повно птахів. Качки і поморники сиділи на карнизах та час від часу злітали, щоб підхопити шматки риби, які випадали з інших гнізд на люстрах.

На помості в дальньому куті кімнати височів могутній трон. Він був зроблений з граніту, що надавало йому масивності, але, як і багато речей в палаці Йофура, був надмірно прикрашений гірляндами позолоти, що виглядали як мішура на гірському схилі.

На троні сидів найбільший ведмідь із тих, що вона бачила. Йофур Рекнісон був навіть вищий та незграбніший за Йорика, а його обличчя — більш рухливим та експресивним, воно мало дещо людське, чого вона ніколи не помічала в Йорикові. Коли Йофур подивився на неї, їй зда-

лося, що з його очей на неї дивиться людина, один із тих чоловіків, яких вона бачила у пані Кольтер, — досвідче⁴-ний політик, що звик до влади. Довкола шиї у нього був важкий золотий ланцюг з великим коштовним каменем, а його пазурі — завдовжки з добрих шість дюймів — були вкриті золотою фольгою. Його вигляд мав ефект надзвичайної сили, енергії та хитрості. Ведмідь був надто великий, щоб носити абсурдні прикраси, на ньому вони виглядали не безглуздими, а грубими та могутніми.

Ліра завагалася. Раптом ідея видалася їй надто слабкою. Але вона підійшла трохи ближче, тому що мусила, і тут помітила, що Йофур тримає щось на колінах, так, як людина може тримати kota чи деймона.

Це була лялька, манекен з порожнім дурнуватим людським обличчям. Вона була вдягнута так, як одяглася б пані Кольтер, і мала дещо спільне з нею. Він удавав, ніби в нього деймон. І тоді Ліра зрозуміла, що далі все буде гаразд.

Вона підійшла ближче до трону і дуже низько вклонилася, тримаючи в кишені Пантелеймона, який сидів там тихо й спокійно.

— *Наші* вітання вам, великий королю, — мовила вона. — Тобто я маю на увазі *мої* привітання, а не його.

— Чиї — його? — запитав ведмідь голосом, який був м'якший, ніж вона сподівалася, але проникливим та забарвленим різними тонами. Коли він говорив, він махав лапою перед ротом, щоб відігнати мух, що роїлися поруч з ним.

— Йорика Бернісона, ваша величносте, — відповіла вона. — Я повинна сказати вам дещо дуже важливе і таємне, і мені здається, це треба сказати віч-на-віч, справді.

— Щось про Йорика Бернісона?

Вона підійшла просто до нього, обережно ступаючи по заляпаній птахами підлозі та відганяючи мух, які дзижчали навколо.

— Щось про деймонів, — сказала вона так, щоб почув лише він.

Вираз його обличчя змінився. Вона не могла зрозуміти, що він означає, але, безсумнівно, він був страшенно зацікавлений. Раптом він різко підвівся з трону, що змусило її відскочити, та риком щось наказав іншим ведмедам. Вони всі схилили голови та позадкували до дверей. Птахи, які стривожено здійнялися від його рику, почали кружляти з криком, поки знову не повсідалися у свої гнізда.

Коли у тронній кімнаті вони залишилися удвох, Йофур Рекнісон швидко повернувся до неї.

— Добре, — сказав він. — Скажи мені, хто ти. Що ти хотіла розповісти про деймонів?

— Я — *деймон*, ваша величносте, — промовила Ліра. Він мовчки зупинився.

— Чий? — запитав він.

— Йорика Бернісона, — була її відповідь.

Це було найнебезпечніше з того, що вона коли-небудь говорила. Вона ясно бачила, що лише його здивування врятувало її від того, щоб бути роздертою на шматки. Вона одразу ж повела далі:

— Будь ласка, ваша величносте, дозвольте спочатку розказати, а потім можете робити зі мною все що завгодно. Я прийшла сюди на свій власний ризик, як ви бачите, і я не маю нічого, що б могло вас якось ушкодити. Насправді я хочу допомогти вам, ось чому я прийшла. Йорик Бернісон став першим ведмедем із деймоном. Але ним мусили стати ви. Я б дуже хотіла бути вашим деймоном, а не його, ось чому я прийшла.

— Як? — запитав він, задихаючись. — Як ведмідь отримав деймона? І чому він? І як ти можеш бути так далеко від нього?

Мухи розліталися від його рота, немов маленькі слова.

— Усе просто. Я можу залишати його, тому що я схожа на деймонів відьом. Знаєте, що вони можуть віддалятися від них на сотні миль? Так само і я. Щодо того, звідки я в нього, то це сталося в Больвангарі. Ви чули про Больвангар, тому що пані Кольтер повинна була розповісти вам про нього, але, мабуть, вона не розповіла всього, що там відбувалося.

— Відокремлення... — сказав він.

— Так, відокремлення, це частина інтерсекції. Але вони займалися також іншими речами, наприклад створювали штучних деймонів. Та експериментували з тваринами. Коли Йорик Бернісон почув про це, то запропонував провести експеримент над ним, щоб з'ясувати, чи можуть вони зробити деймона для нього. І вони зробили. Це була я. Мене звати Ліра. Коли в людей є деймон, він має форму тварини, отже, деймоном ведмедя є людина. І я — його деймон. Я знаю, про що він думає, що він робить і де знаходиться і...

— Де він зараз?

— У Свольбарді. Він поспішає сюди так швидко, як може.

— Чому? Що він хоче? Він, мабуть, божевільний! Ми роздеремо його на шматки!

— Йому потрібна я. Він іде сюди, щоб забрати мене. Але я не хочу бути його деймоном, Йофуре Рекнісон, я хочу бути вашим. Коли люди в Больвангарі побачили, яким могутнім став ведмідь із деймоном, вони вирішили ніколи цього більше не робити. Йорик Бернісон мав би стати єдиним ведмедем, в якого є деймон. І якби я допомагала йому, він міг би повести всіх ведмедів проти вас. Тому він і йде до Свольбарда.

Король-ведмідь заричав від гніву. Його рик був таким могутнім, що на люстрах задзвенів кришталь, і всі птахи

в кімнаті почали пронизливо кричати, а в Ліриних вухах задзижчало.

Але вона не звернула на це уваги.

— Я вас люблю найбільше, — вела вона далі, — тому що ви пристрасний і настільки сильний, наскільки й розумний. І тому я покинула його, щоб прийти та все розказати вам, я не хочу, щоб він керував ведмедями. Це повинні робити ви. Є спосіб забрати мене в нього та зробити вашим деймоном, але ви не визнаєте його, якщо я вам не розповім про нього і якщо ви будете поводитися з Йориком як з будь-яким вигнанцем. З ним не можна битися звичайним способом, вбивати його з вогнеметів чи ще з чогось такого. Якби ви зробили це, я б спалахнула як блискавка і загинула б разом з ним.

— Але ти, як можна...

— Я *можу* стати вашим деймоном, — сказала вона, — але тільки в тому разі, якщо ви переможете Йорика Бернісона в поединку сам на сам. Тоді його сила перейде у вас, а мій розум зіллється з вашим, і ми станемо однією особистістю, будемо читати думки одне одного. Ви зможете посилати мене будь-куди, щоб я шпигувала для вас, чи тримати мене біля себе, як захочете. А я допоможу вам повести ведмедів, щоб захопити Больвангар, якщо ви цього забажаєте, і змусити їх створити деймонів для ваших улюблених ведмедів, а якщо вам сподобається бути єдиним ведмедем з деймоном, ви зможете знищити Больвангар навіки. Ми зможемо зробити будь-що, Йофуре Рекнісон, ви та я разом!

Весь цей час вона тримала Пантелеймона у кишені тремтячими руками і він лежав якнайтихіше у своїй найменшій формі миші.

Йофур Рекнісон ходив узад-вперед надзвичайно збуджений.

— Поєдинок? — запитав він. — Я? Я повинен битися з Йориком Бернісоном? Неможливо! Він — вигнанець! Цього не може бути! Як я зможу битися з ним? Це єдиний спосіб?

— Так, єдиний, — відповіла Ліра, прагнучи, щоб це було не так, тому що Йофур Рекнісон з кожною хвилиною здавався дедалі більшим та лютішим. Як сильно вона не любила Йорика, як віддано не вірила в нього, вона не могла уявити, що він переможе цього величнішого серед величних ведмедів. Але це була їхня єдина надія. Бути враженим на відстані з вогнеметів не залишило б жодної надії.

Раптово Йофур Рекнісон озирнувся на неї.

— Доведи! — сказав він. — Доведи, що ти — деймон!

— Добре, — погодилася Ліра. — Я легко це зроблю. Я можу з'ясувати будь-що, що знаєш лише ти і ніхто інший, щось таке, що може з'ясувати лише деймон.

— Тоді скажи мені, хто був першим, кого я вбив.

— Щоб відповісти, мені потрібно вийти до іншої кімнати, — сказала дівчинка. — Коли я буду вашим деймоном, ви побачите, як я це виконую, але до того я маю робити це на самоті.

— Поряд із цією кімнатою є передпокій. Іди туди і приходь із відповіддю.

Ліра відчинила двері і опинилася в кімнаті, освітленій одним факелом, у якій майже нічого не було, окрім шафи з червоного дерева з тьмяними срібними прикрасами. Вона витягла алетіометр і запитала:

— Де зараз Йорик?

«За чотири години звідси, він поспішає сюди».

— Як я зможу йому сказати, що зробила?

«Ти повинна довіряти йому».

Вона зі страхом подумала, як він, мабуть, стомився. Але потім усвідомила, що не виконує того, що тільки-но сказав їй алетіометр: вона не довіряє йому.

Вона відкинула цю думку та поставила питання, відповідь на яке вимагав у неї Йофур Рекнісон. Кого першого він вбив?

Відповідь була: «Власного батька».

Вона вирішила дізнатися про це докладніше і з'ясувала, що Йофур тоді був молодим ведмедем на своєму першому полюванні у льодах і зіткнувся з самотнім ведмедем. Вони чогось не поділили і билися, тоді Йофур і вбив його. Коли пізніше він довідався, що це був його власний батько (ведмедів виховують матері, і вони рідко бачать своїх батьків), він приховав правду про те, що зробив. Ніхто не знав, що сталося, окрім самого Йофура.

Ліра заховала алетіометр та замислилася, як переповісти цю відповідь.

— Полести йому! — прошепотів Пантелеймон. — Це все, що йому потрібно.

Отже, Ліра відчинила двері та побачила, що Йофур Рекнісон чекає на неї з виразом триумфу, хитрості, передчуття та жадоби на обличчі.

— Ну?

Вона стала перед ним на коліно й схилила голову, щоб доторкнутися його сильнішої лівої передньої лапи, тому що ведмеді були лівшами.

— Прошу вибачення, Йофуре Рекнісон! — сказала вона. — Я не знала, що ви такий сильний та величний!

— Що це? Відповідай на моє запитання!

— Перший, кого ви вбили, був ваш власний батько. Я вважаю вас за бога, Йофуре Рекнісон. Ось ви хто. Лише бог міг би мати силу, щоб зробити таке.

— Ти знаєш! Ти можеш бачити!

— Так, тому що я — деймон, як і казала.

— Скажи мені ще одну річ. Що пообіцяла мені пані Кольтер, коли була тут?

Знову Ліра пішла до порожньої кімнати й прочитала алетіометр, щоб потім повернутися з відповіддю.

— Вона пообіцяла вам, що переконає магістрат в Женеві прийняти вас за християнина, навіть незважаючи на те, що у вас немає деймона. Боюсь, вона цього не зробила, Йофуре Рекнісон, і, відверто кажучи, мені здається, вони ніколи на це не погодяться, якщо у вас не буде деймона. Я думаю, вона це знала, але не сказала вам правди. Але в разі, якщо я стану вашим деймоном, ви зможете стати християнином, якщо схочете, тому що ніхто не посміє заперечувати. Ви зможете вимагати цього, і вони не відкинуть вашої вимоги.

— Так... Правильно. Так вона і сказала. Правда, кожне слово. І вона збрехала мені? Я довіряв їй, а вона мене одурила?

— Саме так. Але більше вона не зможе цього зробити. Вибачте, Йофуре Рекнісон. Дозвольте повідомити вас, що Йорик Бернісон лише за чотири години звідси, і, мабуть, краще попередити охорону не атакувати його, як вони мали б зробити зазвичай. Якщо ви будете битися з ним за мене, йому треба дозволити увійти до палацу.

— Так...

— І коли він прийде, я, мабуть, удаватиму, що все ще належу йому, і скажу, що загубилася чи щось таке. Він не визнає. Я буду прикидатися. Ви скажете іншим ведмедям, що я — деймон Йорика і що я належатиму вам, коли ви його переможете?

— Я не знаю... Що мені робити?

— Краще вам поки про це не гадати. Коли ми будемо разом, ви і я, ми вирішимо, як краще зробити. А зараз вам Потрібно пояснити іншим ведмедям, чому ви дозволите Йорику битися з вами як справжньому ведмедю, незва-

жаючи на те що він вигнанець. Нам потрібно вигадати причину, тому що інакше вони не зрозуміють. Я, звичайно, знаю, що вони виконають будь-який ваш наказ, але якщо до того ще й зрозуміють причину, то будуть вас просто боготворити.

— Так. Що ми їм скажемо?

— Скажіть їм... Скажіть, для того, щоб зробити ваше королівство абсолютно могутнім, ви викликали Йорика Бернісона на бій, і переможець стане керувати ведмедами назавжди. Розумієте, якщо ви зробите так, що його прихід здаватиметься *вашою* ідеєю, а не його, вони будуть справді вражені. Вони подумують, що ви змогли викликати його з такоїдалечини. Тоді вони вважатимуть, що ви здатні на будь-що.

— Так...

Величезний ведмідь був безпорадним. Ліра здобула владу над ним, це оп'янило її, і якби не Пантелеймон, що вклав її за руку, бажаючи нагадати про небезпеку, у якій вони опинилися, то вона б зовсім втратила почуття міри.

Але вона опанувала себе та відступила назад, щоб чекаати й спостерігати, поки ведмеді під контролем збудженого Йофура готують поле для бою з Йориком Бернісоном. Атим часом Йорик, який нічого не підозрював, наближався до місця життєсмертного поєдинку, про який дівчинка так хотіла його попередити.

Не на життя, а на смерть

Бійки між ведмедами були звичною справою, чимось на зразок традиції. Але вони рідко вбивали одне одного, таке траплялося лише випадково чи коли один ведмідь неправильно зрозумів поведінку другого, як це сталося у випадку з Йориком Бернісоном. Відверті вбивства, наприклад, коли Йофур убив власного батька, були надзвичайно рідкісними.

Але іноді виникали обставини, за яких вирішити суперечку можна було лише бійкою на смерть. Існував навіть ритуал для таких випадків.

Як тільки Йофур оголосив, що наближається Йорик Бернісон, і що відбудеться двобій, почали підмітати та вирівнювати майданчик для бою, а майстри з вогняних шахт прийшли, щоб оглянути обладунки Йофура. Було перевірено кожну заклепку, випробувано кожен ланцюжок, а всі диски вчищено та відполіровано найчистішим піском. Майже стільки ж уваги приділили його пазурам. Золоту фольгу обідрали, і кожен шестидюймовий гак було загострено. Ліра спостерігала за всім цим, і серце у неї тремтіло — Йорик не матиме стільки уваги, він уже біг близько двадцяти чотирьох годин без їжі та відпочинку, може, його було поранено під час аварії.

І він не мав жодного уявлення, що вона втягнула його в цю бійку. Одного разу, коли Йофур Рекнісон перевіряв гостроту своїх пазурів на шойно вбитому моржі, розтинаючи його шкіру, немов папір, та силу своїх ударів на черепі цього моржа (два удари — і він тріснув, ніби яйце),

Лірі довелося вибачитися перед Йофуром та піти поплакати від страху.

Навіть Пантелеймон, який зазвичай міг її підбадьорити, зараз не знав, що сказати. Все, що їй залишалося, це спитати алетіометр: *він на відстані години*, сповістив прилад, і знову вона мусила довіряти йому. І (це було найважче зрозуміти) він докоряв їй, що вона ставить одне й те саме питання двічі.

Тепер новину вже знали всі ведмеді, і майданчик для бою був заповнений. У ведмедів вишого рангу були найкращі місця, також було спеціально відведене місце для ведмедиць, серед яких, звичайно, були жінки Йофура. Ліру надзвичайно цікавили ведмедиці, тому що вона дуже мало знала про них, але зараз було ніколи замислюватися з цього приводу. Замість цього вона залишалася поряд з Йофуром Рекнісоном та спостерігала за його придворними, які відрізнялися від інших ведмедів, що зібралися тут. Вона намагалася здогадатися про значення різноманітних султанів, символів та знаків, які вони носили. Деякі з найвищих за рангом, відзначила вона, несли з собою маленьких манекенів, схожих на ляльку-деймона Йофура: наслідуючи моду, яку він започаткував, вони намагалися дістати його прихильність. Ліра з іронічним задоволенням зауважила, що вони не знали, куди їм подіти ці ляльки, коли помітили, що Йофур викинув свого уявного деймона. Чи слід їм викинути і своїх? Чи вони потрапили в немилість? Як їм поводитися?

Вона помітила, який настрій панує при дворі Йофура. Придворні не були впевнені в тому, хто вони такі. Вони не були схожі на Йорика Бернісона — простого, впевненого та пристрасного. Вони були закутані у завісу невпевненості, тому й спостерігали один за одним та за Йофуром.

Спостерігали вони й за нею. Дівчинка скромно залишалася поряд з Йофуром і мовчала, опускаючи очі щоразу, коли ведмідь дивився на неї.

Туман вже розсіявся, і повітря стало яснішим; якщо все гаразд, Йорик мусив прибути десь надвечір, як гадала Ліра. Стоячи на краю добре утрамбованого снігового майданчика і тремтячи, дівчинка подивилася вгору, у проясніле небо; вона так хотіла побачити там летючі, нечітко окреслені, елегантні чорні постаті, які змогли б забрати її геть звідси, чи загадкове місто в Аврорі, де б вона могла безпечно гуляти вздовж широких бульварів, залитих сонцем, чи великі руки Ма Кости і заспокійливий запах її тіла та її страв, який огортав у її присутності...

Ліра помітила, що плаче, сльози замерзали в неї на очах, і їх було боляче витирати. Вона була налякана. Ведмеді, які ніколи не плакали, не розуміли, що з нею відбувається, це був якийсь людський безглуздий процес. І, звичайно, Пантелеймон не міг її заспокоїти, як він завжди робив у такі хвилини, вона міцно тримала його у кишені, відчуваючи тепло та дотик маленької миші.

Неподалік від неї ковалі робили останні приготування обладунків Йофура Рекнісона. Він височів, як величезна металева башта, що сяяла начищеною сталлю та золотою інкрустацією дисків. Його шолом вкривав верхню частину голови блискучим срібно-сірим панциром з глибокими щілинами для очей. Нижня частина тіла була захищена рясною кольчугою. Дивлячись на все це, Ліра зрозуміла, що зрадила Йорика Бернісона, тому що в нього не було нічого подібного. Його обладунки захищали лише спину та боки. Вона дивилася на Йофура Рекнісона, такого випещеного й могутнього, і відчувала слабкість від почуття провини та страху.

Ліра сказала:

— Вибачте, ваша величносте, якщо ви пам'ятаєте, що я вам сказала раніше...

Її тремтячий голос прозвучав тоненько й слабо. Йофур Рекнісон відвернув свою величезну голову від мішені, яку

він мав розрізати своїми чудовими пазурами і яку тримали перед ним три ведмеді.

— Так? Так?

— Пам'ятаєте, я сказала, що спершу мені необхідно поговорити з Йориком Бернісоном та удати...

Але перш ніж вона встигла договорити, почувся рик ведмедів зі сторожових веж. Всі знали, що це означає, і прийняли з величезним захопленням. Вони побачили Йорика.

— Будь ласка, — просила Ліра наполегливо. — Я обдурю його, от побачите.

— Так. Так. Иди. Иди та *підбурюй* його!

Йофур Рекнісон ледве міг говорити від люті та збудження.

Ліра залишила його і пішла полем бою, порожнім і чистим, залишаючи свої маленькі сліди на снігу, ведмеді на іншому боці майданчика розступилися, щоб дати їй дорогу. Коли їхні величезні тіла відсунулися, відкрився горизонт — похмурий та блідий. Де Йорик Бернісон? Вона нічого не бачила, але зі своїх дуже високих сторожових веж охоронці бачили те, що було ще приховане від неї. їй залишалося тільки піти назустріч.

Він побачив її першим. Стук та брязкання металу, вир снігу — і Йорик Бернісон став перед нею.

— О Йорику! Я зробила жахливу річ! Мій любий, тобі доведеться битися з Йофуrom Рекнісоном, а ти неготовий — ти втомлений та голодний, і твої обладунки...

— Яку жахливу річ?

— Я сказала йому, що ти наближаєшся, тому що я взнала про це учителя символів, а він страшенно хоче бути людиною та мати деймона. Отже, я одурила його, сказавши, що я твій деймон, і збираюся покинути тебе, щоб бути з ним, але для цього він повинен битися з тобою. Інакше, Йорику, любий, вони б ніколи не дозволили б тобі битися з ним, вони б просто спалили тебе, не встиг би ти наблизитися...

— Ти одурила Йофура Рекнісона?

— Так. Я змусила його погодитися битися з тобою замість того, щоб вони вбили тебе як вигнанця. І переможець буде королем ведмедів. Мені довелося це зробити, тому що...

— Белаква? Ні. Ти — Ліра Красномовна, — сказав він. — Битися з ним — це все, чого я хочу. Пішли, маленький деймоне.

Вона поглянула на Йорика в його побитих обладунках, небагатих та грубих, і її серце затріпотіло від гордості.

Вони пішли разом до палацу-громадини Йофура, біля стін якого лежав плаский та відкритий майданчик для бою. Ведмеді скупчилися під стінами з бійницями. З усіх вікон визирали білі обличчя. Їхні важкі постаті нагадували білу туманну стіну з чорними плямами носів та очей. Ті, що стояли найближче, розступилися, ставши в дві шеренги і даючи дорогу Йорику Бернісону та його деймону. Всі ведмежачі очі зосередилися на них.

Йорик зупинився на полі бою навпроти Йофура Рекнісона. Король спустився з підвищення з утрамбованого снігу, і ведмеді стали один проти одного на відстані кількох ярдів.

Ліра стояла так близько до Йорика, що відчувала, як щось калатає у нього всередині, немов машина, яка виробляла могутню анібаричну потужність. Вона коротко торкнулася його шиї під шоломом і сказала:

— Бийся сильно, Йорику, мій любий. Ти — справжній король, а він — ні. Він — ніщо.

Тоді вона відступила.

— Ведмеді! — проричав Йорик Бернісон. Луна відбилася від стін палацу та здійняла птахів з їх гнізд. Він продовжував: — Умови цього бою такі. Якщо Йофур Рекнісон вб'є мене, він стане королем назавжди, без сумнівів та суперечок. Якщо я вб'ю Йофура Рекнісона, то я стану вашим ко-

ролем. Моїм першим наказом всім вам буде зруйнувати цей палац, цей задушливий будинок-посміховисько з мішури, та скинути золото й мармур у море. Залізо — метал ведмедів. Золото — ні. Йофур Рекнісон забруднив Свольбард. Я прийшов, щоб очистити його. Йофуре Рекнісон, я викликаю тебе на бій.

Тоді Йофур зробив крок чи два, ледве втримуючись на місці.

— Ведмеді! — заричав він у свою чергу. — Йорик Бернісон прийшов на моє запрошення. Я наказав йому прийти. Це я повинен встановлювати умови цієї бійки, і вони такі: якщо я вб'ю Йорика Бернісона, його тіло буде розірване на шматки і викинуте скельним примарам. Його голову буде виставлено над моїм палацом. Пам'ять про нього буде стерто. Згадувати його ім'я буде страшним злочином...

Він продовжував, а потім кожен із супротивників по черзі заговорив знову. Це був обряд, ритуалу якого точно дотримувались. Ліра дивилася на них обох, таких надзвичайно різних: Йофур — лискучий та могутній, безмірно сильний та здоровий, у розкішних обладунках, гордий та величний, і Йорик — менший, хоч вона ніколи б не сказала, що він виглядав маленьким, у злиденних обладунках, іржавих та пом'ятих. Але обладунки були його душею. Він зробив їх сам, і вони йому пасували. Разом вони були одним цілим. Йофур не був задоволений своїми обладунками — він хотів собі ще одну душу. Він не знав спокою, у той час як Йорик був непохитний.

Вона відчувала, що всі інші ведмеді також їх порівнюють. Але Йофур і Йорик були більше, ніж просто два ведмеді. Вони являли собою два устрої ведмежого життя, два майбуття, дві долі. Йофур почав вести їх в одному напрямі, а Йорик повів би в іншому, одне майбутнє ніколи б не здійснилося, в той час як інше пішло б своєю чергою.

Їх ритуальний бій наближався до другої фази, і вони почали невпинно зближатися, хитаючи головами. Всі глядачі не рухалися, але очі кожного вп'ялися в них.

Нарешті воїни зупинилися та завмерли, дивлячись один на одного з різних боків поля бою.

Потім з риком та бризками снігу з-під лап ведмеді водночас кинулися вперед. Ніби два величезних стрімчаки, які балансували на сусідніх скелях, здригнулися від землетрусу і покотилися гірськими схилами, набираючи швидкість, перестрибуючи міжгір'я та ламаючи дерева на тріски, поки не вдарилися один об одного так сильно, що розсипалися на порох і каскад каміння: так два ведмеді зійшлися разом. Дзвін від їх зіткнення луною відбився від стін палацу. Але вони не зламалися, як зламалася б скеля. Вони обидва впали по різні боки, першим підвівся Йорик. Він вигнувся у гнучкому стрибку та зчепився з Йофуром, чиї обладунки пошкодилися через зіткнення і який не міг підвести голову. Йорик одразу ж схопив його за незахищене місце на шиї. Він вчепився в білу шерсть і запустив пазурі під край шолома Йофура та смикнув його вперед.

Зачувши небезпеку, Йофур заричав та обтрусився, як це, колись бачила Ліра, робив Йорик біля води, розсипаючи град крапель. І Йорик впав на бік, а Йофур підвівся зі скреготом металу на дві лапи та розправив сталеві диски на його спині. Потім, немов лавина, він кинувся на Йорика, що намагався підвестися.

Ліра відчула, як у неї перехопило подих від сили того руйнівного удару. Земля задвигтіла під її ногами. Як Йорик міг винести таке? Він із зусиллям намагався перевернутися та знайти опору на землі, адже лежав горілиць, і Йофур вгризся йому десь біля шиї. Краплі гарячої крові бризнули в повітря — одна впала Лірі на шубу, і вона заіулила її рукою на знак любові.

Потім Йорик пазурами задніх лап розітнув кольчугу Йофура і розірвав її донизу. У Йофура оголився весь перед, і він відскочив убік, щоб оглянути ушкодження, а Йорик знову спробував підвестися.

На мить два ведмеді розійшлися, віддихуючись. Тепер Йофуру заважала його кольчуга — від захисту вона обернулася на перешкоду: вона висіла знизу та плуталася в задніх лапах. Однак Йорик був у гіршому стані. Кров сильно струменіла з його рани на шиї, і він важко дихав.

Але він стрибнув на Йофура, перш ніж король встиг звільнитися від кольчуги, та перекинув його горілиць, а тоді кинувся до незахищеної частини шиї свого супротивника, де загиналися кінці шолома. Йофур скинув його, а потім обидва ведмеді знову зчепилися, розкидаючи на всі боки фонтани снігу так, що іноді не було видно, на чиєму боці перевага.

Ліра спостерігала, майже не дихаючи та стискаючи до болю свої руки. їй здалося, що Йофур поранив Йорика у живіт, але це було не так, тому що за мить, після ще одного сніжного вибуху, обидва ведмеді стояли на задніх лапах, як боксери, і Йорик розтинав могутніми пазурами обличчя Йофура, в той час як Йофур відповідав не менш жорстокими ударами.

Ліра здригалася від сили тих ударів. Ніби велетень бив молотом, на якому було п'ять сталевих шипів...

Залізо скреготало об залізо, зуби кришилися об зуби, дихання виривалося з грубим ревом, лапи тупотіли по утрамбованій землі. Сніг був залитий кров'ю і обернувся на малинову багнюку на декілька футів Навкруги.

Обладунки Йофура на цей час мали жалюгідний вигляд, диски були поламані та погнуті, золота інкрустація відірвана чи густо вкрита кров'ю, на ньому вже не було шолома. Йорик був у значно кращому стані, незважаючи на грубіший вигляд: пом'ятий, але цілий, більш стійкий перед мо-

гутніми ударами молота короля-ведмедя та шестидюймовими пазурами.

Але Йофур все одно був більшим та сильнішим за Йорика, а Йорик — втомленим і голодним, до того ж втратив багато крові. Він був поранений у живіт, в обидві передні лапи, в шию, а у Йофура кров ішла лише з верхньої щелепи. Ліра страшенно хотіла допомогти своєму дорогому другові, але що вона могла?

Тепер погано доводилося Йорикові. Він шкутильгав: щоразу, коли він ставив свою передню лапу на землю, всі бачили, як йому боляче на неї спиратися. Він ніколи не бив нею, а його удари правою були слабшими порівняно з могутніми руйнівними стусанами, яких він завдавав лише кілька хвилин тому.

Йофур помітив це. Він почав насміхатися з Йорика, називаючи його «зламанною рукою», «плаксивим молোকосом», «поїденим іржею», «незабаром померлим» та іншими прізвиськами, а тим часом завдавав зліва та справа ударів, які Йорик вже не міг парирувати. Йорику довелося позадкувати — з кожним кроком він отримував дощ ударів та град образ від ведмедя-короля.

Ліра ридала. Її дорогий, їх сміливий, її безстрашний захисник мав скоро померти, і вона не зрадить його, ховаючи погляд, бо якщо він подивиться на неї, то повинен побачити її сяючі очі та любов і віру в них, а не фальшиво приховане обличчя чи плече, відставлене зі страху.

Отже, вона дивилася, але сльози заважали їй бачити, що насправді відбувалося, і мабуть, вона б і не помітила. Цього, звичайно, не помічав і Йофур. Того, що Йорик задкував, щоб знайти чисте та сухе місце чи камінь, від якого можна було б відштовхнутися, і безпорадна ліва рука була насправді міцною та повною сили. Не можна одурити ведмедя, але, як показала йому Ліра, Йофур не хотів бути ведмедем, він хотів бути людиною; і Йорик дурих його.

Врешті він знайшов те, що шукав — камінь, який завжди кинув якір у вічну мерзлоту. Він сперся на нього, напружив ноги і чекав миті.

Вона настала, коли Йофур підвівся над ним, криком сповіщаючи про свій тріумф та кровожерно повернувши голову до його безсумнівно слабкого лівого боку.

Ось тоді Йорик почав діяти. Як хвиля, що набирає своєї сили тисячі миль в океані та лише трохи коливала воду на глибині, але яка піднялася високо в небо, досягши мілини, й налякала людей на березі перед тим, як впасти на землю з надзвичайною силою, — так Йорик Бернісон піднявся проти Йофура, зірвавшись угору, твердо відштовхнувшись від каменя та вдаривши могутньою лівою лапою у поранену щелепу Йофура Рекнісона.

Це був жахливий удар. Він геть відірвав верхню частину щелепи, і та пролетіла у повітрі на багато ярдів, розбризкуючи краплі крові на снігу.

Червоний язик Йофура провалився у його відкриту глотку. Король ведмедів раптом втратив голос та змогу кусатися, він був зовсім безпорадним. Йорику не потрібно було нічого іншого. Він кинувся вперед, і його зуби вп'ялися в горло Йофура — він рвав і рвав, туди-сюди, піднімав величезне тіло від землі і шпурляв його знову вниз, ніби Йофур був просто тюленем на березі.

Потім він смикнув востаннє — і життя Йофура Рекнісона обірвалося в його зубах.

Залишалося виконати ще один ритуал. Йорик розрізав незахищені груди мертвого короля та відгорнув шерсть, щоб оголити вузькі червоно-білі ребра, схожі на обшивку перекинутого човна. Йорик засунув руку між ребер, вийняв серце короля, червоне та паруюче, та з'їв його просто тут, перед підданими Йофура.

Потім почулися вигуки схвалення, шум, ведмеді підводилися, щоб віддати повагу переможцеві.

Голос Йорика Бернісона заглушив усі інші:

— Ведмеді! Хто ваш король?

І відгук повернувся ніби ревом гальки під час шторму на океані:

— Йорик Бернісон!

Ведмеді знали, що їм робити. Кожна емблема, відзнака та діадема були зірвані та кинуті під ноги, щоб бути забутими назавжди. Тепер вони стали ведмедями Йорика, справжніми ведмедями, не сумнівними напівлюдьми, які усвідомлювали лише свою жалюгідну неповноцінність. Вони кинулися до палацу та почали відривати мармурові плити від найвищих башт, стрясаючи стіни з бійницями своїми могутніми кулаками, поки не посипалося каміння, а потім вони скидали його по скелях, і воно розбивалося на пристані за сотні футів унизу.

Йорик не звертав на них уваги. Він розстібнув обладунки, щоб оглянути свої рани, але лише він почав це робити, як Ліра вже була поряд з ним, вона тупотіла ногами по замерзлому червоному снігу та кричала ведмедям, щоб вони припинили руйнувати палац, тому що всередині були в'язні. Вони не чули, але Йорик чув і, коли він заричав, ті умить зупинилися.

— Люди — в'язні? — запитав він.

— Так, Йофур Рекнісон кинув їх у темницю. Їх треба вивести звідти і дати якийсь притулок, інакше їх вб'є каміння...

Йорик коротко віддав накази, і кілька ведмедів поспішили до палацу, щоб звільнити полонених. Ліра повернулася до Йорика.

— Дозволь мені допомогти тобі, я хочу впевнитися, що тебе не важко поранено, Йорику, любий, шкода, що тут немає бинтів чи чогось такого! У тебе страшно порізаний живіт...

Ведмідь поклав шматок якоїсь зеленої замерзлої речовини на землю перед собою.

— Мохдля зупинки крові, — сказав Йорик. — Приклади мені його до рани, Ліро. Накрий його рукою, а потім потримай біля нього трохи снігу, поки він не замерзне.

Він не підпускав до себе інших ведмедів, незважаючи на їхнє захоплення. Окрім того, у Ліри були спритні руки і вона хотіла допомогти. Отже, маленька дитина схилилася над величезним ведмедем-королем, прикладаючи мох для зупинки крові та приморожуючи його тіло, поки кров не зупинилася. Коли вона закінчила, її рукавиці просякли кров'ю Йорика, втім, і його рани вже були закритими.

Тим часом полонені — близько дюжини осіб, — тремтячи, блимаючи очима та притискаючись один до одного, вийшли надвір. Не було сенсу розмовляти з професором, вирішила Ліра, тому що бідолашний збожеволів; і хоч як їй не терпілося дізнатись, хто були інші люди, треба було зробити багато термінових справ. Не хотіла вона і відвертати увагу Йорика, який віддавав накази та відсилав ведмедів то туди, то сюди, але їй була небайдужа доля Роджера, Лі Скоресбі та відьом, до того ж вона була стомлена й голодна... Вона думала, що просто зараз найкраще буде не плутатися під ногами.

Отже, вона згорнулася клубочком в затишному кутку майданчика для боїв поряд із Пантелеймоном-росомахою, який зігрівав її, та ще й згребла навколо себе сніг у купу, як це робили ведмеді, і заснула.

Хтось легенько торкнувся її ноги, і незнайомий ведмежий голос сказав:

— Ліро Красномовна, король бажає тебе бачити.

Вона прокинулася напівмертва від холоду, не в змозі розплющити очей: вони, здавалося, змерзлися. Але Пантелеймон лизнув її у вічі, щоб лід на її віях розтанув, і не-

вдовзі дівчинка побачила молодого ведмедя, який говорив до неї у місячному сяйві.

Вона двічі намагалася підвестися, але обидва рази падала.

Ведмідь сказав: «Сідай на мене», — і схилився, підставляючи їй свою широку спину. Притискаючись до нього та ледве не падаючи, вона-таки втрималася. Він повіз її до впадини між скелями, де вже зібралося багато ведмедів.

І серед них також був хтось маленький, хто побіг до неї і чий демон кинувся, щоб привітатися з Пантелеймоном.

— Роджере! — скрикнула вона.

— Йорик Бернісон змусив мене залишитися тут, у снігах, поки він буде забирати тебе — ми випали з кулі, Ліро! Після того як впала ти, нас віднесло ще на багато миль, а потім пан Скоресбі випустив ще трохи газу, і ми врізалися у скелю та впали з такого схилу, якого ти ще ніколи не бачила! І я не знаю, де зараз пан Скоресбі та відьми. Поряд були лише я та Йорик Бернісон. Він одразу ж побіг сюди, щоб знайти тебе. Мені розказали про його двобій...

Ліра озирнулася. Під керівництвом старого ведмедя полонені люди будували тимчасовий притулок для себе з викинутої на берег деревини та залишків вітрил. Здавалося, вони були задоволені тим, що їм дали якусь роботу. Один з них намагався викресати кременем вогонь.

— Ось трохи їжі, — сказав ведмідь, який розбудив Ліру.

Свіжий тюлень лежав на снігу. Ведмідь розітнув його пазуром та показав Лірі, де нирки. Дівчинка з'їла одну з них сирію: вона була теплою, м'якою та надзвичайно смачною.

— Покуштуй також жиру, — запропонував ведмідь і відрізав для неї шматочок. На смак жир був схожий на вершки з лісовими горіхами. Роджер спочатку вагався, але потім повторив її приклад. Вони їли жадібно, і за кілька хвилин Ліра вже повністю прокинулася та почала зігріватися.

Вона озирнулася навколо, витираючи рота, але Йорика ніде не було.

— Йорик Бернісон розмовляє зі своїми радниками, — пояснив молодий ведмідь. — Він хотів бачити вас, коли ви поїсте. Йдіть за мною.

Він повів їх сніговим пагорбом на місце, де ведмеді вже почали будувати крижану стіну. Йорик сидів у центрі групи старих ведмедів і підвівся, щоб привітатися з нею.

— Ліро Красномова, — сказав він. — Іди сюди і послухай, що я скажу.

Він пояснив причину її присутності іншим ведмедям, які, мабуть, вже знали про неї, але в будь-якому разі вони звільнили їй місце та поводитися з нею дуже чемно, ніби це була королева. Вона відчувала надзвичайну гордість, сидячи поряд зі своїм другом Йориком Бернісоном під велично сяючою в полярному небі Авророю та приєднавшись до розмови ведмедів.

Виявилося, що правління Йофура Рекнісона сприймалося як чари. Деякі пояснювали це впливом пані Кольтер, яка відвідала їх перед вигнанням Йорика, хоч сам він того не знав, та подарувала Йофуру багато дарунків.

— Вона дала йому зілля, — сказав один ведмідь, — яким він таємно нагодував Хільмура Хільмурсона і яке змусило його забутись.

Хільмур Хільмурсон, здогадалася Ліра, був тим ведмедем, якого вбив Йорик і чия смерть стала приводом для його вигнання. Отже, пані Кольтер була причетна до цього! Але це ще було не все.

— Існують людські закони, що забороняють деякі речі, які вона планувала здійснити, але людські закони не діють у Свольбарді. Вона хотіла відкрити тут ще одну станцію на зразок Больвангара, але ще гіршу, і Йофур збирався дозволити їй це зробити, незважаючи на всі звичаї ведмедів — люди приїздили сюди чи були тут в'язнями, але вони ніколи

не жили та не працювали в цьому місці. Потроху вона хотіла затвердити свою владу над Йофуром Рекнісоном, а його — над нами, доки ми не стали б створіннями, що виконують лише її накази. І нашим єдиним обов'язком було б охороняти ту гідоту, яку вона збиралася тут створити...

Це розповідав старий ведмідь. Його звали Сорен Ейсарсон, він був радником, і його переслідували під час правління Йофура Рекнісона.

— Що вона зараз робить, Ліро? — запитав Йорик Бернісон. — Коли вона почує про смерть Йофура, що вона робитиме?

Ліра вийняла алетіометр. Було не досить видно, щоб розібрати, що він говорить, але Йорик наказав принести факел.

— Що сталося з паном Скоресбі? — запитала Ліра, поки вони чекали. — Із відьмами?

— Відьом атакував інший відьмацький клан. Я не знаю, чи був він у союзі з відокремлювачами дітей, але вони у великій кількості патрулювали небо і атакували під час бурі. Я не бачив, що сталося з Серафіною Пеккала. Щодо Лі Скоресбі, то кулю знову потягнуло вгору, коли я випав з хлопчиком, а він на ній так і залишився. Але твій читач символів розкаже про їхню долю.

Підійшов ведмідь із санями, на яких стояв казан із деревним вугіллям, і засунув просмолену гілку просто всередину. Гілка одразу ж зайнялася, і в її світлі Ліра повернула стрілки алетіометра та запитала про Лі Скоресбі.

Виявилось, що він усе ще в небі, його відносило вітром до Нови Зембли і його зовсім не зачепили скельні примари, до того ж він відбився від іншого відьмацького клану.

Ліра переказала це Йорику, і він задоволено покивав головою.

— Якщо він у повітрі, з ним усе буде гаразд, — сказав він. — А що пані Кольтер?

Відповідь була складною, стрілки рухалися від символу до символу в такій послідовності, яка змусила Ліру замислитися на довгий час. Ведмедам було дуже цікаво, але їх стримувала повага до Йорика Бернісона і його ставлення до Ліри. Вона не звертала на них уваги і поринула в алетіометричний транс.

Гра символів, до якої вона якось знайшла ключ, зараз була непевною.

— Він говорить, вона... Вона чула, що ми летимо сюди, і в неї є цепелін, озброєний кулеметами — здається, так — вони просто зараз летять до Свольбарда. Вона ще не знає про те, що Йофура Рекнісона вбито, але скоро вона про це дізнається, тому що... О, так, тому що якісь відьми їй скажуть, а вони дізнаються про це від скельних примар. Отже, я впевнена: навкруги у повітрі повно шпигунів, Йорику. Вона їхала, щоб... щоб удати, ніби хоче допомогти Йофуру Рекнісону, але насправді хотіла здобути над ним владу за допомогою полку татар, які ідуть морем, вони будуть тут за кілька днів...

Як тільки вона приїде, вона збирається туди, де тримають полоненого лорда Ізраеля, щоб організувати його вбивство. Тому що... Тепер стає ясніше — щось, чого я раніше не розуміла, Йорику! Чому вона хоче вбити лорда Ізраеля — тому що знає, що він збирається зробити, і це лякає її, вона хоче зробити це сама, щоб самій все контролювати, до того, як він... мабуть, це місто в небесах, напевне! Вона намагається дістатися туди першою! А зараз він каже мені ще щось...

Ліра схилилася над пристроєм, шосили намагаючись сконцентруватися на стрілці, яка кидалася туди-сюди. Вона рухалася надто швидко, щоб встигнути за нею. Роджер, який спостерігав за процесом з-за Ліриноного плеча, навіть не помічав, щоб вона зупинялася, він усвідомлював лише плутаний діалог між Ліриними пальцями, які повер-

тали стрілки, та довгою голкою, яка відповідала, — це була дивна, ні на що не схожа розмова, така ж незрозуміла, як Аврора.

— Так, — сказала вона зрештою, опускаючи інструмент собі на коліна, глипаючи очима та зітхаючи, ніби прокинувшись від міцного сну. — Так, я зрозуміла, що він каже. Їй потрібно дещо, що є у мене, тому що лорду Ізраелю це також знадобилося б. Воно їм потрібно для... Для того експерименту...

Тут вона зупинилася, щоб зробити глибокий вдих. Щось тривожило її, але вона не розуміла, що саме. Вона була впевнена, що цим щось, яке було так важливе, був алетіометр, тому що пані Кольтер хотіла його мати, а чим ще це могло бути? Але це був не інструмент, тому що алетіометр по-іншому посилався на себе, це був не він.

— Я думаю, це — алетіометр, — сказала вона розгублено. — Так я думала весь час. Я повинна передати його лорду Ізраелю перед тим, як вона отримає цей прилад. Якщо *вона* отримає його, ми всі загинемо.

Коли вона це сказала, вона відчула себе дуже стомленою, такою розбитою та сумною, що смерть здавалась би полегшенням. Але, дивлячись на Йорика, вона не сказала цього вголос. Вона сховала алетіометр і випросталась.

— Вона далеко звідси? — запитав Йорик.

— Лише за кілька годин. Я думаю, мені потрібно віддати алетіометр лорду Ізраелю якомога швидше.

— Я піду з тобою, — сказав Йорик.

Вона не заперечувала. Поки Йорик віддавав накази та збирав озброєний загін для захисту під час завершальної частини їх подорожі на північ, Ліра мовчки сиділа, зберігаючи енергію. Вона відчувала: щось вислизнуло від неї під час останнього читання. Вона заплющила очі та заснула, але невдовзі її розбудили, і вони вирушили в дорогу.

Гостинність лорда Ізраеля

Ліра їхала верхи на сильному молодому ведмеді, Роджер — на другому, Йорик невтомно біг попереду, а загін, озброєний вогнеметами, охороняв їхній тил.

Шлях був довгий та складний. Місцевість у Свольбарді була гірською, з гострими скелями та хребтами, порізаними глибокими ущелинами й кам'янистими долинами, до того ж було нестерпно холодно. Ліра подумки поверталася до саней циган, які м'яко везли їх до Больвангара — та подорож здавалася їй такою швидкою та комфортною! Тут повітря було надзвичайно морозяним — вона ще ніколи не відчувала такого холоду, може, у ведмеда, на якому вона їхала, була не така легка хода, як у Йорика, а може, це вона вже надто стомилася. У будь-якому разі це був дуже важкий шлях.

Ліра майже не уявляла, куди вони прямували і як далеко знаходилось це місце. Вона знала лише те, що розказав їй старий ведмідь Сорен Ейсарсон, коли вони лаштували вогнемети. Він брав участь у переговорах з лордом Ізраелем про умови його ув'язнення і дуже добре це пам'ятав.

Спочатку, розповів він, ведмеді Свольбарда ставилися до лорда Ізраеля як до людини, що нічим не відрізняється від інших політиків, королів чи порушників спокою, яких висилали на пустинні острови. В'язні були важливими, бо їх хотів вбити їх власний народ. Одного дня вони могли знадобитися ведмедам, якби їх політичне становище змінилося і вони повернулися правити до своїх країн.

Отже, ведмедам варто було поводитися з ними без жорстокості та без зневаги.

Тому умови життя лорда Ізраеля у Свольбарді були не кращими і не гіршими за умови сотень вигнанців. Але певні речі змусили тюремників ставитися до нього більш насторожено, ніж до інших полонених. Це було через дух загадковості та божественний острах, які огортали все, пов'язане з Пилом, через паніку тих, хто доставив його туди, та завдяки особистому спілкуванню пані Кольтер з Йофуром Рекнісоном.

Окрім цього, ведмеді ніколи не стикалися ні з чим подібним до гордовитої та владної природи лорда Ізраеля. Він взяв гору навіть над Йофуром Рекнісоном, розгнівано та красномовно сперечаючись з ним про місце свого помешкання.

Спочатку його поселили надто низько, стверджував він. Йому потрібна була позначка, яка б височіла над вогняними шахтами та кузнями. Він дав ведмедам малюнки потрібного йому житла та наказав їм, де його розташовувати. Він підкупив їх золотом, він полестив та залякав Йофура Рекнісона, і з приголомшуючим бажанням та готовністю ведмеді взялися до роботи. Невдовзі на березі з видом на північ з'явився будинок: широкий та міцний, з каменями, які споживали багато вугілля, видобутого ведмедами, та з величезними вікнами зі справжнього скла. Там він і жив, полонений, який поведився, немов король.

Потім він взявся за обладнання лабораторії.

Із запеклою завзятістю він здобував книги, прилади, Хімікати, різноманітні інструменти та інше. І якимось чином все це в нього з'являлося то з одного джерела, то з іншого — дещо відкрито, дещо контрабандою з відвідувачами, на праві мати яких він наполіг. Землею, морем Та повітрям лорд Ізраель зібрав всі потрібні матеріали,

і за шість місяців його наполегливих зусиль мав усе обладнання.

Отож він працював, обмірковуючи, плануючи, вираховуючи та чекаючи на одну річ, яка була потрібна йому, щоб завершити завдання, яке так лякало Облаткове братство. Вона наближалася з кожною хвилиною.

Уперше Ліра побачила батькову тюрму здалеку, коли Йорик Бернісон зупинився біля підніжжя гірського хребта, щоб діти трохи розім'ялися, тому що не можна було дозволити їм змерзнути та задубнути ще більше.

— Подивіться вгору, — сказав він.

Широкий розбитий схил з каменю та криги, де ледь видно було чийсь слід, вів до стрімчака, який темнів на тлі неба. Аврори не було видно, але зорі яскраво сяяли. Стрімчак був чорний та похмурий, але на його верхівці стояв високий будинок, з якого в усіх напрямках розливалось світло — не курні мерехтливі відблиски жирових ламп, не різке біле сяйво анібаричних ламп, а м'яке спокійне світло гасу.

Вікна, з яких йшло світло, також підтверджували надзвичайну владу лорда Ізраеля. Скло було дорогим, і величезні вікна були недозвеною розкішшю в цих широтах, отже, вони були доказом заможності та впливовості, набагато більшим за вульгарний палац Йофура Рекнісона.

Вони востаннє залізли на ведмедів, і Йорик повів їх угору схилом до будинку. Вони опинилися на подвір'ї, засипаному снігом та огороженому невисоким парканом. Коли Йорик відкрив ворота, вони почули дзвінок десь у середині будинку.

Ліра злізла на землю. Вона ледь трималася на ногах. Дівчинка допомогла Роджеру зіскочити, і, підтримуючи одне одного, діти пішли глибоким снігом до входу.

О, як тепло буде в будинку! О, спокійний відпочинок!

Вона спробувала дотягнутися до дзвоника, але тількино простягнула руку, як двері відчинилися. Вона побачила невеликий, ледь освітлений коридор, який слугував для втримання тепла, та постать із лампою, яку вона впізнала — це був слуга лорда Ізраеля — Торольд зі своїм деймоном Анфангом.

Ліра втомлено відкинула свій каптур.

— Хто... — почав Торольд, але потім він побачив, хто це, і продовжив: — Ліра? Маленька Ліра? Чи я сплю?

Він відчинив внутрішні двері за своєю спиною.

Передпокій з миготливим вогнем за кам'яними ґратами, приємним гасовим світлом, у якому було видно килими, шкіряні крісла, поліроване дерево... Такого Ліра не бачила, відколи покинула Коледж Джордана, і від цього в неї перехопило подих.

Заричав деймон — сніжний барс лорда Ізраеля.

Перед нею стояв її батько. Його темнооке обличчя спочатку виражало жорстокість, тріумф та нетерплячість, але потім всі ці кольори згасли, його очі розширилися від жаху, коли він впізнав свою дочку.

— Ні! Ні!

Він відсахнувся назад та схопився за камінну полицю. Ліра не рухалася.

— Забирайся звідси! — закричав лорд Ізраель. — Іди звідси, геть, іди! *Я не посилав по тебе!*

Ліра не могла говорити. Вона двічі відкривала рота, тричі, а потім вичавила з себе:

— Ні, ні, я прийшла, тому що...

Здавалося, він був приголомшений, він продовжував хитати головою, потім здійняв руки, ніби хотів захиститися від неї. Ліра не могла повірити, що бачить такі його страждання.

Вона зробила крок до нього, щоб заспокоїти, і за нею зайшов наляканий Роджер. Їхні деймони влетіли в тепле

приміщення, і за мить лорд Ізраель провів рукою по чолю, потроху оговтуючись. Рум'янець почав повертатися на його обличчя, коли він глянув на обох дітей.

— Ліра, — сказав він. — *Це Ліра?*

— Так, дядьку Ізраель, — відповіла вона, гадаючи, що ще не час, щоб з'ясовувати їх справжні стосунки. — Я прийшла, щоб віддати вам алетіометр, який мені дав Ректор Джордана.

— Так, звичайно, — відповів він. — Хто це?

— Це — Роджер Парслоу, — мовила вона. — Він хлопчик з кухні Коледжу Джордана. Але...

— Як ти тут опинилася?

— Я шойно збиралася сказати, надворі — Йорик Бернісон, він привів нас сюди. Він ішов зі мною з самого Трольсанда, і ми одурили Йофура...

— Хто такий Йорик Бернісон?

— Ведмідь в обладунках. Він привів нас сюди.

— Торольде, — покликав лорд Ізраель, — приготуй гарячу ванну дітям та нагодуй їх. Потім їм треба буде поспати, їхній одяг брудний — знайди їм щось перевдягтися. Зроби це, поки я поговорю з ведмедем.

Ліра відчула, як все попливло у неї перед очима. Мабуть, це було від тепла, а може, від того, що вона відчула полегшення. Вона побачила, як слуга вклонився та вийшов з передпокою, а лорд Ізраель пройшов у коридор і зачинив за собою двері. Вона майже впала у крісло.

Здалося, вже за мить Торольд звернувся до неї.

— Ідіть за мною, міс, — були його слова.

Вона змусила себе підвестися, і вони з Роджером пройшли до теплої ванної кімнати, де на гарячих батареях висіли пухнасті рушники і в гасовому світлі парувала ванна.

— Ти перший, — сказала Ліра. — Я почекаю у кімнаті, а потім ми поговоримо.

Отож Роджер, здригаючись та зітхаючи від гарячої води, заліз та викупався. Вони багато разів плавали голяка, граючи в Айзисі чи у Червелі з іншими дітьми, але це було інше.

— Я боюсь твого дядька, — сказав Роджер крізь відчинені двері. — Я маю на увазі твого батька.

— Краще називай його моїм дядьком. Іноді я також його боюсь.

— Коли ми увійшли, він мене не побачив. Він дивився лише на тебе. І він був нажаханий, доки не побачив мене. Потім він одразу ж заспокоївся.

— Він був просто шокований, — сказала Ліра. — Будь-хто здивувався б, побачивши того, на кого не чекав. Вос-танне він бачив мене після випадку у вітальні. Звісно, це був для нього шок.

— Ні, — сказав Роджер, — тут є щось більше. Він дивився на мене, як вовк, та щось міркував.

— Ти це вигadaв.

— Ні. Я його боюсь більше за пані Кольтер, це правда. Він почав плескатися, а Ліра дістала алетіометр.

— Хочеш, я запитаю про це читач символів? — сказала вона.

— Ну, я не знаю. Є речі, про які краще не знати. Все, що я почув з того часу, як в Оксфорд прийшли гобліни, все було погане. Не було нічого гарного, крім того, що відбудеться в наступні п'ять хвилин. Чудова ванна, пухнасті рушники. І коли я обітрусь, то сподіваюсь поїсти чогось смачненького, але що буде далі, я не знаю. Може, коли я поїм, в мене буде гарне ліжко, щоб поспати. Але Після цього — хто знає, Ліро. Ми тут бачили жахливі речі, правда? І що далі, то гірше. Отже, мені здається, краще не знати майбутнього. Краще жити теперішнім.

— Так, — втомлено погодилася Ліра. — інколи я теж так думаю.

Тому вона ще потримала алетіометр у руках, але для власного заспокоєння — вона не крутила стрілок і не помітила, як тремтіла найдовша з них. Пантелеймон мовчки спостерігав за цим.

Коли вони обоє викупались, поїли хліба з сиром та випили вина й гарячого чаю, слуга Торольд сказав:

— Хлопчикові краще піти спати. Я покажу йому, куди йти. Його світлість питають, чи не приєднаєтеся ви до нього в бібліотеці, міс Ліро.

Ліра знайшла лорда Ізраеля в кімнаті, великі вікна якої виходили на замерзле море далеко внизу. Там був камін з широкою полицею і гасові лампи прикручені так, що постаті людей у кімнаті трохи відбивалися у холодній, освітленій зірками панорамі завіконня. Лорд Ізраель відкинувся у великому кріслі поряд з вогнем і жестом вказав їй на стілець навпроти.

— Твій друг Йорик Бернісон відпочиває надворі, — сказав він. — Йому більше подобається холод.

— Він розповів вам про свій бій з Йофуром Рекнісоном?

— Без подробиць. Але я зрозумів, що тепер він король Свольбарда. Це правда?

— Звичайно, правда. Йорик ніколи не бреше.

— Він, здається, призначив себе твоїм охоронцем.

— Ні. Джон Фаа наказав йому доглядати мене, тому він це і робить. Він слухається наказів Джона Фаа.

— Як Джон Фаа причетний до цього?

— Я вам розповім, якщо ви мені дещо скажете, — відповіла вона. — Ви — мій батько, так?

— Так. Ну, то й що?

— Вам слід було сказати це мені раніше, ось що. Не можна приховувати такі речі від людей, тому що вони почуватимуться дурнями, коли з'ясовують правду, це жорстоко. Що б сталося, якби я знала, що я ваша дочка? Ви могли розповісти мені про це ще багато років тому. Ви могли

сказати мені і попросити тримати це в таємниці, і я б нікому не розповіла, якою б малою не була, я б зробила це, якби ви попросили мене. Я б так пишалася, що з мене б нічим цього не витягнули, якби ви попросили не розповідати цей секрет. Але ви цього не зробили. Ви дозволили взнати про це іншим людям, але ніколи не розповідали мені.

— Хто розказав тобі?

— Джон Фаа.

— Він розповів тобі про твою матір?

— Так.

— Тоді мені залишилося небагато додати. Не думаю, що хочу, аби мене допитувала та засуджувала зарозуміла дитина. Я хочу почути, що ти бачила та що робила дорогою сюди.

— Я принесла тобі клятий алетіометр, чи не так? — вибухнула Ліра. Вона ледь не плакала. — Я зберігала його всю дорогу з Джордана. Я ховала його, я дбала про нього, незважаючи на те, що відбувалося з нами. Я навчилася користуватися ним. Я несла його цим триклятим шляхом, тоді як могла відмовитися від нього та бути у безпеці, а ти навіть не дякуєш мені і не виказуєш, що радий мене бачити. Не знаю, навіщо я все це робила. Але я робила і продовжувала йти, навіть у смердючому палаці Йофура Рекнісона з усіма ведмедями я продовжувала йти, зовсім сама, і я обдурила його і змусила битися з Йориком, я йшла сюди заради тебе... І коли ти *побачив* мене, ти ледве не знепритомнів, ніби я якась гидка річ, якути ніколи більше не хотів бачити. Ви — не людина, лорде Ізраель. Ви — не мій *батько*. Мій *батько* не поведився б так зі мною. Батьки люблять своїх дочок, чи не так? Ви не любите мене, і я не люблю вас, така правда. Я люблю Фардера Корама, і я люблю Йорика Бернісона — я люблю ведмеда в обладунках більше, ніж свого батька. І клянуся, Йорик Бернісон любить мене більше, ніж ви.

— Ти сама мені сказала, що він лише діє за наказом Джона Фаа. Якщо ти хочеш бути сентиментальною, я не буду марнувати час на розмови з тобою.

— Тоді забори свій клятий алетіометр, я йду назад з Йориком.

— Куди?

— Назад у палац. Він буде битися з пані Кольтер та Облатковим братством, коли вони прибудуть. Якщо він програє, тоді я також загину, мені байдуже. Якщо він переможе, ми пошлемо по Лі Скоресбі і я полечу на його кулі...

— Хто такий Лі Скоресбі?

— Аеронавт. Він привіз нас сюди, а потім ми розбилися. Ось, заберіть ваш алетіометр. З ним усе гаразд.

Він не ворухнувся, щоб взяти інструмент, і вона поклала його на ґрати над вогнищем.

— І, мабуть, я повинна вам сказати, що пані Кольтер наближається до Свольбарда. Скоро вона почує, що сталося з Йофуром Рекнісоном, і попрямує сюди. На цепеліні, з солдатами. І вони збираються всіх нас вбити за наказом магістрату.

— Вони ніколи не дістануться до нас, — сказав він спокійно.

Він був таким тихим та розслабленим, що її лють трохи зменшилася.

— Ви не знаєте, — сказала вона невпевнено.

— Я знаю.

— Мабуть, у вас є інший алетіометр?

— Для цього мені не потрібний алетіометр. Тепер я хочу почути про твоє подорож сюди, Ліро. Розпочни спочатку. Розкажи мені все.

Так вона і зробила. Вона почала з того, що нагадала, як сховалася у вітальні, розповіла про те, як гобліни забрали Роджера, про своє життя з пані Кольтер та все інше, що сталося з нею.

Це була довга історія, і, закінчивши її, вона сказала:

— Є ще одна річ, яку я хочу знати, і впевнена, що маю право знати її, як я маю право знати, хто я насправді. І якщо ви не сказали мені інше, натомість ви повинні розказати мені це. Отже, що таке Пил? І чому всі так бояться його?

Він поглянув на неї, ніби роздумуючи, чи зрозуміє вона те, що він скаже. Раніше він ніколи не дивився на неї серйозно, подумала Ліра. До цього часу він завжди поводився з нею, як дорослий, що поблажливо ставиться до витівок дитини. Але зараз йому здалось, що вона готова.

— Пил — це те, що змушує працювати алетіометр, — сказав він.

— А... Я так і думала! Але що ще? Як про нього дізналися?

— В якомусь сенсі Церква завжди знала про нього. Вони проповідували Пил століттями, вони лише не називали його так.

Але декілька років тому московит Борис Михайлович Русаков винайшов новий вид елементарних частинок. Ти чула про електрони, фотони, нейтрони та інші? Вони називаються елементарними частинками, тому що їх не можна більше розкласти: в них немає нічого, окрім них самих. Отож цей новий вид частинок був елементарним, але їх було дуже важко виміряти, тому що вони поводити себе досі невідомим чином. Найважче Русакову було зрозуміти, чому нові частинки скупчуються навколо людей, ніби їх щось притягує. Особливо до дорослих. До дітей також, але не так сильно, аж поки їх деймони не набувають постійної форми. У віці статевої зрілості вони починають притягати Пил сильніше, і він осідає на них так само, як і на дорослих.

Тепер всі відкриття такого роду через те, що вони стосуються доктрин Церкви, мають оголошуватися через

магістрат у Женеві. І це відкриття Русакова було таким дивним і незвичайним, що інспектор з Консистерського Суду Благочестя запідозрив Русакова у змові з дияволом. Він влаштував в лабораторії акт екзорцизму, допитав Русакова за законами інквізиції, але зрештою їм довелося визнати той факт, що Русаков не помилявся і не дурих їх — Пил дійсно існує.

Перед ними постала проблема вирішення, що він являє собою. І, використовуючи церковні догмати, вони змогли зупинитися лише на одному. Магістрат вирішив, що Пил є фізичним доказом прабатьківського гріха. Ти знаєш, що таке прабатьківський гріх?

Вона скривила губи. Це було схоже на те, ніби вона знову у Джордані та її питають про те, що вона десь чула, але не пам'ятала.

— Це ніби... — сказала вона.

— Ні, ти не знаєш. Підійди до полиці поряд із письмовим столом та принеси мені Біблію.

Ліра виконала його прохання! протягнула батькові велику чорну книгу.

— Ти пам'ятаєш історію Адама і Єви?

— Звичайно, — відповіла вона. — Вона не повинна була їсти яблуко, але змії спокусив її, і вона з'їла.

— А що сталося потім?

— М-м-м... їх вигнали. Бог прогнав їх із саду.

— Бог говорив їм не їсти яблука, тому що вони помруть. Пам'ятаєш, вони ходили голими у саду, вони були, немов діти, їхні деймони набували будь-якої форми. Але ось що сталося.

Він відкрив третій розділ Книги Буття і прочитав:

І жінка сказала змієві: «Ми можемо їсти плоди з дерев в саду, окрім плодів з дерева посередині саду, так сказав

Бог: «Ви не повинні їсти з нього, а також торкатися його, інакше ви помрете».

Ізмій сказав жінці: «Умерти — не вмерете, тому що Бог знає, що в день, коли ви поїсте звідти, ваші очі розплющатимуться, і ваші демони набудуть своїх справжніх форм, і ви будете, як боги, які знають добро і зло».

І побачила жінка, що дерево гарне на смак, і принадне для очей, і жадане, щоб взяти справжню форму демона. Вона взяла з нього плоду та й з'їла і разом теж дала чоловікові своєму — і він з'їв.

І розплющилися очі в обох них, і побачили вони справжню форму своїх демонів, і заговорили з ними.

Але коли чоловік та жінка пізнали своїх власних демонів, вони побачили, як вони змінилися, бо до того часу вони були єдиним з усіма створіннями на землі та в повітрі, і не було різниці між ними.

І вони побачили різницю, і вони пізнали добро і зло, і засоромилися. І зшили вони фігове листя, щоб прикрити свою наготу...»

Він закрив книгу.

— Ось так прийшов гріх на землю, — сказав він, — гріх, сором і смерть. Це сталося, коли їхні демони набули постійних форм.

— Але... — Ліра намагалася знайти потрібні слова, — але це ж *неправда*, чи не так? Не така правда, як хімія чи інженерія? Адама і Єви не було *насправді*? Кесінгтонознавець сказав мені, що це ніби казка.

— Кесінгтонознавець завжди був вільнодумцем. Це його обов'язок — випробувати віру вчених. Тому він і сказав так. Але подумай про Адама і Єву як про уявне число, як про квадратний корінь з мінус одного — ти ніколи не знайдеш чіткого доказу його існування, але якщо ти

вставиш його у своє рівняння, ти зможеш обчислити різноманітні речі, які не можуть існувати без нього.

В будь-якому разі Церква вчила цього тисячі років. А потім Русаков відкрив Пил, врешті-решт з'явився фізичний доказ, що щось відбулося, коли цнотливість обернулася на досвід.

Між іншим, назву Пилу дала також Біблія. Спочатку він називався Частинки Русакова, але невдовзі хтось вказав на цікавий вірш з третього розділу Книги Буття, де Бог проклинає Адама за те, що він їв плід.

Він відкрив Біблію знову та показав рядки Лірі. Вона прочитала:

«У поті чола свого ти їстимеш хліб, аж поки не вернешся в землю, бо з неї ти взятий. Бо ти — пил, — і до пилу вернешся...»

Лорд Ізраель сказав:

— Церковні вчені завжди замислювалися щодо перекладу цього вірша. Деякі кажуть, його потрібно розуміти не «ідо пилу вернешся», а «станеш предметом пилу», а інші вважають цей вірш чимось на зразок каламбуру між словами «земля» і «пил», і це справді означає, що Бог визнає свою власну природу дещо грішною. Ніхто не погоджується. Ніхто не може погодитись, тому що це аморально. Але це було надто гарне слово, щоб не скористатися ним, тому частинки почали називати Пил.

— А щодо гоблінів? — запитала Ліра.

— Генеральне Облаткове братство... Компанія твоєї матері. Доречно з її боку скористатися шансом, щоб підтримати власну владу, адже вона розумна жінка, як сподіваюсь, ти помітила. Магістрату вигідно дозволяти розростатися різним агентствам. Вони можуть платити йому, щоб послабити силу одне одного. Якщо одне з них досягне успіху, магістрат завжди може вдати, що підтримував лише його,

а якщо воно потрапить в немилість, вони б навпаки оголосили їх відступниками, які ніколи не мали справжньої ліцензії. Розумієш, твоя мати завжди прагнула влади. Спочатку вона хотіла здобути її звичайним шляхом, через шлюб, але це не спрацювало, як, мені здається, ти чула. Отже, їй довелось звернутися до Церкви. Зрозуміло, вона не могла піти шляхом чоловіка — стати священником і таке інше — це було б неправомірно. Тому вона організувала власний орден, свої канали впливу і працювала через них. Правильним кроком було спеціалізуватися за Пилом. Всі боялися його, ніхто не знав, що робити, тому коли вона запропонувала вести дослідження, магістрат зітхнув з полегшенням і забезпечив її грошима та всім потрібним.

— Але вони *відокремлювали...* — у Ліри не вистачало сил сказати це, слова застрягали у неї в горлі. — Ви знаєте, що вони робили? Чому Церква дозволила їм робити такі речі?

— Тому що існував прецедент. Щось таке вже траплялося раніше. Ти знаєш, що означає слово *кастрація*? Це означає позбавлення хлопчика статевих органів, щоб він ніколи не набув чоловічих рис. У *кастрата* назавжди залишається його високий дискантовий голос, тому Церква і дозволяє це робити — таку корисну річ для церковної музики. Деякі *кастрати* стали великими співаками, чудовими артистами. Багато які з них обернулися на товстих пещених напівчоловіків. Інші вмерли через наслідки операції. Але Церква не відмовилася від невеликого *відокремлення*, розумієш? Був прецедент. А цей метод мав бути більш гігієнічним, ніж старі, коли в них не було анестезії, чи стерильних бинтів, чи потрібного догляду сестер. Він був би порівняно безболісним.

— Це не так! — розлючено сказала Ліра. — Це не так!

— Ні. Звичайно, ні. Тому їм і довелось ховатися на далекій півночі, в темряві та безвісті. Тому Церква була рада

мати в себе на службі таку людину, як твоя мати. Хто міг підозрювати таку чарівну, впливову, милу та розумну? Але через таємність та неофіційність цієї операції магістрат також міг переслідувати її, якби це стало їм потрібно.

— Але кому першому спало на думку робити відокремлення?

— Йй. Вона вважала, що дві речі, які відбуваються в отроцтві, можуть бути пов'язані — зміни, які відбуваються з деймоном, і той факт, що починає притягуватись Пил. Мабуть, якби деймона від'єднали від тіла, ми б ніколи не стали предметом Пилу — прабатьківського гріха. Питання полягало в тому, чи можливо від'єднати деймона від тіла, не вбивши людину. Вона багато подорожувала та бачила безліч різних речей. Вона була в Африці, наприклад. Африканці можуть зробити раба, який називається *зомбі*. Він не має власної волі, він буде працювати вдень і вночі без жодних нарікань, навіть не намагаючись втекти. Він схожий на труп...

— Це людина без деймона!

— Саме так. Отже, вона з'ясувала, що їх *можливо* розділити.

— І... Тоні Коста розповідав мені про жахливих фантомів у північних лісах. Здається, вони мають щось спільне.

— Так. У будь-якому разі Генеральне Облаткове братство виникло, ґрунтуючись на схожих ідеях та на одержимості Церкви ідеєю прабатьківського гріха.

Деймон лорда Ізраеля повів вухами, і він поклав свою руку на її красиву голову.

— Відбувалося ще дещо, коли вони робили відокремлення, — продовжував він. — Але вони не помічали цього. Енергія, яка пов'язує деймона з людиною, надзвичайно потужна. Коли робиться відокремлення, вся енергія умиць розпадається на частинки. Вони не помітили цього, тому що прийняли її за шок, чи огиду, чи моральне про-

тистояння і намагалися стримувати себе при цьому. Тому вони не помітили, що вона може робити, і ніколи й не думали підкорити її...

Ліра не могла всидіти. Вона підвелась, підійшла до вікна і глянула крізь холодну темряву невидючими очима. Вони були надто жорстокими. Як би важливо не було дізнатися про прабатьківський гріх, було занадто жорстоко робити те, що вони зробили з Тоні Макаріосом та іншими. Їх нічого не виправдовувало.

— А що робили ви? — запитала вона. — Ви робили такі відокремлення?

— Мене цікавить дещо інше. Я не думаю, що Облаткове братство зайшло далеко. Я хочу дістатися до джерела самого Пилу.

— Джерела? Тоді звідки він береться?

— З іншого всесвіту, який ми бачимо через Аврору.

Ліра знову повернулась. Її батько відкинувся у своєму кріслі, лінивий та могутній, його очі були так само жорстокими, як очі його деймона. Вона не любила його, вона не могла довіряти йому, але була змушена обожнювати його і цю екстравагантну розкіш, яку він дозволив собі в цій далекій пустелі, та його надзвичайну амбіційність.

— Що це — інший всесвіт? — запитала вона.

— Один із незліченних мільярдів паралельних світів. Відьми знали про них протягом століть, але перші теологи, які довели їх існування математично, були вигнані близько п'ятдесяти років тому. Проте це — правда, і її не можна заперечувати.

Але ніхто не знав, що коли-небудь можна буде перейти з одного всесвіту до іншого. Це похитні фундаментальні закони, вважали ми. Що ж, ми помилялися. Ми змогли побачити інший світ у височині. Якщо світло може перетинатися з ним, отже, і ми зможемо. І ми повинні були

навчитися бачити його, Ліро, так само, як ти навчилася розуміти алетіометр.

Тепер той світ, як і будь-який інший всесвіт, можна осягнути. Коли ми підкидаємо монетку, наприклад, може випасти орел чи решка, ми не знаємо, що випаде доти, доки монета не впаде на землю. Якщо випаде орел, це означає, що можливість того, щоб випала решка, минула. До цієї миті обидві можливості були вірогідними.

Але в іншому світі випала решка. І коли це трапляється, два світи перетинаються. Я навів приклад з монеткою, щоб пояснити тобі цей принцип. Насправді ці втрачені можливості трапляються на рівні елементарних частинок, але це відбувається так само: в одну мить декілька речей можливі, наступної — лише одна, а решти не існує. Окрім випадків, коли світи перейдуть у той простір, де вони відбулися.

— І я збираюсь у той світ в Аврорі, — сказав він, — бо думаю, що весь Пил у цей всесвіт іде звідти. Ти бачила ті слайди, які я показував ученим у вітальні. Ти бачила, що Пил іде у цей світ з Аврори. Ти сама бачила те місто. Якщо світло може подолати бар'єр між світами, якщо Пил може це, якщо ми бачимо те місто, тоді ми можемо побудувати міст і перейти туди. Це потребує феноменального спалаху енергії. Але я можу зробити це. Десь далеко є джерело Пилу, смерті, гріха, горя, руйнування цього світу. Люди прагнуть лише руйнувати, Ліро. *Це* і є прабатьківський гріх. І я збираюся припинити це. Смерть незабаром зникне.

— Тому вони ув'язнили вас тут?

— Так. Вони нажахані. І цьому є причина.

Він підвівся (те саме зробив його деймон), гордий, прекрасний та нещадний. Ліра мовчки сиділа. Вона боялась свого батька і водночас обожнювала. Дівчинка вважала, що він несповна розуму, але хто вона, щоб судити?

— Іди спати, — сказав він. — Торольд проведе тебе.

Він повернувся, щоб іти.

— Ви забули алетіометр, — сказала вона.

— А, так. Насправді він мені зараз не потрібний, — відповів він. — Все одно мені від нього не буде користі без книг. Знаєш, я думаю, що Ректор Джордана дав його *тобі*. Він справді просив передати прилад мені?

— Звичайно, так! — скрикнула Ліра. Але потім вона знову подумала і зрозуміла, що Ректор ніколи не просив її робити цього, вона сама завжди так вважала — адля чого б ще він давав їй інструмент? — Ні, — сказала вона. — Я не знаю. Я думала...

— Добре, мені він не потрібний. Він твій, Ліро.

— Але...

— На добраніч, дитино.

Без слів, надто приголомшена, щоб поставити ще дюжину невідкладних питань, які роїлися в неї в голові, вона взяла алетіометр і загорнула його в чорний оксамит. Потому вона сіла біля вогню і простежила, як батько залишив кімнату.

Зрада

Вона прокинулася від того, що якийсь незнайомиць смирив її за руку, Пантелеймон підскочив і заричав — вона впізнала Торольда. Він тримав гасову лампу, і його руки тремтіли.

— Міс, міс, швидко прокидайтеся, я не знаю, що робити. Він не залишив ніяких наказів. Мені здається, він збожеволів, міс.

— Що? Що сталося?

— Лорд Ізраель, міс. Він ніби марив відтоді, як ви заснули. Я ніколи не бачив його таким страшним. Він спаккував багато інструментів та батарей на сани, запряг собак і поїхав. Але він також взяв хлопчика, міс!

— Роджера? Він взяв Роджера?

— Він наказав мені розбудити його та одягти, я не міг сперечатися, я ніколи цього не робив, хлопчик усе питав про вас, міс, але лорду Ізраелю був потрібний лише він. Пам'ятаєте, коли ви тільки-но підійшли до дверей, міс, він побачив вас і не міг повірити очам, і хотів, щоб ви пішли?

У Ліри від втоми та страху так крутилася голова, що їй було важко думати, але вона сказала:

— Так... Так...

— Це тому, що йому була потрібна дитина, щоб закінчити експеримент, міс! А в лорда Ізраеля свій особливий спосіб здобувати те, що йому потрібно, він лише наказує щось і...

Тепер в голові у Ліри ревло та стукало, ніби вона намагалася заглушити якесь знання у власній свідомості.

Вона вилізла з ліжка, дотяглася до своєї одежі, та раптом впала — протяжний крик відчаю вирвався з її грудей. Це вона видавала його, але він був більшим за неї, ніби відчай був нею самою. Вона пригадала його слова: *енергія, яка пов'язує людину та деймона, надзвичайно потужна, щоб побудувати міст між світами, потрібен феноменальний спалах енергії...*

Вона лише тепер зрозуміла, що зробила.

Вона вистраждала весь цей шлях, щоб принести щось лорду Ізраелю, гадаючи, ніби знає, що йому потрібно, але це був зовсім не алетіометр. Йому була потрібна дитина.

Вона принесла йому Роджера.

Ось чому він закричав: «Я не посилав по тебе!», коли він її побачив. Він посилав по дитину, і доля привела йому його власну дочку. Так він думав, поки вона не зайшла і не показала йому Роджера.

О, який гіркий біль! Вона думала, що рятує Роджера, але весь цей час вона старанно працювала, щоб зрадити його...

Ліра хитала головою та ридала від безсилої люті. Це було занадто.

Торольд намагався заспокоїти її, але він не знав причини її надзвичайного горя і міг лише нервово поплескувати її по плечу.

— Йорик, — проридала вона, відштовхуючи слугу. — Де Йорик Бернісон? Ведмідь! Він ще надворі?

Старий безпорадно низав плечима.

— Допоможи мені! — сказала вона, тремтячи від слабкості та страху. — Допоможи мені одягтися. Мені потрібно йти. *Зараз! Швидше!*

Він поставив лампу і став їй допомагати. Коли вона командувала з таким владним виглядом, вона була дуже схожою на батька, але її обличчя було мокре від сліз, а губи тремтіли. Пантелеймон метався по підлозі, б'ючи хвостом,

його шерсть іскрилася. Торольд приніс задубілі, смердючі шуби і допоміг їй одягтися. Коли всі гудзики були застібнуті та всі шпарини щільно затулені, вона пішла до дверей і відчула мороз, який вдарив її, немов мечем, та одразу ж заморозив сльози на щоках.

— Йорику! — покликала вона. — Йорику Бернісон! Прийди, тому що ти мені потрібний!

Ворушіння снігу, брязкіт металу — і з'явився ведмідь. Він спокійно спав під снігом. У світлі лампи, яку тримав Торольд біля вікна, Ліра побачила довгу голову без обличчя, темні дірки для очей, відблиск білої шерсті під рудувато-чорним металом і захотіла обійняти його та притиснутися до його залізного шолому та шерсті з намерзлим на ній льодом.

— Ну? — сказав він.

— Ми повинні наздогнати лорда Ізраеля. Він забрав Роджера і збирається — страшно подумати — о Йорику, благаю тебе, побігли швидше, мій любий!

— Сідай, — сказав він, і вона вилізла йому на спину.

Не було потреби питати, куди бігти — сліди саней вели прямо з двору через долину, і Йорик побіг уперед. Його рух став вже частиною Ліри, і вона їхала на ньому верхи майже автоматично. Він біг по сніжному покриву кам'янистої землі швидше, ніж будь-коли, і диски обладунків рухалися під нею у постійному ритмі.

За ними бігли інші ведмеді, несучи з собою вогнемет. Шлях був ясным, тому що місяць був високо, і світло, яке він розливав на засніжений світ, було так само яскравим, як тоді, коли вони летіли на кулі: світ яскраво-срібного та неймовірно чорного. Сліди саней лорда Ізраеля вели просто до зубчастих пагорбів. Їх дивні пустельні верхівки тягнулися в небо чорними, як оксамитова тканина алетіометра, стрілами. Самих саней не було видно — чи все ж був якийсь легкий рух на схилі найвищого пагорба? Ліра на-

пружила очі, вдивляючись уперед, а Пантелеймон злетів якнайвище та роздивлявся совою.

— Так, — сказав він, сівши за мить їй на руку, — це лорд Ізраель, він несамовито жене собак, а позаду сидить дитина...

Ліра відчула, що Йорик Бернісон змінив ходу. Щось привернуло його увагу. Він біг дедалі повільніше, поглядаючи ліворуч та праворуч.

— Що сталося? — запитала Ліра.

Він не відповів. Він уважно слухав, але сама вона нічого не чула. Потім Ліра справді щось вловила — загадковий, надто віддалений тріск та калатання. Цей звук вона вже чула раніше — звук Аврори. Нізвідки впала вуаль випромінювання та, змінюючись, повисла у північному небі. Можливо, всі ті невидимі мільярди та трильйони заряджених частинок Пилу, думала вона, викликали це сяюче мерехтіння у верхніх шарах атмосфери. Це явище було яскравішим та більш екстраординарним, ніж те, що Ліра бачила раніше, ніби Аврора знала, яка драма відбувається внизу, і хотіла підсилити своїм світлом хвилюючий ефект.

Але ніхто з ведмедів не дивився вгору — вся їхня увага була на землі. Це не Аврора привернула увагу Йорика. Зараз він стояв, не рухаючись, і Ліра злізла з його спини, знаючи, що його почуття потребували волі. Щось зацікавило його.

Ліра озирнулася навколо: назад, на широку долину, яка вела до будинку лорда Ізраеля, на гори, які вони перейшли ще раніше, але нічого не побачила. Аврора ставала яскравішою. Передні вуалі тремтіли та віялись, і нерівні фіранки згорталися та розгорталися, стаючи більшими та яскравішими, арки та склепіння розкинулися від горизонту до горизонту і торкалися zenіту своїми дугами. Вона ясніше, ніж завжди, чула сильний свист та шелест незбагнених сил.

— Відьми! — крикнув ведмідь, на чий голос Ліра обернулася з радістю та полегшенням.

Але важка морда штовхнула її вперед, від чого у неї перехопило подих, і вона стояла, задихаючись та тремтячи, й дивилася на зелене перо стріли, яке стирчало на місці, де вона щойно стояла. Наконечник та древко були глибоко встромлені в сніг.

«Неможливо!» — подумала вона з слабкістю, але це була правда, тому що інша стріла дзенькнула об обладунки Йорика, який стояв над нею. Це були відьми не Серафіні Пеккала — вони були з іншого клану. Вони кружляли над ними, близько дюжини, знижуючись, щоб вистрілити, та злітаючи знову вгору. Ліра лаялася всіма словами, які знала.

Йорик Бернісон віддавав чіткі накази. Було видно, що ведмеді знають, як вести бій з відьмами, оскільки вони одразу зайняли оборонну позицію, а відьми продовжували наступати. Вони могли точно влучити лише з близької відстані, щоб не марнувати стріл, вони знижувалися, стріляли з найнижчої точки польоту та знову злітали. Але коли вони були низько, а їхні руки були зайняті луком та стрілою, вони ставали вразливими, і ведмеді хапали їх своїми могутніми лапами. Безліч з них впали і загинули.

Ліра заховалася за каменем, спостерігаючи за польотом відьом. Декілька пострілів у неї — усі мимо. А потім Ліра, дивлячись у небо, побачила, що більшість відьом спочатку розлетілися на різні боки, а потім повернули назад.

Але якщо вона і відчула полегшення, воно не тривало надто довго. У тому напрямку, куди вони вирушили, вона побачила багато інших відьом, які приєднувалися до попередніх. І в повітрі поряд з ними з'явилися мерехтливі вогники; на просторах Свольбарда, під сяючою Авророю вона почула звук, від якого її охопив жах. Це було різке гуркотіння газового двигуна: наближався целелін пані Кольтер з її військом на борту.

Йорик проричав наказ, і ведмеді зайняли іншу позицію. У похмурому блиску неба Ліра спостерігала, як вони швид-

ко встановлювали вогнемет. Авангард відьом також побачив їх і почав поливати дощем із стріл, але ведмеді довірили своїм обладункам і продовжували швидко працювати, лаштуючи свій апарат — величезний важіль, зведений вгору під кутом, чашу — ярд у діаметрі — та глибокий залізний котел, із якого клубочився дим і пара.

Поки вона дивилася, розгорілося яскраве полум'я, і декілька ведмедів взялися до звичної справи. Двоє з них відтягай довгий важіль вогнемета, інший закріпив повну чашу вогню, і за наказом вони відпустили її, жбурляючи розжарену сірку в темне небо.

Над ними було так багато відьом, що з першого ж удару на землю впали троє з них, охоплені полум'ям, але справжньою мішенню був цепелін. Пілот, мабуть, ніколи раніше не бачив вогнемета чи недооцінив його силу, тому що він продовжував летіти вперед на ведмедів, не набираючи висоти й не намагаючись змінити напрямок.

Потім стало видно, що в них на цепеліні також є небезпечна зброя: ручний кулемет, встановлений на носі гондоли. Ліра бачила, як від обладунків ведмедів на різні боки сипалися іскри, і звірі поспішно ховалися під свій єдиний надійний захист, лише потім вона почула дзвін куль. Дівчинка закричала від страху.

— Вони у безпеці, — сказав Йорик Бернісон. — Дрібними кулями неможливо пробити обладунки.

Вогнемет запрацював знову — цього разу масу розпеченої сірки було кинуто просто у напрямку гондоли, і вона розірвалася каскадом палаючих бризок на різні боки. Цепелін повернув ліворуч та з гарчанням почав віддалятися, але потім знову полетів на ведмедів, які швидко працювали біля апарата. Коли він наблизився, важіль із скрипом опустився; ручний кулемет закашляв та почав сипати кулями — і двоє ведмедів впали під гучний рик Йорика Бернісона, а коли повітряний корабель опинився майже над

головами, ведмідь вигукнув наказ, і вміст чаші знову полетів у небо.

Цього разу сірка потрапила під оболонку аеростата. Всередині у нього містився контейнер з киснем, зроблений з просотої олією тканини, яка могла протистояти незначним ушкодженням, але вага розпеченого мінералу була надто великою для неї. Тканина затріщала, і сірка змішалася з киснем у страшному вибуху полум'я.

Одразу ж тканина стала прозорою, і стало видно весь кістяк цепеніна, який був темним серед пекельних жовтогарячих, червоних та жовтих кольорів. Він залишався у повітрі, здавалося, неймовірно довго, а потім почав повільно спускатися на землю. Маленькі, чорні на тлі снігу постаті розбігалися навсібіч, і відьми спустилися, щоб допомогти їм вибратися з полум'я. За мить після того, як цепенін ударився об землю, він обернувся на купу скрученого металу, завіси диму та сполохи вогню.

Але солдати, які були на борту, та інші (хоч Ліра була надто далеко, щоб упізнати серед них пані Кольтер: вона знала, що жінка була там) не марнували часу. За допомогою відьом вони витягли ручний кулемет, встановили його та почали стріляти із землі.

— Уперед! — наказав Йорик. — Вони протримаються досить довго.

Він проричав, і група ведмедів відділилася від інших, щоб атакувати правий фланг татар. Ліра відчувала його бажання залишитися з ними, але все її єство кричало: «Уперед! Уперед!» — а уява малювала Роджера та лорда Ізраеля. Йорик Бернісон знав це і повернув до гори, геть від поля бою, залишаючи ведмедів стримувати натиск татар.

Вони дерлися нагору. Ліра напружувала зір, але навіть очі Пантелеймона-сови не бачили жодного руху на схилі гори, якою вони лізли. Однак слід саней лорда Ізраеля був чітким, і Йорик швидко йшов по ньому, фонтанами роз-

кидаючи сніг поза собою. Що б тепер не сталося позаду, зараз це було лише позаду. Ліра викинула це з голови. їй здавалося, що для неї не існує цілого світу — такою напруженою та цілеспрямованою вона була, так високо вони дерлися, таким дивним та надприродним було світло, у якому вони купалися.

- Йорику, — сказала вона, — ти знайдеш Лі Скоресбі?
- Живим чи мертвим, я знайду його.
- І якщо ти побачиш Серафіну Пеккала...
- Я розповім їй, що ти зробила.
- Дякую, Йорику, — сказала Ліра.

Деякий час вони не розмовляли. Ліра відчувала, що увійшла в якийсь транс, стан між сном та реальним життям, стан свідомого сновидіння, у якому вона бачила, що ведмеді несуть її в місто серед зірок.

Вона збиралася щось сказати про це Йорику, але в цей час він уповільнив ходу і зупинився.

— Сліди ведуть далі, — сказав Йорик Бернісон, — але я не можу.

Ліра сплигнула з його спини і стала поряд із ним. Вони стояли на краю глибокої ущелини. Було важко сказати, це тріщина льодовика чи скелі, але це було не суттєво, тому що вона йшла просто у бездонну темряву.

А сліди саней лорда Ізраеля доходили до краю... і продовжувалися, вони вели крізь міст із снігу.

Міст, без сумніву, відчув вагу саней, тому що сліди йшли понад самим краєм ущелини і занурювалися десь на фут у сніг. Він міг би витримати вагудитини, але, звичайно, він не втримав би ведмедя в обладунках.

Сліди ж лорда Ізраеля вели далі мостом нагору. Якби вона хотіла продовжувати йти, то мусила зробити це сама.

Ліра повернулася до Йорика Бернісона.

— Я повинна перейти на той бік, — сказала вона. — Дякую тобі за все, що ти зробив. Я не знаю, що станеться,

коли я дістанусь до нього. Мабуть, ми всі загинемо, на-здожену я його, чи ні. Але якщо я повернусь, я віддячу тобі як слід, королю Йорику Бернісон.

Вона поклала руку йому на голову. Він дозволив їй це зробити і м'яко покивав.

— До побачення, Ліро Красномова.

Її серце калатало від любові. Дівчинка повернулася і стала на міст. Сніг затріщав під нею, а Пантелеймон звився вгору над мостом — оглянути його стан та підбадьорити Ліру, щоб вона продовжувала рухатися. Крок за кроком вона думала, чи швидко перебігти на інший бік, чи йти повільно, як вона і робила, та намагатися ступати якнайлегше. На півдорозі почувся сильний тріск снігу — великий шмат зірвався коло її ніг та упав у безодню, і міст осів ще на декілька дюймів над ущелиною.

Вона стояла не рухаючись. Пантелеймон скрадався у формі леопарда, готовий стрибнути та підхопити її.

Міст втримався. Вона зробила ще один крок, потім другий, а потім відчула, як щось осідає у неї під ногами, і з усієї сили стрибнула на інший бік. Вона впала на живіт, а за її спиною весь міст провалився в ущелину з м'яким шумом.

Пазурі Пантелеймона вп'ялися в її шубу та міцно тримали.

За мить вона розплющила очі та відповзла від краю. Вона підвелась і помахала рукою ведмедю, який спостерігав за нею. Йорик Бернісон став на задні лапи, бажаючи відповісти їй, а потім повернувся та швидко побіг униз, щоб допомогти своїм підданам у битві з пані Кольтер та солдатами з цепеліна.

Ліра залишилася сама.

Міст до зірок

Коли Йорика Бернісона вже не було видно, Ліра відчула страшну слабкість і машинально повернулася до Пантелеймона.

— О Пане, любий, я не можу йти далі! Я так боюся і так втомилася, весь цей шлях, боюсь до смерті! Краще це був би хтось інший, а не я, слово честі!

її деймон в образі kota уткнувся їй у шию, теплий та заспокійливий.

— Я просто не знаю, що нам робити, — проридала Ліра. — Це занадто для нас, Пане, ми не можемо...

Вона притиснула його до себе та розгойдувалася туди-сюди, не стримуючи ридань, які линули цими дикими снігами.

— Навіть якщо... якщо пані Кольтер перша дістанеться до Роджера, його не можна буде врятувати, тому що вона забере його назад у Більвангар чи ще гірше, і вони вб'ють мене, щоб помститися... чому вони *роблять* ці речі із дітьми, Пане? Вони всі так ненавидять дітей, що хочуть роздери їх таким чином на частки? Чому вони це *роблять*?

Але в Пантелеймона не було відповіді — він лише міг обійняти її міцніше. Потроху, коли напад страху минув, вона знову прийшла до тями. Вона була Лірою, змерзлою та наляканою, але самою собою.

— Шкода... — сказала вона і зупинилася. Не було нічого такого, про що б вона, втративши, могла шкодувати. Останній глибокий тремтячий подих — і вона була готова йти.

Місяць вже сів, і небо на півдні було темним, хоч мільярди зірок лежали на ньому, як діаманти на оксамиті. Їх затьмарила Аврора, затьмарила в сотню разів. Ніколи не бачила її Ліра такою яскравою та хвилюючою — з кожним новим рухом і тремтінням в небі виникали нові чудесні вогні. А поза мерехтливим серпанком світла — той інший світ, те залите сонцем місто, чітке та нерухоме.

Що вище вони заходили, то більш пустельною здавалася земля внизу. На північ лежало замерзле море, стиснуте кряжами там, де сходились простирадла льодовиків, а з другого боку — воно було таке пласке, біле та нескінченне, що сягало полюса і тягнулося далі, — невиразне, позбавлене життя, кольору, холодне та смутне, понад усяку уяву. На сході та заході спали гори, величезні гострі зубчасті піки, які тягнулися у небо. Їхні уступи були густо засніжені й заточені вітром, як леза ятаганів. На південь тягнувся шлях, яким вони прийшли, і Ліра вдивилася пильніше, бажаючи побачити свого дорогого друга Йорика Бернісона та його військо, але ніщо не рухалося дикою долиною. Вона навіть не була впевнена, чи бачить палаючий цепелін та малиновий сніг поряд із тілами воїнів.

Пантелеймон злетів угору і сів їй на руку совою.

— Вони одразу за пагорбом! — сказав він. — Лорд Ізраель дістав всі свої інструменти, і Роджер не може втекти...

Лише він проказав це, як Аврора зблиснула і стала тьмяною, ніби прикручена анібарична лампочка, а потім зовсім *згасла*. У мороці Ліра відчула присутність Пилу, повітря здавалося повним якихось передчуттів, ніби ще ненароджених думок.

У суцільній темряві вона почула крик дитини:

— Ліро! Ліро!

— Я йду! — закричала вона у відповідь та кинулась уперед, ідучи з останніх сил, але змушуючи себе рухатися й рухатися крізь тьмяне снігове мерехтіння.

— Ліро! Ліро!

— Я майже поряд, — видихнула вона. — Майже поряд, Роджере!

Пантелеймон від нетерпіння швидко змінював форми: лев, горностай, орел, дикий кіт, заєць, саламандра, сова, леопард — усі форми, які він будь-коли мав, калейдоскоп образів серед Пилу...

— Ліро!

Нарешті вона досягла верхівки та побачила, що відбувається.

За п'ятдесят ярдів у світлі зірок лорд Ізраель зв'язував два дроти, які вели до перекинутих саней, де стояли одна в одну батареї та різні прилади, що вже вкрилися кришталіками льоду. Він був одягнений у важкі шуби, його обличчя освітлювала гасова лампа. Поряд із ним, як сфінкс, сидів його деймон, його красива плямиста шерсть вилизувала, а хвіст ліниво рухався по снігу.

У роті він тримав деймона Роджера.

Маленьке створіння билосся, намагалося вирватися — в одну мить як пташка, потім собака, кіт, щур, знову птах — воно весь час кликало Роджера, що був за кілька ярдів від них, напружений, він весь час прагнув звільнитися від цих щільних обіймів, плачучи від холоду та болю. Він вигукував ім'я свого деймона та кликав Ліру. Він підбіг до лорда Ізраеля і схопив його за руку, але той відштовхнув його. Хлопчик спробував знову, ридаючи, благаючи та волаючи, але лорд Ізраель не звертав на нього уваги і весь час відштовхував його.

Вони стояли на краю скелі. Під ними не було нічого, крім безмежної темряви. Вони знаходилися за тисячу футів від моря.

Все це побачила Ліра у світлі зірок. Але потім лорд Ізраель з'єднав дроти, і на небі блиснула Аврора, повергаючись до життя. Ніби потік струму пройшов між двома

терміналами, хоч один з них був на тисячі миль угорі та десять тисяч миль завдовжки — мерехтливий, легкий, хвилястий, сяючий, величний водоспад.

Він *керував* нею...

Чи використовував її силу, тому що з величезної котушки, яка містилася на санях, ішов дріт, він вів просто у небеса. Вниз, із темряви, спустився ворон, і Ліра знала, що це був деймон відьми. Відьма допомагала лорду Ізраелю, це вона віднесла той дріт у височінь.

Аврора знову спалахнула.

Він був майже готовий.

Він повернувся до Роджера і поманив його. Роджер безпомічно пішов до нього, хитаючи головою, благаючи, ридаючи, але безвільно йдучи уперед.

— Ні! Тікай! — закричала Ліра і кинулася до нього униз схилом.

Пантелеймон підбіг до сніжного барса і вихопив у нього з шелеп деймона Роджера. За мить сніжний барс кинувся за ним, Пантелеймон випустив деймона хлопчика, і обидва молоді деймони, безперервно змінюючи свої форми, вступили у бій з величезним плямистим звіром.

Він махав навсідч своїми пазуристими лапами, і його ричання заглушало навіть крик Ліри. Обое дітей також билися з ним та з тими істотами в туманному повітрі — темними передчуттями, які заповнювали все навколо, спускаючись з потоками Пилу...

А вгорі коливалася Аврора, показуючи крізь своє постійне напружене мерехтіння то будинок, то озеро, то ряд пальмових дерев, які здавалися такими близькими, що можна було переступити з цього світу в інший.

Ліра підскочила та схопила Роджера за руку.

Вона сильно потягнула, вони звільнилися від лорда Ізраеля і побігли руч-об-руч, але Роджер кричав та звивався,

тому що барс знову схопив його деймона. Ліра знала цей біль, який стискував серце, і спробувала зупинитися...

Але вони не могли зупинитися.

Вони котилися вниз зі скелі.

Ціла купа снігу невблаганно тягнула їх униз...

Замерзле море за тисячу футів унизу...

— ЛІРО!

Стук серця...

Міцно сплетені руки...

І високо вгорі найвеличніше диво.

Бездонне склепіння небес, усіяне зірками, раптом пронизало, немов списом.

Струмінь світла, струмінь енергії, випущений угору, немов стріла з лука. Фіранки світла та кольорів Аврори розірвалися; пронизливий, скрипучий, хрусткий, тріскачкий звук розлігся луною від одного краю всесвіту до другого. На небі був суходіл...

Сонячне світло!

Сонячне світло вигравало на шерсті золотавої мавпи...

Падіння снігової маси припинилося, мабуть, невидимий стрімчак зупинив свій рух тут навіки. На утрамбованому снігу верхівки Ліра бачила золотаву мавпу, яка кинулася до барса. Вона бачила, як два деймони наїжачилися, настожені та могутні. Хвіст мавпи стирчав угору, а сніжний барс водив ним з боку в бік. Потім мавпа нерішуче простягла лапу, а барс чутливо та граційно схилив голову, ніби вітаючись, вони торкнулися одне одного...

Коли Ліра подивилася вище, вона побачила пані Кольтер, яка стояла в обіймах лорда Ізраеля. Світло грало навколо них, ніби іскри та промені анїбаричного струму. Ліра, зовсім безсила, могла лише уявляти, що сталося — якимось чином пані Кольтер вдалося минути ущелину та прийти за нею сюди...

її власні батьки разом!

До того ж так палко обіймаються — в це не можна було повірити.

Вона широко розкрила очі. Тіло мертвого Роджера лежало в неї на руках нерухоме, тихе та спокійне. Вона чула розмову своїх батьків.

Її мати сказала:

— Вони ніколи не дозволять цього...

Її батько відповів:

— Дозволять? Нам не потрібний *дозвіл*, ніби дітям. Я зробив можливим будь-кому перейти туди, якщо вони забажають.

— Вони заборонять це! Вони закриють туди хід та зроблять вигнанцем будь-кого, хто спробує!

— Надто багато людей захочуть це зробити. Вони не зможуть їх зупинити. Це буде означати кінець Церкви, Марісо, кінець магістрату, кінець усіх цих століть темряви! Подивись на це світло там, угорі — це сонце іншого світу! Відчуй його тепло на своєму тілі!

— Вони сильніші за будь-кого, Ізраелю! Ти не знаєш...

— Я не знаю? Я? Ніхто на світі не знає краще за мене, яка могутня Церква! Але вона не достатньо сильна для цього. Пил все змінить. Тепер його ніщо не спинить.

— Ти цього хотів? Змусити нас задихатися, вбити гріхом та темрявою?

— Я хотів прорватися, Марісо! І я зробив це. Подивись, подивись на пальмові дерева, які коливає вітер на березі! Ти відчуваєш той вітер? Вітер з іншого світу! Відчуй його на своєму волоссі, на обличчі...

Лорд Ізраель зірвав каптур з пані Кольтер і повернув її голову в небо, запустивши свої пальці у її волосся. Ліра спостерігала за цим, не дихаючи, не сміючи поворухнутися.

Жінка пригорнулася до лорда Ізраеля, ніби відчула запаморочення, і тривожно похитала головою.

— Ні, ні — вони йдуть, Ізраелю, вони знають, де я...

— Тоді ходімо зі мною, геть звідси, з цього світу!

— Я не посмію...

— Ти? Не *посмієш*? Твоя дитина пішла б. Твоя дитина нічого б не побоялася та присоромила б свою матір.

— Тоді візьми її і йдіть. Вона більше твоя, ніж моя, Ізраелю.

— Ні. Ти прийняла її, ти намагалася сформувати її. Вона тобі потрібна.

— Вона була такою грубою, такою впертою. Я з'явилася надто пізно... Але де вона зараз? Я йшла по її слідах сюди...

— Вона все ще потрібна тобі? Двічі ти намагалася втримати її і двічі вона тікала. На її місці я б ще раз втік, щоб не дати тобі третього шансу.

Його руки все ще тримали її за голову, і раптом він притягнув її до себе у палкому поцілунку. Лірі здалося це більше схожим на жорстокість, ніж на любов. Вона подивилася на їхніх деймонів й побачила дивне видовище: сніжний барс напружено притискував своїми пазурами золотаву мавпу, яка розслаблена, блаженна, майже непритомна лежала на снігу.

Пані Кольтер різко відштовхнула його і сказала:

— Ні, Ізраелю, моє місце в цьому світі, а не там...

— Ходімо зі мною! — сказав він наполегливо та владно. — Иди й працюй зі мною!

— Ми не можемо працювати разом, ти і я.

— Ні? Ти і я можемо розкласти всесвіт на частинки, а потім знову їх зібрати, Марісо! Ми знайдемо джерело Пилу і знищимо його назавжди! І ти б хотіла брати участь у тій великій роботі, не обманюй мене, ніби це не так. Говори неправду про все що завгодно, про Облаткове братство, про своїх коханців, так, я знаю про Боріела, і мені байдуже, брешти про Церкву, навіть про дитину, але не брешти про те, чого ти дійсно хочеш...

І їхні губи знову зустрілися. Їхні деймони безтямно гралися — сніжний барс упав на спину, а мавпа запускала свої пазури в м'яку шерсть на його шиї, і вона задоволено гарчала.

— Якщо я не піду, ти знищиш мене, — сказала пані Кольтер, відірвавшись від нього.

— Навіщо мені знищувати тебе? — відповів він сміючись, а над його головою сяяло світло іншого всесвіту. — Підеш зі мною, працюватимеш зі мною, і я завжди дбатиму про тебе. Залишишся тут — я одразу втрачу до тебе цікавість. Не лести собі, що я дам тобі хоч мить на роздуми. Зараз залишся та чини розбрат в цьому світі — або йди зі мною.

Пані Кольтер вагалася; її очі заплющилися, здавалось, вона гойдається, ніби знепритомнівши. Але вона втрималася та розплющила очі з виразом безкінечного смутку.

— Ні, — сказала вона. — Ні.

Їхні деймони знову стояли нарізно. Лорд Ізраель схилився і запустив свої пальці в шерсть сніжного барса. Потім від відвернувся і пішов нагору без жодного слова. Золотава мавпа застрибнула на руки пані Кольтер і тихенько заскавучала, тягнучись до барса, який ішов геть, а обличчя пані Кольтер вкрилося сльозами. Ліра бачила, як вони блищали, вони були справжніми.

Потім її мати повернулася, здригаючись від німого ридання, та пішла вниз із гори й зникла з очей.

Ліра холодно спостерігала за нею, потім подивилася в небо.

Безліч чудес, яких вона ніколи не бачила.

Місто, що висіло вгорі, виглядало порожнім, мовчазним та новоствореним, ніби чекало, щоб у нього увійшли, чи щоб його розбудили. Сонце того всесвіту світило в цей, золотячи Лірині руки, розтоплюючи лід на вовчому кап-

турі Роджера, роблячи його бліді щоки прозорими та відбиваючись у його невидющих очах.

її душу роздирало горе. І злість також. Вона вбила б свого батька, якби вона могла вирвати його серце, вона зробила б це, не замислюючись, за те, що він заподіяв Роджеру. І їй — ошукав її, як він *насмівся*?

Вона все ще тримала тіло Роджера. Пантелеймон говорив їй щось, але її думки були далеко, і вона не чула, поки він не запустив пазур в її руку, щоб привести до тьми. Дівчинка глипнула.

— Що? Що?

— Пил! — сказав він.

— Про що ти?

— Пил. Він збирається знайти джерело Пилу та знищити його, так?

— Так він сказав.

— І Облаткове братство, і Церква, і Больвангар, і пані Кольтер, і всі інші — вони хотіли зруйнувати його, так?

— Так... Чи припинити його дію на людей... А що?

— Якщо всі *вони* вважають Пил злом, він може бути добром.

Вона мовчала. В її грудях зароджувалося захоплення.

Пантелеймон вів далі:

— Ми чули, що всі вони говорять про Пил, і всі його так бояться, і знаєш що? Ми вірили їм, навіть коли бачили, що їхні дії огидні, нелюдяні та неправильні... Ми також вважали Пил злом, тому що вони дорослі і вони так казали. А якщо це не так? Якщо...

Вона продовжила задихаючись:

— Так! Якщо це справді *добро*...

Вона поглянула на нього й побачила, що його зелені очі палають від захвату. В неї запаморочилася голова, ніби весь світ перевернувся.

Якщо Пил був *добром*... якщо він був бажаним, жада-
ним та благословенним...

— Ми також будемо його шукати, Пане! — сказала
вона.

Саме це він і хотів почути.

— Ми зможемо дістатися до нього раніше, ніж він, —
продовжував він, — і...

Вони замовкли, усвідомлюючи надзвичайну складність
завдання. Ліра подивилася в сяюче небо. Вона розуміла,
якими маленькими вони були, вона та її деймон, у порів-
нянні з величчю та простором всесвіту, і як мало вони
знали в порівнянні з безоднею таємниць над ними.

— Ми зможемо, — наполягав Пантелеймон. — Ми
пройшли весь цей шлях, так? Ми зможемо зробити це.

— Ми будемо самі. Йорик Бернісон не зможе піти за
нами і допомогти нам. Цього не зможуть зробити ні Фар-
дер Корам, ні Серафіна Пеккала, ні Лі Скоресбі, ні будь-
хто інший.

— Тоді лише ми самі. Немає значення. В будь-якому
разі ми не самі, не такі, як...

Вона знала, що він мав на увазі: *не такі, як Тоні Ма-
каріос, не такі, як ті бідолашні відірвані деймони в Боль-
вангарі; ми все ще одне єдине створіння, ми обоє є одним
цілим.*

— І в нас є алетіометр, — додала вона. — Так. Я впев-
нена, що ми мусимо це зробити, Пане. Ми підемо туди,
нагору, і будемо шукати Пил, і коли ми знайдемо його, ми
знатимемо, що робити.

Тіло Роджера нерухомо лежало в неї на руках. Вона
обережно поклала його на землю.

— І ми це зробимо, — закінчила вона.

Вона озирнулася. За ними залишався біль, смерть та
страх; попереду були сумніви, небезпека, незбагненні
таємниці. Але вони не були самотніми.

Отже, Ліра та її деймон відвернулися від світу, в якому народилися, поглянули на сонце перед ними та ступили в небеса.

Кінець книги першої

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

Служба роботи з клієнтами:

тел. +38-057-783-88-88

E-mail: support@flc-bookclub.com

[www. bookclub, ua](http://www.bookclub.ua)

Адреси фірмових магазинів дивіться на сайті

та в каталозі

З питань гуртових продажів

звертайтеся за тел. +38-044-255-19-86

Літературно-художнє видання

ПУЛЛМАН Філіп

Північне сяйво

Головний редактор С. С. Скляр

Редактор Р. Є. Хворостяна

Художній редактор М. В. Євдокимова

Технічний редактор А. Г. Вєрьовкін

Коректор Н. Я. Косенко

Підписано до друку 09.08.2007. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Балтика». Ум. друк. арк. 21.
Наклад 8000 прим. Зам. № 7-696.

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»

Св. № 04059243Ю0017536 від 13.03.2000

61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а

E-mail: cor@flc-bookclub.com

Виготовлення фотоформ і друк

ВАТ «Харківська книжкова фабрика "Глобус"»

61012, м. Харків, вул. Енгельса, 11